

A népgazdaság
fejlesztésének
ötödik
ötéves terve

Kossuth

Dr. Bagota Béla

Dr. Garam József

DR. BAGOTA BÉLA—DR. GARAM JÓZSEF

**A NÉPGAZDASÁG
FEJLESZTÉSÉNEK
ÖTÖDIK ÖTÉVES TERVE**

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ / 1976

IBM

003

00

06750

Egy ötéves tervperiódus befejezése és egy új ötéves tervszakasz megkezdése mindig olyan esemény, amely a hazai és a nemzetközi közvélemény érdeklődését egyaránt felkelti.

Az ötéves tervek rendeltetésük szerint meghatározzák a tervidőszakra a gazdaságpolitika középtávú céljait, egyensúlyi követelményeit, a népgazdaság fejlődési ütemét és fő arányait, tartalmazzák a fejlesztést megalapozó jelentősebb állami döntéseket, a tartósan érvényes szabályozási eszközöket és alkalmazásuk elveit, a gazdaságirányító szervek tevékenységének irányvonalát.

Emellett mindegyik ötéves népgazdasági tervnek sajátos célkitűzései, feladatai és vonásai vannak. A gazdaság mozgása időben is összefüggő folyamat, amely nincs naptári dátumhoz kötve. Egyetlen ötéves népgazdasági tervnél sem állíthatjuk, hogy „tisztá lappal” kezdődik az új tervciklus. Minden ötéves terv a megelőző időszak gazdasági teljesítményére épül, a kialakult alapirányzatokat fejleszti tovább, számolva természetesen a meglevő körülményekkel és az új követelményekkel. Minden ötéves tervnek van tehát múltja, jelene és jövője, és a körülményeknek megfelelő sajátos arculata, feladata. Ez összefügg azzal, hogy egy középtávú terv közvetlenül nemcsak gazdaságfejlesztési, hanem tágabb értelemben a társadalompolitikai célok és követelmények érvényesülését is szolgálja.

Az ötödik ötéves népgazdasági terv (1976–1980) több szempontból megkülönböztetett figyelmet érdemel. A terv politikai és gazdaságpolitikai alapvonását pártunk XI. kongresszusa határozta meg, amely értékelte a gazdasági építőmunka tapasztalatait, a gazdasági fejlődést meghatározó külső és belső feltétele-

ket, megjelölte a szocializmus építésének fő feladatait, köztük az ötödik ötéves terv kiinduló irányelveit. A kongresszus megerősítette pártunknak a gyakorlatban bevált fő irányvonalát a gazdaságpolitikában is.

Az ötödik ötéves terv tükrözi az eddig követett gazdaságpolitika folytatását, de számol a gazdasági fejlődés változó feltételeivel. Pártunk kongresszusa nemcsak a legközelebbi évek feladatait határozta meg, hanem a programnyilatkozat elfogadásával távlati céljainkat, a fejlett szocialista társadalom építésének programját is.

Az ötödik ötéves terv jelentőségét hangsúlyozza, hogy beindítása megegyezik a fejlett szocialista társadalom építésének a meghirdetésével, s az első fontos állomást jelenti a párt programnyilatkozatában lefektetett célok megvalósításában.

Az ötödik ötéves terv különösen figyelemre méltó, mert jelentősen megváltoztak a végrehajtás belső és külső feltételei. Gazdaságunk visszavonhatatlanul áttért az intenzív fejlődési szakaszra, amelyben a minőségi és a hatékonysági követelmények játsszák az uralkodó szerepet. Meghatározó befolyást gyakoroltak és gyakorolnak az ötéves tervre, a tervkonceptió kialakítására a megváltozott külgazdasági feltételek – a tőkés világpiaccon bekövetkezett árrobbanás, az infláció és a dekonjunktúra –, amelyek rendkívül negatívan hatottak hazánk gazdasági életére. Alapvetően e külső tényezők miatt gazdaságunk egyensúlyi helyzete a negyedik ötéves terv (1971–1975) utolsó két évében (1974–1975) megbomlott, s helyreállításához több évre van szükség. Az egyensúly csak fokozatosan teremthető meg. Egyébként az ötödik ötéves tervnek ez az egyik kulcsfontosságú feladata. Nem valamiféle „szokványos” ötéves tervről van tehát szó. Kidolgozásában számos – a munkát nehezítő – körülmény játszott szerepet, elkészítése rendkívüli nehézségekbe ütközött, igen koncentrált, bonyolult és összetett feladatot jelentett. A tervek kidolgozása természetesen sohasem könnyű, de a jelenlegi ötéves terv kidolgozása során a feladatok, a problémák meghatározódtak. Gyakran változtak a feltételek: a külpiacokon kialakult árak, a piaci folyamatok és részint ezek hatására a magyar gazdasági élet alakulásának a tendenciái megnehezítették az ötödik ötéves terv kiinduló adatainak és fejlődési irányzatai-

nak a megállapítását. A változó külgazdasági feltételek miatt a gazdasági növekedés ütemére, fő arányaira és irányzataira vonatkozó elképzeléseket például többször felül kellett vizsgálni. A tervezésnek a szokásosnál több bizonytalansági tényezővel volt dolga.

A tervezői munkában szilárd kiindulópontot jelentett, hogy pártunk irányító tevékenységének eredményeként a fő tervkoncepció már előbb kialakult, s erre építve fokozatosan rajzolód-
tak ki a végleges terv körvonalai. A párt vezető szervei több alkalommal megtárgyalták a tervelképzeléseket és elsősorban politikai alapállásból kiindulva – egyúttal a gazdasági tényezők hatásait mérlegelve – döntöttek a terv alapvető „sors-kérdéséről”. A terv gazdaságpolitikai irányelveit 1975. novemberi ülésén a Központi Bizottság megtárgyalta és jóváhagyta. Ez pedig közvetlen iránymutatást jelentett az állami tervező szervek részére.

A kormány is rendszeresen napirendre tűzte az ötödik ötéves terv kérdéseit, meghatározta a terv kidolgozásának konkrét programját, részletes iránymutatást adott a tervező szervek részére. A terv kidolgozását állami vonalon közvetlenül az Állami Tervbizottság irányította és koordinálta. Nagy szerepe volt abban, hogy a tervezői munka szervezeten folyt. De szerepet vállalt a különböző érdekek egyeztetésében, az egységes szemlélet kialakításában, valamint abban is, hogy a tervben érvényesüljenek a párt XI. kongresszusának legfőbb politikai és gazdaságpolitikai célkitűzései.

Első látásra talán nem tűnik olyan látványosnak, felemelőnek a terv, alaposabb megismerése után viszont megtudjuk, hogy a gazdasági növekedés töretlenül folytatódik, az életszínvonal – ha szerényebb mértékben is – a megváltozott és a nehezítő körülmények közepette is folyamatosan emelkedik.

Az ötödik ötéves terv törvényerőre emelésével a célok kijelölése megtörtént, most a végrehajtásra kell összpontosítani az erőket.

A terv végrehajtása nem lesz könnyű feladat: szívós, következetes, fegyelmezett, körültekintő és megfontolt munkát követel. A terv teljesítése elsősorban a dolgozókon, a vezetőkön és a beosztottakon múlik, de segítséget jelent és biztonságot nyújt

számunkra a tervfeladatok megoldásában, hogy építhetünk a testvéri szocialista országokkal, elsősorban a Szovjetunióval folytatott gazdasági együttműködés adta lehetőségekre, a gazdasági és kulturális kapcsolatok bővítésére és elmélyítésére.

A terv végrehajtásában különösen fontos, hogy népgazdaságunk jelenlegi helyzetéről reális képet adjunk, a problémákat és a gondokat, valamint ezek okait őszintén feltárjuk, és ily módon biztosítsuk, hogy a lakosság az ötödik ötéves tervet és a tervvel összefüggő intézkedéseket megértéssel fogadja és a tervfeladatok végrehajtásához tudása, szorgalma legjavát adja. A terv és az azzal összefüggő kérdések ismerete feltétele a termelési aktivitás fokozásának, a terv sikeres végrehajtásának.

A terv megvalósításában alapvető a szerepe a szubjektív, a tudati tényezőknek, a tervhez való viszornak, a helyes szemléletnek, s mindezek formálásában nagy feladat hárul általában a politikai és különösen a gazdaságpolitikai propagandára.

E munkával ezt kívánjuk elősegíteni.

A Szerzők

I. A GAZDASÁGPOLITIKA ÉS A NÉPGAZDASÁGI TERVEZÉS

A Magyar Szocialista Munkáspárt XI. kongresszusa megjelölte az ötödik ötéves terv alapvető céljait, a terv koncepcionális kérdéseit határozattá emelte, s ezzel irányelveket adott a kormányzerveknek a terv önálló, részletes kimunkálásához.

A párt Központi Bizottsága 1975. novemberi ülésén elfogadta, majd nyilvánosságra hozta az 1976–1980-as időszakot felölelő ötödik ötéves népgazdasági terv irányelveit. Ezt követően 1975. decemberi ülészekán az Országgyűlés sokoldalúan megvitatta a terv dokumentumait és jóváhagyta a tervtörvényt.

A népgazdasági terv célkitűzései szorosan összefüggnek a politikával, tükrözik azt a szoros, elválaszthatatlan és állandóan fejlődő kapcsolatot, amely a társadalom gazdasági élete és politikai fejlődése között van. Társadalmi és gazdasági fejlődésünk, éppen úgy mint eddig, a jövőben is szorosan összekapcsolódik egymással. Szocialista építőmunkánk sokéves tapasztalata bizonyítja, hogy nagyobb feszültségektől mentes társadalmi légkör csak nagyobb feszültségektől mentes gazdasági alappal érhető el. E kérdés fókuszában a *gazdaság és a politika kapcsolata áll*. Így napjainkban is fontos és időszerű a gazdaság és a politika dialektikus viszonyának és ellentmondásainak elemzése és helyes értelmezése.

A GAZDASÁG ÉS A POLITIKA KAPCSOLATA

A gazdaság és a politika kölcsönhatását és dialektikus összefüggését Lenin a következőképpen fogalmazta meg: „A politika a gazdaság koncentrált kifejezése... A politikának feltétlenül

elsőbbsége van a gazdasággal szemben.”¹ A gazdaság és a politika viszonya lenini meghatározásának helyes értelmezése támpontul szolgál a gazdaságpolitika helyének és szerepének a megítéléséhez is. A politika helyének és szerepének helyes értelmezésénél elsősorban a társadalmi osztályok és rétegek érdekeiből kell kiindulnunk. A politika minden esetben a társadalom valamely osztályának a politikája, és annak az osztálynak az érdekeit fejezi ki. A politikát közvetlenül azoknak az osztályoknak a gazdasági helyzete határozza meg – ez végső soron a termelési eszközökhöz való viszonyuk függvénye –, amelyek az adott politikát képviselik és megvalósítják. A társadalmi-gazdasági fejlődés mozgató rugói mindenkor az emberek és az osztályok, akiket, illetve melyeket a *politikai* érdekeik mögött meghúzódo *gazdasági* érdekek befolyásolnak. A politikában az osztályok alapvető érdekei szintetizálódnak és fejeződnek ki, amelyek viszont az osztályok gazdasági helyzetéből, gazdasági életfeltételeiből következnek. A politika abban az értelemben a gazdaság koncentrált kifejezése, hogy végső fokon a társadalmi osztályok gazdasági érdekeit, gazdasági potenciálját fejezi ki sűrítetten. Ez azt is jelzi, hogy a gazdaságnak meghatározó a szerepe a politika formálásában, a politika viszonylatában, továbbá, hogy a politika aktívan visszahat a gazdaságra, sőt elsőbbsége van a társadalmi-gazdasági átalakulásban.

A politika aktív és meghatározó szerepet játszik a társadalmi-gazdasági fejlődésben annak következtében, hogy a gazdasági érdekek érvényesítésének legfontosabb eszköze maga a politika, a politikai hatalom. A politika elsőbbsége voltaképpen azt jelenti, hogy a politikai hatalom kivívása és megszilárdítása döntő tényezője az érintett osztály (osztályok) alapvető gazdasági érdekei érvényesítésének és szükségletei kielégítésének.

A politikának a gazdaságra gyakorolt aktív hatása kiemelkedő jelentőségűvé válik a szocialista átalakulás folyamatában.

A politika különleges jelentőségű a társadalmi-gazdasági viszonyok átalakításában és fejlődésében. A gazdasággal szembeni elsőbbsége itt főként aktív szerepében fejeződik ki. Ez minde-

¹ *Lenin: Még egyszer a szakszervezetekről. Lenin Összes Művei 42. köt. Kossuth Könyvkiadó 1974. 271. old.*

nekelőtt a szocialista gazdaság állami irányításában, az állam gazdasági, szervező, kulturális, nevelő és szociálpolitikai funkciójában testesül meg. *A gazdaság és a politika kölcsönhatásának a történelemben új, a szocializmusra jellemző formája és megnyilvánulása a szocialista állam gazdaságszervező és irányító funkciója, a gazdaság központi, állami irányítása.*

A szocialista társadalmat áthatja a politika, mégpedig döntően három szempontból: először, mint a tömegek osztársadalmi méretű cselekvése, másodszor, mint a különféle – egyéni és csoport- – érdekek megnyilvánulása és érvényesítése a társadalmi érdek elsődlegessége alapján, és végül mint a politikai intézmények, a párt és a szocialista állam irányító és ellenőrző funkciója.

A szocialista építés folyamatának politikai és gazdasági oldalait egymással egységben és kölcsönhatásban kell vizsgálni. Döntő szempont a politikai megközelítés elsődlegessége a gazdasági kérdések megoldásánál, amely végeredményben a politikai hatalom fenntartása és erősítése követelményeiből adódik, ez viszont alapvető feltétele a gazdasági feladatok megvalósításának. „Ha politikailag nem nyúlunk helyesen a kérdéshez – tanította Lenin –, akkor a szóban forgó osztály nem fogja megtartani uralmát, *ennél fogva nem oldhatja meg termelési feladatát sem.*”²

A szocializmusban minden nagyobb gazdasági kérdés eldöntésének átfogó politikai jelentősége van. A gazdasági feladatok milliókat érintenek, a társadalmi mozgás egészét befolyásolják. A gazdaságfejlesztési feladatokat például nem lehet teljesíteni az életszínvonal csökkenése vagy huzamosabb ideig tartó stagnálása közepette, mert az nagy társadalmi feszültséget okoz, és végső-fokon a gazdasági teljesítmény csökkenéséhez is vezet.

Nem kevésbé káros az sem, ha a politikai döntéseknél nem, vagy nem kellően számolnak a gazdasági realitásokkal, a gazdasági hatásokkal és lehetőségekkel.

Következésképpen a politikai döntések gazdasági megalapozottsága nélkülözhetetlen, ugyanakkor minden gazdasági döntésnek politikai kihatásai is vannak.

² Ugyanott, 272. old.

A társadalmi élet fejlődésének nélkülözhetetlen feltétele a megfelelő gazdasági háttér, a gazdasági feladatok eredményes megoldása, a politikai kiegyensúlyozottság, a dinamikus fejlődés, a jó társadalmi közérzet, amely a gazdasági növekedésnek is jelentős forrása.

A szocialista építés több évtizedes tapasztalata szerint a politikai és a gazdasági tényezők kapcsolatában, a kérdések megítélésének politikai és gazdasági vonatkozásaiban – adott körülmények között – hangsúlybeli különbségek lehetségesek, de elentétek nem keletkeznek. A szocialista építésben tehát nagy fontosságú a gazdasági és a társadalompolitikai folyamatok optimális összhangjának kialakítása, olyképpen, hogy a társadalmi és a gazdasági szükségletek egyaránt kielégítést nyerjenek. Ehhez két fontos momentumot kell figyelembe venni: egyfelől a politikai szempontok elsődlegességét a gazdasági feladatok meghatározásában és megvalósításában, másfelől a tudományos megközelítés követelményét a gazdaságpolitikában, a népgazdasági tervezésben.

A politika elsőbbségét hosszú távon továbbra is biztosítani kell, időszakonként azonban eltérő intenzitással kerülhetnek előtérbe politikai, illetve gazdasági feladatok. Szükségszerű a politikai követelmények és a gazdasági racionalitás társítása, a gazdasági növekedés szükségleteinek, az ésszerűségnek fokozottabb figyelembevételre a gazdasági döntésekben anélkül, hogy azokból társadalmi konfliktus keletkezne. A gazdasági döntéseket természetesen a politikai szempontok motiválják, de fő vonásaiban a *politikai és a gazdasági szempontok integrálása a döntésekben nemcsak szükséges, hanem lehetséges is.*

A politika elsőbbségét hiba lenne abszolutizálni, mindenhatóvá tenni. Vitathatatlan, hogy a politika, a gazdaságpolitika fogalmazza meg a társadalmi-gazdasági célokat, de nem önkényesen, hanem a *gazdasági törvények, törvényszerűségek, tágabb értelemben a körülmények ismeretében.* Ebben az értelemben a politika is behatárolt, vagyis objektíve meghatározott mozgásteret kap.

A gazdaságpolitikai célok megjelölésének bár igen sok lehetősége, változata van, végeredményben mégis gazdasági és politikai tényezők, illetve az adott körülmények által meghatározot-

tak. Gazdasági szempontból csak olyan cél jelölhető meg, amelynek eléréséhez a gazdasági erőforrások adottak, illetve a végrehajtás időszakában folyamatosan megteremthetők, továbbá – s ez nagyon fontos –, hogy a célkitűzés megvalósításában az irányítói tevékenység és a gazdasági gyakorlat nem keresztezheti a gazdasági törvények működését, hanem éppen ellenkezőleg: fokozottabb felhasználásuk révén a mozgósítható erőket és erőforrásokat optimálisan kiaknázhhatja.

A GAZDASÁGPOLITIKA, A GAZDASÁGIRÁNYÍTÁS, A NÉPGAZDASÁGI TERVEZÉS

A gazdaság és a politika összefüggésének elvei egyértelműen tisztázottak. Bonyolultabb a helyzet, ha a gyakorlati érvényesülést vizsgáljuk: itt már sok esetben ellentmondásokkal, néha félreértésekkel, különböző nézetek és érvek ütközésével is találkozunk. Az elvi tisztánlátás fontos, mert segít eligazodni a gyakorlatban, és jelentős a szerepe a helyes szemlélet és a cselekvési egység kialakításában. Nyilvánvaló például, hogy egyaránt fel kell lépni az olyan felfogással szemben, amely a gazdasági döntésnek csupán a közgazdasági vonatkozásait tekinti mérvadónak, vagy túlzottan a napi, a pillanatnyi politikai hatások befolyására, a politikai következmények egyoldalúan hangoztatott szempontjai alapján ítéli meg a gazdasági döntéseket. Ez irracionális kompromisszumokhoz, közgazdasági szempontból ésszerű döntések elodázásához, esetenként azok megghiúsulásához vezethet.

A politika elsődlegességéből nem következik, hogy elsőbbsége csupán akkor érvényesül, ha a gazdaság központi irányítása direkt és adminisztratív módszerű. A szocialista gazdaság nem parancsuralmi gazdaság, mint egyes antimarxista ideológusok állítják, de nem is piacgazdaság. Való igaz, hogy a politika elsőbbsége megköveteli a szocialista gazdaság párt- és állami irányítását. A szocialista gazdaság központi állami irányítása azonban – történelmileg – megvalósulhat tervutasításos rendszerrel, de a népgazdasági terv és az áru- és pénzviszonyok társításának a se-

gítségével is. Ez utóbbi esetben a hangsúly a gazdaságirányítás közvetett – közgazdasági – eszközeire helyeződik át.

E módszerekkel összefüggésben szükséges megemlíteni, hogy egyesek hajlamosak azt hinni, hogy a külgazdasági helyzet alakulása miatt jelentkező gazdasági problémákat csupán hatalmi eszközökkel lehet megoldani. E felfogás szerint a tervszerűséget egyedül és kizárólag a kontingensek, a kiutalások, a tervmutatók lebontása, a jogi és hatósági eszközök garantálják.

Nyilvánvaló, hogy az imént felsorolt eszközöknek volt és van is helyük és szerepük a szocialista gazdálkodásban, a gazdaság központi irányításában, s ezek mindegyike bizonyos időszakokban előrevivő, progresszív lehet. Tehát ezek is a szocialista gazdaságirányítás eszköztárához tartoznak.

Tapasztalatok igazolják, hogy a gazdasági fejlődés intenzív szakaszában jól szolgálja a gazdaság tervszerű fejlődését, hogy a népgazdasági tervezést alapvetően közgazdasági eszközökkel társítjuk. Ezek alkalmazása lehetővé teszi a szocializmusban is még létező áru- és pénzviszonyok aktív felhasználását; alapjában véve jól közvetítik a központi akaratot a gazdálkodó egységekhez, mivel meghatározzák, illetve behatárolják a vállalati gazdálkodás kereteit és feltételeit; kellő önállóságot, érdekeltiséget, kezdeményezést és a gazdasági teljesítménynek megfelelően bizonyos szelekciót tesznek lehetővé. Mindez természetesen nem zárja ki szükséges esetekben a jogi, a hatósági eszközök és utasítások alkalmazását. A legracionálisabb azonban a gazdaságirányításban, hogy a közgazdasági eszközöket továbbra is adminisztratív és hatósági eszközökkel társítjuk.

Pártunk mindig hangsúlyozta, hogy az irányítási rendszer nem változatlan, azt szüntelenül tökéletesíteni, korszerűsíteni kell, hogy kövesse a változó valóságot, s jobban segítse a gazdaságpolitikai célok valóra váltását.

Az alapelveket szem előtt tartva a korszerűsített gazdaságirányítási rendszer eszközeit és módszereit is lehet, sőt kell változtatni, amikor nyilvánvalóvá válik, hogy adott időszakban nem szolgálja kellően a tervcélokat. Napjainkban például a világgazdaságban végbemenő nagyarányú változások hatást gyakorolnak a mi gazdasági életünkre, népgazdaságunk irányítására is. Ezért a megváltozott gazdasági környezetben a központi irányí-

tás hatékonyságának fokozása érdekében arra kényszerülünk, hogy a közgazdasági eszközök mellett direkt irányítási módszereket is (utasítások, hatósági eszközök stb.) szélesebb körben alkalmazzunk. Ez azonban nem elvi, minőségi jellegű, hanem csak mennyiségi változást jelent gazdaságirányítási rendszerünk koncepciójában.

Lehet és kell tehát változtatni a gazdaságirányítás eszközein és módszerein. A központi irányítás erősítése, a központi tervezés hatékonyságának növelése semmiképpen sem jelenti azt, hogy lemondunk olyan fontos kérdésekről, mint a gazdálkodó egységek érdekeltségének, kezdeményezőkézségének, vállalkozói kedvének a fokozása, a tisztességes munkán alapuló jövedelmezőségre való ösztönzés, a termelési eszközök és a munkaerő hatékonyabb kihasználásában való érdekeltség fokozása stb.

Mint általában, úgy itt sem nélkülözhető a konkrét helyzet konkrét elemzése, a történelmi szemlélet. Bizonyos körülmények között a politika kénytelen közvetlenül beavatkozni és szabályozni a gazdasági folyamatokat, a gazdasági cselekvést, akár a tiltás eszközeivel is. Ez azonban nem adhat menlevelet például voluntarista döntések számára. Megtörténhet az is, hogy politikai megfontolásokból el kell halasztani egyébként közgazdaságilag ésszerű és indokolt gazdasági döntéseket, vagy a kitűzött célok végrehajtását másként kell ütemezni. Az ilyen döntéseket a politikai és a gazdasági követelmények egyaránt és egyidejűleg megkövetelhetik.

Hiba lenne, ha a politika elsődlegességéből olyan következtetésre jutnánk, hogy a politika alakítson ki állandó kritikai viszonyt a gazdasággal szemben, s tartsa szüntelenül „tűz” alatt a gazdasági tevékenységet. Ez voltaképpen a politika csálhatatlanságát és tévedhetetlenségét jelentené a gazdasági folyamatok és cselekvés megítélésében. Kétségtelen, hogy a politika fogalmazza meg a célokat, feltárja a gazdasági élet működési zavarait és ellentmondásait, mozgósít ez utóbbiak megszüntetésére és leküzdésére, ösztönzi és ellenőrzi a végrehajtást. Ezt azonban csak a lehetőségek és a feltételek ismeretében tudja jól megoldani.

A politika elsődlegessége elvét szem előtt tartva olyan esetben például, amikor gazdasági fejlődésünk aránytalanságai és ellentmondásai, vagy a gazdaságpolitika végrehajtásában előforduló

torzulások miatt reális veszély van arra, hogy társadalmi feszültségek keletkeznek, akkor a központi irányító szervek – helyesen – közvetlenül beavatkoznak a gazdasági fejlődés menetébe. Ilyen intézkedés volt például 1972-ben a beruházások növekedési ütemének eléggé radikális módszerű visszafogása, 1973 elején az ipari és az építőipari munkások bérének jelentős emelése, az indokolatlan jövedelemaránytalanságok megszüntetése stb. Ezek az intézkedések helyesek voltak, gyümölcsözően éreztették hatásukat mind a politikai, mind a gazdasági életben.

Köztudomású, hogy a szocialista rendszer értékrendjének középpontjában a dolgozó ember áll, legfőbb politikai, gazdaságpolitikai célja is az emberről való gondoskodás. Ebben az összefüggésben a gazdaságpolitika olyan fontos összetevőit, mint a gazdasági hatékonyság, a növekedési ütem, a gazdasági egyensúly részcéloknak tekinthetjük, amelyeket alá kell rendelni a fő célnak. Mégis felvetődik a kérdés: nincs-e ellentmondás abban, hogy például az ötödik ötéves tervről szóló törvény szerint a tervidőszakban a gazdaságpolitika fő irányvonala a társadalmi termelés hatékonyságának erőteljes növelése, vagy a tervnek abban a fontos vonásában, hogy a gazdasági egyensúly követelményeinek erőteljesebben kell motiválnia az elosztási és a fejlesztési célkitűzéseket. Nem mond-e mindez ellent a politikai és a gazdasági tényezők kapcsolatáról szóló lenini elveknek? A gazdasági hatékonyság erőteljes növelése ma már nem szabad választás kérdése, hanem objektív szükségszerűség gazdasági és politikai szempontból egyaránt. A gazdasági hatékonyságnak természetesen hosszabb távon csak úgy adhatunk elsőbbséget, ha jól szolgálja és nem károsítja a társadalompolitikai célok érvényesülését. Emellett hangsúlyozni kell, hogy a társadalmi termelés hatékonyságának erőteljes növelése az alapvető célnak – az életszínvonal megalapozott és folyamatos emelésének – fő feltétele, ami politikai és gazdasági szempontból a legfontosabb. A gazdasági hatékonyság erőteljes fokozása tehát elsőrendű politikai és gazdasági kérdés.

A gazdasági hatékonyság erőteljes növelése feltételezi – a többi között – a termelési szerkezet korszerűsítésének meggyorsítását, ide értve a nem gazdaságos termelés visszaszorítását is. Ez időszakosan hátrányosan érintheti a dolgozók egyes

csoportjait, bizonyos feszültséget is előidézhethet közöttük. A politikai szempontok elsődlegessége azonban megköveteli az érdekek egyeztetését, az érdekellentmondások feloldását, szem előtt tartva, hogy a gazdaságtalan termelés kiszorítása társadalmi érdek. Előfordult, hogy a gazdaságtalan termelés visszaszorítása kapcsán helyileg kialakult kedvezőtlen hangulat hatására egyes vállalati vezetők a társadalmi érdek rovására engedményeket tettek, holott az érintett dolgozók érdeke is azt kívánja, hogy bátrabban haladjunk előre a gazdaságtalan termelés visszaszorításában még akkor is, ha ez a dolgozók *egyes csoportjainál* bizonyos ellenvetéseket, időszakosan kedvezőtlen visszhangot vált ki, amely sok esetben a megszokottságból, az újtól való félelemből is táplálkozik. Bátran kell vállalni tehát az ezzel járó „politikai kockázatot” is, mert ez a törekvés nem fenyeget társadalmi méretű feszültséggel, ugyanakkor a társadalom és az adott kollektíva érdekeit egyaránt szolgálja.

„A gazdálkodás magasabb szintjén feltétlenül szükséges, hogy minden gazdasági döntésben messzemenően érvényesüljenek a közgazdasági szempontok. Aki politikai síkon intézkedik, az számoljon döntéseinek gazdasági hatásával, aki viszont gazdasági kérdésekben dönt, mérlegelje a politikai körülményeket. A közgazdasági szemlélet érvényesítése azonban nem teheti kétségesé azt a marxista alapelvet, hogy a politika az elsődleges.”³ – mondotta Kádár elvtárs a párt X. kongresszusán.

A párt vezető szerepe a biztosítéka a gazdasági kérdések osztályszempontból, politikai nézőpontból való megítélésének, a politikai és a közgazdasági követelmények harmonizálásának. Ebben kulcsfontosságú szerepet játszik a párt helyes politikája és gazdaságpolitikája. Éppen ezért a párt politikájának kialakításakor az összes – objektív és szubjektív – tényezőt számításba kell venni, így a szocialista építés belső és külső feltételeit; a társadalmi ellentmondásokból, az érdekviszonyok szövevényeiből pedig feltárandók a progresszív előre mutató elemek; el kell határolódni mind a politikai szűklátókörűségtől, mind az ugyancsak szűk látókörű ökonomista szemlélettől. A politikai célok és a gazdasági racionalitás összekapcsolására kell törekedni.

³ A Magyar Szocialista Munkáspárt X. kongresszusának jegyzőkönyve Kossuth Könyvkiadó 1971. 115–116. old.

A gazdaság és a politika egysége és kölcsönhatása közvetlenül a párt és a szocialista állam gazdaságpolitikájában testesül meg. A gazdaságpolitika voltaképpen a párt és a szocialista állam tevékenységének politikai és gazdasági oldala: tudatos beavatkozás a gazdasági haladás menetébe, meghatározott politikai és gazdaságpolitikai célok elérése érdekében.

A gazdaságpolitika a párt általános politikájának része, kulcsfontosságú tényezője. Az általános politika nem elvont fogalom, nem valamiféle „tisztá” politika. Stratégiai jellegű gazdasági elemei elkerülhetetlenül vannak és lesznek. A gazdaságpolitika nemcsak alkotórésze, hanem függvénye az általános politikának, ettől egyáltalán nem különülhet el, és nem alkothat önálló, független „erőt”. Az általános politika tulajdonképpen a gazdaságpolitikán keresztül gyakorol hatást a gazdaságra, a gazdasági folyamatokra és megfordítva, a gazdasági folyamatok visszahatása a politikára szintén rajta keresztül történik. Ebben az értelemben a gazdaságpolitika egyfajta „összekötő kapocs” az általános politika és a gazdaság, illetve a gazdasági folyamatok és a cselekvés között.

A gazdaságpolitika egyfelől minőségileg nem lehet más, mint az általános politika, másfelől összhangban kell lennie a gazdasági fejlődés objektíve meghatározott tendenciáival, a gazdasági törvények követelményeivel. Így a gazdaságpolitikát a politika és a gazdasági törvények egyaránt determinálják.

A gazdaságpolitika csak akkor töltheti be jól a szerepét, ha tudományosan megalapozott. Ennek fő követelménye az objektív törvényszerűségek, a gazdasági törvények követelményeinek figyelembevétele a gazdaságpolitikában, a gazdasági döntésekben, a belőlük folyó következtetések levonása és hasznosítása a gazdasági fejlődés adott szakaszában. A párt és a szocialista állam a gazdaságpolitika segítségével alkalmazza az objektív gazdasági törvények követelményeit a gyakorlatban. A párt és a szocialista állam gazdaságpolitikája az objektív feltételek és folyamatok, valamint a szubjektív tényezők állapotának tudományos elemzésén alapszik. A tudományos megalapozás nem nélkülözheti az élet új jelenségeinek elemzését. A gazdaságpolitika akkor fejlődhet egészségesen, ha a tudománnyal összekap-

csolódik, ha támaszkodik az egyes tudományágak aktív részvételére és vívmányaik hasznosítására.

A szocialista államnak a gazdaságpolitika kialakításánál van bizonyos fokú választási, cselekvési szabadsága az alternatív megoldásokat illetően. De ezt az objektív tényezők és törvényszerűségek behatárolják. Ha a gazdaságpolitika nem felel meg az objektív gazdasági törvények követelményeinek, és ellentmond a gazdasági fejlődés objektíve meghatározott irányának, elkerülhetetlenül válságba kerül.

A gazdaságpolitika úgy is felfogható, mint a párt és a szocialista állam stratégiája és taktikája a gazdaságban.

A gazdaságpolitika általában a párt és a szocialista állam által meghatározott azon gazdasági célok, döntések, módszerek, eszközök és nézetek összessége, amelyek megjelölik a gazdasági fejlődés fő irányait, a fő irányokba való haladás eszközeit, módzatait. Kissé leegyszerűsítve a kérdést: a gazdaságpolitikában a „mit” (célrendszer) és a „hogyan” (eszközrendszer) összegeződik. A gazdaságpolitika nemcsak döntés, hanem cselekvés, bizonyos fajta gyakorlat is, meghatározott elvek összessége és az uralkodó gazdasági gyakorlat együttesen. A gazdaságpolitika cél- és eszközrendszere között szoros az összefüggés, ezen belül a *célrendszernek van meghatározó és aktív szerepe.* A gazdaságpolitikai célok határozzák meg az alkalmazott eszközöket és módszereket: ha megváltozik a célrendszer, részben vagy egészben módosulnia kell a gazdaságpolitika eszköztárának is. Azonban az eszközrendszer sem kizárólagosan passzív tényező, működése során aktívan visszahat a gazdaságpolitika konkrét alkotó elemeire, illetve azok érvényesülésének feltételeire.

A gazdaságpolitikának vannak *stratégiai* jellegű, hosszú távra érvényes, *állandó*, és vannak *változó*, pontosabban a változást kifejező elemei, célkitűzései. A gazdaságpolitika fundamentális elvei voltaképpen az állandóságot, a folyamatosságot fejezik ki, ami a gazdaságpolitika alapvető sajátossága. Olyan állandó elemekről és alapelvokről van szó, mint például a termelési eszközök társadalmi tulajdona, az életszínvonal folyamatos fejlesztése, a szocialista iparosítás, a mezőgazdaság, a nemzetközi munkamegosztás fejlesztése. Ezen állandó elemek, illetve egy részük a párt általános politikájának is alkotórészei nemcsak úgy, hogy

maga a gazdaságpolitika is az, hanem „önállóan” is. Ilyen: a termelési eszközök társadalmi tulajdona, a szocialista iparosítás stb. Ez is bizonyítja, hogy az általános politika és a gazdaságpolitika között szoros az összefüggés.

Ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy a gazdaságpolitika sem egyszer s mindenkorra adott, nem változatlan. Vannak olyan részei, amelyek nem tekinthetők állandóaknak, folytonos átalakulásban vannak, mivel változnak a körülmények, fejlődnek a termelőerők és a termelési viszonyok, új kérdések és követelmények vetődnek fel. Mindezt a gazdaságpolitikának rugalmasan nyomon kell követnie, és választ kell adnia a jelentkező problémákra, a fő irányvonal keretei között ki kell jelölnie a konkrét célokat.

A szocialista fejlődés egyes periódusainak megvannak a maguk meghatározó jegyei és követelményei, amelyek befolyást gyakorolnak a gazdaságpolitika tartalmára, valamint a megvalósítás fő módszereire és eszközeire. Ezért időszakonként változtatásra szorúlnak egyes konkrét célok, egyes termelési és elosztáspolitikai elvek, ágazati beruházási és jövedelmi arányok, eszközök, módszerek és mechanizmusok. A gazdaságpolitika változó vagy változtatandó konkrét elemeit azonban nem szabad az alapelvek rangjára, a gazdaságpolitika fő irányvonalának a szintjére emelni.

Természetesen a gazdaságpolitika alapelveit is alkalmazni kell az adott viszonyokra, összhangba hozva azokat a reális lehetőségekkel, hogy optimális legyen a gazdasági fejlődés. A gazdaságpolitika változatlan elemei, alapelvei sem „mozdulatlanok” abban az értelemben, hogy a változó társadalmi és gazdasági körülmények ilyen vagy olyan mértékben hatást gyakorolnak az alapelvek megvalósulásának ütemére és feltételeire. A jelenlegi helyzetben, elsősorban a megváltozott – és tegyük hozzá, számunkra nagyrészt kedvezőtlen – külgazdasági körülmények miatt, kénytelenek vagyunk átértékelni bizonyos gazdaságpolitikai elgondolásokat, illetve ezek megvalósításának lehetőségeit és ütemét. Gazdaságpolitikánk egyik sarkalatos stratégiai alapelve az életszínvonal folyamatos fejlesztése. Arra a következtetésre jutottunk: az életszínvonal fejlesztésének ütemét valamelyest mérsékelnünk kell főként az ötéves tervidőszak első felé-

ben, de olyan módon, hogy visszaesés egyetlen társadalmi rétegnél se következzen be. A stratégiai cél tehát nem módosult, de megvalósítása az előző évekhez képest változást jelez, ami tömören úgy fogalmazható meg, hogy a tervidőszakban az élet-színvonalnak szolid mértékű, de egyenletes ütemű és megalapozott növelésére törekszünk. Ez nem valamiféle rügtönzés, hanem az adott és a várható gazdasági helyzet mérlegelése alapján tudatosan kialakított gazdaságpolitikai törekvés.

A gazdaságpolitika fejlődik, új vonásokkal bővül, de a fő irányokat illetően továbbra is alapvető vonása marad a folyamatosság, a stabilitás. A folyamatosság és a megújulás összetartozó tényezők: folyamatosság nincs megújulás nélkül, az új problémákra adott új és alkotó módszerű válasz nélkül, s megfordítva: a megújulás a folyamatosság talaján valósulhat meg. A gazdaságpolitikában tehát a stabilitás és a fejlődés egyaránt jelen van és a távlati célok stabilitása jól összefér a konkrét célok és módszerek rugalmasságával, változékonyságával. E két tényező helyes kombinálása és összehangolása a politikai és a gazdaságpolitikai irányítás művészete.

A párt politikai és gazdaságpolitikai célkitűzései végeredményben a népgazdasági tervekben öltének testet, s nem véletlenül hangsúlyozzuk, hogy a népgazdasági terv valójában a párt második programja. A népgazdasági terv társadalmi terv is, amely a gazdasági és a nem gazdasági folyamatok legjobb szintézisére törekszik.

„Társadalmi életünknek nincs olyan területe – mondotta Kádár elvtárs –, amely ne függne a termelés, az építőmunka eredményeitől. Az életszínvonal emelését, a kultúra, a tudomány fejlesztését, hazánk egész szocialista fejlődését a gazdasági építőmunkával kell megalapoznunk. Így az éves, az ötéves és a távlati népgazdasági tervek ténylegesen a szocialista társadalom építésének is programjai.”⁴

Ez főként a középtávú népgazdasági tervre és a távlati tervre vonatkozik. E tervek valójában a politikai és a gazdasági következmények szintézisét testesítik meg: egyidejűleg mind a politika, mind a gazdaság koncentrált kifejezései.

⁴ A Magyar Szocialista Munkáspárt XI. kongresszusának jegyzőkönyve. Kossuth Könyvkiadó 1975. 88—89. old.

A népgazdasági tervekben a politika és a gazdaság szerteágazó összefüggései összegeződnek, és e tervek nemcsak a gazdasági folyamatokat, hanem a társadalmi haladás alaptendenciáit is tükrözik. A népgazdasági terv bizonyos fokú szintézise az általános politika és a gazdaságpolitika egységének és kölcsönhatásának, egyaránt szolgálja mind a politikai, mind a gazdaságpolitikai irányítás tudományos megalapozását.

A *népgazdasági terv* – a népgazdasági tervezésről szóló 1972. évi törvény szerint – „a szocialista állam gazdaságpolitikájával összhangban meghatározott időre megállapítja a gazdaságfejlesztés fő céljait, mértékét és arányait, alapvető társadalmi-gazdasági feladatait, megvalósításuk eszközeit, valamint a gazdasági szabályozók alkalmazásának fő irányait.

A népgazdasági terv meghatározza a társadalom gazdasági feladatait, összehangolja a feladatokat a lehetőségekkel, a megvalósításukat szolgáló eszközökkel.”

A politika és a gazdaságpolitika kölcsönhatása tudatos alakításának és szorosabbá tételének új lehetőségeit és hatékonyabb formáit tárja fel a társadalmi tervezés. Ez a népgazdasági tervezés új és erősödőben levő vonása, amely voltaképpen azt jelenti, hogy a népgazdasági tervben érvényesíteni kell azokat a legfontosabb társadalompolitikai célokat, amelyeket elsősorban gazdaságpolitikai eszközökkel lehet, illetve kell megvalósítani. A népgazdasági tervezés társadalmi vonatkozásai a politikának azon elemeit jelentik, amelyeknek a realizálását a gazdaság körében kell biztosítani, szem előtt tartva, hogy reális gazdaságpolitikai célok is csak a társadalompolitikával, a termelés társadalmi, emberi tényezőivel összhangban alakíthatók ki.

A népgazdasági terv – elsősorban a középtávú tervről van szó – a gazdaságpolitika konkretizálása, formába öntése, s egyaránt tartalmazza a gazdaságpolitikai célokat, e célok szolgáltatásban álló és az adott időszakra vonatkozó műszaki-gazdasági feladatokat és eszközöket. *A népgazdasági terv a gazdaságpolitika kifejezője kell legyen, biztosítva a célok, a források és az eszközök szigorú összhangját.*

A gazdaságpolitika és a terv viszonyában mindenkor a gazdaságpolitika az elsődleges, a gazdaságpolitika játszott és játssza

a fő szerepet, ami a szocialista tervgazdálkodás egyik alapvonása.

A népgazdasági tervezés önmagától nem képes kifejleszteni és megfogalmazni a társadalom gazdasági célkitűzéseit. Ehhez egy olyan központra – *pártra* – van szükség, amely képes és hivatott elemezni, mérlegelni a társadalmi és gazdasági mozgásokat, az adottságokat, a lehetőségeket és kijelölni a célokat, a megoldásra váró feladatokat. A párt dönt mind a gazdaságpolitika hosszú távú célkitűzéseiről, mind a népgazdasági terv gazdaságpolitikai irányairól.

A gazdaságpolitikai elveket rendszerint alkalmazni kell az adott viszonyokra, vagyis bizonyos időhorizontra vonatkozóan is meg kell határozni, hogy a gazdaságpolitika általános célkitűzései hogyan, milyen módon és milyen ütemezésben valósíthatók meg. Ez annál is inkább szükséges és fontos, mert a társadalmi-gazdasági élet állandó mozgásban és folytonos változásban van. A gazdaságpolitikai elveket azonban alkotó módon kell alkalmazni az adott viszonyokra, mert enélkül a gazdasági fejlődés nem lehet célirányos és optimális. Nyilvánvaló, hogy a gazdaságpolitika gyakorlati alkalmazásában a népgazdasági tervezésnek kiemelkedő a szerepe, annál is inkább, mert a gazdaságpolitikai célkitűzéseket valójában a gazdasági tervben kell konkretizálni időhöz kötötten és számokban kifejezve.

A gazdaságpolitika elsődlegessége a terv vonatkozásában abban fejeződik ki, hogy meghatározza, illetve kitölti a terv alapvető tartalmát, s hogy a népgazdasági terv a gazdaságpolitikai célok megvalósításának fő eszköze. A szocialista államnak ezenkívül még számos más eszköz áll rendelkezésére a gazdaságpolitikai célok megvalósítására, például gazdasági szabályozórendszer, jogi és adminisztratív módszerek stb. Világosan kell látnunk, hogy a terv hatóköre, formái és módszerei – összefoglalóan a funkciója – a gazdaságpolitika által determinált, hiszen ettől kap irányítást és ösztönzést, s mint a célok megvalósításának eszköze, annak alárendelt. A terv és a gazdaságpolitika szorosan összetartoznak, viszonyukra azonban a kölcsönhatás a jellemző, s ez a kölcsönhatás erősödik, de anélkül, hogy a szerepek, illetve a szereplők felcserélődnének. A terv mint a gazdaságpolitikai célok megvalósításának fő eszköze visszahat a gaz-

daságpolitikára, elősegíti a konkrét gazdaságpolitikai célok kialakítását, indokolt esetben kiegészíti, továbbfejleszti azokat, alkalmas a végrehajtás ellenőrzésére, idejében felhívja a párt és az állami vezetés figyelmét az új jelenségekre és problémákra.

A termelőerők fejlődése és a gazdasági feltételek változása alapján mind a gazdaságpolitika konkrét összetevőinek, mind a tervnek – tágabb értelemben az eszközrendszernek – változnia kell. Ennek a változásnak a fő hordozója és közvetítője a gazdaságpolitika. Miközben azonban a népgazdasági terv a gazdaságpolitikai célokat konkretizálja, lefordítja a gazdasági cselekvés „nyelvére”, azaz a konkrét viszonyokra alkalmazza a gazdaságpolitikát, maga is feltár olyan összefüggéseket, követelményeket, amelyek végül is a gazdaságpolitikai változások alkotó elemeivé válnak. Éppen ezért, a tervezési munka stílusa, módszerei, a tervezés és a tervezés technikai eszközeinek a fejlettsége, a tervezők felkészültsége fontos szerepet játszik abban, hogy a gazdaságpolitikai célok mennyire egyöntetűen és következetesen tükröződnek a népgazdasági tervekben, továbbá mennyire hatékony a tervezés visszahatása a gazdaságpolitikára.

Korszerűsített tervezési rendszerünk és a tervezés is egyre inkább alkalmassá válik arra, hogy valóban aktív szerepet játsszon a gazdaságpolitika formálásában: kontrollálhatja, finomíthatja, s bizonyos szempontból módosíthatja a gazdaságpolitikai koncepció konkrét alkotórészeit, amivel végeredményben megújuló impulzusokat adhat a gazdaságpolitika továbbfejlesztésének. Ebben van a terv gazdaságpolitikai, közgazdasági funkciója. Hangsúlyozni kell tehát: a népgazdasági terv, a tervezés, egyfelől nem öncél, hanem a tervszerű gazdasági fejlesztés és a központi irányítás, tágabb értelemben a társadalmi-gazdasági fejlődés alapvető eszköze, másfelől mind a gazdaságpolitika kidolgozásának és fejlesztésének, mind pedig a megvalósításnak is az eszköze.

II. A NÉPGAZDASÁG FEJLŐDÉSE A NEGYEDIK ÖTÉVES TERV IDŐSZAKÁBAN

A párt XI. kongresszusa átfogóan értékelte a gazdasági munkát és megállapította „a népgazdaság a X. kongresszuson jóváhagyott gazdaságpolitikai elveknek megfelelően a negyedik ötéves tervben meghatározott feladatok végrehajtásával tovább fejlődött. Közelebb jutottunk a kitűzött célhoz, hogy gazdaságilag fejlett országgá váljunk. Bővültek a szocializmus anyagi-műszaki alapjai, gyarapodott a nemzeti vagyon, emelkedett népünk életszínvonala.”⁵

Melyek voltak a negyedik ötéves terv fő gazdaságpolitikai céljai?

A negyedik ötéves tervtörvény előírta a társadalmi termelés hatékonyságának erőteljes növelését, a nemzeti vagyon gyarapítását, a népgazdaság belső és külső egyensúlyának megszilárdítását, a termelés korszerűsítését, összetételének javítását, nemzetközi gazdasági kapcsolataink bővítését, a beruházási tevékenység hatékonyságának fokozását, az életszínvonal folyamatos és viszonylag gyors ütemű emelését, hazánk védelmi képességének további erősítését.

A X. kongresszuson jóváhagyott gazdaságpolitikai elvek érvényesítésével, a tervtörvényben foglaltak megvalósításával szocialista tervgazdálkodásunk eredményes ötéves tervidőszakát zártuk le. A negyedik ötéves terv célkitűzéseit sikeresen teljesítettük. A szocializmus anyagi-műszaki bázisa kiszélesedett, gyarapodott a nemzeti vagyon, erősödött a termelési viszonyok szocialista jellege. Gazdaságpolitikai céljaink a fejlődés ütemét, fő irányait és arányait tekintve, az előző ötéves terveknél terv-

⁵ Ugyanott, 470. old.

szerűbben valósultak meg, s jobb volt az összhang a terv és a megvalósítás között is. A tervidőszak végén azonban – főleg a külkereskedelmi cserearányok számunkra kedvezőtlen alakulása miatt – népgazdaságunk egyensúlyi helyzete számottevően romlott. Nem túlzás azt állítani, hogy ha a külgazdasági feltételek a tervidőszak utolsó két évében nem romlanak, akkor az elmúlt öt esztendő gazdasági építőmunkánk legsikeresebb időszakaként hagytuk volna magunk mögött.

A NEMZETI JÖVEDELEM NÖVEKEDÉSE ÉS A NÖVEKEDÉS TÉNYEZŐI

Ismeretes, hogy a gazdasági munka eredményességének, a gazdasági fejlettség szintjének, a gazdasági növekedés ütemének átfogó és jellemző mutatója a nemzeti jövedelem.

A nemzeti jövedelem a negyedik ötéves terv éveiben viszonylag egyenletesen, az előirányzott 30–32% helyett 35%-kal, évi átlagban a tervezett 5,5–6%-kal szemben 6,2%-kal emelkedett. (Az évi átlagos növekedés tehát megfelelő volt, nem maradt el a harmadik, valamint a második ötéves terv időszakában elért eredménytől.

A negyedik ötéves terv egyik legfontosabb gazdaságpolitikai feladata a hatékonyság erőteljes javítása volt. Ez a nemzeti jövedelem növekedésének jelentős forrása. A hatékonyság az eleven munka oldaláról a népgazdasági termelékenység emelését, a holt munka oldaláról pedig az állóeszköz-kihasználás fokozását jelenti.

Hogyan alakultak a nemzeti jövedelem növekedésének említett tényezői 1971 és 1975 között?

A nemzeti jövedelem növekedését döntően – 95%-ban – a termelékenység emelkedése biztosította, mivel az egy foglalkoztatottra jutó nemzeti jövedelem több mint 33%-kal nőtt, gyorsabban, mint bármikor a szocialista építés folyamán. Ez nemzetközi összehasonlításban is figyelemre méltó eredmény. A termelékenységnek a tervezettnél gyorsabb emelkedéséhez természetesen hozzájárult a munka technikai felszereltségének növeke-

dése: Figyelmet érdemel, hogy az eleven és holt munka együttes hozama több mint 20%-kal nőtt, így a nemzeti jövedelem növekedésének mintegy 60%-a a hatékonyság javulásából származott. (Összehasonlítás céljából megjegyezzük, hogy ez az arány a fejlett tőkésországokban magasabb.)

A termelékenység különösen az iparban nőtt a tervezettnél gyorsabban: a tervezett 4-4,5% helyett az évi átlagos növekedés meghaladta a 6%-ot. A munkatermelékenység javulása fedezte az ipari termelés növekedésének mintegy 97%-át, a tervezett 80%-kal szemben – s volt néhány olyan ágazat, ahol a termelés növekedése teljes egészében a termelékenység emelkedéséből származott.

A negyedik ötéves terv időszakában fokozottabban érvényesült foglalkoztatáspolitikánk alapvető vonása, miszerint a teljes foglalkoztatás fenntartása mellett és azzal egyidejűleg a hatékony foglalkoztatás követelményeinek is eleget kell tenni.

A tervidőszakban lényegesen kisebb mértékben nőtt a foglalkoztatottak száma az előző évekhez, és részben a tervezetthez képest.

Az aktív keresők száma 1,8%-kal növekedett, miközben változott a foglalkoztatottság struktúrája. Ennek egyik fő jellemzője a nem mezőgazdasági ágazatok súlyának növekedése a mezőgazdaság rovására. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma 12%-kal csökkent. (A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya az 1971. évi 25,6%-ról 1976-ra 22,5%-ra csökkent.)

A szerkezeti változás alaptendenciája, hogy az előző évekkel szemben az anyagi termelés ágazataiban foglalkoztatottak száma lényegében nem változott, a nem anyagi termelés ágazataiban azonban mintegy 12%-kal növekedett.

Az iparban foglalkoztatottak száma a tervezett 8%-kal szemben csak kismértékben emelkedett, és így az ipari foglalkoztatottak aránya csökkent. Kisebb volt a létszámnövekedés az építőiparban is.

A szellemi foglalkozásúak létszáma a fizikai dolgozókat meghaladóan és eléggé gyors ütemben emelkedett, így létszámarányuk az összes dolgozókön belül nőtt.

A foglalkoztatáspolitikai és a munkaerő-gazdálkodás keretében erőfeszítéseket tettünk a rendelkezésre álló munkaerő haté-

könnyebb felhasználására; a káros munkaerőmozgás korlátozására.

A racionális foglalkoztatás javuló tendenciája mellett sokasodtak a kedvezőtlen jelenségek is: a munkaerőmozgás sok esetben egészségtelen méretű, ami jelentős veszteséggel jár, helyenként munkaerőhiányt okoz és így akadályozza a termelést, másutt munkaerő-felesleg keletkezik, amivel együtt jár a munkafegyelem lazulása.

A vállalatok tekintélyes részében jelentős a munkaerő- és a munkaidő-tartalék. Az eleven munka alacsony hatékonysága azazal is összefügg, hogy csökkent az összes teljesített munkaórakon belül a munkanormákon alapuló tevékenységek teljesített óráinak aránya, és nem megfelelő a normák karbantartása.

A népgazdaság állóeszközei öt év alatt 33-34, a termelő ágazatoké 38-40, a nem termelőké pedig 25⁰/₀-kal növekedtek. Ugyanakkor nem javult, hanem valamelyest rosszabbodott az állóeszköz-kihasználás hatékonysága. Az egységnyi állóeszközértékre jutó termelés az ágazatok nagyobb részében csökkent. (A munka technikai felszereltsége, a termelő állóeszközök egy munkásra jutó bruttó értéke évente körülbelül 7⁰/₀-kal növekedett, ugyanakkor az egy munkásra jutó termelés csak 6,2⁰/₀-kal emelkedett.) A munkatermelékenység emelkedése egyes iparágakban elmaradt a munkaerő technikai felszereltsége javulásának a mértékétől.

Az okok között jelentős helyet foglal el az állóeszközök üzemideje kihasználásának alacsony foka, s ez a legtöbb ágazatban az utóbbi években tovább csökkent; az újonnan üzembe helyezett kapacitásoknál túlságosan hosszú a felfutási idő; hiány van megfelelő számú, képzettségű és begyakorlottságú munkaerőből; a termelés szervezetsége nem kielégítő. (Szembetűnő, hogy a szocialista iparban az átlagos műszakszám 1970-ben 1,41, 1974-ben 1,40 volt, és évek óta megközelítően azonos szintű. Hasonlóan kedvezőtlen a helyzet a műszakok megoszlását illetően is.)

A tervcéloknak megfelelően fejlődött a tudományos kutatás. Eredményeinek gyakorlati alkalmazása, hatékonyabbá vált és meggyorsult. Ennek megfelelően az e célra felhasznált eszközök értéke jelentősen nőtt.

A munka termelékenységének emelkedésében szerepet ját-

szott a műszaki-technikai színvonal emelkedése. Javult a műszaki fejlesztésben kiemelkedő helyet-elfoglaló külföldi szellemi termékek (licenciák, know-how stb.) hazai hasznosítása. A szellemi termékek kereskedelme azonban nem éri el azt a szintet, amely az ország gazdasági fejlettségének és külgazdasági adottságainak megfelelően elvárható lenne. Amíg a Magyarországhoz hasonló nagyságrendű nemzeti jövedelemmel rendelkező országokban a műszaki fejlesztési célokra fordított összegek 30-60%-a irányul külföldi szellemi termékek vásárlására, ez az arány nálunk 8-12%.

A TERMELÉS FEJLŐDÉSE AZ IPARBAN

Az ötéves tervben a tervezettnél gyorsabban nőtt az ipari és a mezőgazdasági termelés, a számított ütemben fejlődött a közlekedés, a hírközlés és a számítottnál kisebb mértékben emelkedett az építőipar termelése és a nemzeti jövedelemhez való hozzájárulása.

A negyedik ötéves terv fő feladatként a hatékonyabb fejlesztés követelményét állította az ipar elé. A cél elsősorban nem a termelés mennyiségi növelése volt, hanem a termelés gazdaságosabb szerkezetének kialakítása, a tudomány és a technika legújabb vívmányainak hasznosítása, s ezzel párhuzamosan a nemzetközi munkamegosztásban való erőteljesebb részvétel.

Az ipari termelés a tervezett 32-34, éves átlagban 6%-os emelkedésével szemben 37, évi átlagban pedig 6,5%-kal nőtt. A nemzeti jövedelemhez való hozzájárulás a tervezettnél gyorsabban - évente 7,7%-kal - emelkedett. Az ipar javuló mértékben igazodott a hazai kereslethez, az exportigényekhez. A fejlődés intenzív vonásainak erősödéséről tanúskodik, hogy az egy főre jutó ipari termelés évente a tervezett 4-4,5% helyett 6%-kal emelkedett.

Az ipar szerkezete mind ágazati, mind termékcsoport szinten a tervezett irányban fejlődött. Az ipar ágazati szerkezete - tendenciáját tekintve - a műszaki haladás követelménye szerint változott és közelített a fejlett ipari országok ágazati szerkezeté-

hez. Az ipar egészénél gyorsabban, évi átlagban 10,5%-kal nőtt a vegyipar, 7,6%-kal a villamosenergia-ipar, 6%-kal a könnyűipar, s mintegy 7,5%-kal a gépipar termelése. Mérséklődött a szénbányászat termelése, s a tervezettől elmaradt az építőanyagipar fejlődése.

A leggyorsabban azoknak az iparágaknak a termelése nőtt, amelyekhez központi fejlesztési és rekonstrukciós programjaink kapcsolódnak. Így gyors ütemben növekedett a műanyag- és műtrágyagyártás, a petrokémiai ipar, a híradástechnikai ipar, a közúti járműgyártás, a számítástechnikai ipar és a műszeripar termelése.

Jelentősen nőtt a villamosenergia-termelés: a kedvezőtlenebb külső körülmények és a belső felhasználás dinamikus – évi átlagban 4,1–4,2%-os – növekedése ellenére is sikerült az energetikai termelés viszonylagos egyensúlyát biztosítani, a fogyasztók szükségleteit kielégíteni. Energiahiány miatt korlátozásra nem került sor.

Korszerűsödött az energiaszerkezet: a szénhidrogénekre való áttérés a tervezettnél gyorsabb ütemű volt, a tervezett 53–55%-kal szemben 57% volt az arány a felhasználásban.

A termékszerkezet változásában a központi fejlesztési programok megvalósítása játszotta a döntő szerepet.

A *közúti járműprogram* eredményeként a tervidőszakban már 40 800 db autóbust gyártottunk. E nagy mennyiségű autóbusz-kibocsátás a gyártmányösszetétel és a technológia jelentős korszerűsítése mellett és megfelelő nemzetközi munkamegosztás közepette ment végbe. Megkezdődött a közúti járművek főbb részegységeinek nemzetközi kooperációban történő gyártása. Ezzel egyidejűleg megszűnt, illetve fokozatosan megszűnik a traktorok, a dömperek és a tehergépkocsik gyártása.

A széles körű nemzetközi kooperációban megvalósuló *alumínium-program* végrehajtásának megfelelően gyors ütemben nőtt a bauxit és a timföld termelése, s az erre épülő szovjet-magyar és lengyel-magyar kooperáció. Az egy lakosra jutó hazai alumínium-felhasználás jelenleg évi 12 kg, ami európai, sőt világviszonylatban is magas, elértük, illetve túlhaladtuk egyes fejlett nyugat-európai országok felhasználási szintjét.

A számítástechnikai gyártási és alkalmazási program jelentős eredményekkel járt. Kiterjedt és dinamikusan nőtt a hazai gyártás és az export, s bővült az alkalmazási kör is.

A petrokémiai program 1973-ban kezdődött, végrehajtásának első ütemében üzembe helyezték a Tiszai Vegyikombinát új olefingyárát.

A földgázprogram megvalósítása kielégítő ütemű. A tervidőszak végén országunkban a vezetékes és a palackos gázzal ellátott háztartások száma meghaladta a kétmilliót, amely az összes háztartások 63⁰/₀-a.

Kezdetét vette a könnyűszerkezetes építési mód elterjedése. Figyelemre méltó sikereket hozott a könnyűipar rekonstrukciós programja, főleg a termékek mennyiségében és választékában, elsősorban a textil, textilruházati és bútoripari termékekben.

A gazdaságtalan termelés visszaszorítására irányuló törekvések hatására valamelyest csökkent a gazdaságtalanul előállított termékek aránya, helyenként meggyorsult a gyártmánycserélődés folyamata, a versenyképes új termékek kialakítása, a hagyományos termékek gazdaságosabb gyártását biztosító technológiai, gyártmányfejlesztési megoldások szélesebb körű alkalmazása.

A nehéziparban például 1970 és 1974 között 162 elavult és gazdaságtalan termék gyártását szüntették meg és 430 új termék gyártását kezdték meg, növelve a korszerű műanyagok, műszalak, növényvédőszeres gyártásának arányát a vegyiparban.

A gépiparban 1972 és 1975 között mintegy 7 milliárd forint termelési értéket képviselő gazdaságtalan termék gyártását korlátozták, illetve szüntették meg, s ma az ágazat készáru-termelésének mintegy kétötöde olyan termék, amelyet legfeljebb 3 éve gyártanak a gépipari vállalatok.

Sokkal lassabban haladt a termékszerkezet és főként a gyártástechnológia korszerűsítése az iparágakban. Számos vállalat minden érv és ösztönzés ellenére még mindig csökönyszerűen ragaszkodott elavult termékei gyártásához.

Az ipari termelés, illetve termékszerkezet korszerűsítését is szolgálja a párt Központi Bizottsága 1972. novemberi határozata, amely kötelezte az állami szerveket és a pártszerveket, hogy fo-

kozott figyelmet fordítsanak az ország ipari termelésének jelentős részét reprezentáló legnagyobb 50 állami vállalat tevékenységére, az ott dolgozók munka- és életkörülményeire. (Számuk a Vörös Csillag Traktorgyárnak a győri Vagon- és Gépgyárba történő beolvasztásával 49-re csökkent.) A kijelölt vállalatok a szocialista ipar termelésének 50%-át adják, itt dolgozik az ipari foglalkoztatottak mintegy 40%-a (600 000 ember). Részesedésük a rubel élszámolású exportból mintegy 60, a dollár élszámolású exportból pedig 70%.

Ezek a vállalatok összességükben az ipar átlagánál kedvezőbben fejlődtek, gazdálkodásuk javuló tendenciájú és a termék-szerkezet átalakításában is eredményeket értek el.

Az építőipari termelés öt év alatt 28%-kal emelkedett, éves átlagban pedig 5,1%-kal. Az építőanyag-ipari termelés nem érte el a tervezett szintet, a szükségleteket csak jelentős import segítségével tudtuk kielégíteni.

Emelkedett az építőipar gépesítettségének színvonala, nőtt a korszerű technológiával végzett munkák aránya, változott a termelés szerkezete. Jelentősek az eredmények a lakosságot közvetlenül szolgáló létesítmények - a lakások, az óvodák, a bölcsődék stb. - építésében. Az építőipar mindezek ellenére még mindig nem tud kellő rugalmassággal alkalmazkodni a beruházási kereslet változásaihoz, és fontos építési igényeket nem tudott kielégíteni. Az építőiparban a kivitelezési idő még mindig hosszú, annak ellenére, hogy a munkahelyi koncentráció valamelyest javult. Nem fejlődött kellően az építőipar munkájának szervezettsége, hatékonysága és a munka minősége sem. Az építőipar munkaerő-ellátottságában részben a létszám, részben a szakképzettség növekedését illetően javulás figyelhető meg. Romlott viszont az építőipari szervezetek tulajdonában levő állóeszközök kihasználásának a hatékonysága, az állóeszközérték-növekedés jelentősen meghaladta a termelési volumen emelkedését. Az építőipar építési anyagokkal, szerkezetekkel és szerelvénnyel való ellátása (az ún. ipari háttér működése) viszont kiegyensúlyozottabbá vált.

A *szállítás és a hírközlés* teljesítménye kielégítően fejlődött. Az áruszállítás a tervezett 22%-kal szemben 39%-kal növekedett. A közlekedés a növekvő áruszállítási feladatát teljesítette.

Előre tört a közúti közlekedés, az átlagosnál nagyobb ütemben fejlődött a közhasználatú közlekedés, emelkedett a vasútnál a nemzetközi forgalom részaránya. Bővült és korszerűsödött a járműállomány és a közúthálózat, jelentős volt a rekonstrukció - villamosítás, dieselesítés - a vasúti közlekedésben. A városi tömegközlekedés több irányú intézkedés hatására - főként Budapesten - javult.

Fejlődésről tansúkozik a hírközlés teljesítménye és eszköz-ellátottsága, de az igények és a lehetőségek közötti feszültség nem csökkent.

A MEZŐGAZDASÁGI TERMELÉS FEJLŐDÉSE

A mezőgazdaság termelése a tervezett 15-16⁰/₀-kal szemben 18⁰/₀-kal nőtt. A termelés évi átlagos növekedése a tervezett 2,8-3⁰/₀-kal szemben 3,4⁰/₀ volt. (A túlteljesítés változatlan áron számítva több mint tízmilliárd forint értékű terméket képvisel.) A termelésnél gyorsabban - évi átlagban 4-4,5⁰/₀-kal - emelkedett a mezőgazdaságban létrejövő nemzeti jövedelem.

A termelés növekedését elsősorban a szocialista nagvüzemek termelési eredményei határozták meg, amelvekben a kisüzemek kétszeresét meghaladóan növekedett a termelés.

Bővültek a mezőgazdaság termelőerei, a beruházások a tervezettet meghaladták, különösen a gépbeszerzések aránva növekedett. Emelkedett a munkatermelékenység, viszont romlott az eszközhatékonyság.

Előtérbe került a komplex gépesítés, s így jobban érvényesült a gépesítés munkaerőt felszabadító hatása is. Az összes értékesítés növekedésének az üteme meghaladta a termelés növekedési ütemét. A mezőgazdasági termékértékesítés két fő piaca közül a szervezett piac aránya 90⁰/₀ fölé emelkedett, a közvetlen termelői értékesítés viszont csökkenő tendenciájú volt.

Fejlődött a mezőgazdasági termelés szerkezete. A tervvel összhangban az állattenyésztés termelése gyorsabban emelkedett mint a növénytermelés, és részaránya is nőtt: az állattenyésztés 21, a növénytermelés pedig 16⁰/₀-kal emelkedett.

Jelentősen változtak a termelési módszerek: a negyedik öt-

éves tervidőszakban megkezdődött a korszerű agrotechnikai eljárások, a zárt termelési rendszerek, az iparszerű termelési eljárások szélesebb körű elterjesztése és a betakarítási munkák korszerű megszervezése. Ennek eredményeként a korábbinál lényegesen magasabb színvonalon stabilizálódott és fejlődött a gabonafélék termésátlaga.

A növénytermelés évi átlagos növekedési üteme a tervezett 2,7–2,8%-kal szemben 3% volt. Kiemelkedő eredményeket értünk el a nagyüzemi búza- és kukoricatermelésben. A mezőgazdaság biztosította az ország kenyérgabona-szükségletét és 1973-tól már a takarmányszükségletét is, és exportra is lehetőséget teremtett. A gabonafélék termésátlaga a tervidőszakban 20%-kal nőtt. A hektáronkénti átlagtermés búzából – az előző öt év átlagához képes – 24,3-ről 33,2 mázsára, őszi árpából 22,8-ről 31 mázsára, kukoricából 32,3-ről 31,7 mázsára emelkedett.

Az állattenyésztés fejlődésének fő mutatói a terv szerint alakultak. A szarvasmarha-program hatására a tenyésztés elmozdult a néhány év előtti mélypontról és fejlődésnek indult. Némi visszaesés után a tervidőszak második felében gyarapodott a szarvasmarha-állomány. A vágómarha-tenyésztés ismét megközelítette a korábbi évek kiemelkedő szintjét. Csökkent a sertés-tenyésztés ciklikussága, az állomány kiegyenlítettebben alakult. A sertés-tenyésztés gyors ütemben fejlődött. A vágóhústermelés 28%-kal haladta meg az előző öt év átlagát. Valamennyi állattenyésztési ágazat közül a baromfitenyésztés fejlődött a legdinamikusabban. A növekvő húsfogyasztást megfelelően kielégítettük, viszont stagnált, helyenként csökkent a tejtermelés.

Az állattenyésztésben is egyre szélesebb körben terjedtek el az iparszerű tartásmódok, a szakosított állattenyésztő telepek. Ezek termelési színvonala azonban sok üzemben nem alakult kielégítően, és helyenként – részben a nem kellő hozzáértés és a technológiai fegyelem megsértése miatt – a kapacitáskihasználás nem volt megfelelő.

A zöldség- és gyümölcsfélék termésátlaga nőtt. A gyümölcs-termelés növelésére irányuló erőfeszítések eredményeként hazánk az európai országok élvonalába került. Gyümölcsfogyasztásunk azonban közepesnek mondható: évi 70–75 kg/fő, szemben több ország évi 100 kg/fő körüli fogyasztási átlagával.

A mezőgazdasági munkák gépesítésének a fejlődése, a gépállomány korszerűsítése lehetővé tette, hogy a kalászosok 100%-át, a kukorica mintegy 90%-át, a cukorrépa 85%-át géppel takarítsák be. Ezzel szemben a zöldségtermelés még nem teljesen gépesített.

Műtrágyából - hatóanyagban számítva - egy hektár mezőgazdaságilag megművelt területre 220 kg-ot használtak fel, többet, mint a korábbi években, de ez még fokozható. A kémiai anyagok mezőgazdasági felhasználása megkétszereződött.

Bővült a mezőgazdaság tárolókapacitása, csökkent, de még mindig sok a tárolási veszteség.

Megszilárdult a gazdálkodás nagyüzemi szervezete, sokat javult a munka szervezettsége, létrejött egy viszonylag magas színvonalú anyagi-műszaki bázis, sokat gyarapodott a tsz-tag-ság, javultak élet- és munkakörülményei. Ugyanez vonatkozik az állami gazdaságok dolgozóira is. A mezőgazdaságban dolgozók szocialista tudata, jártassága a nagyüzemi gazdálkodásban fejlődött, és a vezetői munka színvonala is emelkedett. Kialakultak - illetve kialakulóban vannak - gazdaságainkban a termelés magas színvonalra emelésének, intenzív fejlesztésének legfőbb anyagi, műszaki és személyi feltételei.

Fontos hangsúlyozni, hogy állami gazdaságaink a szocialista nagyüzemi gazdálkodás fölényét a korábbinál magasabb színvonalon produkálták és bizonyították, vezető szerepük erősödött. Területegységre vetítve, másfélszer annyit termeltek, mint a termelőszövetkezetek. Termésátlagaik a termékek túlnyomó többségében felülmúlják a szövetkezetekét, költségszintjük viszont magasabb.

A termelőszövetkezetek vállalatszerű gazdálkodása fejlődött, anyagi-pénzügyi feltételeik megszilárdultak. A termelési biztonság jelentősen javította a jövedelembiztonságot. Emelkedett a termelőszövetkezeti dolgozók garantált munkadíjának aránya, s a tervidőszak végére elérte az összes kereset mintegy 90%-át. Gyarapodott a termelőszövetkezeti földtulajdon, amely a használatban levő közös földterületnek már mintegy a fele.

A tervidőszakban fokozódott a koncentráció, a mezőgazdasági termelés szakosítása és a vállalatok közötti kooperáció. Mind a termelőszövetkezetek, mind az állami gazdaságok átlagos terü-

letnagysága nőtt, főként az összevonások révén. Kialakultak a célszerű üzemméretetek.

A termelőszövetkezetek kiegészítő tevékenysége is gyors ütemben fejlődött, de 1971 után - az élelmiszeripari termékek feldolgozásának a kivételével - lassulás volt megfigyelhető.

A fejlődés új vertikális szervezetű gazdaságok létrehozását is eredményezte. E vállalati formák (Bábolnai Mezőgazdasági Kombinát, Tokajhegyaljai Borkombinát, Agárdi Állami Gazdaság stb.) a korszerű élelmiszertermelés előre mutató példái.

A kooperáció kibontakozásáról tanúskodik, hogy 1973 végén már számos önálló közös vállalat, illetve vállalkozás, valamint egyszerű társulás működött.

A mezőgazdasági terv célkitűzéseinek megfelelően a háztáji és kisegítő gazdaságok termelése is növekedett. E gazdaságok a mezőgazdasági termékeknek jelentős hányadát adják, s így szerepük ma is jelentős. Politikai és gazdasági szempontból egyaránt fontos feladat a háztáji és kisegítő gazdaságok termelési, értékesítési biztonságának megteremtése, lehetőségeik fokozottabb kihasználása.

A NEMZETI JÖVEDELEM FELHASZNÁLÁSA

A negyedik ötéves terv a népgazdaság külső és belső egyensúlyának feltételeként előírta, hogy a belföldi felhasználás - fogyasztás és felhalmozás - a nemzeti jövedelemmel azonos ütemben emelkedhet, továbbá, hogy a fogyasztás és a felhalmozás arányát 75-77, illetve 25-23⁰/₀ között kell tartani.

A fogyasztás-felhalmozás aránya öt év átlagában megfelel a tervezettnek. A nemzeti jövedelem 73⁰/₀-a a fogyasztást, 27⁰/₀-a a felhalmozást szolgálta. A fogyasztás és a felhalmozás aránya azonban a tervidőszakban jelentősen hullámzott; a felhalmozás 1971-ben megközelítette a 28⁰/₀-ot, 1974-ben meghaladta a 25⁰/₀-ot. Ezt mindkét esetben a készletnövekedés idézte elő.

A belföldi felhasználás a tervezett 30⁰/₀-kal szemben végül is 29⁰/₀-kal emelkedett. A tervidőszak utolsó két évében azonban a nemzeti jövedelem termelése és a belső felhasználás kö-

zötti egyensúly megbomlott, a felhasználás a nemzeti jövedelem termelésénél gyorsabb ütemben emelkedett.

A tervezettnél megfelelően emelkedett a lakosság életszínvona, javultak életkörülményei. Az egy főre jutó reáljövedelem a tervezettnél megfelelően $25\frac{0}{10}$ -kal, az egy keresőre jutó reálbér $18\frac{0}{10}$ -kal, a fogyasztás $28\frac{0}{10}$ -kal emelkedett. Figyelembe kell venni azonban, hogy a keresetek reálértékei a tervezettnél magasabb nomináljövedelem és az ötéves tervidőszakra előirányozottnál gyorsabban növekvő fogyasztói árszínvonal mellett alakultak ki.

A nominálkeresetek – döntően központi intézkedések hatására – a tervezettnél gyorsabban emelkedtek. A fogyasztói árszínvonal öt év alatt mintegy $15\frac{0}{10}$ -kal emelkedett. Lényeges azonban, hogy az árak emelkedése egyetlen évben sem haladta meg az éves tervekben előirányozott mértéket, ami lehetővé tette a reálbérek tervszerű növekedését.

1971 és 1974 között, évente mintegy 5,6 milliárd forint költségkihatással járó kb. 2,2 millió dolgozót érintő bérpolitikai intézkedésre került sor.

A politikai céljainkkal összhangban végrehajtott központi bérpolitikai intézkedések hatására az ipari és az építőipari munkások az átlagosnál nagyobb reálbér- és jövedelemnövelésben részesültek. Ez nem csupán a kereseti színvonal átlagon felüli emelkedését biztosította, hanem hozzájárult a munka szerinti elosztás elvének következetesebb érvényesítéséhez, a munkabérek és a kereseti arányok reális kialakításához is. Javultak a képzettség, a munkakörülmények, a szakmai gyakorlat, a felelősség szerinti kereseti arányok, emelkedett a szakmunkások, valamint a nagyüzemi munkások keresete, továbbá a nehéz fizikai munkát végzők és az átlagostól eltérő körülmények között és több műszakban dolgozók fizetése. Mérséklődött az azonos munkát végző férfiak és nők keresete közötti különbség is.

Hazánkban az életszínvonal alapvető mércéje a munkából származó jövedelem. Ezt egészíti ki a társadalmi juttatások egyre bővülő és magasabb színvonalú rendszere. A társadalmi juttatások a gondoskodás és az alapvető ellátás biztosítása mellett hozzájárulnak a családi jövedelemkülönbségek mérsékléséhez, és ez lehetővé teszi a munkajövedelmeknek az egyéni teljesít-

ménytől függő nagyobb differenciálását, az anyagi érdekelttség fokozását.

A szocialista építés évtizedeiben a társadalmi juttatások volumene jobban nőtt, mint a munkajövedelmeké, ezen belül a pénzbeli társadalmi juttatások dinamikája meghaladta a természetbeni juttatásokét. A negyedik ötéves terv éveiben ez a tendencia változatlanul folytatódott: a lakosság összes jövedelmében a társadalmi juttatások részaránya az 1970. évi 23%-ról 1975-re 27%-ra emelkedett.

A párt és a kormány nagy erőfeszítéseket tett a társadalmi közös fogyasztás, ezen belül a szociális ellátás fejlesztésére. A tervidőszakban több mint 10 milliárd forintot fordítottunk szociálpolitikai intézkedésekre. A szociálpolitika – az életszínvonal-politika szerves részeként – jelentősen hozzájárult az életkörülmények javításához, és közvetetten a termelés fejlesztésének az ösztönzéséhez is.

A pénzbeli társadalmi juttatások közül a gyermekek eltartásához való állami hozzájárulás – a családi pótlék, a gyermekgondozási segély és az egyszeri anyasági segély – összege nőtt a legdinamikusabban, elsősorban a népesedéspolitikai határozat nyomán hozott központi intézkedések következtében.

Emelkedett a családi pótlék összege és az abban részesülő gyermekek száma. A családi pótlék átlagos havi összege nominálértékben a tervidőszak végén 300 forint volt, s ez kétszerese az 1970. évének.

A IX. kongresszus határozata alapján bevezetett gyermekgondozási segély – amely világviszonylatban is kiemelkedő vívmány – beváltotta a hozzá fűzött reményeket, és hozzájárult a népszaporulat javulásához. Rohamosan emelkedett a segélyt igénybe vevők létszáma, és 1974. január elsejétől felemeltük a segély összegét is.

A pénzbeli társadalmi juttatásokon belül a legnagyobb volumen – mintegy 60% – a nyugdíj. A kifizetett nyugdíjak összege évről évre nőtt, emelkedett a nyugdíjátlag, amelyben jelentős szerepe volt, hogy 1971. január elseje óta a járandóság évente automatikusan 2%-kal növekszik, és ez 1976-tól személyenként nem lehet kevesebb havi 50 forintnál. A régi, ún. alacsony nyugdíjakat, járadékokat, segélyeket havi 60-200 forintig terje-

dő összeggel emeltük 1975. július elsején. A nyugdíjasok és járadékosok száma jelenleg mintegy 1,8 millió, a nyugdíjak összege pedig öt év alatt 13 milliárd forintról 26,8 millárdra emelkedett.

Figyelemre méltó szociális vívmány, hogy a tervidőszakban a társadalombiztosítást – állampolgári jognak minősítve – gyakorlatilag az egész lakosságra kiterjesztettük, a biztosítás és az orvosi ellátás teljes körűvé vált. Öt év alatt több mint 220 milliárd forintot fizetett ki az állam társadalombiztosításra.

A szociálpolitika alapvetően össztársadalmi feladat, amit a vállalatok saját forrásaikból kiegészítenek. A tapasztalatok szerint az üzemi szociális ellátottsági színvonal érezhetően befolyásolja a dolgozók hangulatát, termelési kedvét, munkahelyi közérzetét, és hatással van a munkavállalásra és a munkaerő stabilizálódására is.

A negyedik ötéves terv éveiben kielégítően megvalósult az a cél, hogy a paraszti jövedelmek növekedése a munkás-alkalmazotti jövedelmek növekedésével lényegében azonos legyen. A munkásság és a parasztság közötti jövedelemarány 1968 óta lényegében nem változott, a negyedik ötéves terv időszakában – évenkénti ingadozásokkal – a parasztság egy főre jutó reáljövedelme kiegyenlítetten növekedett. A főbb társadalmi csoportok egy főre jutó jövedelmei fő arányaikban kielégítőek.

Az ország lakossága jövedelmi helyzetének gyors ütemű javulására utal, és minőségileg új szakaszt jelez, hogy a lakosság nagy többségének alapvető szükségleteit kielégítettük és a lakosság egy része már a jobb anyagi lét látványos elemeivel is rendelkezik. Ugyanakkor egyes rétegeknél bizonyos életszínvonal-feszültségek felerősödtek és újak is keletkeztek. A feszültségek a nagycsaládosok, az alacsony nyugdíjból élők helyzetével, a lakásviszonyokkal, az infrastrukturális különbségekkel, az indokolatlannak tartott jövedelmi szintkülönbségekkel, a nem munkából eredő vagy azzal nem arányos jövedelmekkel stb. függenek össze.

A párt és a kormány *határozottan fellépett a túlzott jövedelmi különbségek ellen*, a nem munkából származó, vagy a végzett munkával nem arányos jövedelmek fokozottabb adóztatásáért. A kormány megszabta a családok ingatlantulajdonának

határait, limitálta az egy család számára építhető lakás és családi üdülő nagyságát és a luxus jellegű épületekre, vagyontárgyakra külön adót vezetett be. 1974. január elsejei határidővel kötelezővé tette a megengedett mértéket meghaladó lakások, üdülőingatlanok elidegenítését.

A lakosság vásárolt fogyasztása mintegy 88%-ot tesz ki, pénzjövedelmének 12%-át pedig fogyasztáson kívüli kiadásokra, azaz építésre és pénzmegtakarításra fordítja. A fogyasztásra fordított hányad hosszú távon csökkenő, a felhalmozásra - lakásra és pénzmegtakarításra - fordított hányad pedig növekvő tendenciát mutat. A megtakarított pénzmennyiség összege évente 8-10 milliárd forinttal emelkedett, s 1975 végén a lakosság betétállománya 81,2 milliárd forint volt.

Javult az áruellátás, az áruválaszték, s az áru kínálat jobban alkalmazkodott a változó kereslethez. A fogyasztás összetétele, szerkezete korszerűbbé vált.

A korszerű táplálkozás szempontjából alapvetően fontos állati eredetű fehérjék fogyasztása - főként a hús- és a tojásfogyasztás növekedésének következményeként - jelentősen emelkedett. Az egy főre jutó húsfogyasztás elérte az évi 71 kg-ot. Az egy főre jutó fehérjefogyasztás 1974-ben napi 48 gr. volt, és ezzel megközelítettük az európai fejlett tőkésországok fehérjefogyasztását. A tejfogyasztás viszont már hosszú évek óta stagnál, illetve csak mérsékelten növekszik. Ugyanakkor a sok kalóriát tartalmazó élelmiszerek (liszt, kenyér, zsiradékok stb.) fogyasztásának a színvonala csökkenő felhasználás ellenére továbbra is egészségtelenül magas, viszont nem növekedett megfelelően a zöldség- és gyümölcsfogyasztás.

Nem volt kielégítő a ruházati cikkek és bútorok fogyasztása. Ruházkodási cikkekből és lakástextíliákból a fogyasztás növekedése jelentősen elmaradt a tervezettől. A bútorfogyasztás sem érte el a tervezett színvonalat.

A tartós fogyasztási cikkek vásárlása dinamikusan nőtt, de ebben - szemben az előző évekkel - meghatározó szerepet játszott a személygépkocsik, és sokkal kisebbet a háztartási gépek vásárlása.

Az életmód formálódásának fontos eleme a háztartások korszerű energiastruktúrája, az olajfűtés, a palack- és vezetékes

gáz használata stb. Közel megnégyszereződött a tüzelőolaj és csökkent a hagyományos szilárd tüzelőanyag forgalma. Erőteljesen nőtt az elektromosáram-fogyasztás: egy lakosra átlagosan 1970-ben 176, 1974-ben 275 kWó fogyasztás jutott.

A lakosság fogyasztási szerkezete minőségileg is megváltozott: a jobb minőségű, korszerűbb, nagyobb teljesítményű, magasabb igényeket kielégítő termékek részarányának a növekedése a jellemző. Ugyanakkor mennyiségileg javult az ellátás az olcsóbb fogyasztási cikkekből, az ún. hagyományos termékekből is, de az alacsony áron forgalomba hozott korszerű cikkekből nem volt kielégítő az ellátás.

A kiskereskedelmi forgalom tervét lényegében teljesítettük, öt év alatt, összehasonlítható áron számítva a tervezettnél valamelyest mérsékeltebben, 35⁰/₀-kal nőtt. Ez megfelelőnek tekinthető.

A kiskereskedelem a vásárlóerőt megfelelően lekötötte: a lakosság minden kapott 100 forintból körülbelül 75 forintot a kiskereskedelemben vásárolt el.

A fogyasztói árszínvonal átlagosan 14–15⁰/₀-kal emelkedett, egyik évben sem lépte túl a tervezettet, de az éves tervben előírtak meghaladták az ötéves terv időarányos mértékét.

Az emelkedő jellegű árváltozások főként hatósági érintkezések következményei voltak, de ezek egy részét kompenzáltuk. A fogyasztói áralakulást természetesen piaci jellegű árváltozások is befolyásolták.

A piaci jellegű, nagyrészt a szabad árformába sorolt cikkek árának emelkedése a vállalati kezdeményezésű ármozgásokból és az import termékek árának változásából, az idényjellegű élelmiszerek drágulásából adódott. A fogyasztói árakra a külgazdasági tényezők fokozottabban hatottak volna, de a költségvetés segítségével igyekeztünk fenntartani a viszonylagos árstabilitást. Ily módon az áremelkedések társadalmilag elviselhetőek voltak, a társadalom egyetlen jelentősebb rétegét sem érintettek súlyosan. Az árváltozások az életszínvonal folyamatos emelkedését nem veszélyeztették.

A lakásépítés a párt és a kormány lakáspolitikai célkitűzéseinek megfelelően központi helyet foglalt el a negyedik ötéves terv éveiben. Az öt évre előirányzott 400 000 lakással szemben

438 000 új lakást építettünk. Ezer lakosra számítva évente 8,2 lakás épült fel, s ez előrehaladást jelez. A lakásépítés megnövekedett üteme révén a lakáshiány mérséklődött, a lakások zsúfoltsága enyhült, de a probléma teljes megoldása még előttünk álló feladat.

A kedvező képet azonban rontja, hogy állami erőből 25 000-rel kevesebb lakást építettünk, mint amennyit terveztünk. Ez azért is figyelemre méltó, mert az életszínvonal-politika követelményeinek megfelelő tervszerű lakáselosztást elsősorban e tekintetben lehet és kell biztosítani.

A három és ennél több gyermekes családok lakásigényét soron kívül elégítjük ki. A kormány jelentékeny szociális kedvezményeket is nyújtott. Évről évre fejlődött a munkáslakás-építés, amelyet a vállalatok anyagi erejükhöz mérten jelentős összegekkel támogattak.

A lakosság közműellátását jellemző legfontosabb mutatók közül a háztartási villamos energia fogyasztók száma mintegy 14⁰/₀-kal, a vezetékes gázt fogyasztó háztartások száma 33-34⁰/₀-kal, a közműves vízellátásban részesülők száma pedig mintegy 22⁰/₀-kal növekedett.

Öt év alatt a személyi tulajdonban levő nyaralók és hétvégi házak száma több mint 40⁰/₀-kal emelkedett.

Túlteljesítettük az ötéves tervet oktatási, kulturális és egészségügyi vonatkozásban is. A természetbeni társadalmi juttatások már említett növekedése lehetővé tette az ellátás szinten tartását, a legtöbb területen pedig az ellátottság további javítását. Az egészségügyi ellátás mennyiségileg és minőségileg is fejlődött, de minősége nem minden tekintetben kielégítő, például egészségügyi intézményeink eléggé zsúfoltak.

Az orvosellátottság javult: a 10 000 lakosra jutó orvosok száma az 1970. évi 23 főről 1975-re 26-ra nőtt, a kórházi ágyak száma 4500-zal emelkedett. A lakosság egészségügyi ellátásában a fekvőbetegek ellátottságában van a legnagyobb elmaradás.

A negyedik ötéves terv éveiben a kulturális ellátás javulása mindenekelőtt az óvodai férőhelyek számának a bővítésében, az egységes színvonalú általános iskolai hálózat kifejlesztésében, a középiskolai oktatás, valamint a szakmunkásképzés korszerű-

sítésében fejeződik ki. A tervezett 35 000-rel szemben 90 000 óvodai, illetve 9000 helyett 11 000 bölcsődei férőhely létesült. Ennek ellenére – az igények nagyarányú növekedése következtében – a zsúfoltság fokozódott.

A BERUHÁZÁSOKRÓL

A *beruházási tevékenység* hosszú idő óta a népgazdaság neuralgikus pontja. Sok esetben – szándékaink ellenére – túlzott méreteket ölt, s akkor ez okoz gondot, ám esetenként az is előfordul, hogy ösztönözni, bátorítani kell, mert nem tart lépést a nemzeti jövedelem növekedésével.

A negyedik ötéves tervben a szocialista szektor beruházásai folyó áron számítva 480–500 milliárd forinttal szerepelnek. A termelőágazatok beruházásait 23–25⁰/₀-kal, a nem termelő beruházásokat ennél gyorsabban, 59–61⁰/₀-kal terveztük növelni.

A szocialista szektorban előirányzott beruházásokat folyó áron számítva 70–90 milliárd forinttal túlteljesítettük. Közel 50⁰/₀-kal lett nagyobb a beruházások volumene, mint az előző öt évben volt. A tervidőszakban 80 nagyberuházást fejeztünk be. A beruházásokra fordított több száz milliárd forint jelentősen növelte hazánk nemzeti vagyonát, állóeszköz-állományát, számottevően hozzájárult termelési eszközeink korszerűsítéséhez, a lakosság élet- és munkakörülményeinek javulásához.

A beruházási volumen túlteljesítése ellenére a felhalmozás természetes céljai nem minden tekintetben teljesültek. A beruházási költségeket a tervekészítés időszakában gyakran irreálisan állapították meg, a drágább kivitelezési technológiák és a szerkezeti anyagok aránya emelkedett, az igényesebb felszereltség, és helyenként a pazarlással egyenértékű megoldások következtében esetenként nagyobb költséggel a tervezettnél kevesebb létesítmény épült fel és kevesebb kapacitás jött létre. A beruházási javak és a szolgáltatások árszínvonala éves átlagban 3⁰/₀-kal, összesen 16⁰/₀-kal nőtt, és mintegy 35–40⁰/₀-kal emelkedtek a fajlagos beruházási költségek.

A negyedik ötéves terv beruházási politikájának az a külön-

leges vonása, hogy - az előző öt éves tervidőszakhoz képest - az anyagi termelési ágazatok beruházása 46⁰/₀-kal, a nem anyagi ágazatoké pedig 74⁰/₀-kal nőtt. Ennek következtében a nem anyagi ágazatok aránya a szocialista szektor beruházásaiban - 1968. évi összehasonlító áron számolva - 21⁰/₀-ra emelkedett, a termelő beruházások részaránya viszont csökkent. Az anyagi és a nem anyagi ágazatok beruházási arányának módosulásában a gazdaságpolitikának az az elhatározása fejeződik ki, hogy a reáljövedelmek növekedése mellett a beruházásoknak is közvetlenül és fokozottabban kell szolgálniuk a lakosság életkörülményeinek javítását.

A beruházások összetétele és ágazati megoszlása lényegében megfelel a tervezettnak.

A lakosság életkörülményeit közvetlenül befolyásoló beruházási tevékenység fellendülése különösképpen a lakásépítkezések ütemének meggyorsításában nyilvánul meg. A népgazdaság összes beruházásaira felhasznált összeg több mint 10⁰/₀-át lakásépítésre fordítottuk. Amint már említettük, a tervidőszakban az oktatásügy és az egészségügy intézményhálózata is jelentősen bővült.

A népgazdaság összes beruházásainak kb. 76⁰/₀-át - a tervezettnél valamelyest kisebb hányadát - a termelő ágazatok, az ipar, az építőipar, a mezőgazdaság, a vízgazdálkodás, a szállítás-hírközlés, a kereskedelem fejlesztésére fordítottuk. A tervezett arányoktól elsősorban az ipar részesedése tért el, feltehetően azért is, mert a beruházási feszültséget enyhítő intézkedések - pl. egyes nagyberuházások elhalasztása - az ipari beruházásokat erőteljesebben érintették.

A feldolgozó iparágak beruházásainál előtérbe került a rekonstrukció. Közülük mindenképpen figyelmet érdemel a textil- és a ruházati ipar folyamatban levő rekonstrukciója.

A tudományos kutatásra és műszaki fejlesztésre fordított anyagi eszközök 12,6⁰/₀-kal, a nemzeti jövedelem növekedési ütemét meghaladóan növekedtek. A népgazdaság összes beruházásának minden 100 forintjából 2 forint a kutatási hálózat fejlesztésére jutott. Az összes kutatási-fejlesztési ráfordítások kétharmada eredt a műszaki fejlesztési alapból, egyharmadát pedig az állami költségvetés fedezte.

Beruházásaink nagy részét az állóeszköz-állomány bővítésére fordítottuk és csak viszonylag kis hányadát a már elhasznált, illetve korszerűtlenné vált állóeszközök cseréjére, pótlására. Az összes beruházás mintegy 85%-a bővítő, 15%-a pedig pótlás jellegű volt. Ez utóbbival kapcsolatban megjegyezzük, hogy évente a népgazdaság teljes állóeszköz-állományának 1-1,5%-át selejtezzük, illetve pótoljuk, ami igen alacsony aránynak számít.

A beruházások megvalósítási időtartama a „hagyományoknak” megfelelően továbbra is hosszú, jelentősen meghaladja a nemzetközi normákat. Beruházásaink kivitelezési ideje legalább kétszer hosszabb, mint a tőkés országokban, de meghaladja a szocialista országok hasonló objektumainak kivitelezési idejét is. Ennek oka részben az, hogy a beruházások átlagos nagysága nőtt, és a tervidőszakban lényegesen több volt a nagyberuházások száma és volumene, mint korábban. Oka az is, hogy az építőipari és szerelői kapacitások a szükségesnél lassabban fejlődtek, gyakran hiányos, pontatlan volt a beruházások előkészítése, tervezése, kivitelezési hibák is előfordultak, alacsony színvonalú volt a koordinációs munka, késedelmet okozott a kivitelezés szervezetlensége, a rugalmasság hiánya, a gépek és berendezések elhúzódó szállítása.

A beruházásokat illetően változatlanul problémaként jelentkezett a költségtúllépés, a megtérülés hosszú ideje, a befejezetlen beruházások volumene.

A beruházási munka a negyedik ötéves terv éveiben is a gazdasági tevékenység leggyengébb pontja volt.

A problémák ellenére is megállapítható azonban, hogy a tervidőszakban a korábbinál szélesebb körben és tudatosabban érvényesült a gazdaság tervszerű területi fejlesztése. Ennek eredményeként az egyes gazdasági körzetek, a megyék közötti területi elhelyezkedésből adódó foglalkoztatási, ellátási és életszínvonalbeli különbségek – a beruházások következtében is – mérséklődtek. Jelentős az előrehaladás a foglalkoztatási színvonal területi különbségeinek a kiegyenlítődésében.

Racionálisabbá vált az ipar területi elhelyezkedése. A fejlettebb ipari körzetekben az ipari növekedés jórészt a nagyüzemek bővítésével, korszerűsítésével valósult meg. A gazdasági-

lag elmaradottabb körzetekben az iparfejlesztés az átlagosnál gyorsabb ütemű volt. Az Alföld és Dél-Dunántúl gazdasági fejlődése meghaladta az átlagot: az iparban foglalkoztatottak száma az előbbi területen 23⁰/₀-kal, az utóbbin 12⁰/₀-kal nőtt. Mérsekeltebb a haladás a lakásellátottság és az egyéb infrastrukturális ágazatok területi különbségeinek a csökkenésében.

A NEMZETKÖZI GAZDASÁGI KAPCSOLATOK FEJLŐDÉSE

A külkereskedelmi forgalomnak a nemzeti jövedelemnél gyorsabb növekedési ütemét terveztük. A külkereskedelmi forgalom a negyedik ötéves terv időszakában a korábbinál és a tervezettnél egészében és ezen belül mindkét fő viszonylatban lényegesen gyorsabban növekedett. A külkereskedelmi áruforgalom – azonos árakon számítva – a tervezett 40⁰/₀-kal szemben mintegy 50⁰/₀-kal emelkedett. Összehasonlítható árakon a rubel elszámolású viszonylatokban az export 72, az import 60⁰/₀-kal emelkedett (a terv 43, illetve 50⁰/₀-os növekedést tartalmazott); a dollár elszámolású viszonylatokban az export 62⁰/₀-kal, az import 49⁰/₀-kal növekedett (a tervezett 35, illetve 29⁰/₀-kal szemben). A kivitel dinamikája mindkét relációban erőteljesebb volt mint a behozatalé.

Kivitelünk gyorsabban növekedett a világkereskedelem átlagánál. A nemzeti jövedelem minden 1⁰/₀-os növekedésére jutó exportnövekmény meghaladta a harmadik ötéves terv időszakában elért színvonalat. Ennek kettős hatása volt. Egyrészt fokozódott a külkereskedelem szerepe a magyar gazdaságban, másrészt tovább erősödött népgazdaságunk érzékenysége a külső piaci hatásokra.

A kedvező volumenadatokkal szemben azonban a tényleges realizálási áron – a világpiaci árak nagyarányú emelkedése miatt – az import növekedése értékben meghaladta az exportét, s ennek következtében 1974–1975-ben jelentős áruforgalmi passzívum keletkezett. A tervezettől lényegesen eltérően dollár elszámolású relációban az importárak 70⁰/₀-kal, az exportárak

40%-kal növekedtek öt év alatt. A rubel elszámolású viszonylatokban 1975-ben az importárak 22-23%-kal, az exportárak 14-15%-kal növekedtek 1972-höz viszonyítva.

Mint ismeretes, legjelentősebb külkereskedelmi partnereink a szocialista országok. Külkereskedelmi forgalmunknak több mint 60%-át velük bonyolítjuk le. Köztük első helyen a Szovjetunió áll, teljes külkereskedelmi forgalmunk 35-37%-ával. Ebből is látható a szovjet viszonylat meghatározó szerepe népgazdaságunk fejlesztésében. Az 1971-1975 évekre kötött hosszú lejáratú megállapodások alapján a kölcsönös áruforgalom a harmadik ötéves tervidőszakhoz képest 56%-kal emelkedett.

A rubel elszámolású áruforgalomban a kivitel és a behozatal színvonala - a gépipari termékek kivételével - minden árucsoportban meghaladta a számítottat, ezen belül a kivitel jobban növekedett, mint a behozatal.

A rubel elszámolású áruforgalomban a tervidőszak első éveiben erőteljes aktívumképzési tendencia alakult ki.

Az ötéves tervidőszak utolsó két évében az aktívumképződés növekedésének tendenciája - a cserearány romlása miatt - megszűnt, sőt egyes szocialista országokkal folytatott külkereskedelmünkben passzív egyenleg alakult ki.

A kölcsönös előnyök alapján fokoztuk gazdasági kapcsolatainkat a tőkésországokkal is. A forgalom rendkívül gyorsan növekedett a dollár elszámolású viszonylatban is. Az áruforgalmi egyenleg ötévi együttes passzívuma azonban nagyobb lett a tervben számítotttnál, és ennek döntő része 1974-1975-ben keletkezett.

A külkereskedelem népgazdasági jelentősége a tervidőszakban fokozódott, egyrészt a nemzetközi munkamegosztásban való részvételünk bővülése, másrészt külső tényezők következtében.

A külkereskedelmi forgalom - főként a gazdaságos export - növelése, az ötödik ötéves terv időszakában is kiemelkedő jelentőségű feladat.

A forgalom - amint említettük - dollár elszámolású viszonylatban is rendkívül gyorsan növekedett: az export - folyó áron számítva - öt év alatt kb. 130-140%-kal, az import 110-120%-kal emelkedett (változatlan áron számítva a növekedés

62, illetve 49⁰/₀). A külkereskedelem eme mutatóinak reális megítéléséhez tartozik, hogy az értéknövekedés jelentős része a világpiaci árak növekedéséből adódott (pl. a tőkés import nagymértékű növekedésében a volumen növekedésénél nagyobb szerepe volt az áremelkedéseknek).

Hasonló módon kell megítélnünk a szocialista és a tőkés viszonylatú áruforgalomban bekövetkezett „arányeltolódást” is.

A terv azt tűzte célul, hogy a szocialista viszonylatú áruforgalom a nem szocialista viszonylatokénál gyorsabban növekedjék. Volumenben – változatlan áron – ezt teljesítettük, de ha folyó áron számítva értékelünk, akkor azt látjuk, hogy a nem szocialista viszonylatú forgalom bővült erőteljesebben. A tőkés piacokon bekövetkezett ugrásszerű árnövekedés következtében a tőkés forgalom folyó áron számított részaránya jelentősen nőtt: az értéknövekedés döntő része azonban az import árak emelkedéséből adódik. (Ebben valamiféle nyugati orientáció erősödő tendenciáját látni enyhén szólva túlzás.) Ha tehát folyó áron számítjuk a külkereskedelmi forgalmat, arányeltolódást figyelhetünk meg a tőkés viszonylat javára, de ha változatlan áron számolunk, akkor a két reláció közötti arányok nem módosultak. Ez nem népgazdaságunk „sajátossága”, mivel a többi KGST-ország külkereskedelmében is hasonló a tendencia.

A negyedik ötéves terv egyik fontos célja volt, hogy a népgazdaság fejlesztését és a külgazdasági tevékenységet állítsuk jobban az exportorientáció szolgálatába, fokozzuk a termelés nemzetközi versenyképességét, törekedjünk gazdaságos exportstruktúra kialakítására, amelyben igen jelentős szerepet szánunk a termelési szerkezet exportorientált fejlesztésének. Egszében véve eléggé szerények azonban az eredmények abban a törekvésünkben, hogy erőteljesen növeljük a világ bármely piacán gazdaságosan értékesíthető, versenyképes árualapokat.

A negyedik ötéves terv éveiben – gazdaságpolitikai céljainak megfelelően – mind szocialista, mind tőkés viszonylatban ütemesen fejlődtek a kooperációs kapcsolatok. Az új kooperációk elsősorban a vállalati szférában jöttek létre, számuk évről évre nőtt, hatásuk egyre inkább érződik a termelés mikrostruktúrájának átalakulásában. A szocialista kooperáció keretében megvalósuló szállítások aránya a negyedik ötéves tervidőszak

elején áruforgalmunk 5-6%-a volt, 1975-re 12-13%-ra nőtt. A magyar ipar teljes tőkés relációjú exportjának azonban csupán 4-5%-át teszi ki a tőkés termelési kooperációból származó kivitel értéke.

Előrehaladás van a szocialista gazdasági integráció komplex programjának megvalósításában, a termékszakosításban, a közös vállalatok, illetve vállalkozások létrehozásában. Növekedett a termelési együttműködés szerepe.

Az alapvető gazdaságpolitikai célok – a fejlődés iránya és fő aránya – a negyedik ötéves terv időszakában a megelőző öt-éves terveknel nagyobb tervszerúséggel valósultak meg. A gazdasági fejlődés azonban egyensúlyi problémák és fontos elosztási folyamatok egyenetlensége mellett ment végbe. Ez jól kimutatható, ha a gazdasági fejlődés főbb irányzatait nemcsak az ötéves terv „szintjén” elemezzük, hanem azon belül egyes évekre vonatkozóan is nyomon követjük.

A nemzeti jövedelem növekedési ütemét a korábbi évekhez hasonlóan a negyedik ötéves terv folyamán is alapjában véve az egyenletesség jellemezte. Ugyanakkor a nemzeti jövedelem felhasználásában ellentétes irányok váltották egymást.

Az egyensúlyi problémák egyik jelentős tényezője volt, hogy 1970-ben – a negyedik ötéves terv számításának bázis évében – váratlan és tőlünk független események és nehézségek – árvíz, kevésbé eredményes mezőgazdasági termelés, romló külkereskedelmi helyzet, a számítottnál kisebb nemzeti jövedelem – ellenére fenntartottuk a belső felhasználás dinamikáját, ami az életszínvonal tekintetében helyesnek bizonyult. A váratlan nehézségek hatásait nem engedjük érvényesülni az életszínvonal szférájában, a lakosság fogyasztásában. Ez is egyik oka volt annak, hogy 1970-ben többet használtunk fel a megtermelt nemzeti jövedelemnél. A tervezettnél lényegesen nagyobb lett a felhalmozás és ugyancsak nagyobb lett a fogyasztás. A nemzeti jövedelem termelése és a belföldi felhasználás közötti egyensúlyt terven felüli import fedezte, amely a külkereskedelmi mérleg egyensúlyának a romlásához vezetett.

Az 1970. évi irányzatok 1971-ben folytatódtak, a kialakult főbb aránytalanságok elmélyültek, gyorsult a felhalmozás, azon belül a készletfelhalmozás üteme és tovább romlott a külkeres-

kedelmi egyensúly. Reális volt a veszély, hogy a tervtől való eltérések tartóssá válnak. Az ötéves terv eredeti irányvonalának érvényesítésére, a tervszerű, szabályozott fejlődés biztosítására ezért az 1972. évi terv keretében a gazdaságirányításban kialakult gyakorlattól eltérően nagyobb mértékű központi beavatkozás vált szükségessé.

A gazdasági egyensúly helyreállítása érdekében már az 1972. évi terv arányváltozásokat irányzott elő: a belföldi végső felhasználásnak a nemzeti jövedelemnél mérsékeltebb ütemű növekedését és a felszabaduló nemzetijövedelem-forrásokból a külkereskedelmi egyensúly javítását.

A Központi Bizottság határozatait és kormányzati intézkedések nyomán az egyensúly fokozatosan helyreállt, a fogyasztás és a felhalmozás tervben előírt arányát sikerült megteremteni. 1972-1973-ban a felhalmozás és a fogyasztás növekedése mérséklődött, a felhalmozási tevékenység egyenletesebbé vált. A szocialista országokkal folytatott áruforgalomban az egyensúlyt már 1972-ben megteremtettük, sőt 1973-ban jelentős aktívumot értünk el; a nem szocialista országokkal, az áruforgalom egyenlege 1972-ben még passzív volt, de 1973-ra itt is egyensúlyi helyzet alakult ki.

A negyedik ötéves terv végén – 1974-1975-ben – a gazdaság egyensúlyi problémái ismét kiéleződtek, főként külgazdasági okok miatt.

Az ötéves terv utolsó két évében a belső felhasználás is újból meghaladta a megtermelt nemzeti jövedelmet. A különbség kialakulásában a belső felhasználáson belül nem a beruházás – mint 1971-ben –, hanem elsősorban a készletnövekedés, valamint a lakossági fogyasztás gyorsabb növekedése játszotta a nagyobb szerepet.

A lakossági jövedelemkiáramlás bizonyos fokig elszakadt a tényleges eredményektől, a nemzeti jövedelem termelésétől. E tendenciának a további folytatódása a vásárlóerő-árualap egyensúlyát is veszélyeztette volna.

A különbség fedezésére ismét a behozatali többlet szolgált, amely szinte teljes egészében dollárviszonylatban jött létre. Közben azonban a külgazdasági feltételek lényegesen megvál-

toztak, amelyek a hazai gazdasági teljesítményre maradandó befolyást gyakoroltak és gyakorolnak.

A tőkés világban kialakult válsághelyzet, a nagy mértékű infláció, a valutaválság, az árrobbanás, a világpiaci árakban bekövetkezett rendkívüli és számunkra kedvezőtlen árszintemelkedés és árarányváltozás, s részben ezeknek a KGST-árakban is érvényesülő hatása a magyar gazdaságot rendkívül hátrányosan érintette. Alapvetően a tőkés cserearányok romlása miatt 1974-ben és 1975-ben jelentős összegű árveszteség keletkezett, amely különösen az ország jövedelmi helyzetében éreztette hátrányos hatását, hiszen a felhasználás szempontjából csökkentette a nemzeti jövedelmet.

Az adott helyzetben – a gazdasági növekedés folyamatosságát és társadalompolitikai követelményeit szem előtt tartva – nem csökkentettük a nemzeti jövedelem belső felhasználását, sőt amint már említettük, a felhasználás a tervidőszak utolsó két évében még a tervezettet is meghaladta.

A következő kérdéssel kerültünk szembe: a veszteséget a létrehozott nemzeti jövedelemből fedezzük, ami a belföldi felhasználás mérséklésével jár együtt, vagy külföldi hitelt veszünk igénybe az export-import árkülönbözet fedezésére. Ez utóbbit választottuk, és így például 1974-ben a teljes árveszteséget külföldi hitelfelvétellel ellensúlyoztuk.

A tervidőszak utolsó két évében bekövetkezett kedvezőtlen egyensúlyi helyzet több szempontból eltér a korábbiétól. Említettük már, hogy 1971-ben a gazdasági egyensúly alapvetően belső okok miatt vált kedvezőtlené, a tervidőszak végén viszont alapvetően külső okok folytán. Emellett természetesen nem lebecsülendő szerepet játszottak gazdasági munkánk fogyatékoságai is. A különbség abban is van, hogy a tervidőszak végén bekövetkezett egyensúlyhiány sokkal összetettebb és átfogóbb probléma: az egyensúlyhiány egyidejűleg jelentkezett a nemzeti jövedelem termelésében és a belső felhasználásban, az állami költségvetésben és a külkereskedelmi áruforgalomban. Nem is említve e tényezők kölcsönhatását, kölcsönös összefüggését!

A jelenlegi egyensúlyhiány tartósnak ígérkezik, és ez nagymértékben befolyásolta az ötödik ötéves terv célkitűzéseinek és

feladatainak a meghatározását. Az egyensúly helyreállítása csak fokozatos lehet és hosszabb időt igényel. Lényeges különbség van az egyensúly megteremtésének módja és lehetőségei között is. Az 1971. évi egyensúlyhiányt különböző - elsősorban a beruházások növekedését csökkentő - intézkedésekkel viszonylag rövid idő alatt sikerült kiküszöbölni. Ezek, illetve az ilyen típusú intézkedések ma már nem elegendőek. Az egyensúlyhiányt - összetettsége és tartóssága miatt - a népgazdasági tervezés keretében fejlesztési, elosztási, ösztönzési és korlátozó intézkedések egyidejű alkalmazásával lehet csak megszüntetni.

A NEGYEDIK ÖTÉVES TERV TELJESÍTÉSÉNEK SIKERTÉNYEZŐIRŐL

Ha rendelkezünk egy gondosan, korszerű eszközökkel és módszerrel kidolgozott, tudományosan megalapozott népgazdasági tervvel, a sikeres munka alapja, programja adott, de a valóságos siker a terv végrehajtásán múlik. A végrehajtás igen szerkezetágazó, összetett és bonyolult feladat, nagyfokú összpontosítást, kellő előrelátást és következetes szervező és ellenőrző munkát igényel.

Az ötéves népgazdasági terv középtávra meghatározza a gazdasági fejlődés fő irányait és arányait, a terv végrehajtásának eszközrendszerét. Abban, hogy a tervből valóság legyen, s a gazdasági folyamatok valóban a tervnek megfelelően alakuljanak, kulcsfontosságú szerepet játszik az irányító és szervező munka, a végrehajtás.

A központi irányításnak sok esetben menet közben kell megteremtenie a terv végrehajtásának feltételeit, s biztosítania, hogy a gazdasági cselekvés a népgazdaság minden láncszemében a tervcéloknak megfeleljen. A terv végrehajtása közben felbukkanhatnak előre nem látott, váratlan események, előfordulhatnak bizonyos „kilengések”, a tervtől való eltérések, akár szubjektív, akár objektív okokból. A központi irányítás feladata, hogy a végrehajtás folyamán megnyilvánuló eltéréseket kiigazítsa, összhangba hozza azokat a tervcélokkal. E közben termé-

szetesen a népgazdasági tervkoncepció keretében egyes fejlesztési elképzeléseknek olyan jellegű korrekciójára is sor kerülhet, amelyeket a körülmények megváltozása, előre nem látott problémák, vagy az új lehetőségek kihasználása indokol.

Nélkülözhetetlen feltétel a megfelelő akarati és cselekvési egység a terv végrehajtásában. Ennek garanciája – a párt irányító, szervező és ellenőrző tevékenysége.

A párt mindig nagy figyelmet fordított a gazdasági építőmunkára, a gazdaság kérdéseire, abból kiindulva, hogy a társadalmi élet végső fokon a termelés, az építőmunka eredményeitől függ.

„Az eredmények legfőbb forrása – hangsúlyozta Kádár elvtárs –, hogy pártunk a marxizmus-leninizmus nemzetközi érvényű tanításait, a szocialista építőmunka általános érvényű törvényeit, a nemzetközi munkásmozgalom hazai tapasztalatait alkotóan alkalmazza hazánk viszonyaira.”⁶

Pártunk a negyedik ötéves tervidőszakban is rendszeresen áttekintette a gazdasági építőmunka menetét, kellő gondossággal foglalkozott és ellenőrizte a megvalósítás folyamatát, számos kérdésben politikai döntést hozott és a végrehajtáshoz érdemi útmutatást adott. Az eredmények elismerése mellett nyíltan és konkrétan elemezte a végrehajtás hatékonyságát csökkentő külföldi okokat, szembenézett a fogyatékoságokkal, cselekvési programot adott a végrehajtás és a gyakorlati tevékenység javításához, körvonalazta, meghatározta mind a párt-, mind a kormányzati feladatokat. A Központi Bizottság többek között rendszeresen megtárgyalta az éves tervek alapvető kérdéseit, a Központi Bizottság 1971 decemberében tárgyalta a X. kongresszus gazdaságpolitikai határozatait végrehajtásának a tapasztalatait, 1972 novemberben és más ülésein átfogóan értékelte a kongresszus határozatainak, köztük a gazdaságpolitikai feladatok végrehajtásának tapasztalatait és a végrehajtás biztosítására megfelelő intézkedéseket tett.

A X. és a XI. kongresszus és a két kongresszus között a Központi Bizottság határozatainak megfelelően a pártszervezetek tevékenységét a gazdasági munka területén növekvő politikai

⁶ Ugyanott, 77. old.

aktivitás, fokozódó kezdeményezés jellemezte. Növekvő politikai hatást gyakoroltak a gazdasági folyamatokra, politikai eszközökkel segítették a negyedik ötéves terv megvalósítását. A pártszervezetek gazdaságszervező munkája fejlődött, tartalmában és módszereiben gazdagodott, fokozottabban igazodott a szocialista építés sokoldalú és újszerű feladataihoz, bonyolultabbá vált körülményeihez. A pártszervezetek fő figyelmüket az érdemi politikai irányító, koordináló és ellenőrző feladatok elvégzésére fordították. A hangsúlyt a hatékonyabb gazdasági szervező munkára, a gazdasági vezetés színvonalának emelésére és a tömegfelvilágosító munka javítására helyezték. A gazdasági hatékonyság javítása érdekében a pártszervezetek sok helyütt rendszeres elemző munkával feltárták a vállalati munka gyengeségeit, és kezdeményezték a gazdasági tevékenység korszerűsítését, minőségi javítását, a korszerű és színvonalas vezetés kialakítását a vállalati irányítás minden láncszemében.

A pártszervezetek nagy figyelmet fordítottak a gazdasági vezetők és a mozgalmi szervek hatékony együttműködésére, szorgalmazták a munka- és üzemszervezést, a munkaverseny-mozgalom fellendítését, a kommunisták példamutatását.

Erőfeszítéseket tettek az üzemi demokrácia fejlesztésére a lehetőségek teljesebb kihasználására. E munka eredményeként gazdagodott a demokratikus fórumok, a különböző munkásgyűlések munkájának tartalma. Ebben szerepet játszott, hogy a dolgozók javaslataikkal, aktivitásukkal, a gazdasági vezetők nagy része pedig a viták ösztönzésével, a javaslatok felkarolásával hatékonyabban használták ki a demokratizmus kereteit. A szakszervezetek növekvő aktivitással segítették a tervcélok végrehajtását, érdekvédelmi tevékenységük hatékonyabb lett.

Javult a közvélemény tájékozottsága, fejlődött gazdasági szemlélete, a gazdasági élet fokozatosan és egyre jobban a nyilvánosság ellenőrzése alá került. Fejlődött az érdekek megjelenésének, tisztázásának és rangsorolásának intézményi rendszere. Eredményeket értünk el olyan törekvések visszaszorításában, amelyek jogtalan haszonszerzésre, különféle ügyeskedéssel szerzett jövedelemnövelésre, a szocialista jövedelempolitika eltorzítására irányultak.

A gazdaságpolitika nyílt alakítása és nagyobb nyilvánossága elősegítette, hogy a dolgozó egyének az ország gazdájaként is gondolkozzanak. Gazdaságpolitikánk megvalósítása tehát nemcsak az irányítószervek, hanem a dolgozók közös ügyévé is vált.

A gazdasági növekedés alapvető lendítője volt a dolgozók növekvő aktivitása. Ennek kiemelkedő eseményét jelentette a párt XI. kongresszusának és hazánk felszabadulásának 30. évfordulója tiszteletére kibontakozott munkaverseny, amely szorosan kapcsolódott a gazdálkodó egységek tevékenységének minőségi jellemzőihez, az anyagi ösztönzés mellett erőteljesebben épített az erkölcsi elismerésre, az öntudatra.

A kongresszusi és a felszabadulási munkaverseny, amelyben részt vett minden vállalat, szövetkezet és intézmény, nagy sikereket hozott különösen a termelékenység emelésében, a gazdasági hatékonyság fokozásában, a minőség javításában. Új vonása volt a kongresszusi munkaversenynek, hogy jelentősen elterjedt a szocialista szerződéskötések rendszere. Hosszú évek stagnálása után fokozódott a dolgozók újtási kedve, növekedett az újtómozgalomban résztvevők száma. Tömegessé váltak a különböző társadalompolitikai célokat szolgáló felajánlások, a kommunista műszakok.

A párt és a kormány részéről sokoldalú és intenzív munka folyt a gazdaságirányítási rendszer fejlesztése, folyamatos karbantartása, a központi irányítás hatékonyságának fokozása érdekében, beleértve a népgazdasági tervezés korszerűsítését, a terv- és közgazdasági eszközök hatékonyabb összekapcsolását, a vállalati önállóság és kezdeményezés fejlesztését. Ennek kapcsán az alapvető kiindulópont az volt, hogy gazdaságirányítási rendszerünk alapelvei beváltak, hatékony eszközként szolgálják a szocialista építőmunkát, a szocialista tervgazdálkodást. Pártunk XI. kongresszusán mondta Kádár elvtárs: „Több mint hét év tapasztalatai igazolják, hogy a gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztése helyes és szükséges volt. Teljesültek a megfogalmazott fő célok: tovább erősödött szocialista rendszerünk; meggyorsult hazánkban a szocialista társadalom építése; tovább fejlődtek a szocialista tulajdonviszonyok és a termelőerők; növekedett szocialista vállalataink önállósága; javult gazdaságunk-

ban a tervszerűség és tovább fejlődtek a szocialista tervgazdálkodás korszerű módszerei.”⁷

A Központi Bizottság határozatai alapján ugyanakkor számos intézkedés történt a gazdaságirányítás problémáinak orvoslására, fogyatékoságainak kiküszöbölésére, másrészt a gazdaságirányítási rendszernek – az alapelvek következetesebb érvényesülését szolgáló – továbbfejlesztésére. A munka két irányban folyt: egyik fő vonala a központi irányítás hatékonyságának a fokozása, az állami szervek gazdaságszervező tevékenységének a javítása volt, a másik a gazdálkodó egységek tevékenységének olyan irányú szabályozása, hogy a változó feltételekhez jobban alkalmazkodjanak.

A gazdaság központi irányításának fejlesztésében nagy jelentőségű esemény volt, hogy a Minisztertanács szerveként 1973-ban létrehoztuk az Állami Tervbizottságot. A bizottság keretében a népgazdasági tervező munka összehangolása és irányítása magasabb színvonalon folyt; a népgazdasági és ágazati célok és követelmények összeegyeztetése érdemibbé vált, javult a gazdaságpolitikai döntések megalapozottsága, valamint az állami és a felügyeleti ellenőrzés hatékonysága. Növekedett az Országos Tervhivatal szerepe a kormányzati munkában.

Az ágazati irányító szervek a kezdeti bizonytalankodás és útkeresés után, elsősorban a X. pártkongresszus határozata nyomán – megtalálták helyüket a változott környezetben, amely főként a gazdaságpolitika következetesebb megvalósítására irányuló törekvésben fejeződött ki. Mind a funkcionális szervek, mind az ágazati irányító szervek aktívan részt vettek a kormányzati döntésekben, a tervek kidolgozásában, a szabályozó rendszer fejlesztésével kapcsolatos munkában, a negyedik ötéves terv végrehajtásában.

A negyedik ötéves terv folyamán tovább haladtunk a tervszerűség fejlesztésében a tekintetben is, hogy először készültek középtávú vállalati és területfejlesztési tervek. Ezek a népgazdasági tervek megvalósításának jelentős eszközeivé váltak, s ha még magukon viselték is az első ilyen jellegű munkák gyengéit, mégis sok előnnyel jártak. Lehetővé tették a kellő előrelátást

⁷ Ugyanott, 93. old.

nemcsak a szűkebb vezetői, szakmai körökben, hanem a dolgozók szélesebb körében is. Segítették a munka hosszabb távú szervezését, hiszen e tervek ismertté váltak a közvélemény előtt és sajátjuknak tekintették azokat. Elősegítették a különböző anyagi erőforrások koncentráltabb felhasználását, a különböző szektorok összefogását, a területi szervek és vállalatok szociális irányú tevékenységének összehangolását.

A tervezés rendszerének és módszereinek fejlesztésében kiemelkedő fontosságú a tervtörvény, amit az országgyűlés 1972-ben fogadott el. A törvényben jogi kifejezést kaptak mindazok az elvek, amelyeket gazdaságirányításunk továbbfejlesztése során főként a tervezésre vonatkozólag meghatároztunk és azok a tapasztalatok is, amelyeket működése során szereztünk.

A negyedik ötéves terv teljesítésében szerepe volt annak is, hogy – a harmadik ötéves tervvel szemben – a terv kidolgozásakor támaszkodhattunk a korszerűsített gazdaságirányítási rendszer működésének tapasztalataira. Tervgazdálkodásunk során első ízben történt meg, hogy egy középtávú népgazdasági terv kidolgozásában kezdettől fogva megvalósulhatott a terv gazdaságpolitikai célkitűzéseinek és a végrehajtást szolgáló eszközzel együttes és összehangolt tervezése. Tervgazdálkodásunk magasabb fejlettségi fokra jutott, mivel egy középtávú terv szintjén valósítottuk meg – a gazdaságirányítási rendszer alapelveinek megfelelően – a népgazdasági terv és a közgazdasági szabályozó eszközök olyan összekapcsolását, amely elősegítette a negyedik ötéves terv feladatainak tervszerű végrehajtását.

Árrendszerünk alapján véve megfelelt a negyedik ötéves terv támasztotta követelményeknek. Az árpolitika a központi irányítás egyik döntő és aktív eszköze lett. Árarányaink a korábbinál rugalmasabban igazodtak a változó körülményekhez, s egyidejűleg biztosítottuk a viszonylagos árstabilitást.

Jobban építettünk a külpiaci és a belföldi árak szerves kapcsolatára, a viszonylagos árstabilitás megőrzése mellett, de 1973-ban e közvetlen kapcsolaton kénytelenek voltunk lazítani, mert a világpiacon robbanásszerűen bekövetkezett áremelkedéseket nem lett volna helyes hagyni népgazdaságunkba beszivárogni. Részben a belföldi és a világpiaci árak közvetlen kapcsolatának

erősítése, részben a termelői árarányok fejlesztése érdekében 1975. január elsején szélesebb körű termelői árintézkedésekre került sor. Nőtt az alapanyagok árszintje, ami várhatóan javítja az ágazati árarányokat, relatíve csökkentve egyes feldolgozóipari termékek, különösen a gépek árszintjét.

Fejlődtek az árszabályozási módszerek, az árellenőrzés, az árképzési tevékenység.

Az árhatóságok fokozták és hatékonyabbá tették az árellenőrzést; fejlődött a vállalatok belső ellenőrzésének rendszere és módszere. Az ár kalkulációs rendszer továbbfejlesztésére új jogszabályok léptek életbe. Meghatározták a tisztességtelen haszon fogalmát. Ezzel együtt azonban az ármechanizmus veszített a rugalmasságból.

A népgazdaság fejlődését alapvetően meghatározza a vállalatok magatartása, gazdálkodása, ezt viszont döntően befolyásolja az a közeg, az a közgazdasági környezet, amelyben működnek. A vállalati gazdálkodás kialakított feltételei lehetővé tették a vállalati önállóságot, s egyidejűleg a felelősség növekedését. A közvetlen központi döntéseknek és a közgazdasági szabályozókkal befolyásolt vállalati döntéseknek együttes és összehangolt alkalmazása célravezetőnek bizonyult: a vállalatok a népgazdasági terv célkitűzéseivel összhangban tevékenykedtek, döntéseikkel egészében véve társadalmi törekvéseinket szolgálták.

A vállalatok önállósága, elsősorban a folyó termeléssel – és részben a fejlesztéssel – összefüggő döntéshozatalban nőtt. A gazdálkodás valamennyi területén fokozódott a gazdasági egységek döntési lehetősége. Javult a döntések előkészítése és megalapozottsága, a vállalati tervmunka, s a munka előterébe az eredményesség, a piaci igények jobb kielégítése került. Fejlődött a közgazdasági gondolkodás és a gazdaságossági szemlélet, amely mint kiderült, általában jól megfér a politikai szempontok kellő figyelembevételével.

Gazdaságirányítási rendszerünknek az a fontos vonása, hogy a jövedelemszabályozás keretében a vállalatok érdekeltsége a nyereségalakuláshoz kapcsolódjon, helyes cél volt. A nyereség-érdekeltség általában megfelelő eszköznek bizonyult a népgazdasági és a vállalati érdek összehangolására, a vállalatokat ér-

dekeltté tette a nyereség növelésében, gazdálkodásuk javításában.

A tapasztalatok szerint a nyereség, mint a vállalati gazdálkodás komplex mutatója, bizonyos feltételek esetén alkalmassá tehető a vállalati tevékenység hatékonyságának kifejezésére, ugyanakkor számos ellentmondó törekvést is felszínre hozott.

Túlságosan könnyűnek bizonyultak a vállalati gazdálkodás feltételei, így a viszonylag magas nyereség elérése is. A termelés nem kis hányadát központi támogatásból „injekcióztuk”. A központi költségvetési forrásból fedezett termelési támogatások 1970 és 1975 között megkétszereződtek, s noha ebben jócskán vannak elkerülhetetlen dotációs tényezők, nem csekély az a veszteségtérítés, amely újratermeli a gazdaságtalanságot. Igaz az is, hogy a támogatások ilyen mértékű növekedésében jelentős szerepet játszottak a már részletesen tárgyalt külgazdasági tényezők.

A tervidőszakban néhány kiigazítás történt a vállalati jövedelemszabályozásban. A jövedelemszabályozási rendszer részleges módosítása során enyhítettük az átlagbéremelés terheit. Csökkentettük az eszközleköttéssel kapcsolatos terheket (ez közvetve a technika fejlődésével járó terhek csökkentését jelenti), az elevenmunkát pedig növeltük. Megszüntettük a nyereségnek az eszköz-béarány alapján való kettéosztását, lazítottuk a nyereség és a bérek alakulásának szoros kapcsolatát, részlegesen módosítottuk a keresetszabályozást, hogy jobban igazodjon az eltérő ágazati, közgazdasági sajátosságokhoz, mérsékelje a vállalati átlagkeresetek szóródását a különböző vállalatok azonos munkakörű dolgozói között. Nőtt a központi bérintézkedések súlya és a központi bérszabályozás szerepe. Korszerűsítettük a besorolási és tarifarendszert, bevezettük a szakmai bérek országos bértáblázatát.

A szénbányászatban és a villamosenergia-iparban áttértek a központi bérgazdálkodásra, tizennégy ipari és építőipari vállalatnál és néhány ipari szövetkezetnél pedig a korábbi átlagbérszabályozás helyett kísérletképpen a bértömeg-szabályozást vezették be.

A negyedik ötéves terv sikeres teljesítése egészében véve ar-

ra mutat, hogy a gazdaságirányítási rendszer megfelelően működött, eredményesen szolgálta a gazdaságpolitikai célokat.

A terv végrehajtása is igazolja, hogy gazdaságirányítási rendszerünk alapelveinek megfelelően átvihető a gyakorlatba a központi irányítás és a helyi önállóság olyan összekapcsolása, amely – javuló hatékonyság és teljesítmény mellett – biztosítja a tervszerű és folyamatos gazdasági növekedést, a központilag vezérelt és szabályozott gazdasági renden belül a gazdálkodó egységek érdemi önállóságát.

A párt- és az állami szervek, a vállalatok javuló munkája tehát feltétele volt a terv sikeres teljesítésének. Az eredmények mellett azonban több problémával is találkozunk. Ilyen például, hogy törekvéseink ellenére sem mindig sikerült a gazdaságpolitikai célok egységes értelmezését és a végrehajtásnak minden szintre kiterjedő egységét teljesen biztosítani. A határozatok és a központi intenciók a végrehajtásban néha sajátos értelmezést kaptak. A központi gazdaságirányítás szándékai sem érvényesültek teljes következetességgel. A népgazdasági, társadalmi érdekek elsődlegessége nemegyszer csorbát szenvedett. Maga a központi irányítás sem volt mindig elég következetes, többek között a partikuláris érdekek leküzdésében.

Utalni kell a gazdaságirányítási és a tervezési munka olyan gyenge pontjaira is, mint a fejlesztési célok, eszközök és források nem eléggé hatékony összehangolása, az elemző és tervellenőrzési tevékenység alacsony színvonala.

A terv és a szabályozók optimális összekapcsolását nem sikerült elérni. Kapcsolatukra nem a kölcsönhatás, hanem az egyoldalúság volt a jellemző. A végrehajtásban nem, vagy nem eléggé számoltunk a szabályozókkal mint adottsággal, a szabályozó rendszer alig hatott vissza a tervre, a központi döntésekre, illetve egyes szabályozók a tervcélokkal ellentétesen hatottak és emiatt központi intézkedések is szükségessé váltak.

Az elvileg stabilnak tekintett szabályozókat gyakran változtattuk, amely fékezte a vállalatoknál a perspektivikus szemlélet és a biztonságérzet kialakulását, a racionális döntésekre irányuló törekvéseket.

A szabályozókkal nemritkán olyan feladatokat is meg kívántunk oldani, amelyekre a közvetett eszközök nem alkalma-

sak, ugyanakkor tapasztalható volt a szabályozók működésével szemben egyfajta kishitűség, illetve túlzott türelmetlenség is.

Szocialista tervgazdálkodásunk erejét – és fölényét – mutatja, hogy a tervidőszak végén létrejött igen kedvezőtlen gazdasági egyensúlyváltozás ellenére sem következett be törés az ország gazdasági fejlődésében, az életszínvonal alakulásában, s a terv fő célkitűzéseit ilyen körülmények között is teljesítettük.

Eredményeinkben és a nehézségek leküzdésében is része volt a szocialista országok gazdasági közösségének, annak az együttműködésnek, amely mentes a tőkés világpiac konjunkturális ingadozásaitól.

A tervgazdálkodás, a hosszú lejáratú kereskedelmi szerződések rendszere, a távlati tervek összehangolása, a szocialista gazdasági integráció szilárd bázist teremt, biztosítva az ütemes, magas színvonalú fejlődés lehetőségeit. Ez népgazdaságunk számára a jövőben is nagy biztonságot, stabilitást nyújt.

III. AZ ÖTÖDIK ÖTÉVES TERV FŐ GAZDASÁGPOLITIKAI CÉLKITŰZÉSEI

Pártunk XI. kongresszusa politikánk folyamatosságának jegyében jelölte ki a társadalmi és gazdasági fejlődés közelebbi és hosszabb távú céljait.

Az ötödik ötéves terv a kongresszus értékelésére és útmutatásaira figyelemmel készült, bevált gazdaságpolitikánk folytatását tűzte célul, a tervcélok meghatározásánál azonban figyelembe kellett venni a megváltozott feltételeket.

Népgazdaságunk szilárd, biztos alapokon nyugszik, fegyelmeztet munkával a tervcélok megvalósíthatók, biztosan haladhatunk tovább gazdasági erőforrásaink gyarapításának, a nép jólétének növelése útján. Jövő fejlődésünk biztosítéka a párt szilárd politikája, az a vezetési gyakorlat, amely mentes a kapkodástól, a megrázkódtatást okozó éles fordulatoktól, ugyanakkor idejében reagál a változó körülményekre, kezdeményezi és irányítja az új feltételekhez történő alkalmazkodást.

Az ötödik ötéves terv célkitűzései adottságaink, a konkrét gazdasági helyzet elemzése alapján fogalmazódtak meg, figyelemmel a külgazdasági feltételekre is.

A tervtörvényben meghatározott általános gazdaságpolitikai célok tömören megfogalmazva a következők:

1. A XI. pártkongresszuson elfogadott programnyilatkozatnak és határozatoknak megfelelően tovább kell folytatni a fejlett szocialista társadalom műszaki és gazdasági alapjának megerősítését, emelni kell a népjólétet, s jelentősen gyarapítani kell a nemzeti vagyont.

2. A gazdaságpolitika fő irányvonala a társadalmi termelés hatékonyságának erőteljes növelése, az intenzív fejlesztés széles

körü kibontakoztatása, a műszaki haladás meggyorsítása, a termelési és gyártmánystruktúra fokozott korszerűsítése.

3. A népgazdaság fejlesztése során a gazdasági élet minden láncszemében jobban kell alkalmazkodni a lényegesen megváltozott, illetve a változó külgazdasági feltételekhez.

4. A gazdasági hatékonyság fokozásával, a termelés és a felhasználás megfelelő ütemű növelésével javítani kell a népgazdaság belső és külső egyensúlyát.

5. Tovább kell fejleszteni a nemzetközi gazdasági együttműködést, fokozni szükséges a szocialista gazdasági integráció kibontakozását, s a kölcsönös előnyök alapján bővítendőek gazdasági kapcsolataink a nem szocialista országokkal is.

6. Megfelelő színvonalon kell tartani hazánk védelmi képességét.

Az ötödik ötéves tervet motiváló tényezők megítélésénél a negyedik ötéves terv teljesítése, a külgazdasági feltételek alakulása mellett döntő jelentősége van a hosszú távú tervező munkából a fejlődésünk távlati irányaira és ezekből az ötödik ötéves tervidőszakra levonható következtetéseknek.

TÁVLATI TERV – ÖTÉVES TERV

Az 1960-as évek második felében valamennyi KGST-ország, így hazánk is megkezdte a hosszú távú terv kidolgozását. A népgazdaság hosszabb távlatú fejlesztésének a kidolgozása a termelőerők fejlődésének terméke és a további fejlődés szükséglete. A termelőerők mai fejlettségi szintjén a gazdasági fejlődés tervszerű és tudatos irányítása megköveteli a gazdasági folyamatok és tendenciák *öt évnél távolabbi felvázolását, a gazdasági cselekvés időtartamának meghosszabbítását, amely csak hosszú távú tervezéssel valósulhat meg.*

Távlati tervre voltaképpen azért van szükség, hogy egyrészt hosszú távú gazdaságpolitikai orientációval rendelkezünk, másrészt az aktuális központi döntéseket az adott helyzet befolyása mellett a távoli jövőre vonatkozó irányvonal is vezérelje és vé-

gül a decentralizált döntések megfelelő távlati áttekintésre alapozódnak.

Jelentős a szerepe a távlati tervnek a gazdaságpolitika tudományos megalapozásában. Fő célja, hogy – számbavéve adottságainkat, felhasználva a hosszabb távú előrelátás adta lehetőségeket – az eddiginél megalapozottabban segítse a fejlődés leghatékonyabb irányainak, arányainak és tendenciáinak kialakítását és mindezek révén a népgazdaság ütemes és kiegyensúlyozott fejlődését.

A hosszú távú terv mindenekelőtt stratégiai szempontból jelentős, mert a gazdasági fejlődésnek a társadalomra gyakorolt hatását hosszabb perspektívában méri fel és tükrözi a gazdasági fejlődéssel szembeni társadalmi igényeket, – a ma előre látható – jövőbeni követelményeket. Stratégiai jelentőségét hangsúlyozza továbbá, hogy a társadalompolitika és a gazdaság szerteágazó összefüggései összegeződnek benne, hiszen nemcsak a gazdasági folyamatokat, hanem a társadalmi haladás alaptendenciáit is számba veszi. Jelentősége azért is nagy, mert lehetővé teszi, hogy a gazdaságpolitikai feladatokat a minőségi változásokra figyelemmel határozzuk meg.

A hosszú távú népgazdasági terv összefoglalja a társadalom és a gazdaság fejlődésére vonatkozó elgondolásokat, elsősorban a fő gazdasági koncepciókat, irányt szab a jövőre vonatkozó legfontosabb feladatokra, köztük a termelés méreteire és szerkezetére, a tudományos műszaki fejlesztésre, az életszínvonal alakulására, a beruházási irányokra, a külgazdasági kapcsolatokra stb.

A XI. pártkongresszuson elfogadott programnyilatkozat meghatározta az ország társadalmi, gazdasági fejlődésének legfontosabb feladatait a következő 15–20 évre. Felvetődik a kérdés: vajon a programnyilatkozat nem teszi-e feleslegessé a távlati tervet? Erről szó sincs! A programnyilatkozatban körvonalazott feladatok irányadóak mind a távlati, mind a középtávú tervezés számára, de nem helyettesítheti a távlati tervet. Igaz, a gazdaságpolitikai kérdéseket illetően tartalmilag szoros a kapcsolat, sőt bizonyos mértékű összefonódás és részben azonosság is van a terv és a programnyilatkozat között. Emellett megjegyezzük, hogy a programnyilatkozatban szereplő gazdasági stratégia

megfogalmazásánál felhasználták a távlati tervező munka elemzéseit és következtetéseit. A programnyilatkozat tulajdonképpen meghatározza a távlati terv átfogó irányelveit. A hosszú távú terv viszont konkretizálja, alkalmazza és sok vonatkozásban számszerűsíti a programnyilatkozatban meghatározott gazdaságpolitikai irányelveket, gazdasági teendőket. A hosszú távú tervben kell tükröződnie a programnyilatkozatban megfogalmazott perspektivikus társadalom- és gazdaságpolitikának, s e tervben kell meghatározni a fejlett szocialista társadalom anyagi-műszaki bázisa kiépítésének, a szocialista termelési viszonyok tökéletesítésének, az életszínvonal növelésének, a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódásnak fő útjait és alapeszközeit.

Külön is utalunk a programnyilatkozat olyan főbb gazdaságpolitikai stratégiai céljaira, mint:

- gyors és kiegyensúlyozott gazdasági fejlődés, amelynek alapvető követelménye a növekvő hatékonyság, a termelés folyamatos korszerűsítése, a termelési folyamatok gépesítése és automatizálása;

- a termelésfejlesztés keretében az ipar leghatékonyabb ágazatainak és termékcsoportjainak dinamikus fejlesztése, a mezőgazdaság adottságainak jobb kihasználása, a termelés korszerűsítése és intenzifikálása révén;

- a természeti-gazdasági adottságok, valamint a hazai és a nemzetközi követelmények fokozott érvényre juttatása a gazdasági szerkezet fejlesztésénél és kialakításánál;

- az erőforrások koncentráltabb felhasználása, a termelés tényezőivel és a tőkeforrásokkal való takarékos és hatékony gazdálkodás, a beruházások hatékonyságának fokozása, a munkatermelékenység gyorsabb növekedése, hogy az anyagi termelés emelkedése teljes egészében a munkatermelékenységből származzon;

- a gazdaság fejlődésében alapvető szerepet játszó gazdasági együttműködés fejlesztése a szocialista országokkal a Komplex Program alapján, valamint kapcsolataink bővítése a kölcsönös előnyök alapján a fejlett tőkésországokkal és a fejlődő országokkal;

- az életszínvonal sokoldalú és rendszeres emelése, a jólét,

az életkörülmények, a lakásviszonyok, a kultúra, az egészségügy fejlesztése, a szocialista elosztási viszonyok tökéletesítése.

A hosszú távú terv iránymutatást ad a középtávú tervezés számára, de egyfajta összekötő kapocs szerepét is játssza a programnyilatkozat és a középtávú terv között.

Mi a helyes viszony a hosszú távú terv és a középtávú terv között? Pontosabban mit nyújthat a hosszú távú terv a középtávú terv számára?

A hosszú távú terv perspektívát és támpontot ad a gazdaság-irányításnak a rövidebb időszakokra vonatkozó gazdasági döntésekhez, amelyek főleg a középtávú (ötéves) tervhez kapcsolódnak. Természetesen a hosszú távú tervet nem bontják le ötéves periódusokra és nem szabja meg a tervező szervek ötéves tervvel kapcsolatos tennivalóit, de az ötéves terv számára széles bázist és hosszabb időszakra kiterjedő látókört biztosít, ami különösen fontos és elengedhetetlen feltétel a kulcsfontosságú fejlesztési döntéseknél.

A hosszú távú tervezés a társadalmi-gazdasági fejlődés fő irányainak meghatározásával, a távlati fejlesztés kulcsfontosságú kérdései megoldásának a körvonalazásával az ötödik ötéves terv számára is támpontot adott és irányt szabott.

A tervező szervek a hosszú távú tervező munkával összehangoltan – azzal párhuzamosan – dolgozták ki az ötödik ötéves tervet, amelynél számításba vették a hosszú távú tervezés eredményeiből levonható következtetéseket.

Az ötödik ötéves tervben már tükröződnek azok a célok is, amelyek a hosszú távú terv fő irányzatainak az érvényesítését szolgálják. Milyen az ötödik ötéves terv tartalmi kapcsolata a népgazdaság fejlesztésének távlati célkitűzéseivel? Melyek azok a hosszú távú – elsősorban gazdaságfejlődési – alapvető irányok, amelyeket a tervező szervek már figyelembe vehettek a terv kidolgozásánál?

A fejlett szocialista társadalom műszaki és gazdasági bázisának megteremtése érdekében a tudományos-technikai vívmányok jobb hasznosítása, a gazdaságban meglevő tartalékok folyamatos feltárásával a termelőerők fejlődésének a meggyorsítása, középpontba állítva az egész gazdaság intenzív fejlesztését, a hatékonyságot.

A hosszú távú tervidőszakban a foglalkoztatottak száma csak jelentéktelen mértékben növekedhet. A munkaképes korú népesség részaránya a számítások szerint 1990-re a jelenlegi 31⁰/₀-ról mintegy 59⁰/₀-ra csökken. A mezőgazdaságból átcsoportosítható abszolút létszám is egyre kisebb lesz. A következő 15 évben tehát pótlólagos munkaerőforrásokkal nem, vagy csak igen kis mértékben számolhatunk.

A munkaerőforrások szűkössége miatt az anyagi termelés növekedését csak a termelékenység emelésével érhetjük el. A gazdasági növekedésnek új, a múltbelitől gyökeresen eltérő és tartós vonása lesz, hogy a termelés növekedésének az ütemét a termelékenység növekedésének az üteme fogja meghatározni. Ugyanakkor - a teljes foglalkoztatottság fenntartása mellett - lényegesen megnő a jelentősége a rendelkezésre álló munkaerő racionális foglalkoztatásának, a munkafegyelemnek, a munka-erkölcsnek.

Számolni kell azzal, hogy az állóeszköz-igényesség népgazdasági szinten - hatékonyabb felhasználás mellett is - részben strukturális okokból szükségszerűen növekedni fog. Fontos társadalmi és gazdasági érdekek miatt a jövőben nem halasztható el a nem termelő szolgáltatások állóeszköz-állományának erőteljesebb fejlesztése, valamint a termelés műszaki színvonalának emelése, technikai bázisának korszerűsítése. Növekszik a beruházásokból az energiatermelő és infrastrukturális ágazatok részesedése, amely a gazdaságfejlesztés növekvő beruházásigényességéről tanúskodik. Parancsoló szükségszerűség az eszköz-kihasználás javítása főként a feldolgozó ágazatokban, hogy ezzel leküzdjük, illetve ellensúlyozzuk az eszközigényesség növekedési tendenciáját. Ezt a fogyasztásfelhalmozás kiegyensúlyozott arányainak a biztosítása is megköveteli.

A következő évtizedekben - a lehetőségek teljes kihasználása mellett is - viszonylagosan csökken a hazai nyersanyagforrások részesedése a feldolgozásban. Energia- és nyersanyag-szükségletünket fokozódó mértékben külső forrásokból kell kielégítenünk. Olyan fejlesztési politikát kell tehát követnünk, amely csökkenti a fajlagos energia- és nyersanyag-felhasználást.

A termelés fejlesztésében meghatározó jelentőségű feldolgozó

ágazatokban olyan fejlesztéseket kell szorgalmazni, amelyek a bonyolultabb, versenyképesebb, magasabb értékű termékek és szolgáltatások gazdaságos értékesítésére nyújtanak lehetőséget, növekvő mértékben ellentételezhetik a nyersanyagok és a korszerű technika importját, és magas színvonalon elégítik ki a hazai piac igényeit is.

A hosszú távú terv előirányozza a természeti adottságok fokozottabb kiaknázását, mezőgazdasági adottságaink gazdaságos felhasználását, mindenekelőtt a termőföldnek gazdaságos kihasználását, s ezzel arányosan az élelmiszeripar fejlesztését, hogy mezőgazdasági termékeink növekvő hányadát gazdaságosan feldolgozott formában értékesíthessük.

Hosszú távú céljaink között szerepel a vezetés és az irányítás színvonalának lényeges emelése, a vezetési, szervezési és irányítási rendszer korszerűsítése a termelési kultúra áltagos színvonalának emelése, a dolgozók készségének növelése a korszerű technika, a vezetési, szervezési módszerek alkalmazására. Ennek feltétele az oktatás színvonalának emelése, a továbbképzés rendszerének fejlesztése és a vezetés korszerű technikával való el látottságának lényeges javítása.

A távlati terv fokozottabban számol a tudományos-technikai forradalom eredményeinek szélesebb körű alkalmazásával, a műszaki fejlődés meggyorsításával, hogy előmozdítsuk a termelés technikai bázisának korszerűsítését. A nemzeti jövedelemből a tudományos kutatásra fordított erőforrásokat növeljük, a távlati fejlesztési céljainknak megfelelő kutatásokra, a hatékonyság fokozását eredményező feladatokra koncentrálni felhasználásukat. A szocialista országokkal, elsősorban a Szovjetunióval való hatékony kutatási együttműködés fejlesztését, a hazai és a nemzetközi kutatások eredményeinek gyakorlati alkalmazását meg kell gyorsítani. A műszaki fejlesztésben összpontosítani kell a termelés technikai alapjainak további korszerűsítésére, a munkaerőt helyettesítő gépesítésre, a racionális tüzelő- és nyersanyag-felhasználásra, a kemizálásra, a termékstruktúra fejlesztésére.

Az elkövetkezendő évek fejlődésének egyik meghatározó tényezője az *urbanizálódás* lesz. Mind a társadalom, mind a termelőerők fejlődése szempontjából rendkívül fontos, hogy az or-

szág területeinek gazdasági fejlettsége és a specializálódás is az ésszerű munkamegosztás elvét és a hatékonysági szempontokat követve fokozatosan kiegyenlítődjön, a népesség általános életkörülményei közeledjenek egymáshoz.

A szocialista társadalmi rendszernek és a gazdasági fejlettségünknek megfelelő életkörülmények és életmód kialakítása feltetelezi az anyagi javak fogyasztásának magas színvonalát, a korszerű fogyasztási szerkezetet, a mai értelemben vett lakásprobléma megszüntetését, s a jelenleginél teljesebb körű kulturális ellátást, fejlett szociális és egészségügyi gondoskodás kiépítését.

Az életszínvonal és életkörülmények távlati fejlesztésének homlokterében két feladat áll: a lakosság életmódját és életkörülményeit meghatározó szolgáltatások (infrastruktúra) fejlesztése, a lakosság jövedelem-színvonalának emelése, illetve a jövedelmek elosztásának a javítása.

A jövedelempolitikának lehetővé kell tennie a gazdasági fejlődés ösztönzését, másrészt az életszínvonal viszonylagos kiegyenlítettsége tendenciájának érvényesülését. Életszínvonalpolitikáknak tehát egyidejűleg kell szolgálnia a társadalmilag indokolt igények kielégítését, a szociális gondoskodást, valamint a munka hatékonyságának javítását, a gazdasági növekedés gyorsítását. A munka szerinti elosztás elve érvényesülésének elsődlegessége mellett növekvő szerepet játszik a nem anyagi ösztönzés eszközeinek és módszereinek alkalmazása.

Arról van tehát szó, hogy a munkajövedelmeknek a teljesítményektől függő differenciálása segítse elő a hatékonyság gyorsabb növekedését, a még nem vagy már nem kereső családtagok eltartásához nyújtott társadalmi hozzájárulás emelésével pedig tovább csökkenjenek az egy főre jutó családi jövedelmek különbségei. A két alapvető osztály, a munkásosztály és a parasztság életszínvonalának arányos növekedését tartalmazza a terv. Fokozottabban előtérbe kerülnek olyan kérdések is, mint a környezeti ártalmak keletkezésének csökkentése és általában a környezeti feltételek javítása.

Gazdaságfejlesztésünk hosszabb távú irányvonalának egyik döntő eleme, hogy gazdaságunk nemzetközi kapcsolatai szükségszerűen kiterjedtebbek, mélyebbek és intenzívebb irányúak

lesznek. Gazdaságunk külkereskedelem-érzékenysége növekszik és a külgazdasági kapcsolatok a jövőben növekvő befolyást gyakorolnak a gazdasági növekedésre, a termelési szerkezetre, a külkereskedelmi szerkezet korszerűsítésére. A nemzetközi gazdasági kapcsolatok széles körű fejlesztésében alapvető számkra a szocialista országokkal, elsősorban a Szovjetunióval való együttműködés bővítése. Ezt hosszú távon a Komplex Program végrehajtására kell alapozni. Bővítjük kapcsolatainkat a fejlett tőkésországokkal és a fejlődő országokkal is, a kölcsönös előnyök alapján. Jelentős erőfeszítésekre van szükség ahhoz, hogy a külgazdasági feltételek változásának kedvezőtlen hatásait ellensúlyozzuk, a lehetséges kedvező hatásokat kihasználjuk és helytálljunk a külföldi piacokon növekvő versenyben.

Az ötödik ötéves terv célkitűzései a gazdasági fejlődés fő irányait, arányait és szervezeti változásait illetően összhangban állnak a távlati terv előirányzataival.

Az ötödik ötéves népgazdasági terv kidolgozása – amely mintegy három évig tartott – két alapvető szakaszban valósult meg. Az első szakaszban – 1974 közepéig – a népgazdasági terv koncepcióját, a második szakaszban pedig a végleges népgazdasági tervjavaslatot dolgozták ki.

Az ötödik ötéves terv kidolgozása a tervezőmunka minden fázisában túllépte a „hivatalos” kereteket úgy is, hogy számos politikus, szakember, tudós, közgazdász vett részt ebben a munkában, és úgy is, hogy a párttagság, a közvélemény időben megismerkedhetett a terv gazdaságpolitikai céljaival.

Javult a tervezés tudományos megalapozottsága is. A terv kidolgozásában a tudományok és a technika legújabb vívmányait a megelőző időszakokkal szemben a tervezők nagyobb mértékben hasznosították, a terv közgazdaságilag megalapozottabb lett, figyelmet fordítottak a tervezés és a koordináció tudományos megszervezésére, a tervező munka minden rendelkezésre álló korszerű módszerének fokozottabb felhasználására. A terv koncepciójának kidolgozásában és megalapozásában jelentős szerepe volt a műszaki-gazdasági koncepcióknak, amelyek az adott tárgykörben komplexen felölelik a műszaki fejlesztés, a termelés, a hazai felhasználás és a közgazdasági kapcsolatok valamennyi lényeges összefüggését.

Ilyen részkoncepció készült az életszínvonal-politikáról, a foglalkoztatáspolitikáról, a beruházáspolitikáról, a műszaki fejlesztésről, a területfejlesztésről, a nemzetközi gazdasági kapcsolatok fejlesztéséről, a pénzügyi és hitelpolitikáról és az árpolitikáról.

A népgazdasági terv tudományos megalapozásának is fontos eleme a tervváltozatok és variációk készítése. Való igaz, hogy variációk nélkül nincs érdemi mérlegelési lehetőség, mérlegelési lehetőség nélkül pedig nincs optimális döntés. A variációk és alternatívák készítése a tervezésben az az eszköz, amellyel a céloknak a realitásokhoz való lehető legpontosabb közelítése, más szóval optimalizálása lehetséges. A sokféle lehetőséget megvizsgálva leszűrhetjük a közös, általánosítható tendenciákat, kiválaszthatjuk a helyes fejlesztési változatot, illetve változatokat.

Sor került bizonyos - műszaki-gazdasági - prognózisok kidolgozására és a tervbe való beépítésére is. A prognózisok ma már nélkülözhetetlen eszközei a tervezésnek, lehetővé teszik a jövőben végbemenő társadalmi, gazdasági és technikai folyamatok megítélését, a távolabbi időpontra kialakuló helyzet jellemzését, s ezzel sok fontos összefüggés felismeréséhez segítik hozzá a tervezőket. A prognózisok nyersanyagai, alapanyagai a terveknek, de nem közvetlenül, hanem a tervkoncepciókban történő felhasználásuk révén épülnek be a népgazdasági tervbe.

A TÁRSADALMI TERMELÉS HATÉKONYSÁGÁNAK ERŐTELJES NÖVELESE – FEJLŐDÉSÜNK KULCSFONTOSSÁGÚ KÉRDÉSE

Az ötödik ötéves terv nagy politikai éleslátásra, a realitások iránti érzékre vall. Fő feladatait már részletesen felsoroltuk. Azt is említettük, hogy ezek a kulcsfontosságú kérdések nem alternatív módon, hanem kölcsönhatásban vetődnek fel.

A termelőerők gyors ütemű fejlesztésére és hatékony működtetésére törekszünk, mivel ez a legfontosabb feltétele az ál-

talános haladásnak, az anyagi jólét növelésének. Ugyanakkor alapvető érdekünk, hogy a gazdasági növekedés, a gazdasági egyensúly megteremtése, illetve megőrzése mellett következzen be, mert ez a feltétele a gazdasági hatékonyság javulásának is, és ez megfordítva is érvényes.

A hatékonysági és az egyensúlyi követelmények egyidejű és következetes érvényesítése nélkül aligha számíthatnánk eddigi fejlődésünk egyenesvonalú folytatására, a gazdasági növekedés ütemének fenntartására. Másfelől azonban a terv a növekedés ütemét és arányait úgy határozza meg, hogy lehetővé váljon az egyensúlyi és a hatékonysági feladatok egyidejű megvalósítása, azaz a fejlődést nagyobb részt a gazdasági hatékonyság növekedése biztosítsa és ennek érdekében szorgalmazzuk a termelési szerkezet korszerűsítését.

A dinamika és a hatékonyság, valamint a egyensúly közötti kölcsönös összefüggésben általában a tényezők egyenrangúságának az elve érvényesül, közülük egyik sem lehet – különösen hosszabb távon – önállósult cél, s nem reális kérdés, hogy közülük melyiket helyezzük előtérbe. Adott körülmények között azonban a hangsúly átmenetileg áttevődhet egyikről a másikra. A „vezető szerep” rendszerint a növekedésé és a hatékonyságé. Az ötödik ötéves terv célkitűzéseiből viszont az olvasható ki, hogy a társadalmi termelés hatékonyságának erőteljes növelése és a gazdasági egyensúly fokozatos megteremtésének a követelménye befolyásolja alapvetően a gazdasági növekedés ütemét. Ez egyfelől a kialakult egyensúlyi helyzettel magyarázható, másfelől azzal, hogy a foglalkoztatottság növelése lényegileg már nem forrása a termelés bővülésének és így a gazdasági növekedésnek csaknem kizárólagos forrásává a termelékenység növelése válik. Ennek következtében a nemzeti jövedelem növekedése olyan ütemű lehet, mint a termelékenység emelkedése.

Az ötödik ötéves terv fő gazdaságpolitikai irányzatait a következő legfontosabb mutatók jellemzik.

A népgazdaság fő mutatói az ötödik ötéves terv időszakában
(Összehasonlító árak alapján %-ban)

Megnevezés	Index		
	A negyedik ötéves terv előirányzata (1975—1970)	teljesítése	Az ötödik ötéves terv (1980—1975)
Nemzeti jövedelem	132,0	135,0	130—132
<i>Ebből:</i>			
az ipar hozzájárulása	138,0	145,0	138—140
az építőipar hozzájárulása	142,0	135,0	133,0
a mezőgazdaság hozzájárulása	116,0	121,0	114,0
Fogyasztás	130,0	129,0	124,0
<i>Ebből:</i>			
a lakossági fogyasztás	129—130	128,0	121—123
A szocialista szektor beruházásai (ötéves átlagok alapján)	137,0	151,0	125—126
Reáljövedelem (egy főre)	125—127	125,0	118—120
Reálbér (egy keresőre)	116—118	118,0	114—116
Az aktív keresők számának növekedése	104,0	102,0	101,0
Ipari bruttó termelési érték	132—134	137,0	133—135
Országos építési és szerelési tevékenység	141—143	128,0	130—133
Mezőgazdasági termékek bruttó termelési értéke (ötéves átlagok alján)	115—116	118,0	116—118
Kiskereskedelmi áruforgalom	140,0	135,0	126—127
Kivitel összesen	141,0	167,0	153—155
<i>Ebből:</i>			
rubelviszonylat	143,0	172,0	142—145
dollárviszonylat	135,0	162,0	160—165
Behozatal összesen	143,0	154,0	136—138
<i>Ebből:</i>			
rubelviszonylat	150,0	159,0	132—135
dollárviszonylat	129,0	149,0	136—140

A népgazdaság fejlődéséből a gazdasági növekedés belső és külső feltételeinek megváltozásából, a távlati társadalmi-gazdasági célokból egyaránt következik, hogy a további gazdasági fejlődés döntő feltétele a társadalmi termelés hatékonyságának erőteljes növelése. Ez nem óhaj, nem szabad választás vagy el-

határozás kérdése, hanem objektív szükségszerűség, s a törvényszerűség erejével hat. Társadalmi és gazdasági fejlődésünk olyan színvonalat ért el, hogy parancsolólag állítja elénk a rendelkezésre álló erőforrások intenzív, hatékony felhasználását. Fejlődésünk mai szakaszában ez a legfőbb feltétele a gazdasági egyensúly helyreállításának, a megfelelő ütemű gazdasági növekedésnek, a nemzetközi versenyképesség eredményességének, a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódásunk fokozásának, a dolgozók életkörülményei javításának, vagyis az általános előrehaladásnak.

Köztudomású, hogy a hatvanas évek közepéig a gazdasági fejlődés extenzív jellegű volt, a gazdaságpolitika centrumában a mennyiségi növekedés állt. Ezt követően napirendre került az intenzív fejlesztés, bár ezt az időszakot egy ideig az extenzív és az intenzív módszerek „egyensúlya” jellemezte, s csak fokozatosan nyomult előtérbe és jutott túlsúlyra az intenzív források útján történő gazdasági növekedés. Lényegében az 1970-es évek elején már véget ért a gazdasági fejlődés extenzív szakasza, és kezdetét vette az intenzív fejlődés fokozott térhódítása. Népgazdaságunk a hetvenes évek közepére végérvényesen az intenzív fejlődés időszakába jutott, s ez az ötödik ötéves tervidőszakban bontakozik ki átfogó módon és értelemben.

Az intenzív jellegű gazdasági növekedés széles körű kibontakozása szerves része, jellemző vonása a fejlett szocialista társadalom építésének. Nem csupán arról van szó, hogy túlsúlyba jutnak az intenzív módszerek, hanem arról is, hogy ezek a gazdasági növekedés szinte kizárólagos forrásai. Ugyanis a nemzeti jövedelem növekedésének alapvető forrása a jelenlegi viszonyok között nem a termelési tényezők mennyiségi növekedése, a munkahelyek számát növelő fejlesztés, hanem ezek hatékonyságának a fokozása – főleg a rekonstrukció révén –, a társadalmi munka termelékenységének emelése. Ez gazdaságpolitikai szempontból a fejlődés magasabb szintjét, új szakaszát jelenti.

Az intenzív jellegű növekedés uralkodó irányzattá válása azonban nem szorítja ki teljesen az extenzív módszereket, így például – a többi között – az állóeszközök extenzív kiterjesztésére esetenként a jövőben is szükség lesz.

Megjegyezzük, hogy az intenzív fejlődés kibontakoztatása alapvetően a belső gazdasági fejlődés eredménye és követelménye, de szükségességét a külgazdasági folyamatokban bekövetkezett változások még nyilvánvalóbbá tették, s egyúttal lökést is adtak ehhez. Ez utóbbival kapcsolatban megjegyezzük, hogy a szocialista országokban is megfigyelhetők az intenzív fejlődés tendenciái, s ez a piaci igényeket is megváltoztatja, amire hazánknak is megfelelően fel kell készülnie. Az elmúlt években elsősorban mennyiségileg kellett a szocialista országok piaci igényeit kielégíteni, a minőség, a műszaki színvonal követelményei csak a második helyet foglalták el, most viszont az első helyre kerültek. Természetesen mindez vonatkozik a tőkés világpiaccal való kapcsolatunkra is, ahol az értékesítési nehézségeink növekednek, s ennek csupán a minőségileg megfelelő termék lehet a „gyógyszere”.

A gazdasági hatékonyság erőteljes fokozásának a szükségszerűsége lényegében egy – a gazdasági fejlődésünkkel együttjáró – újszerű ellentmondás feloldásának az igényéből következik. Kétségtelen tény, hogy a foglalkoztatás növekedésének erőteljes lassulása, a munkaerőforrások csökkenése, elapadása, az állóeszköz-igényesség növekedése mérséklő hatást gyakorol a növekedés ütemére akkor, amikor a társadalmi-gazdasági haladás szükséglete, az életszínvonal folyamatos fejlesztése éppen az ütem növelését igényelné. A gazdasági növekedés feltételeit módosító és meghatározó új körülmények és a társadalmi-gazdasági fejlődés követelményeinek a kielégítéséhez szükséges növekedési ütem közötti ellentmondás csak a gazdasági hatékonyságnak a korábbiakhoz képest gyorsabb ütemű növekedésével oldható fel. Ez szabadíthatja fel, illetve ellensúlyozhatja a gazdasági növekedés említett korlátozó tényezőit, s éppen ezért vált gazdaságpolitikánk kulcsfontosságú kérdésévé a gazdasági hatékonyság erőteljes fokozása.

A társadalmi termelés hatékonyságának erőteljes növelése végső fokon az életszínvonal emelését szolgálja. Gazdaságpolitikánk sarkalatos elve, hogy a gazdasági hatékonyság fokozása és a jólét emelése nem a társadalmi-gazdasági haladásnak két változata, hanem annak szorosan összefüggő, egymástól elválaszthatatlan tényezői. Mivel a gazdasági hatékonyság fokozása elő-

feltétele az életszínvonal töretlen fejlesztésének, így nem véletlen, hogy gazdaságpolitikánkban, a tervfeladatok között központi helyet foglal el.

Hazánkban jelenleg a további gazdasági fejlődés döntő feltétele a társadalmi termelés hatékonyságának erőteljes növelése, a népgazdaság egyensúlyi helyzetének javítása – olvashatjuk a Központi Bizottság 1975. novemberi ülésének a határozatában. Természetesen nem teljesen új feladat ez, hiszen eddig is követelmény volt a gazdasági hatékonyság biztosítása, a népgazdaság egyensúlyi problémáinak a megoldása. Már a negyedik ötéves tervről szóló törvény is hangsúlyozta, hogy a tervidőszakban a gazdaságpolitika fő irányvonala a társadalmi termelés hatékonyságának erőteljes növelése. Ebből a szempontból mind a negyedik, mind az ötödik ötéves terv célkitűzése lényegileg azonos, s ebben is kifejeződik gazdaságpolitikánk folyamatossága, továbbá, hogy a társadalmi termelés hatékonyságának erőteljes növelése gazdaságpolitikai stratégiai céllá vált. Az ötödik ötéves tervben előírányzott gazdasági haladás a társadalmi termelés jelenleginél gyorsabb növekedésére épül fel.

Hangsúlyozzuk, hogy a társadalmi termelés hatékonyságának erőteljes fokozása nemcsak szükséges, hanem lehetséges is. Ennek feltételei részben adóttak, részben menet közben megteremthetők. A hatékonyság fokozásában támaszkodhatunk a meglevő gépekre és berendezésekre, a rendelkezésre álló munkaerőre, a dolgozók szakmai felkészültségére, szorgalmas munkájára, tartalékainkra, a nemzetközi gazdasági kapcsolatokban elért eredményekre, a KGST-országokkal kötött megállapodásokra.

Az *intenzív* gazdaságfejlesztés szakaszában műszakilag mind tökéletesebb munkaeszközök váltják fel a régieket, a termelőapparátus, a munkaeszközök felhasználása hatékonyabb, tökéletesedik a termelés irányítása és a munkaszervezés, előtérbe kerül a hatékonyság, a minőség, a technikai fejlesztés. Mindez biztosítja a munkatermelékenységnek, mint a nemzeti jövedelem növekedése fő forrásának gyorsított ütemű emelkedését. Jellemző vonása, hogy ugyanannyi vagy akár kevesebb dolgozó bevonásával növekszik a termelés volumene, a termelékenység emelkedése folytán bővül a termelés, a felszabaduló dolgozók

pedig az újonnan létrehozott üzemekbe, termelési, illetve szolgáltatási területekre irányíthatók. A termelés növekedése ekkor már a munka hatékonyságát emelő tényezőkön, a technika fejlesztésén, a szakképzettség fokozásán és a tudomány vívmányainak széles körű gyakorlati alkalmazásán alapul.

Az intenzív gazdálkodás természetesen nem csak a termelésre, a fejlesztésre vonatkozik, az intenzív tényezők között helye van a szükségleti oldalnak, a fogyasztásnak is. Az intenzív irányú gazdasági növekedés feltételezi, illetve magába foglalja a hatékonyabb fogyasztást is. Az intenzív gazdaságfejlődési irányzatok abban is kifejeződnek, hogy mind a termelő, mind a személyi fogyasztás igényesebbé válik, a szükségletek jelentősen differenciálódnak és növekszik a szerepük a termékszerkezet alakításában. A dinamikus és hatékony fogyasztás a termelésnek és a fejlesztésnek tényleges hatótényezőjévé válik. Figyelemre méltó, hogy gazdasági fejlődésünk során a lakosság nagy része már meghaladta azt a jövedelmi szintet, amely csak a legégetőbb, elsőrendű szükségletek kielégítését tette lehetővé. Korszerűbb termékeket igényel, s fokozódott a tartós fogyasztási cikkek iránti kereslet is.

A jólét emelkedése a belső piacot is kitágította, ugyanakkor a fogyasztás elért színvonala bizonyos telítettséget teremtett az anyagi javak vonatkozásában: megnöttek a minőséggel szembeni követelmények, felgyorsult a fogyasztási struktúra átalakulása, minőségi irányú fejlődése. A szükségletnövekedés napjainkban többnyire minőségi igényekben jut kifejezésre. Ilyen körülmények között a már elért fogyasztási színvonal megtartása sem könnyű feladat.

Újszerű irányzat van kibontakozóban: nemcsak az egyéni fogyasztási cikkek iránti kereslet, hanem ezen túlmenőleg a kollektív javak – többek között a jobb munkakörülmények, a korszerűbb munkahely, a kedvezőbb környezeti feltételek stb. – iránti igény is növekszik.

Az anyagi és a kulturális gazdagságot biztosítani, a lakosság anyagi és szellemi színvonalát emelni csak akkor lehet, ha hatékonyabb a gazdasági munka.

A gazdasági hatékonyság lényegét tekintve minőségi fogalom,

tulajdonképpen a gazdasági teljesítmény eredményességét, hatásfokát fejezi ki.

Gazdasági hatékonyságon lényegében azt értjük, hogy az adott eredményt a lehető legkisebb ráfordítással, illetőleg adott ráfordítással a lehető legnagyobb eredményt érjük el. A gazdasági hatékonyság a népgazdaság síkján (makrogazdaság) és vállalati síkon (mikrogazdaság) egyaránt jelentkezik: az előbbi esetben mint a népgazdasági eredmény, az utóbbiban pedig mint a nyereség maximalizálása. E „kétszintű” hatékonyság szorosan összefügg egymással: a népgazdasági hatékonyság például szorosan kötődik a vállalati hatékonysághoz, azonban mechanikus azonosításuk, illetve összekapcsolásuk vagy az egyiknek a másiktól való közvetlen levezetése nem lenne helyes.

Hatékonyságon a mikroszférában általában azt értjük, hogy vállalataink minél kevesebb ráfordítással, minél nagyobb hasznot érnek el. Ez a nagyon szűkített meghatározás nem alkalmazható mindenkor és mindenütt, így a népgazdaság szintjén sem. A vállalat például – vállalati szemszögből nézve – hatékonyan funkcionál akkor is, ha a nyereségét részben vagy egészben állami támogatás segítségével éri el. Az adott vállalat hatékonysága azonban népgazdasági szempontból kétségbe vonható.

A gazdasági hatékonyság összetett fogalom, amely értelmezhető szűkebben és tágabban is. Szűkebben akkor értelmezzük, amikor a termelési tényezők (vagyis a munkaerő, az állóeszközök, a készletek, a termelésben felhasznált anyagok) kihasználásának az eredményét mérjük. Tágabban is értelmezhető, hiszen a gazdasági hatékonyság nemcsak a termelésben, hanem az elosztásban, a csereviszonyokban, sőt a nemzetközi munkamegosztásban is jelen van.

A hatékonyság nem technikai, hanem olyan gazdasági (közgazdasági) kategória, amely megítélés szempontjából szorosan kötődik a politikához, a gazdaságpolitikához, a társadalmi rendszerhez. Szocialista viszonyok között csak akkor tekinthető hatékonynak valamely iparvállalat működése, ha eredményeit a társadalom céljaival és érdekeivel összhangban érte el, s eleget tett azoknak a kötelezettségeknek, amelyeket a társadalom várt tőle. Előfordulhat, hogy adott vállalat gazdasági mutatói ked-

vezőek, s ezt például úgy érte el, hogy növelte a drágább, a nagyobb nyereségtartalmú termékek arányát a termelésben, s megszüntette az olcsóbb, de nagyszámú fogyasztó által keresett cikkek gyártását. Nyilvánvaló, hogy a módszer a népgazdaság szempontjából sem fogadható el, nem minősíthető hatékonynak a vállalat működése.

Az ötödik ötéves terv a hatékonyság erőteljes növelése érdekében szükségessé teszi, hogy

- folytassuk a termelés és a felhasználás szerkezetének korszerűsítését, ennek érdekében fokozzuk a hazai adottságok teljesebb kihasználását és részvételünket a nemzetközi munkamegosztásban, különösen a szocialista integráció kibontakoztatásában;

- racionálisabban gazdálkodjunk a munkaerővel;
- emeljük a munka termelékenységét, gyorsítsuk meg a munka- és üzemszervezés fejlesztését;

- tegyük hatékonyabbá a bérházási tevékenységet, gondosabban készüljünk fel a fejlesztésekre, a beruházások jobb műszaki-gazdasági előkészítésével tegyük szervezettebbé és gyorsabbá a kivitelezést;

- gondoskodjunk az álló- és forgóeszközök intenzív kihasználásáról, a termelés és a felhasználás gazdaságosságáról, csökkentsük a termelési költségeket;

- fejlesszük az állami gazdaságirányítás és a vállalati vezetés módszereit, emeljük az irányítás, a vezetés és a szervezés színvonalát, a központi irányítás hatókörének jobb érvényesítésével egyidejűleg fokozzuk a termelőegységek önállóságát, kezdeményezőkézségét és felelősségét;

- gyorsítsuk meg a műszaki fejlesztést, a tudományos és műszaki eredmények alkalmazását és elterjesztését, a műszaki színvonal felzárkózását a világszínvonalhoz;

- biztosítsuk a szigorú takarékossgot az egész gazdaságban, különösen az energia- és a nyersanyag-felhasználásban;

- érvényesítsük a munkahelyi kollektívák, a vezetők és a beosztottak felelősségét, anyagi és erkölcsi érdekelttségét a gépek, a berendezések működtetésében, az anyagok hatékony felhasználásában és a fejlesztésben.

A nemzeti jövedelem növekedési üteme hordozójának, a mun-

ka termelékenységeinek emelése tekintetében döntő változásnak kell bekövetkeznie. A munka termelékenységeinek a nemzeti jövedelemnél gyorsabb ütemben – 32–34⁰/₀-kal – kell növekednie, az álló- és forgóeszközök kihasználását pedig lényegesen javítani szükséges.

Figyelemre méltó, hogy a munka technikai felszereltsége az előző évekkel szemben csak lassúbb ütemben javítható, s az eszközállomány a nemzeti jövedelemnél kisebb mértékben bővíthető. Ugyanakkor – mint már utaltunk rá – növekszik az eszközigényesség. Ez a tendencia az alapanyag-termelő ágazatokban mutatkozik elsősorban, s ezt más ágazatokban az eszközök jobb kihasználásával kell ellensúlyozni, hogy népgazdasági szinten az eszközigényesség lehetőleg ne haladja meg az 1975. évi szintet, és az egységnyi eszközállományra jutó nemzeti jövedelem valamelyest növekedjék. El kell érni, hogy a nemzeti jövedelem emelkedésének legalább 62–65⁰/₀-a – a negyedik ötéves tervidőszakban elért 60⁰/₀-kal szemben – a növekedés intenzív tényezőiből adódjon. Az állóeszközök kihasználásának a javítása a hatékonyság fokozásának fontos eszköze. Az eszközök jobb kihasználása sok esetben pótlólagos beruházások nélkül is megvalósítható.

A társadalmi munka hatékonysága fokozásának jelentős feltétele nemzetközi gazdasági kapcsolataink bővítése, elmélyítése. Enélkül képtelenek lennénk arra, hogy adottságainkhoz és a tudományos-technikai haladás követelményeihez jobban alkalmazkodó termelési szerkezetet alakítsunk ki.

A gazdasági hatékonyság igen fontos eleme, tényezője a nemzetközi versenyképesség. A szocialista gazdasági integráció kibontakozása a gazdasági hatékonyságot nemzetközi kategóriává tette. A gazdasági hatékonyságot ma már nemcsak a nemzeti gazdaság pozíciójából kiindulva kell meghatározni, figyelembe kell venni a szocialista integráció közegét, emellett – versenyképességünk megítélése szempontjából – a tőkés világgazdaság tendenciáit, értékviszonyait. Külkereskedelmünk – tágabb értelemben a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódásunk – továbbra is az egyik meghatározó jellegű tényezője a gazdasági fejlődésnek, a gazdasági hatékonyság fokozásának. Tapasztalhattuk, hogy a nemzetközi ár- és értékviszonyok mó-

dosíthatják a gazdaságosság kritériumait. Ezért a jövőben nagyobb figyelmet kell fordítanunk a gazdasági hatékonyságnak a külgazdasági viszonyok alakulásával összefüggő elemeire.

Az exportképesség fokozása során az export kívánatos növelését nem különíthetjük el a gazdaságosságtól. Csak az az exportfejlesztés tárnogatható, amely nemzetközi mércékkel mérve is megfelel a versenyképesség követelményeinek. A kivitel erősítése minden áron, társadalmi mértékben pazarlás, és rontja a népgazdasági egyensúlyt.

A nemzetközi gazdasági kapcsolatok bővítését nyersanyag-szegénységünk és a viszonylag szűk belső piacunk is indokolja.

Ismeretes, hogy hazánk területileg és a népesség száma szempontjából is kis ország, szűk belső piaccal s ez azt is jelenti, hogy kevésbé van lehetőségünk olyan üzemméretek kialakítására, melyek hatékonyabban működtethetők és nemzetközi összehasonlításban is versenyképesebbek lennének. Ilyen adottságok miatt a termelés struktúrájának elvileg szűkebbnek kellene lennie, mint amilyen a szükséglet struktúrája. Tehát ellentmondás van, amit elsősorban a szocialista gazdasági integrációból adódó lehetőségek fokozottabb kihasználásával oldhatunk fel. Enélkül a termelés hatékonysága nem érheti el a kívánt szintet.

Következésképpen a hatékonyságot, a versenyképességet lényegesen meghatározó sorozatnagyság és a gazdaságos üzemnagyság a nemzetközi munkamegosztásban való nagyobb részvételt követeli meg.

Integrációról általában nemzetközi vonatkozásban beszélünk, pedig a gazdasági fejlődés velejárója az országon belüli integrációs tendenciák erősödése, s az ezzel kapcsolatos törekvéseket jobban kell segítenünk. A belföldi munkamegosztás és kooperáció magas foka a gazdasági hatékonyság növelésének jelentős tartaléka és fontos módszere.

A termelés gazdaságossága fokozásának egyik kulcsfontosságú problémája a korszerűtlen és gazdaságtalan termelés csökkentése. A gazdaságtalan termékek gyártása jelentős munkaerőt, eszközt, kapacitást és importot köt le, nem vagy alig hoz létre többletértéket, ugyanakkor elvonja az eszközöket a kor-

szerűbb tevékenységek fejlesztésétől. Mindennek végső kárvalóttja az egész társadalom s azon belül az adott vállalat.

A gazdaságtalan termelés elleni harc bonyolult és nehéz, mert nem csupán emberi, vezetési fogyatékokból származik, sokszor a műszaki-technikai forradalom rohanó tempója mond ítéletet bizonyos termékek és tevékenységek felett. Bonyolult feladat azért is, mert ma, amikor a külgazdasági tendenciák hatására módosultak – és ez a továbbiakban is várható – a hatékonysági kritériumok és viszonyok, nem könnyű megállapítani, hogy mi a gazdaságos és mi a gazdaságtalan. Végül azért is bonyolult a feladat, mert emberi viszonylatokat is érint. Ilyen körülmények között a hagyományos tudás és szakmai ismeret számos eleme feleslegessé válik, viszont sürgetően jelentkeznek az új ismeretek megszerzésének a szükségessége, a szakmai továbbképzés. Módosulhatnak egyes tevékenységi körök és munkafunkciók, és sor kerülhet munkaerő-átcsoportosításra. A gazdaságtalanság elleni harc tehát nem mentes a problémáktól, helyileg rossz politikai közérzetet is teremthet, de mindezekkel meg kell birkóznunk. A gazdaságtalan termelés visszaszorítása, megszüntetése tehát nemcsak gazdasági, hanem elsőrendű politikai feladat is.

Hangsúlyozzuk azonban, hogy ez a feladat nem oldható meg egyik napról a másikra, és nem minden esetben szüntethető meg teljesen. Sokszor honvédelmi érdekek, államközi szerződések, a lakosság ellátása indokolja, hogy rövidebb-hosszabb ideig gyártsunk nem gazdaságos terméket is. Ez esetben a nemzeti jövedelem egy részét ilyen termékek finanszírozására kell fordítanunk.

A termelékenység növelésében még jelentősek a tartalékaink. Ezt nemzetközi adatok is jelzik. Az elevenmunka-felhasználás hatékonysága a magyar iparban nem felel meg általános fejlettségünk színvonalának. A Központi Statisztikai Hivatal hat szocialista ország és tizenhárom tőkésország termelékenységét hasonlítottá össze. Ebből kiderül, hogy a termelékenység a baráti országokban 1,4–1,7-szerese, a fejlett iparú tőkésországokban pedig 2–2,5-szerese a hazai termelékenységi színvonalnak, tehát van még tennivalónk.

A termelékenység a technikai színvonal emelésével, jobb munka- és üzemszervezéssel, racionális és hatékony munkaerő-gazdálkodással jelentősen emelhető.

A termelékenység emelése, a hatékonyság javítása társadalmi érdek. Jelentős változás e területen azonban nem képzelhető el a központi irányítás színvonalának emelése, a vállalatok kezdeményezőkézségének a fejlődése, a rugalmasság és alkalmazkodóképesség fejlesztése nélkül. Ezt pedig kényszer, érdekelttség és részben adminisztratív eszközök kombinatív alkalmazásával kell biztosítani. Természetesen lehetőséget kell adni arra is, hogy a vállalatok alkalmazkodóképessége fejlődhessen, reális lehetőségük legyen ésszerű kockázat vállalására is.

Az intenzív növekedést jellemző minőségi követelmények nemcsak a magas fejlettségű, korszerű technikai berendezések előállítására és üzemeltetésére vonatkoznak, hanem olyan társadalmi tényezőkre és folyamatokra is, mint a szakmai képzettség kiterjesztése, a korszerű szervezési és vezetési eljárások el-sajátítása és alkalmazása, az információáramlás és döntési rendszer, az akcióképes, gyors, körültekintő és következetes gazdaságirányítás.

A szervezettség és a tudatosság fokozásában, a munka- és üzemszervezésben a gazdasági hatékonyságon alapuló növekedésnek nagy tartalékai vannak. A tapasztalatok szerint hazánkban az anyagi termelésben levő emberi és technikai színvonal magasabb, mint a tényezők szervezettsége.

E téren jelentősek azok a források, amelyek anyagi ráfordítás nélkül vagy viszonylag kisebb befektetéssel kiaknázhatók. A fejlett gépi technika és technológia igényli, hogy előbbre jus-sunk a szervezési színvonal területén. Ez a jobb eszközgazdálkodásnak is lényeges feltétele. A munka- és üzemszervezést a Központi Bizottság határozata már évek óta kiemelt fontosságú feladatként kezeli. A határozat végrehajtásában nem lebecsülendő eredményeket értünk el, de még csak a kezdeti lépéseket tettük meg, hiszen az üzemeknek csak egy részére mondható el, hogy megtették mindazokat az intézkedéseket, amelyek a jelenlegi körülmények között szükségesek annak érdekében, hogy az emberek, a gépek nagyobb hatásfokkal, nagyobb értékeket termeljenek. Egyes számítások szerint érdemleges munkaszerve-

zéssel minimálisan 10–15⁰/₀-nyi munkaerő takarítható meg, illetve azonos munkaerővel és gépekkel 10–15⁰/₀-kal nagyobb érték termelhető.

A munka szervezettsége azonban csak akkor válik tényleges értékke, ha szervezettebb, termelékenyebb munkával olyan termékeket gyártunk, amelyek a világpiacon keresettek, könnyen és jó áron eladhatók, és a hazai szükségletek mind jobb kielégítését szolgálják.

Fontos követelmény a munkaerő minőségi megváltoztatása, hatékonyabb kihasználása. Napjainkban a népgazdaság tervszerű fejlődését, gyorsabb ütemű fejlődését akadályozzák a munkaerő-gazdálkodás fogyatékosai. Egyes területeken munkaerőhiány, másutt kihasználatlan, vagyis érdemi munkát nem végző munkaerő van. Ez az állapot nem tartható fenn.

A teljes foglalkoztatottság nem jelentheti a pazarlást. A munkaerőt a népgazdaság, a hatékonyság érdekeire figyelemmel kell foglalkoztatni. Természetesen a teljes foglalkoztatottság a jövőben is érvényesül, de a racionális foglalkoztatásnak megfelelően. Ez a többi között azt jelenti, hogy meg kell oldani a munkaerő társadalmilag hasznos átáramlását, átcsoportosítását az alacsony hatékonysággal dolgozó vállalatoktól olyan munkahelyekre, ahol ésszerűen és célszerűen tudják foglalkoztatni, s társadalmilag hasznos munkával tudják ellátni.

Szükségés hangsúlyozni, hogy a *teljes foglalkoztatottság biztosítása nem vállalati, hanem társadalmi (állami) feladat*. A vállalat feladata az, hogy a termelés tényezőivel, köztük a munkaerővel jól és eredményesen gazdálkodjon, csak annyi munkaerőt kössön le, amennyire valóban szüksége van.

A hatékonyabb munkaerő-gazdálkodást, az egyes területeken meglévő munkaerő-gondokat csak intézményesen, átfogó intézkedésekkel oldhatjuk meg.

Az ötödik ötéves terv biztosítja a teljes foglalkoztatottságot, de figyelemmel a hatékonyságra, és törekszünk a munkaerőforrások és e szükségletek összhangjának megteremtésére. A munkaerő hatékonyabb felhasználása a társadalmi összmunka javításának és növelésének fő útja, az adott, illetve alig növelhető munkaerő-létszám mellett.

A munkaerőforrás bővítése is feladat, s e tekintetben fontos

szerepet játszhat az inaktív keresők gazdasági aktivizálása és az idős, de még munkaképes népesség munkában tartása a népgazdaság különböző, jó hatásfokkal dolgozó területein.

A társadalmi-gazdasági haladás együtt jár a műszaki fejlődés, a szakmastruktúra, a munkaerő-szerkezet folyamatos átalakulásával. E törvényszerűség valamennyi dinamikusan fejlődni kívánó társadalomra érvényes.

A munkaerő-struktúra célszerű kialakítása érdekében ésszerű munkaerőmozgásra van szükség. Ide tartozik a megfelelő ágazati munkaerő-szerkezet kialakítása, a gazdaságtalan termelés csökkentése folytán felszabadulókat átirányítása a népgazdaság szempontjából fontosabb területekre. Ennek megfelelően segíteni kell a termelés szerkezeti változása által megkívánt munkaerőmozgást, ugyanakkor el kell kerülni a munkaerő társadalmilag indokolatlan, helyenként jelentős mértékű vándorlását. A munkaerő-átcsoportosításban szerepet kap az erkölcsi és az anyagi ösztönzés rendszerének korszerűsítése, továbbá bizonyos kényszerpályák alkalmazása a spekulációs vándorlás ellen, tehát adminisztratív módszerek alkalmazására is sor kerül. Számítások szerint az iparban 40 000 dolgozót kell átcsoportosítani öt év alatt a termelési struktúra, a termelés korszerűsítése és az exportképes árualap fokozatos előállítására, megteremtése végett.

Szükség van arra, hogy a dolgozók életútjuk során több alkalommal céltudatosan változtassanak munkahelyet, foglalkozást, átképezzék vagy tovább képezzék magukat, hogy alkalmassá váljanak az újabb, bonyolultabb feladatok ellátására. Sok irányú racionális mozgásra van tehát szükség a különböző ágazatok, területek, szakmák, foglalkozások, munkahelyek között.

Az ilyen változások az embert közvetlenül érintik, hiszen munkahelyet, szakmát, olykor lakhelyet kell változtatni, vagy nagyobb távolságról kell eljutni a munkahelyre. Nyilvánvaló, hogy mindez anyagi terheket is jelenthet, s az életkörülményeket sem befolyásolja kedvezően. Ezeket a nehézségeket el kell hárítani, mentesítve tőlük az érdekelteket, sőt előnyöket kell biztosítani számukra, hogy meggyőződéssel vállalják a változást.

Továbbra is várható olyan munkaerőmozgás, amit az egyén kezdeményez és az ő szempontjából természetesnek tekinthető,

de nem hasznos annak a vállalatnak, amelyiktől eltávozik, és a népgazdaság szempontjából sem kívánatos a munkahely-változtatás. Az ilyen törekvéseket nem szabad támogatni, meg kell akadályozni, hogy a munkahelyét változtató dolgozó anyagilag „jól járjon”!

További fejlődésünk érdekében kötelességünk, hogy a népgazdaság, a társadalom érdekeit tartsuk elsődlegesnek.

A munkaerőforrások és szükségletek közötti minőségi, illetve strukturális feszültségek feloldásában nagy szerepe van a szakmastruktúra átalakulásának, a munkaerő minőségi összetétele fejlődésének, a szakképzettségnek, az iskolázottságnak. Az ötéves terv során fokozódik a gazdasági növekedés emberi tényezőinek, a szaktudásnak, a technológiai jártasságnak, a termelési kultúra színvonala emelésének, a szilárd munkafegyelemnek a jelentősége.

Fejlesztési politikánkban is tekintettel kell lenni a munkaerőforrásokra. A fejlesztési politika egyik kritériuma, hogy kellően számol-e a munkaerőforrások szűkülésével és tekintetbe veszi-e a munkaigényesség csökkentésének fontosságát. Meg kell gyorsítani a termelésben az eddig kézzel végzett műveletek gépesítését, mivel a kézi műveletek még igen elterjedtek fejlettségi színvonalunkhoz képest. Ez a körülmény hasznosabb célra felhasználható munkaerőt köt le. A tevékenységek gépesítésének a lehetőségei természetesen nem korlátlanok, de a beruházásoknál feltétlenül figyelembe veendő az elevenmunka megtakarításának a követelménye.

A vállalati munkaerő-gazdálkodást is racionálisabbá kell tenni, de egyidejűleg kiépítendő a társadalmi gondoskodásnak az a rendszere, amelynek keretében gondoskodnak a felszabadult munkaerő elhelyezéséről stb.

Számottevő munkaerő-tartalék van az iparban és főként az anyagmozgatás területén, ahol az ipari dolgozók egyötödét foglalkoztatják. A munkaerő-tartalékok mozgósításának feltétele a gépesítés, a magas fokú szervezettség, a munka termelékenységének fokozása, a szaktudás fejlesztése, a nem kellő hatékonysággal foglalkoztatott munkaerő felszabadítása, illetve oda irányítása, ahol jól felhasználható.

A munkaerő foglalkoztatását illetően sok még a lazaság, a

rossz munkafegyelem. A munkamorál tehát mind a vezetésben, mind a beosztottak körében javítandó. Ehhez céltudatos központi intézkedésekre és jó munkahelyi légkörre van szükség. A munkafegyelem szorosan összefügg a szervezettség színvonalával is. A folyamatos termelés feltételeinek megteremtése nélkül a munkamorál, a munkafegyelem sem lehet jó. Az állásidők például anyaghiány miatt hivatkozási alapot teremtenek az egyén hibáiból adódó termeléskiesés hallgatólagos tudomásulvételére is.

Jogos az a bírálat is, hogy az igényelt munkához és munkások számához képest aránytalanul magas nálunk az alkalmazotti létszám. Igaz, világjelenség, hogy az alkalmazotti létszám gyorsabban növekszik, mint a munkáslétszám, mégsem ismerhetjük el szükségszerűnek az utóbbi években nálunk bekövetkezett ilyen irányú, tehát kedvezőtlen változásokat. A hozzánk hasonló fejlettségű, sőt előttünk járó országokban az alkalmazotti létszám gyorsabb növekedése a munka hatékonyságának, termelékenységének magasabb szintjén alakult ki.

A hatékonyság – mint az eddigiekből is látható – elválaszthatatlan az emberi tényezőktől. Az anyagi és pénzeszközök hatékony felhasználásának az emberi munka, a szervező, kezdeményező, odaadó, fegyelmezett termelőtevékenység az alapja. Egyetlen beruházás, a forgóeszközök egyetlen eleme sem válhat önmagától hatékonyabbá, ahhoz a termelő ember ésszerű közreműködése szükséges. Ez utóbbinak viszont feltétele, nélkülözhetetlen követelménye a valóban célszerű anyagi és erkölcsi ösztönzési rendszer és ennek összekapcsolása a teljesítménynormák folyamatos karbantartásával. Ahol jó a munkahelyi légkör, ahol érvényesül az egyéni és a kollektív felelősség, ott a hatékony gazdálkodás biztosítható.

A gazdasági hatékonyság növelésétől elválaszthatatlan az ésszerű és komplexen értelmezett takarékoság. A takarékoság a szocialista gazdálkodás tartalmi eleme, jellemző vonása. Az utóbbi években azonban gazdálkodásunkban elhalványult ez a követelmény. E tekintetben alapvető fordulatnak kell bekövetkeznie, különös figyelemmel a világgazdasági helyzetre és sajátos körülményeinkre. A takarékoságot természetesen a jövőben sem célnak, hanem eszköznek tekintjük, mégpedig fontos

eszköznek gazdaságpolitikai céljaink, az ötödik ötéves terv sikeres megvalósításában.

Alapvető elv és nézőpont, hogy elosztani és felhasználni csak azt lehet, amit megtermeltünk. Az viszont nem mindegy, hogy miként, milyen módon állítottuk elő az adott – illetve elosztható – termékeket, s az sem közömbös, hogy a megtermelt javakkal takarékosan, gondosan gazdálkodtunk-e. Közgazdasági megközelítésben a takarékoság voltaképpen a termelési tényezők megfelelő hatásfokú hasznosítását jelenti: a gondos és észszerű energia-, anyag- és munkaerő-gazdálkodást, valamint az állóeszközök teljesebb kihasználását.

Ezért ha hatékonyságról beszélünk, akkor egyszersmind takarékoságról is szólunk.

A takarékoság tehát nem önmagában érvényesül, nem öncél, hanem a még körültekintőbb, még ésszerűbb gazdálkodás egyik lényeges alkotó eleme, egyúttal eredménye.

Hatékonyan termelni lényegileg annyi, mint takarékosan gazdálkodni: a hatékonyság és a takarékoság talán még sohasem függtek össze egymással olyan szorosan, mint napjainkban.

Gazdaságpolitikai céljainkat az ötödik ötéves terv éveiben nehezebb feltételek közepette valósítjuk meg, s részben a végrehajtás feltételeit is menet közben kell megteremtelnünk. Ilyen feltétel például a fokozott takarékoság az anyaggal, az energiával, az idővel, az eleven- és holtmunkával. A társadalmi termék 55–60%-át az anyagfelhasználás teszi ki. A népgazdaságban minden 1%-os megtakarítás több mint 5 milliárd forintot jelent.

Ma, amikor valóban drága az anyag, az energia s jóformán mindaz, amivel értékeinket előállítjuk, a gazdálkodás valamennyi területén és mozzanatában megnőtt az ésszerű takarékoság jelentősége.

A takarékoságnak közvetlen és közvetett módja ismert. Az előbbi átmeneti, egyszeri, sok esetben soron kívüli intézkedések révén érvényesül, az utóbbi a következményeiben tartós jellegű, hosszabb távú intézkedések alapján valósul meg. A termelési, illetve termékstruktúra korszerűsítése mint közvetett módszer például következményeiben sok szempontból és önmagában takarékoság is, hiszen a terméket kevesebb eleven- és holtmunka felhasználásával állítjuk elő. Éppen ezért a struktúra-

átalakítás – a lényegét tekintve – aktív módszere a takaré-
kosságnak. Végső soron minden olyan eszköz és módszer alkal-
mazása, amelynek eredménye a költség szint csökkenése, a ter-
melési tényezők jobb hasznosítása: takarékoság. A takarékos-
sági mozgalmat hétköznapi feladatként kell kezelni, elterjesz-
tésében, a takarékoság fontosságának a megértetésében jelen-
tős segítséget nyújthatnak a szocialista brigádok.

A GAZDASÁGI EGYENSÚLYRÓL

Népgazdaságunk fejlődése során már többször jelentkeztek
egyensúlyi problémák és hiányok a gazdaság egyes pontjain.
Most viszont többről van szó: általános jelentőségű, az ötéves
terv egészét érintő kérdéssé és feladattá vált a népgazdaság belső
és külső egyensúlyának egyidejű megteremtése, helyreállítása.
Az egyensúlyhiány ugyanis a gazdaság számos csomóponti terü-
letén egyidejűleg jelentkezik. Egyensúlyhiány keletkezett a meg-
termelt nemzeti jövedelem és a belső felhasználás között, a költ-
ségvetésben és a külkereskedelemben, amelyek között természet-
esen szoros az összefonódás és a kölcsönhatás.

Összetettsége és nagyságrendje miatt az egyensúly helyre-
állítása több évet vesz igénybe, és csak fokozatosan valósulhat
meg. Különösen a belföldi felhasználás és a hazánkban megter-
melt nemzeti jövedelem közötti különbség megszüntetése került
előtérbe. Ennek érdekében külső erőforrásokat is kénytelenek
leszünk – évről évre csökkenő mértékben – igénybe venni. Ezt
egyébként a folyamatos gazdasági fejlődés is megköveteli.

A gazdasági fejlődés egyik döntő feltétele – a népgazdaság
belső és külső egyensúlyának fokozatos helyreállítása, megszi-
lárdítása. Nem véletlen, hogy az egyensúlyi követelmények erő-
teljesen determinálják az ötödik ötéves terv főbb elosztási és
fejlesztési irányait és arányait, köztük a belső felhasználás (fo-
gyasztás-felhalmozás) növekedési ütemét. Ugyanakkor – mint
később majd látni fogjuk – a célok és a források közötti meg-
felelő összhangot már a tervezésben megteremtettük, nem bízva

azt a végrehajtásra, mert ott az összhang megteremtése jelentősebb társadalmi feszültségekkel járhatna.

A terv az egyensúly fokozatos helyreállítását egyszerre több irányból közelíti meg: termelési és fejlesztési, elosztási, pénzügyi, tervezési és irányítási oldalról, s egyaránt tartalmaz rövidebb és hosszabb távú, illetve átmeneti és tartós megoldásra irányuló intézkedéseket.

Milyen főbb utakat és megoldási módokat tartalmaz az ötéves terv az egyensúlyi feladatok megoldására? A terv abból indul ki, hogy az egyensúlyt fokozatosan kell helyreállítani, mégpedig úgy, hogy a növekedés ütemében ne következzen be törés. Nyilvánvaló, hogy hosszabb távon nem engedhető meg, hogy a cserearányromlás miatt bennünket ért veszteségek ellensúlyozása céljából ilyen mértékben eladósodjunk. Nem járható út az sem, hogy a belföldi felhasználást egyoldalúan visszafogjuk, illetve a felhalmozás és a lakossági fogyasztás növekedési ütemét erőteljesen mérsékeljük.

A népgazdaság egyensúlyi helyzetét figyelembe véve erőteljesen korlátozó intézkedések lennének indokoltak a nemzeti jövedelem és a belső felhasználás közötti egyensúly megteremtése érdekében, hogy a cserearányromlás okozta veszteségeket ellensúlyozhassuk. Ez azonban nem lenne tartós és végleges megoldás, előbb vagy utóbb ellentmondásba kerülne a gazdasági racionalitással. Ugyanis jelentős zavarok nélkül, hosszabb időn át nem tartható fenn a fogyasztás és a felhalmozás alacsony ütemű növekedése.

Az egyensúly elvileg megteremthető vagy a felhalmozás, vagy a fogyasztás jelentős és tartós korlátozásával, de ez sem járható út. A felhalmozás korlátozása fékezne mind a termelés, mind az infrastruktúra fejlesztését, és ez közvetlenül kihatna a lakosság életkörülményeire. A fogyasztás korlátozása viszont az életszínvonal növekedésének olyan mértékű visszafogásához vezetne, amely előbb vagy utóbb társadalmi feszültségeket idézne elő. Mindent egybevetve: mind a fogyasztás, mind a felhalmozás korlátozása lefékezne a társadalmi-gazdasági fejlődést, társadalmi-politikai feszültségeket okozna, és nem vezetne a dinamikus egyensúly megteremtéséhez sem. Számításba vehető a behozatal növekedésének korlátozása, de ez sem célravezető, mert a

behozatal növekedésének korlátozása hosszú távon kedvezőtlen hatással lehet értékesítési lehetőségeinkre és általában a hazai fejlesztésekre.

A gazdasági egyensúly fokozatos megteremtése érdekében a nemzeti jövedelem belföldi felhasználását következetesen a lehetőségeinkhez igazítja a terv. A nemzeti jövedelem növekedésénél alacsonyabb ütemben emelkedik a belső felhasználás, azaz a felhalmozás és a fogyasztás együtt, s a különbözetet mind nagyobb hányadban gazdaságosan értékesíthető export fokozására csoportosítjuk át.

Az egyensúlyi követelmények kielégítése azt követeli, hogy a tervidőszakban a nemzeti jövedelem 30–32%-kal, a belföldi felhasználás viszont ennél sokkal kisebb mértékben, 24–25%-kal növekedjék. A különbözet egy részét közvetlenül az export fokozására használjuk fel. Így például a nem szocialista országokkal folytatott külkereskedelmünkben a hiány fokozatos megszüntetése érdekében jobban kell növelnünk a kivitelt, mint a behozatalt. Ez a különbség olyan mértékű, hogy igénybe veszi a termelés növekményének egyharmadát, egynegyedét.

A belföldi felhasználás és a rendelkezésre álló források közötti összhang megteremtésénél számolunk azzal, hogy a belföldön megtermelt nemzeti jövedelmet külső erőforrások igénybevételel egészítjük ki. Tekintve azonban, hogy sem a belső, sem a külső források a tervezettnél nagyobb mértékben nem bővíthetők, az egyensúly megteremtésének jelentős feltétele a belföldi felhasználás ütemének a mérséklése, továbbá annak biztosítása, hogy a fogyasztás és a felhalmozás előirányzatait ne teljesítsük túl. Tehát a belföldi felhasználáson belül a lakossági fogyasztás növekedése öt év alatt nem haladhatja meg a 23, a szocialista szektor beruházásainak a növekedése pedig a 26%-ot. Ugyanakkor gazdasági és politikai érdek, hogy a lakosság, a gazdálkodó szervezetek és az intézmények eddiginél lassúbb ütemben növekvő keresletét, megfelelő összetételben és minőségben elége-
gítsük ki.

Megállapíthatjuk, hogy az ötödik ötéves terv egyik sajátos vonása, hogy az egyensúly megteremtése érdekében – az előző ötéves tervekkel szemben és a nemzeti jövedelem növekedési üteméhez viszonyítva – a belső felhasználás növekedési üteme

mérsékeltebb. A nemzeti jövedelem évi átlagban 5,5-6%-kal, a belföldi felhasználás 4,5%-kal, ezen belül a fogyasztás 4,4, a felhalmozás pedig mintegy 2%-kal növekszik.

A belföldi felhasználás növekedési ütemének a mérséklése olyan mértékű, hogy nem gátolja a gazdasági hatékonyság fokozását és nem akadályozza meg az aktív életszínvonal-politika fenntartását.

A költségvetési egyensúly javítása érdekében a terheket jobban megosztjuk a költségvetés és a vállalatok között olyképpen, hogy növeljük a tiszta jövedelem centralizált hányadát. Emellett a bevételek növekedésénél építünk a gazdálkodás hatékonyságának és a jövedelmezőségnek a javítására, az ésszerű takarékosság kibontakozására.

A belföldi felhasználás növekedési ütemének csökkentése a gazdasági egyensúly javítása érdekében a számítások szerint a tervidőszak folyamán akkor vezethet eredményre, ha ez a tervidőszak első felében következik be. Éppen ezért a nemzeti jövedelem és a belső felhasználás egyensúlyának fokozatos helyreállítása szempontjából különös gonddal kell mérlegelni a tervidőszak első éveit. Az ötödik ötéves tervidőszak első két évében relatíve nagyobb lesz a különbség a nemzeti jövedelem termelése és a felhasználás növekedési üteme között, mint a terv utolsó éveiben. A tervidőszak elején a belföldi felhasználás az átlagosnál kisebb ütemben - 3,5%-kal - növekszik, s csak szerény mértékben emelkedhet az életszínvonal és a beruházás is. A belső felhasználás növekedési ütemének ilyen mértékű lassítása nemcsak számottevőnek, hanem szokatlanak is tűnik, de ezt a lépést a népgazdaság jövőbeni fejlődése érdekében meg kell tenni. Ez nem tekinthető drasztikus lépésnek: pártunk és kormányunk tevékenységétől idegen a gazdasági folyamatokba való beavatkozás drasztikus módszere. Ilyen lépés - rendkívüli időszakok kivételével - ellentmondana a gazdasági folyamatok természetének is. Ha kezdetben fokozottabban eleget teszünk ezeknek a követelményeknek, később annál jobban közelíthet egymáshoz a nemzeti jövedelem és a belső felhasználás növekedési üteme, azaz az utóbbi gyorsítható. Természetesen a terv első éveiben sem stagnálásról, hanem lassúbb ütemű növekedésről van szó, hogy erőt gyűjtsünk a későbbi évekre, a gyorsabb ütemű fejlőd-

dés számára. További feltétel, a világpiaci helyzet, valamint a gazdasági hatékonyság javulása, vagyis gyorsítható az előrehaladás, ha a helyzet a számítotttnál jobban javul és megfelelő eredményeket érünk el a termelési szerkezet átalakításában és a gazdasági hatékonyság javításában.

A népgazdaság egyensúlyának helyreállítását és megszilárdítását alapvetően belső intézkedésekre és erőfeszítésekre alapozzuk, de ez nem oldható meg csupán a belföldi felhasználási folyamatok növekedési ütemének mérséklésével. Erre időszakosan rövid távon szükség van, de önmagában semmiképpen sem elégséges megoldás. Alapvető feladat és megoldási mód: a társadalmi termelés hatékonyságának erőteljes emelésén alapuló gazdasági növekedés, a népgazdaság tartalékainak mozgósítása és hasznosítása, minél nagyobb hányadban gazdaságosan értékesíthető exporttermékek gyártása.

A gazdasági egyensúlyt azonban – amint már említettük – megváltozott növekedési feltételek között kell helyreállítani, amelyen belül kulcsfontosságú a tőkés külkereskedelmi áruforgalom egyensúlyának fokozatos megteremtése. Ez viszont nagymértékben függ attól, hogy a termelésben megfelelően növekszik-e a gazdaságosan exportálható, versenyképes termékek részaránya. A probléma tartós megoldása szempontjából és hosszabb távon is alapvető jelentőségű feladat a termelési szerkezet korszerűsítése, a termelési folyamatok jobb hozzáigazítása az állandóan változó körülményekhez és a növekvő igényekhez.

Alapvető kérdés a megfelelő termelési háttér biztosítása, beleértve a termelési struktúra korszerűsítését, az eszközök és a munkaerő jobb kihasználását, a kereslethez való alkalmazkodóképesség javítását is. Az egyensúly megteremtését aktív beruházási politika segítségével is elő kell mozdítani.

Az adott helyzetben gazdasági építőmunkánkban voltaképpen kettős a feladat: biztosítandó, hogy lényegesen mérséklődjön, majd fokozatosan megszűnjön az egyensúlyhiány, ennek érdekében jelentősen fokozni kell a hatékonyságot, a fejlesztési irányok helyes meghatározásával és a strukturális változások meggyorsításával.

Az egyedüli helyes utat követve a gazdasági egyensúlyt foko-

zatosan teremtyük meg, összekapcsolva a hatékonyság növelésével, a fogyasztási céloknak az egyensúlyi feltételekkel és követelményekkel való összehangolásával.

A párt és a kormány a gazdasági egyensúly helyreállítására olyan megoldást választott, amely az életszínvonal szerényebb mértékű, de érzékelhető javulását és a gazdasági fejlődés folyamatosságát egyaránt lehetővé teszi.

Az ötödik ötéves terv a gazdasági fejlődésnek a gazdasági növekedéssel egyenrangú követelményének tekinti a kiegyensúlyozottságot. A gazdasági egyensúly nagy jelentőségének a hangsúlyozása nem jelenti azt, hogy a gazdaságpolitika és a tervezés minden tervidőszakban a gazdaság mozgási lehetőségeit mereven az egyensúlyi követelmények szempontjából határozza meg.

Fontos szempont az is, hogy gazdasági egyensúlyon mindenkör dinamikus egyensúlyt értsünk. A gazdasági egyensúly nem statikus állapot, hiszen nem képzelhető el racionális gazdasági egyensúly stagnáló termeléssel és a szükségletek alacsony színvonalú kielégítésével. Olyan dinamikus egyensúlyra törekszünk, amely az optimális növekedést és szükségletkielégítést egyaránt magában foglalja.

A valóságban tehát a gazdaság soha nem lehet idealizált egyensúlyi állapotban. A gazdasági egyensúly ugyanis az anyagi javak termelésének és elosztásának a folyamataiban jut kifejezésre. Ez a folyamat változás, amely nemcsak a fogyasztás és a termelés volumenének a változásait, hanem az ezzel együttjáró struktúraváltozást is magában foglalja. Ez a mozgás a gazdaság egyes pontjain egyensúlyhiányokat is teremt, s ezeket újólag helyre kell állítani. Ebben az értelemben a dinamikus egyensúlyban a viszonylagosság eleme is benne van.

Az egyensúly abszolutizálása lenne, ha a szocialista állam lemondana - az egyensúly egyoldalú biztosítása címén - a források intenzív fejlesztését szolgáló bővítésekről, vagyis a dinamikus fejlődésről. Ez a gyakorlatban a foglalkoztatás és a kereslet elégtelenségéhez vezetne, s végül a növekedési ütem lassulását okozná.

A gazdasági egyensúly megteremtésében jelentős szerepe van a nemzeti jövedelem felosztásának felhalmozásra és fogyasztás-

ra. A felhalmozás és a fogyasztás aránya a népgazdasági terv legalapvetőbb aránya, amely az egész társadalmat érinti, mind közvetlenül valamely adott időszakban, mind hosszabb távon. A felosztási arány és a belső szerkezet meghatározása a szocialista állam legfontosabb központi gazdaságpolitikai döntéseinek a körébe tartozik. A belső felhasználás – másképpen a felhalmozás és a fogyasztás – emelkedése függvénye a nemzeti jövedelem növekedésének – mindkettő közös forrása a nemzeti jövedelem –, de ezen belül a konkrét felosztási arány meghatározása, a felhalmozás és a fogyasztás aránya számos egyéb körülménytől is függ.

Gazdaságpolitikánkban tartós irányzattá vált a fogyasztás-felhalmozás optimális arányának a kialakítása, egyfelől mert a növekedés és a gazdasági egyensúly követelményeinek egyidejű érvényesítésére törekszünk, másfelől az elosztásnak, a jövedelempolitikának a gazdaságfejlesztésre gyakorolt ösztönző hatását kívánjuk érvényesíteni.

Hogyan értelmezzük a felhalmozási és a fogyasztási alap optimalizálását mai viszonyaink között? A fogyasztás és a felhalmozás optimális aránya hosszabb távon viszonylagosnak tekinthető, mert függ a népgazdaság fejlődésének belső és külső feltételeitől, adottságaitól stb. Hosszabb távon tehát a körülmények függvényében változik az optimum. A fogyasztás és a felhalmozás optimális arányánál tulajdonképpen arról van szó, hogy a két alapot egyszerre maximalizálni nem lehet, de az egyiket a másik rovására tartósan előtérbe helyezni sem szabad, tehát meg kell keresni a kettő optimális arányát.

Az ötödik ötéves tervidőszakban a belföldön felhasznált nemzeti jövedelemből a fogyasztás és a felhalmozás aránya – 1975. évi árakon – átlagosan 74:26%, s ez lényegében megfelel a korábbi években kialakított arányoknak. A fogyasztást, felhalmozást illetően lényeges arányeltolódás egyik irányban sem következhet be. Az adott körülmények között tulajdonképpen ez jelenti az optimumot, de megjegyezzük, hogy a lényegileg változatlan arányokat a belföldi felhasználás mérséklése mellett tartjuk fenn. A fogyasztás-felhalmozás ilyen aránya azért is tekinthető optimálisnak, mert összhangban áll a növekedési és az egyensúlyi követelményekkel.

Látható, hogy a nemzeti jövedelem elosztása a gazdaságpolitikai irányítás és cselekvés egyik döntő eleme, a gazdasági növekedés kulcsfontosságú tényezője. Ismert igazság, sőt gazdasági törvényszerűség, hogy végső soron csak annyit lehet elosztani, amennyi nemzeti jövedelmet a társadalom – végső felhasználására alkalmas javak formájában – létrehozott. (Tartósan külföldi erőforrásokra alapozni a fejlődést lehetetlen.) Ez a valóban nagy fontosságú összefüggés arra vonatkozik, hogy mennyit, mekkora nemzeti jövedelmet oszthatunk el. Ennél nem kevésbé fontos (most eltekintünk a nemzeti jövedelem termelésének a mikéntjétől), hogy miként és milyen célokra osztjuk el a nemzeti jövedelmet, vagyis mennyit fordítunk fogyasztásra és felhalmozásra. Amint már említettük a felhalmozás és a fogyasztás aránya az ötödik ötéves tervidőszakban nem módosul, de ez nem jelenti azt, hogy a felosztásnál egyes szempontok nem kaphatnak erőteljesebb hangsúlyt, illetve, hogy új, konkrét fejlesztési irányok nem kerülhetnek előtérbe.

A felhalmozási és a fogyasztási alap növekedési üteme a jövőben szorosabban kapcsolódik össze nemzetközi gazdasági kapcsolataink nagyobb intenzitásával, a növekvő exportképességgel, a külkereskedelmi hatékonyság javulásával.

Az, hogy mennyivel növeljük a nemzeti jövedelmet, nemcsak azon múlik, mennyi a beruházás, hanem azon is, hogy a beruházásokat hogyan osztjuk el az ágazatok között, és ez milyen hatással lesz külkereskedelmi pozíciónkra.

A fejlődés fő útja nem feltétlenül az, hogy a felhalmozási hányadot és a beruházásoknak a nemzeti jövedelemhez viszonyított arányát növeljük, a tervezett növekedési ütemet hatékony felhalmozással, relatíve kisebb beruházással kell és lehet elérni. Következésképpen a gazdasági növekedés nem a felhalmozási alap viszonylagos növekedésének, hanem főként az ésszerűbb felhasználásának lesz az eredménye.

A teljes igazsághoz tartozik, hogy a negyedik ötéves tervhez viszonyítottan csaknem azonos fejlődési ütemet – néhány mutató kivételével – az ötödik ötéves tervidőszakban a beruházások lényegesen lassúbb ütemű emelkedésével kell biztosítani. Nehezíti a feladat megoldását, hogy a belföldi felhasználás mérsékelt növekedésével egyidejűleg kell az ellátás színvonalát

emelni (termelési eszközök és fogyasztási cikkek) és az exportképességet fokozni.

Az ötödik öt éves terv tehát kevésbé beruházásigényes növekedéssel számol, a meglevő eszközök jobb kihasználását, a termelékenység jelentős növekedését részesíti előnyben, s így módon utat nyit a mértéktartóbb, racionálisabb és hatékonyabb felhalmozásnak.

A GAZDASÁGI NÖVEKEDÉS ÜTEMÉRŐL

A gazdasági növekedés üteme alapvető gazdaságpolitikai stratégiai kérdés, hiszen ettől függ, illetve ez befolyásolja a lakosság életszínvonalának alakulását, a szükségletek kielégítését, a gazdaság további fejlődésének a megalapozását, a gazdasági versenyben való helytállást, a népgazdaság gazdasági fejlettségének színvonalát.

A szocialista termelési viszonyok lehetővé teszik a gazdasági növekedés magas ütemét, kiegyensúlyozottságát, a gazdasági egyensúly követelményeinek érvényesülését. Ez utóbbi feltétele a gazdaság egyenletes fejlődésének. Gazdasági fejlődésünk jelenlegi szakaszában a gazdasági hatékonyság követelménye nagy hangsúlyt kapott. Nem akármilyen módon folyhat a termelés, a többlettermelés csak akkor indokolt, ha az valóban a népgazdaság fejlődését szolgálja, ha a termékek gazdaságosan értékesíthetők. A termelés növekedési ütemét tehát jobban össze kell kapcsolni a realizálás gazdasági kritériumaival.

A gazdasági növekedés ütemét számos körülmény (természeti adottságok, nyersanyagforrások, gazdasági szerkezet, a felhalmozási alap mennyisége és részaránya, az anyagi és a műszaki bázis, a technikai színvonal, a tudományos potenciál, a munkaerő szakképzettsége, a termelési kultúra színvonala, a munkaszervezés és általában a szervezettség színvonala, részvételünk a nemzetközi munkamegosztásban stb.) befolyásolja. Ha ezek a főbb feltételek, körülmények kedvezőek, akkor gyors ütemű fejlődés tervezhető és várható.

A gazdasági fejlődés intenzív szakaszában úgy kell meghatá-

rozni a gazdasági növekedés ütemét, hogy ne keresztesse az egyensúlyi és a hatékonysági követelmények érvényesülését.

Az ötödik ötéves tervvel kapcsolatos párt- és kormányhatározatok, valamint a tervezői munka alapvető kérdése a növekedési ütem helyes meghatározása volt, amelynek kapcsán általános követelménynek tekintették az állandó és minden fontosabb területre kiterjedő növekedés biztosítását, úgy, hogy összhangban legyen a rendelkezésre álló erőforrásokkal és a hatékonyság fokozásának a követelményével. A fejlődés ütemét úgy kellett meghatározni, hogy a legfontosabb társadalmi szükségleteket kielégíthessük, figyelembe véve a megváltozott belső és külgazdasági feltételeket, valamint a társadalmi termelés hatékonysága erőteljes növekedésének meggyorsítását és a népgazdaság egyensúlya helyreállításának a követelményeit. A gazdasági növekedés ütemét tehát nem szubjektív óhajok, hanem nagyrészt objektív tényezők mérlegelése alapján állapították meg.

A tervezésnél a gazdasági növekedés alapvető követelményének tekintettük, hogy a nemzeti jövedelem és a termelés olyan ütemben emelkedjék, hogy:

- biztosítsa a termelés növeléséhez, a megkezdett központi fejlesztési programok folytatásához, a korszerűsítéshez, az infrastruktúra fejlesztéséhez, a műszaki-technikai haladás meggyorsításához, azaz a jövő megalapozásához szükséges eszközöket, továbbá a kiegyensúlyozott energiaellátást, a szállítási szükségletek kielégítését;

- tegye lehetővé a lakosság jövedelmének és életkörülményeinek rendszeres és érezhető javulását, a hatékonyabb termelésre való ösztönzést és a megfelelő szociális ellátást;

- megteremtődjék a népgazdaság egyensúlya, a gazdaság arányosan fejlődjék, zavartalan legyen a termelés, a beruházások anyagi és műszaki megalapozása, valamint a lakosság ellátása fogyasztási cikkekből;

- exportképes árualapok növekvő mértékben álljanak rendelkezésre, és dinamikus, az egyensúly megteremtése irányában fejlődjenek külgazdasági kapcsolataink.

Az ötéves tervidőszakban a nemzeti jövedelem 30-32, az ipari termelés 33-35, az építőipari termelés 30-33, a mezőgazdasági termelés pedig 16-18%-kal növekszik.

Megnevezés	A növekedés évi átlagos üteme %-ban
Nemzeti jövedelem	5,8
Ebből:	
Ipar	6,4
Építőipari	5,8
Mezőgazdaság	3,4
Ipari termelés	6,0
Építőipari termelés	6,0
Mezőgazdasági termelés	3,4
Fogyasztás (lakossági)	4,3
Reáljövedelem (egy főre)	3,7
Reálbér (egy keresőre)	3,0
Beruházás (szocialista szektor)	4,7
Export	8,9
Import	6,3

A tervezőmunka során az elkövetkezendő öt évre elfogadott növekedési ütemnél alacsonyabb és magasabb növekedési ütem lehetőségét is mérlegelték. A nemzeti jövedelemnek a tervezett-nél alacsonyabb növekedési lehetőségét elvetették, mivel:

- a reálisan elfogadható fejlesztési igények jelentős hányada csak korlátozott mértékben lett volna kielégíthető, emellett valamennyi számításba vehető gazdasági potenciál kihasználására sem került volna sor:

- a fogyasztás és a felhalmozás tervezett növekedésének megvalósítása tovább rontaná gazdaságunk külső egyensúlyát;

- egyensúlyi helyzetünk tervezett javításával egyidejűleg viszont nem lenne lehetőség az életszínvonal előirányzott fejlesztésére, az alacsonyabb felhalmozási arány pedig a hosszú távú célokat megalapozó fejlesztések lehetőségeit szűkítené.

A számítások azt mutatták, hogy a nemzeti jövedelem évi 5,5-6% alatti növekedése mellett a gazdasági fejlődés és az életszínvonal növekedésének a követelményei egyaránt teljesíthetetlenek, gátolná a termelési kapacitások kihasználását, és a nép-gazdasági egyensúly és egyidejűleg a gazdasági hatékonyság javulását is.

A növekedés üteme sok tényezőtől függ, és határai is vannak. Nagyobb növekedési ütem nyilvánvalóan kívánatos és hasznos

lenne, hiszen ki nem óhajtja a gyorsabb gazdasági felemelkedést, a fogyasztás, az életszínvonal gyorsabb ütemű növekedését. Az óhaj és a kívánság azonban nem lehet parancs a tervezés számára. Az objektív körülmények és a reális lehetőségek az irányadók. Ezek pedig azt mutatják, hogy a tervben szereplő évi 5,5-6%-nál magasabb növekedési ütem esetén a népgazdaság helyzete tovább romlana s emiatt később elkerülhetetlenül vissza kellene fogni a gazdasági növekedést, beleértve az életszínvonal emelkedését is, ami beláthatatlan társadalompolitikai feszültségekkel járna. Ezenkívül az előirányozottnál nagyobb növekedési ütem fékezne a termelés tényezőinek hatékonyabb kihasználását, a termelési szerkezet fokozatos átalakításának meggyorsítását, és végeredményben a minőségi változások realitását illetően nagy kockázatot jelentene. Megjegyezzük még, hogy nagyobb mértékű növekedési ütemet az energia és nyersanyag, a munkaerő és a beruházások oldaláról sem tudnánk megalapozni. A tervben szereplőnél lassúbb vagy gyorsabb növekedés tervezése esetén tehát nem valószínűsíthetnénk meg biztonságosan gazdasági és politikai céljainkat.

A lehetőségek, az erőforrások, a realizálási feltételek sokoldalú felmérése alapján a jelenlegi feltételek között a *nemzeti jövedelem* tervezett évi átlagos növekedése tekinthető optimálisnak. Ez a növekedési ütem a legkedvezőbb, mert ebben az esetben elégíthetők ki legjobban mind a hatékonysági, mind az egyensúlyi követelmények. Sokszor nehéz pontosan megállapítani – különösen számszerűsíteni –, hogy mikor optimális a növekedés üteme. Elvileg egyértelmű, hogy a gazdasági növekedés ütemét alacsonyan és maximálisan sem állapíthatjuk meg. A minimális és a maximális határ között kellene elhelyezkednie. Elvileg cz az optimális növekedési ütem, amely azonban a maximumhoz közelebb is elhelyezkedhet. A lényeg tehát az, hogy az optimum nem jelenti feltétlenül a leggyorsabb növekedési ütemet.

A növekedési ütem meghatározása végső fokon politikai döntés, amelyben egyaránt szerepet játszanak a társadalompolitikai és a gazdaságpolitikai szempontok. Az ütem megállapításánál figyelembe kell venni olyan meghatározó tényezőket, mint az erőforrások gazdaságos hasznosítása, az életszínvonal fejleszté-

sének folyamatossága, a gazdasági egyensúly biztosítása. A növekedési ütemet úgy kell megállapítani, hogy társadalmi és gazdasági feszültségek ne keletkezzenek, ellenkezőleg a társadalmi és gazdasági folyamatok harmonikusan, nagyobb eltolódások és törések nélkül menjenek végbe.

A növekedési előirányzatok átlagokat fejeznek ki, ami természetesen nem azt jelenti, hogy minden ágazatnak, vagy minden gazdálkodó egységnek az átlagra kell „beállni”. Az átlagok mögött növekedésbeli eltérések húzódnak meg, hiszen egyes ágazatok, vagy vállalatok csoportja a növekedésben jóval az átlag fölött, mások az átlag körül, megint mások az átlag alatt helyezkednek el. Az átlagos növekedési ütem tehát nem egyformán frontális előrehaladás minden terület, illetve minden gazdasági tevékenység számára, hanem differenciált fejlődést jelent.

A gazdaságirányító szerveknek ezt a körülményt mérlegelve, tudatosan ki kell használniuk a gyorsabb fejlődési ütem lehetőségeit. Ennek során ösztönzést kell kapnia, főként a tőkés piacon jól értékesíthető termékek gyorsabban növekvő termelésének, s minden olyan kezdeményezésnek, amely segíti a termelés szerkezetének korszerűsítését, a gazdaságtalan termelés visszaszorítását, illetve megszüntetését, a gazdaságos tevékenység széles körű elterjedését. Az általános törekvésen belül differenciált módszert kell alkalmazni, úgy kell *preferálni*, hogy a *gyorsabb* növekedés elsősorban a *keresett termékeknél* következzen be. ne keresztezze a gazdasági egyensúly javítására és a gazdasági hatékonyság fokozására irányuló törekvéseket.

Lehetséges, illetve kizárt-e a tervezettnél nagyobb növekedési ütem elérése?

A gazdasági növekedés ütemére vonatkozó tervszámokat – a nemzeti jövedelem növekedése, az alapvető népgazdasági ágazatok termelési előirányzatai – az adott körülményeknek megfelelően, reálisan feszítetten határozták meg. Ezzel egyidejűleg a gyorsabb ütemű növekedésnek a terv szigorú feltételeket szab. Mindez azonban – bizonyos feltételek mellett – nem zárja ki a tervezettnél nagyobb növekedési ütem lehetőségét. De ez csak abban az esetben célszerű és kívánatos, ha a gazdálkodás hatásfoka javul, a külgazdasági feltételek kedvezőbbé válnak és a

többlettermelés összetétele megfelel a gazdasági egyensúly követelményeinek, vagyis, ha a magasabb ütem főként olyan termékstruktúrában jelenik meg, amely javítja pozíciónkat a tőkés piacokon vagy gazdaságos importhelyettesítést tesz lehetővé! Azt is figyelembe kell venni, hogy a termelés növekedésének jelentős korlátot szab a hazai nyersanyagbázis, a szocialista országokból történő beszerzés lényegileg adottnak tekinthető mértéke. A tervezettnél nagyobb növekedési ütem, vagyis a többlettermelés anyaghányada, tehát szinte teljesen a magas árakon beszerezhető tőkés relációjú anyagimportra épülne. Ezért a többlettermelés elsősorban egyensúlyi szempontból csak addig a mértékig kívánatos, ameddig ennek értékesítése a tőkés piacokon gazdaságosabb, mint a tőkés import, vagyis a gyorsabb növekedési ütem lehetősége a tőkés export növekedési ütemétől függ.

Hogyan minősíthető a tervben szereplő növekedési ütem?

A gazdasági növekedés tervezett üteme a jelenlegi világgazdasági helyzetben kiemelkedő, dinamikus ütemnek értékelhető, hiszen gyorsabb, mint a fejlett tőkés országok átlaga, és megfelel a Szovjetunió, a Német Demokratikus Köztársaság és Csehszlovákia tervezett növekedési ütemének.

A tervezett növekedési ütem kapcsolódik a szocialista építés évtizedei alatt elért átlagos növekedési ütemhez s bár ezt nem szárnyalja túl, de nem is töri meg a növekedés lendületét és folyamatosságát. Mégsem tekinthető csupán a korábbi időszak egyszerű folytatásának sem mennyiségi, sem minőségi szempontból.

Az előirányzott növekedési ütem lényegileg megfelel az 1950–1974 közötti 25 éves időszak 5,8⁰/₀-os növekedési ütemének, azaz ennek nyomvonalán halad. Ezen belül 1960 és 1970 között a nemzeti jövedelem évente átlagosan 5,5, a negyedik öt-éves tervidőszakban pedig 6,2⁰/₀-kal nőtt. Politikai és gazdaságpolitikai szempontból is jelentős, hogy az ötödik ötéves terv, a már ismertetett nehézségek és problémák ellenére, továbbra is fenntartja a növekedés folyamatosságát, s fejlődést tervez, ha mérsékeltebbet is. Igaz, és ezt hangsúlyoznunk kell, hogy sem a belső, sem a külső gazdasági helyzet nem indokolja a növekedési ütem globális és radikális mértékű csökkentését.

A negyedik ötéves tervidőszakban elért gazdasági növekedés mértéke meghaladta a tervezettet. A terv utolsó két évében – az ismert okok következtében – a népgazdaság egyensúlyi helyzete a tervezettnél kedvezőtlenebb lett, a belső felhasználás meghaladta a megtermelt nemzeti jövedelmet.

Világos, hogy több szempontból határozott tendenciaváltozásra volt, illetve van szükség a gazdasági folyamatokban, elsősorban a gazdasági hatékonyság erőteljes fokozásának, valamint a népgazdaság egyensúlyi helyzete helyreállításának az irányában. Ezt a törekvést keresztezné, ha a negyedik ötéves terv tényleges növekedési ütemét terveztük volna, és ennek nincsenek meg a feltételei sem.

A nemzeti jövedelemnek az ötödik ötéves tervben előírányzott növekedési üteme lényegileg megegyezik a negyedik ötéves terv előírányzataival. Ez valóban számszerű egyezés, hiszen a számok mögött meghúzódó folyamatok lényegi és jelentős különbségre utalnak már csak azért is, mert az új tervciklust sok szempontból megváltozott feltételek között kezdjük el.

Az ötéves tervben – a negyedik ötéves terv teljesítésével szemben – előírányzott mérsékeltebb növekedési ütem ne tévesszen meg bennünk. Ne higgyük, hogy lazítottunk a követelményeken. A növekedési előírányzatok minőségi szempontból igen feszítettek, a növekedési mutatók teljesítése minden eddiginél nagyobb erőfeszítést igényel. Figyelemmel kell lenni a mérsékeltebb növekedési ütem mögött meghúzódó minőségi, hatékonyságbeli szempontokra és tényezőkre, továbbá arra a közege, amelyben az ötéves terv végrehajtására sor kerül. Az ötéves terv – amint már ismertettük – elsősorban nem a mennyiség, hanem hangsúlyozottan a minőség terve. Végrehajtásához a múltban kialakult teljesítőképeség nem lesz elegendő: az eddiginél lényegesen színvonalasabb gazdasági munkára, nagyobb erőfeszítésekre van szükség. A terv teljesítése nemcsak többletmunkát, hanem az eddigiektől sok szempontból minőségileg eltérő munkát igényel. Igen feszített és intenzív munkát követel meg mind a vezetőktől, mind a beosztottaktól a gazdasági hatékonyság, a minőség, a versenyképesség fokozása, a *mennyiségi* növekedésnek egyre több *minőségi* feltétel teljesítésével való párosítása.

Feszítettnek, sőt a felső határhoz igen közel állónak minősíthető az előirányzat a termelés, a termelési szerkezet szükséges változtatása, az elhatározott növekedéshez tartozó külkereskedelmi forgalom (különösen az export növelése), a nemzetközi kooperáció kiszélesítése és a hatékonysági követelmények érvényesítése szempontjából, általában a gazdasági munka minőségi követelményeinek az oldaláról.

Az ötéves tervidőszakban a gazdasági növekedésben két szorosan összetartozó tendencia erősödésével számolhatunk: egyfelől növekedni fognak azok az elvárások, amelyeknek a kielégítése főként a mennyiségi növekedés mértékétől függ, másfelől azok, amelyek minőségi irányú változásokat és követelményeket tükröznek, mint például a hatékonyság, a termékek minősége és korszerűsége, az irányítás színvonala stb. A gazdasági növekedés mennyiségi és minőségi követelményei egymással szorosan összefüggő feltételrendszert alkotnak, egymással kölcsönhatásban vannak, de esetenként ellentmondás is lehetséges közöttük.

Nem akármilyen gazdasági növekedésre törekszünk, hanem olyanra, amely javuló gazdaságossági és jövedelmezőségi feltételek között valósul meg. Következésképpen a minőségi követelmények az eddiginél sokkal inkább meghatározó tényezői a gazdasági növekedésnek. Az ötödik ötéves terv egyik alapvető célja, hogy tartóssá tegye a hatékonyságon alapuló gazdasági növekedés viszonylag gyors ütemét.

Melyek a növekedési problémák megoldásának legfontosabb eszközei és módszerei? Rendelkezünk-e megfelelő és feltárható növekedési tartalékokkal?

Többféle módszer és eszköz alkalmazható, de kiválasztásuknál, főként az alkalmazásuknál, irányadó, hogy igénybevételük tendenciában a gazdasági egyensúly helyreállítását és megszilárdítását szolgálja.

A növekedési tartalékok feltárásánál sem az egyszerű, a könnyen elérhető eredményekre kell törekedni, hanem mélyebbre kell hatolni, a tartós megoldásokra kell törekedni. Ilyenek a termelési szerkezet korszerűsítése, jobb alkalmazkodás a szükségletekhez, az exportképesség javítása stb. Ez megköveteli, hogy a rendelkezésre álló eszközöket és tartalékokat azoknak a termelési ágaknak a fejlesztésére összpontosítsuk, amelyek kiemel-

kedő jelentőségűek a további gyors fejlődés, a nemzetközi munkamegosztásban való hatékony részvételünk szempontjából. A dinamikus gazdasági növekedés megalapozásának kulcsfontosságú kérdése, hogy milyen mértékben és milyen gyorsan tudjuk termelésünk és kivitelünk szerkezetét a külföldi piaci követelményeknek megfelelően átalakítani. Ebben jelentős szerepet játszik a meglevő termelési kapacitások felújítása és korszerűsítése.

A kérdés így is felvetődik: a viszonylag szűkebb forrásokból többet és főleg minőségileg jobbat kell produkálni! Mi a járható út?

A társadalmi tőkeforrások viszonylagos szűkössége a hatékonyabb felhasználást helyezi előtérbe, amely magába foglalja egyrészt a meglevő eszközök jobb hasznosítását, másrészt a beállítandó eszközök, a beruházási tevékenység hatékonyságának a fokozását.

Számottevő növekedési tartalékok rejlenek a lekötött eszközök kihasználásában. A közvetlen feladat ennél a negyedik öt-éves terv éveiben elért szint fenntartása és túlszárnyalása. A gépeket és a berendezéseket főként a műszakszám növelésével lehet hatékonyabban kihasználni. De nemcsak ezzel. Nagyon fontos, hogy az adott műszakon belül is hatékonyan használják ki az eszközöket. Ennek egyik módja az, ha vállalataink egyre értékesebb, korszerűbb, exportra alkalmasabb termékek gyártására használják fel eszközeiket, berendezéseiket.

Jelentékeny befolyást gyakorol a tervezett növekedési ütem elérésére a beruházási munka, a beruházási folyamat szervezettebbé, hatékonyabbá tétele, a beruházások kivitelezési idejének a csökkentése. Ebben pótlólagos növekedési források is rejlenek, mivel a beruházások gyorsabb megvalósítása csökkentené a késedelmek miatt kieső – ma jelentős összeget kitevő – nemzeti jövedelmet, növelné a beruházások gazdaságosságát.

A gazdasági növekedést korlátozó tényezők feloldásának egyik fontos eszköze lehet a külső források igénybevétele. Ez sem könnyű feladat, mivel a tőkés pénzpiacon a hitellehetőségek és feltételek nehezebbé váltak. Kedvező körülmények esetén a gazdasági növekedést megalapozó külföldi források igénybevétele és ezzel összefüggésben az eladósodás nem jelenti az

egyensúly megbomlását, sőt javuló hatékonyság mellett lehetővé válik a hitelek zavartalan visszafizetése, amely újabb hitelek felvételének a lehetőségét teremti meg.

A nemzeti jövedelem növekedési ütemének a biztosítása sok tekintetben függ a hatékony anyag- és energiagazdálkodástól, gazdaságosabb felhasználásuktól, mivel egyfelől a nyersanyagok és az energia iránti igény növekszik, másfelől a növekvő igények kielégítése egyre nagyobb anyagi megterhelést jelent. Az anyag- és energiagazdálkodás hatékonyságának fokozása érdekében:

- a korszerű termékstruktúra kialakításánál törekedni kell a fajlagos anyag- és energiamegtakarításra, többek között a nyersanyagok magasabb feldolgozottsági fokát megvalósító, értékesítési céljainkkal összhangban álló termelési szerkezet kialakítására, illetve az ezt elősegítő műszaki fejlesztés meggyorsítására;

- tökéletesíteni, módosítani, racionalizálni és az új követelményekhez kell igazítani az anyag- és energiafelhasználás szerkezetét, törekedve a legdeficitesebb nyersanyagok és alapanyagok helyettesítésére új anyagféleségekkel;

- az ésszerű takarékoságot szem előtt tartva előtérbe kell helyezni az anyagmegtakarító beruházásokat; gondoskodni kell a másodlagos és az ún. hulladékanyagok termelésben való felhasználásáról, a helyenként tapasztalható pazarló jellegű anyagfelhasználás megszüntetéséről;

- a gazdasági növekedés biztonságos energia-, nyers- és alapanyag-ellátása igényli a belföldön még gazdaságosan kitermelhető erőforrások fokozott hasznosítását. Ugyanakkor az eddigieknél erőteljesebben kell törekednünk arra, hogy a gazdaságos fejlesztések mellett a szükséges nyers- és alapanyagimportunk minél jelentősebb hányadát szocialista országokból szerezzük be.

A nyersanyag- és energiahordozó készletek megítélésénél figyelembe kell venni a többi KGST-ország helyzetét is, s a fejlesztési koncepciót egyre inkább hosszú távra kell összehangolni. Megjegyezzük azonban, hogy a nyersanyagkincsek kiaknázásának a költsége növekszik, s ez elkerülhetetlenné teszi a közös beruházásokat, illetve a hitelnyújtást.

Különösen fontos az importanyagokkal való takarékoság. A terv végrehajtása közben rendszeresen figyelni és mérlegelni kell, hogy milyen anyagokat lehetne más - nem tőkés - reláció-

ból olcsóbban beszerezni, vagy egyszerűen olcsóbb importanyagokkal helyettesíteni.

Az energiatakarékosság kapcsán – a kérdés fontosságára való tekintettel – utalunk az Európai Gazdasági Közösség egyik bizottságának takarékosági javaslatában tett megállapítására, miszerint a jelenleg felhasznált energia jelentős része elpazarlódik, s a legnagyobb pazarlás például a közlekedésben van, ahol a felhasznált energia rendkívül nagy hányada felesleges pocskolós. Érdemes erre nekünk is felfigyelni!

A tágabb értelemben vett takarékoság magában foglalja a rendelkezésre álló élelmiszerkészlettel való racionális gazdálkodást és a pazarlás elleni hatékony küzdelmet, beleértve a mezőgazdasági nyersanyagok jobb ipari kihasználását, az ellátási és raktározási rendszer megjavítását, valamint a racionális fogyasztást is. Meg kell akadályozni, hogy az élelmiszer, amelynek a megszerzése nagy költséget és társadalmi erőfeszítést igényel, veszendőbe menjen.

Nyersanyagszegénységünk kapcsán többnyire csupán azt hangsúlyoztuk, hogy a bauxit az egyedüli nyersanyag, amely kellő mennyiségben rendelkezésünkre áll. Nem vettük eléggé számításba a mezőgazdaságot, mint fontos nyersanyagforrást, s ezen belül a kukoricát, amelyet minden túlzás nélkül jelentős nyersanyagkincsünknek nevezhetünk. Mellette szól, hogy a kukoricát nálunk egyelőre szinte kizárólag takarmányként vagy exporttermékként tartják számon, holott – tapasztalatok szerint – jó lehetőségek rejlenek a kukorica komplex ipari hasznosításában.

STRUKTÚRAPOLITIKÁNKRÓL

A gazdasági hatékonyság, az egyensúly és a növekedési ütem szempontjából – mint hangsúlyoztuk – a gazdasági struktúra, a strukturális háttér igen nagy jelentőségű. A kiegyensúlyozott és dinamikus gazdasági növekedés és a hatékonyság egyidejűleg akkor valósítható meg, ha ezek a folyamatok összefonódnak a gazdasági struktúra korszerűsítésével, haladó irányú mozgásá-

val. A strukturális változások tehát szervesen beletartoznak a gazdasági növekedés, a gazdasági egyensúly és a gazdasági hatékonyság feltételrendszerébe.

A struktúra átfogó fogalom, sok összetevője van, kiterjed a termelésre és az elosztásra, a foglalkoztatásra, a szakképzésre, a jövedelmekre, a fogyasztásra stb. Egyidejűleg létezik a makro- és a mikrostruktúra; az előbbiek a népgazdasági, az ágazati, az utóbbiak a vállalati szféra strukturális kérdéseit ölelik fel. A következőkben a gazdasági és ezen belül döntően a *termelési struktúrára* irányítjuk a figyelmet.

Az ötödik ötéves terv a termelési struktúra átalakítását s ezen belül a termékstruktúrát részesíti előnyben, mert népgazdasági méretekben leginkább ez járul hozzá a gazdasági növekedéshez, a társadalmi munka hatékonyságának növeléséhez és a gazdasági egyensúly helyreállításához.

Strukturapolitikánk egyik sarkpontja az ipar és a mezőgazdaság összehangolt és arányos fejlesztése. Gazdaságpolitikánk-nak továbbra is fontos célja az ipar gyors fejlesztése, szerepének növelése a népgazdaságban, az ország iparosodottságának a fokozása. Ez a társadalmi fejlődés objektív szükséglete. Az ipari termelés növekedése azonban reálisan csak a mezőgazdaság egyidejű és arányos fejlesztésével mehet végbe.

Az ötödik ötéves tervidőszak egyik sajátos vonása, hogy az ipari és a mezőgazdasági termelés növekedési ütemének az aránya jelentősen közelít egymáshoz: a hosszú évekig jellemző 4:1 arány mintegy 2:1-re módosul – lényegében az ipari termelés növekedési ütemének a csökkenése nélkül.

Kétségtelen, hogy az ipar és a mezőgazdaság arányos (vagy aránytalan) fejlődését nem lehet egyszerűen csak az ipari és a mezőgazdasági termelés növekedésének eltérő ütemére leszűkíteni, és a megoldást leegyszerűsíteni csupán a növekedési indexek közelítésének a feladatára. Ezekből ugyanis nem érzékelhető sem a mezőgazdasági, sem az ipari termelés szerkezete, belőlük nem ítélni meg a két ágazat kapcsolatának intenzitása. Másképpen fogalmazva, sokféle ipari és mezőgazdasági növekedési ütem és arány esetén létrejöhet népgazdasági egyensúly, vagy kialakulhat jelentős zavarokat kiváltó aránytalanság is.

A népgazdaság e két nagy ágazatának a termelése és a fel-

használás között úgy kell összhangot teremteni, hogy a szükségleteket kielégíthessük, és megfelelő exportra is legyen lehetőségünk. Ez alapvetően az ipari és a mezőgazdasági termelés struktúráján múlik.

Gazdaságunk ágazati struktúrája kialakult, és jelenlegi adottságainknak, lehetőségeinknek megfelel, fejlődési irányát és arányait tekintve lényeges módosítás a jövőben sem indokolt. Bizonyos mozgás, illetve tendenciaváltozás azonban szükségképpen a makrostruktúrában is végbemegy. Az elmúlt évekhez hasonlóan továbbra is csökken a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma és részaránya. Ezt a folyamatot stabilizálja az iparszerű termelés térhódítása, a korszerű termelési rendszerek egyre kiterjedtebb alkalmazása a mezőgazdaságban. A nemzeti jövedelem termelésében azonban továbbra is fennmarad az ipar, az építőipar és a közlekedés magas részaránya.

A makrostruktúra átalakulásának legjellemzőbb vonása a nem termelő szféra, az ún. infrastruktúra részarányának a növekedése. Ez nélkülözhetetlen feltétele a fejlett szocialista társadalom építésének, a lakosság anyagi és szellemi szükségletei kielégítésének, és tegyük hozzá, hogy a gazdaság zavartalan működése, a termelés fejlesztése és a hatékonyabb munka megfelelő infrastrukturális háttér nélkül elképzelhetetlen. Ugyanakkor számolnunk kell azzal, hogy az infrastruktúra fokozott fejlesztésének munkaerő-felszívó hatása van és fokozza az eszüközigényességet is.

Az ötödik ötéves terv időszakában a nem termelő szféra is dinamikusan növekszik, de – a gazdasági növekedés feltételeiben bekövetkezett változások miatt – a negyedik ötéves terv időszakához viszonyítva mérsékeltebb ütemben. A termelő és a nem termelő ágazatok fejlődési üteme közeledik egymáshoz, mivel az előbbieket beruházásai 22, az utóbbiaké pedig 25%-kal növekednek.

A népgazdaságban a fő arányok az eddigi tendenciáknak megfelelően alakulnak. Az ipar részaránya a nemzeti jövedelem termelésében növekszik, a mezőgazdaságé csökken, az építőiparé és az egyéb ágazatoké pedig lényegében szinten marad.

A nemzeti jövedelem termelésében való részvétel
(Összehasonlító áron %₀-ban)

Megnevezés	1975	1980
Nemzeti jövedelem	100,0	100,0
Ebből:		
Ipar	42,4	43,9
Építőipar	10,1	10,1
Mezőgazdaság	17,6	15,7
Egyéb ágazatok	29,9	30,3

A termelési struktúra a jövőben tehát elsősorban nem a fő népgazdasági ágak arányainak a módosulása, hanem döntően a termékszerkezet korszerűsítése révén változik. Ez főként abból adódik, hogy népgazdaságunkra jelenleg is inkább a makrostruktúra gyors és a mikrostruktúra lassúbb átalakulása a jellemző.

Gazdaságunk ágazati struktúrája kialakultnak, és jelenlegi adottságainkra, lehetőségeinkre figyelemmel, megfelelőnek tekinthető. Változásának irányát a központi fejlesztési programok, a műszaki fejlesztési programok és koncepciók hosszabb távon is meghatározzák. Ezért a fő figyelmet most az ágazatokon, iparágakon, vállalatokon belüli termékszerkezet korszerűsítésére fordítjuk.

Az ötödik ötéves tervről szóló törvény rögzíti:

„A termelési szerkezet korszerűsítésének és átalakításának fő irányai a következők legyenek:

- a világpiacon versenyképes, korszerű és gazdaságosan előállítható termékek gyártásának gyors ütemű fokozása;
- a korszerűbb termelési eljárásoknak a bevezetése és elterjesztése;
- az ipari és a mezőgazdasági eredetű hazai és importált nyersanyagok feldolgozottsági fokának gazdaságos növelése, a hazai nyersanyagforrásoknak ésszerű kihasználása;
- a termelés rugalmasságának, a változó igényekhez való alkalmazkodóképességének fokozása;
- a lakosság, a gazdálkodó szervezetek és az intézmények keresletének jobb kielégítése mennyiség, minőség és választék tekintetében;

- az elavult, gazdaságtalanul termelhető, a népgazdaság számára szükségtelen termékek termelésének megszüntetése.”⁸

A gazdasági struktúra kedvező alakulásában fontos szerepe van az alapanyag-kitermelő és a feldolgozó ipar termelése közötti arálynak. A gazdasági növekedéshez biztonságossá kell tenni a nyers- és alapanyag-ellátást, ennek viszont feltétele a még gazdaságosan kitermelhető hazai erőforrások fokozott hasznosítása.

Említettük már, hogy folytatjuk az energiaszektör szerkezetének átalakítását, a változó viszonyok figyelembevételével, a hazai adottságokkal és nemzetközi együttműködési lehetőségeinkkel összhangban. A belföldi felhasználásban a szénhidrogének aránya az eddiginél lassúbb ütemben nő, az 1975. évi 57⁰/₀-ról 1980-ra 65⁰/₀-ra emelkedik. Emellett - a gazdaságosságra figyelemmel és a felhasználással összehangolva - növeljük a hazai széntermelést, elsősorban erőművi hasznosításra. A villamos erőművi fejlesztés súlypontját a fajlagosan nagyobb beruházást követelő lignit- és atomerőművekre alapozzuk. Ezt az objektív helyzet követeli meg, ugyanis az energia- és alapanyag-iparunk magas eszközigenyessége miatt szűkebbek a lehetőségek a feldolgozóipar fejlesztésére, vagyis viszonylag kevesebb eszköz jut az utóbbi iparok fejlesztésére és végső soron az iparszerkezet korszerűsítésére. A megnövekedett infrastruktúrális beruházási kötelezettség is ebbe az irányba hat. Relatíve szűkösebb felhalmozásból több - nemcsak mennyiségi, hanem minőségi - feladatot kell egyidejűleg növekvő színvonalon megoldani. Ez reális ellentmondás, amellyel szembe kell néznünk. A megoldás módja, illetve kulcsa is nagyrészt a kezünkben van. Ezek: a beruházások, az eszközhatalmasítás hatékonyságának a javítása, a rekonstrukciók előtérbe állítása.

Megjegyezzük, hogy a hatékonyság növelésében és a népgazdaság egyensúlyi helyzetének a javításában a legnagyobb tartalom a termékszerkezet korszerűsítésében rejlenek. A gazdasági struktúra minőségének legfőbb kritériuma a hatékonyság. Az a gazdasági szerkezet hatékony, amelyik - adott körülmé-

⁸ Népszabadság, 1975. december 21.

nyek között – a nemzeti jövedelem optimális növekedését tartósan biztosítja.

Nyilvánvaló, hogy a strukturális problémák helyes megoldásától függ nagyrészt a gazdasági növekedés ütemének a mértéke, továbbá a népgazdaság fejlesztéséhez és az élétszínvonal emeléséhez szükséges felhalmozás lehetősége. Ezért tekintjük az egyik legfontosabb teendőnek a termelési szerkezet további gyors ütemű javítását. A termelési szerkezet korszerűsítését alapvetően belső okok indokolják, de kényszerítenek erre külgazdasági körülmények is. A rendelkezésünkre álló energiát, anyagot olyan áruk termelésére kell felhasználnunk, amelyek mind a belföldi, mind a külföldi piacokon valóban gazdaságosan értékesíthetők. Iparunk kapacitáskihasználása, a vállalatok fejlődési lehetőségei az eddiginél nagyobb mértékben függenek attól, hogy milyen gyorsan tudunk e téren előrehaladni, a követelményekkel lépést tartani.

Az ötödik ötéves terv összeállításánál számításba kellett venni, hogy a külgazdasági tényezők struktúraképző és -formáló szerepe a jövőben növekszik, és gazdaságunk erőteljesebb nemzetközi kontroll mellett fejlődik. A külgazdasági feltételek közvetlenül hatnak a termelési struktúrára, ezen belül leginkább a mikrostruktúrára. Ez utóbbi azért is lényeges, mert a rugalmasság és az alkalmazkodóképesség fokozása érdekében az alapvető és gyors változásoknak elsősorban „alul”, azaz a mikrostruktúrában kell bekövetkezniük. A gazdálkodó egységek mozgékony-sága és vállalkozó kedve a gyártmánystruktúra korszerűsítésében és átalakításában lényeges előfeltétele a cserearányromlás ellensúlyozásának, versenyképességünk fokozásának. Ezért a gyártmánystruktúra javítása érdekében a tervszerű központi irányításnak minden eszközt fel kell használnia, hogy a gazdálkodó egységek struktúraátalakító tevékenységét tervszerűen és tudatosan befolyásolja.

A dinamikus gazdasági növekedés megalapozásának és a gazdasági egyensúly fokozatos javításának tehát kulcsfontosságú kérdése a termelés és a kivitel szerkezetének korszerűsítése. Éppen ezért a fejlesztési tevékenység értékelésének fő kritériumává is az energia- és az anyagfelhasználás fajlagos csökkentését, a nyersanyagok magasabb feldolgozottsági fokát megvalósító

termelési szerkezet kialakítását, az exportban, különösen a tőkés exportban gazdaságosan értékesíthető termékek arányának a növelését kell tenni.

A cserearány-mutató romlása miatt több hazai munkát kell adnunk változatlan, vagy kevesebb külföldi munkáért. A mutató romlása a külkereskedelmi egyensúly helyreállítását csak növekvő export mellett teszi lehetővé. Amennyiben nem teszünk gyors és határozott intézkedéseket a gyártmánystruktúra korszerűsítésére az új, korszerű és keresett termékek arányának a növelésére, akkor a kedvezőtlen gazdaságossági mutatóval rendelkező termékek aránya növekszik az exportban, ez viszont fokozná a külgazdasági egyensúlyhiányt. Tehát konvertálható, minden piacon gazdaságosan eladható termékek termelésének az arányát kell növelni, azokat, amelyek a modern technika, a tudományos kutatás legújabb eredményeinek a hordozói. Ez természetesen a mezőgazdasággal, az élelmiszeriparral szemben is követelmény.

A hazai termelési szerkezet és a külkereskedelmi áruforgalom szerkezete között szoros a kapcsolat és az összefüggés. A hatékony külkereskedelmi szerkezet azonban alapvetően a termelési struktúra függvénye.

A külkereskedelem szerkezetének megváltoztatása az anyagi termelésben elsősorban a versenyképes termékek és főként az ilyen termékeket előállító ágazatok struktúrájának az átrendezését, fejlesztését igényli.

A kiviteli áruszerkezet előnyös változtatása érdekében egyes „vivő” termékek gyors és nagyarányú fejlesztését kell elősegíteni, különösen azokban a feldolgozó ágazatokban, ahol a korszerű technika magas színvonalú, s amelyek termékeinek a versenyképessége tartósan ígérkezik.

A tőkés válságjelenségek hatásai ellen természetesen nemcsak védekező, hanem – sőt elsősorban – offenzív jellegű intézkedéseket is tennünk kell.

Mindenekelőtt a szocialista integráció, a szocialista gazdasági együttműködés fejlesztendő, az együttműködés formái bővítenők és gazdagítandók.

A nemzetközi munkamegosztás követelményeit és lehetőségeit jobban szem előtt tartva, erőforrásainkat azokra a terüle-

tekre kell koncentrálnunk, ahol termelési adottságaink kedvezőek, ugyanakkor a hazai termeléssel gazdaságosan ki nem elégíthető igényeinket importból kell kielégíteni.

Mindenképpen optimális struktúra kialakítására kell törekednünk, de ennek megoldása nem egyszerű feladat, mert a lehetőségek szempontjából és a megvalósítás ütemét illetően számos korlátozó tényezővel kell számolnunk. Ilyenek például: anyag- és energiaellátottságunk, viszonylagos tőkeszegénységünk és külkereskedelmi érzékenységünk stb. *Nyílt gazdaságunkban az optimális struktúra döntően a KGST integrációs programra épülve alakítható ki.*

A gazdasági hatékonyság fokozása, a korszerű termelési struktúra kialakítása érdekében a tudományos és műszaki haladás, a tudományos kutatói tevékenység és ezek eredményeinek gyakorlati hasznosítása, alkalmazása nélkülözhetetlen.

Említettük már, hogy a belföldön felhasználható nemzeti jövedelemnek 3⁰/₀-át fordítjuk kutatásra és fejlesztésre. Ez nem kevés. A rendelkezésre álló összeg felhasználása erőkoncentrációt és egyúttal szelektivitást igényel, mind a tudományos kutatásban, mind a fejlesztésben. Alapvető feladat a tudományos kutatás és fejlesztés céljainak helyes meghatározása, amelynél fokozottabban figyelembe kell vennünk a gazdasági hatékonyság és a gazdasági struktúra korszerűsítésének a követelményeit. Ennek érdekében a műszaki tudományos kutatást jobban össze kell kapcsolnunk a termelés szerkezetének a korszerűsítésével, vagyis jobban alá kell rendelnünk a gazdasági, a hatékonysági követelményeknek. Ezt csak úgy érhetjük el, ha anyagi és szellemi erőforrásainkat az eddiginél nagyobb mértékben a műszaki fejlesztésre, ezen belül a fejlesztési feladatok részarányának a növelésére koncentráljuk.

A tervtörvény így fogalmaz: „A tudományos és műszaki haladás követelményeinek megfelelően fokozni kell a tudományos kutatás eredményességét, s hatékonyabbá kell tenni a tudományos kutatás és fejlesztés eredményeinek gyakorlati alkalmazását.”⁹

A műszaki fejlesztés meggyorsítása az intenzív fejlesztési

⁹ Ugyanott.

irányzatok megalapozása szempontjából nagy fontosságú feladat. Az intenzív gazdasági növekedésnek és szerkezetváltozásnak a műszaki haladás alapján kell végbemennie. A termelési struktúra korszerűsítése megköveteli a tudományos kutatásban, valamint a műszaki fejlesztési tevékenységben rejlő lehetőségek fokozottabb hasznosítását. Az előrehaladás érdekében gyorsítani kell az élenjáró tudományos és műszaki eredmények alkalmazását, a tudomány termelőerővé válását.

A termelési struktúra korszerűsítését leginkább elősegítő műszaki és tudományos eredmények jelentős része külföldi liceneciák és termelési eljárások megvásárlásával alapozható meg, de törekedni kell a korszerűsítésre saját erőből is.

A hatékonyság növelése megköveteli, hogy gyorsabbá váljon – a hazai és külföldi, eredetű – a tudományos kutatási és műszaki fejlesztési eredmények termelésbe való bevezetése, elterjesztése. Ennek alapvető feltételei: a műszaki fejlesztés fő irányainak helyes kiválasztása és meghatározása, szelektív politika a tudományos kutatásban és a műszaki fejlesztésben is, jobban alárendelve struktúrapolitikai céljainknak, végül az érdekeltség megteremtése a műszaki újdonságok termelésben való gyorsabb alkalmazásában.

Fokozottabban építünk a nemzetközi kutatási és fejlesztési eredmények felhasználására, a kutatási együttműködés elmélyítésére a KGST-országokkal, főként a Szovjetunióval, és a terv számol további együttműködéssel – a kölcsönös előnyök alapján – más, nem szocialista országokkal is.

Foglalkoznunk kell a termelési kultúra néhány kérdésével is. Tudjuk, hogy a termelési kultúra színvonala főleg a *magasan kvalifikált munka*, a technikai haladás lényeges erőforrása, illetve feltétele. Hiába rendelkezünk a legmodernebb technikai eszközökkel, technológiai eljárásokkal, ha a dolgozók technikai kultúrája, gyakorlata és termelési tapasztalata nincs ezekkel kellő összhangban. A nagyobb műveltségű, szakmai tapasztalatokban gazdag szakmunkások és a nagy szakmai felkészültségű és egyre nagyobb számú értelmiség hatékony munkája a technikai haladás igen fontos emelője. Ezért nem szabad megelégednünk a termelési kultúra jelenlegi szintjével, mert ez a gyors ütemű technikai haladás közepette „elkophat”, tehát a szakmai

műveltség, a termelési kultúra, a hozzáértés állandóan fejlesztendő, bővítendő és megújítandó.

A szerkezeti átalakítás határfoka függ a komplexitástól, a struktúra alkotórészeinek összehangolt fejlesztésétől is. Komplexitáson nemcsak technikai, közgazdasági, hanem társadalmi, emberi tényezőket is értünk, például a szakképzettség fejlesztését, új szakmák elsajátítását, s a szerkezeti átalakulással kapcsolatos szociális és egyéb kérdéseket. A struktúra átalakítása gyakran sorsok, életpályák, a gondolkodásmód változását is megköveteli.

A komplex megítélés az előnyöket és a hátrányokat teljeskörűen figyelembe veszi és értékeli, és következetesen biztosítja az elhatározások realizálásának a feltételeit. Több példa bizonyítja, hogy ha a termelési folyamatoknak csak egy-egy pontja újul meg és válik korszerűbbé – a kapcsolódó folyamatok nélkül –, akkor a modern gépek és technológia kihasználásának kellő hatékonyságára nem számíthatunk a komplex korszerűsítés hiánya miatt.

A termelési szerkezet korszerűsítése érdekében következetesebben kell érvényesíteni a szelektív fejlesztés elveit és módszereit. Nemcsak a termelés fejlesztendő kiemelten, hanem azon belül is kijelölendők azok a területek, ahol a termelés gazdaságtalan és korszerűtlen, tehát visszafejlesztendő, és szükséges gondoskodni az itt felszabaduló erőforrások gazdaságos átcsoportosításáról, hasznosításáról is.

A termelési szerkezet átalakítása magában foglalja a folyó termelést és a fejlesztést, azaz a meglevő kapacitások racionálisabb kihasználását, a gazdaságos fejlesztéseket, a korszerű technika és technológia hatékony alkalmazását.

A népgazdaság, illetve az ipar ágazati szerkezetének fejlődését alapvetően az egyedi nagyberuházások és a központi fejlesztési programok és felsőszintű döntések határozzák meg. A gyártmányszerkezet átalakítása viszont döntően a szabályozórendszer által befolyásolt vállalati elhatározásoktól függ.

A struktúra- és fejlesztési politika erőteljesen az iparhoz kapcsolódik.

Az ipari struktúra fejlesztésében a terv két fő irányvonalat követ: a központi erőforrások jelentős részét koncentráltan né-

hány csomóponti fejlesztési célra használjuk fel, ugyanakkor nagy figyelmet fordítunk a meglevő termelőkapacitások rekonstrukciójára.

A termelőkapacitások szükséges mértékű bővítése mellett tehát a hangsúlyt a rekonstrukciókra, a korszerű technológiák meghonosítására, az elavult állóeszközök lecserélésének a meggyorsítására helyezzük. A termelőapparátus korszerűsítése a régi vállalatokra és üzemekre terjed ki és ugyanakkor biztosítjuk, hogy az új üzemekben a termelési folyamatok korszerűsége fennmaradjon.

A korszerűsítés megköveteli a magas termelékenységre gépek és berendezések alkalmazását, továbbá a gyártásfejlesztést, a konstrukciók fejlesztését, a termékek és anyagok minőségének javítását. Csak olyan területeken célszerű a rekonstrukciót támogatni és végrehajtani, ahol a komplex fejlesztési feltételek adóttak, tehát az új technika és technológia alkalmazása kellő hatékonysággal biztosítható, ahol a rekonstrukció korszerű termékek gazdaságos gyártásához vezet.

A már említett körülmények számos termékünk gazdaságos előállításának és felhasználásának a megítélését módosítja. Ezért szükségessé válik a korábbi gazdaságossági (jövedelmezőségi) minősítések felülvizsgálása. Ennek alapján pedig esetleg újra kell fogalmazni a vállalatoknak a termékszerkezet változtatására irányuló korábbi intézkedéseiket is.

A gyártmányszerkezet korszerűsítése az eddiginél fokozottabban igényli a vállalati kezdeményezéseket, főleg a gyártmány-cserélődés meggyorsításában, versenyképes, jó minőségű új termékek előállításában.

A gyártmánystruktúra gyors átalakítását illetően esetenként nem a forrás, hanem a rugalmasság és a kezdeményezőkézség hiányzik. A rugalmasság kialakítását a központi irányítás – direkt vagy indirekt eszközökkel – elősegítheti, de nem pótolhatja. A vállalatok ismerhetik fel a leghamarabb, hogy melyik termékük mikor válik gazdaságtalanná, s mi a megoldás.

A feladat megoldása érdekében célszerű különböző akcióprogramokat kidolgozni, a szelekció módszereit, illetve azt a kritériumrendszert kialakítani, amely a szelektálás rendező elveit és feltételeit tartalmazza.

A gyártmányszerkezet és a gazdaságosság szorosan összefügg egymással. A gazdaságosságban közismerten nemcsak az áraknak, hanem a termelési költségeknek is nagy a szerepük. A munkaerő és az eszközök jobb kihasználása, a munka ésszerűbb szervezése mellett a gyártmánystruktúra korszerűsítése is csökkenti a költséget és növeli a nyereséget. Tehát feltétlenül figyelembe veendő a költségmegtakarítás, amely jelentősen javítja a gazdaságosságot.

A korszerű gyártmányszerkezet, a gazdaságos termékek gyártása a vállalat számára nagyobb jövedelmezőséget, a munkás számára valamelyest magasabb munkabért, jövedelmet eredményez.

A gazdaságtalan termelés csökkentésénél, megszüntetésénél nem téveszthető szem elől, hogy az intézkedések következtében az ellátásban zavarok, hiányok nem keletkezhetnek, tehát a struktúra alakítását össze kell kapcsolni a nemzetközi szakosítással és kooperációval, valamint a racionális importtal.

A strukturális fejlődés a mezőgazdasággal szemben is követelmény. Termelési szerkezetének jobban kell igazodnia a hazai fogyasztók igényeihez és a kiviteli lehetőségekhez. Erre figyelemmel a növénytermelést – a megelőző öt év átlagához viszonyítva – évi 3,6–3,8, az állattenyésztést évi átlagban 3%-kal fejlesztjük. A mezőgazdasági termékek termelését intenzív módon fejlesztjük, gondot fordítunk a termőföld ésszerű hasznosítására, a területegységre jutó hozamok növelésére, a termelékenység, az állatállomány termelőképességének erőteljes emelésére. A mezőgazdaság intenzív irányú fejlődésében jelentős szerepet játszó anyagi-műszaki bázist, e komplex termelési rendszereket – a gazdaságosság és egyéb feltételek gondos mérlegelése alapján – tovább bővítjük, a meglevő, már kevésbé korszerű, de még gazdaságos termelőkapacitásokat pedig igyekszünk minél jobban kihasználni.

Mindez alapvető feltétele a nagyüzemi termelés hatékonyabbá tételének, s ez az alapja a mezőgazdasági termelés növelésének is.

BERUHÁZÁSPOLITIKÁNK

AZ ÖTÖDIK ÖTÉVES TERV IDŐSZAKÁBAN

A beruházás a bővített újratermelési folyamatnak egyik legfontosabb része, a jövő megalapozásának záloga. A megvalósuló beruházásoktól jelentősen függ a gazdasági növekedés üteme, a termelés eredményessége, műszaki színvonala, az életkörülmények alakulása, végeredményben az ország gazdasági, sőt, jórészt politikai ereje is.

Emellett létezik a beruházási folyamatnak egy sajátos „ellentmondása”, amely abban áll, hogy a fejlesztés anyagi erőforrásait a ma megtermelt nemzeti jövedelemből a *holnap* érdekében kell megelőlegezni. Ezért nem mindegy, hogy a rendelkezésre álló eszközöket mire és hogyan használjuk fel. Ez különösképpen indokolja a körültekintő beruházási tevékenységet.

A beruházáspolitikának és beruházási tevékenységnek egyaránt szolgálniuk kell a gazdasági egyensúly fokozatos megteremtését.

A terv szerint a szocialista szektorban folyó áron mintegy 870 milliárd forint fordítható beruházási célra. Ez 26⁰/₀-os növekedésnek felel meg a negyedik ötéves terv 50⁰/₀-os növekedésével szemben, tehát szerényebb a növekedési ütem, amit a következő adatok is mutatnak: a szocialista szektor beruházásainak éves átlagos növekedési üteme 1971–1975 között 8,5⁰/₀-ot tett ki, a folyó ötéves tervidőszakban viszont 4,7⁰/₀ lesz. A beruházási volumen összértéke tehát növekszik, de a növekedés üteme lényegesen alacsonyabb.

A beruházási volumen meghatározásánál a terv nem vehette figyelembe a lehetőségeinket messze meghaladó igényeket. Számításba kellett venni, hogy a beruházások nem növelhetők a fogyasztás rovására, és a pénzügyi lehetőségek is korlátozottak.

A beruházás tehát 26⁰/₀-kal, a nemzeti jövedelem pedig 30–32⁰/₀-kal emelkedik.

Elegendő-e ez a beruházási volumen a gazdasági növekedés megfelelő üteméhez, a társadalmi célok teljesítéséhez? Az a véleményünk, hogy a beruházási tervszám optimálisnak tekinthető, a növekedés és az életszínvonal emelkedésének a folyama-

tosságát biztosítja. Természetesen ennek feltétele, hogy a rendelkezésre álló eszközöket valóban hatékonyan használjuk fel. Következésképpen szem előtt kell tartani azt is, hogy ha a beruházások kivitelezésekor többletköltség jelentkezik, ezt csakis a rendelkezésre bocsátott összegből, vagyis új célok elhagyása révén lehet fedezni. Beruházáspolitikánk egyik fontos célja, hogy a rendelkezésre álló pénzeszközökből mindenekelőtt a már folyamatban levő beruházásokat folytassuk, illetve fejezzük be.

A beruházások elosztása is nagy körültekintést igényelt, hiszen ez, vagyis a beruházási arányok lényegében kifejezik azt is, hogy valóban olyan célokra használjuk-e fel pénzeszközeinket, amely révén gyarapodik a nemzeti jövedelem és növekszik a jólét.

*A szocialista szektor beruházásainak
ágazatonkénti részaránya (0/0 ban, folyó áron)*

Megnevezés	1971—1975	1976—1990
Anyagi ágak összesen	79,6	78,9
<i>Ebből:</i>		
Ipar	38,9	40,6
Építőipar	2,7	2,3
Mezőgazdaság	14,9	12,5
Vízgazdálkodás	5,5	5,0
Szállítás-hírközlés	12,3	12,5
Belkereskedelem	4,1	3,9
Nem anyagi ágak	20,4	21,1
<i>Ebből:</i>		
Személyi lakásszolgáltatás	12,4	13,6

Az ötödik ötéves terv beruházásainak ágazati megoszlása is jelzi az összhangot azokkal a főbb tennivalókkal, amelyeket már részletesen ismertettünk.

Említettük azt is, hogy – az előző tervidőszakhoz képest – a termelő és a nem termelő ágazatok beruházásainak a növekedési üteme jelentősen közelít egymáshoz. A termelő ágazatokban az éves átlagos növekedési ütem $4,2\%$, a nem termelő ágazatokban $4,5\%$.

A termelő ágazatok beruházásai tehát 22% -kal, a nem ter-

melő ágazatok beruházásai pedig mintegy 25⁰/₀-kal emelkednek öt év alatt. Megjegyezzük azonban, hogy annak ellenére, hogy a nem termelő beruházások növekedési üteme mérséklődik, részaránya az összes beruházáson belül növekszik. Ez alapvetően a lakásépítéssel függ össze: a nem termelő ágazatokban a lakásépítésre és az ehhez kapcsolódó közműfejlesztésekre fordított beruházási összeg az átlagosnál nagyobb ütemben emelkedik. Hasonlóan, az átlagosnál gyorsabb fejlesztést ír elő a terv az általános iskolai és óvodai ellátás, valamint a szakmunkásképzés területén is. A többi nem termelő területen – az ésszerű takarékoság követelményeire figyelemmel – mérsékelt ütemű fejlődést tartalmaz a terv.

Az ötéves terv szigorú rangsort állapít meg a termelő és a nem termelő infrastruktúra fejlesztése között is. Így a termelő infrastruktúra (elsősorban a közlekedés és a vízgazdálkodás) befektetéseinek növekedési üteme meghaladja a nem termelő infrastruktúráét.

Az összes beruházásokon belül valamelyest növekszik az ipari beruházások részaránya, ezen belül jelentősen emelkedik a villamosenergia-ipar beruházási részesedése. Az energetikai beruházások aránya az ipar összes beruházásaiban az 1975. évi 30–32⁰/₀-ról 38–40⁰/₀-ra emelkedik. Az energetikai komplexum gyors fejlesztése mellett nő a kohászat, az építőanyagipar részesedése, néhány ágazaté viszont – pl. a vegyiparé – mérséklődik. Növekszik a szállítás és a hírközlés aránya is. A beruházások ágazati megoszlása az eszközigényesség növekedését tükrözi, hiszen az energetikai ágazatok, valamint a szállítás és a hírközlés közismerten eszközigényes és lassan megtérülő fejlesztések.

Az eszközigényesség növekedése népgazdasági szinten jelentősen befolyásolja a beruházások arányait. Egyes eszközigényes ágazatok (hazai energia, energiavezetékek és tárolók építése, infrastruktúra) fejlesztése csökkenti a feldolgozóipari ágazatok beruházásainak részarányát, és nem teszi lehetővé a nem termelő infrastruktúra fejlesztésére fordítható beruházások arányának további növelését. Az eszközigényes ágazatok arányának növekedése miatt, a nemzeti jövedelem növekedésében alapvető jelentőségű feldolgozóipari ágazatok termelésének a bővítésére

és korszerűsítésére a beruházások csökkenő hányadát irányozza elő a terv.

A bányászat és a villamosenergia-ipar, valamint a lakásépítés együttesen a beruházások 26%-át kapja.

Egészében véve az ipar és a közlekedés részesedése a beruházásokból lényegileg megegyezik a negyedik öt éves terv beruházási arányával.

Figyelemre méltó, hogy az *ipari és a mezőgazdasági beruházások* növekedési üteme közelítésének korábbi tendenciája valamelyest módosul. Ez abból adódik, hogy az ipari beruházások a mezőgazdasági beruházásoknál gyorsabb ütemben emelkednek, s az ipari ágazat részesedése az összes beruházásból, ha kis mértékben is, de növekszik, a mezőgazdaságé pedig csökken az előző tervidőszakhoz képest. Itt arányváltozásról van szó, mivel a mezőgazdaság beruházásai - változatlan árakon számolva - 5%-kal növekszenek. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy az élelmiszeripar fejlesztésére 25%-kal több beruházást szántunk a negyedik öt éves tervhez képest.

A *vízgazdálkodási* beruházások növekedését indokolja, hogy fokozni kell a lakossági, ipari és mezőgazdasági vízszolgáltatásokat, továbbá fejleszteni szükséges a vízkár-elhárítási védelmi létesítményeket és a védekező szervezetet, folytatni kell a nagy térségek összehangolt vízgazdálkodását szolgáló rendszerek építését.

A beruházásokban, a beruházások megoszlásában kiemelkedő szerepet játszanak a népgazdasági *egyensúly*, s ezen belül különösen a *külgazdasági* egyensúly megteremtésének a feladatai. A beruházási döntéseknél és a beruházási tevékenységnél a múlttal szemben jobban kell mérlegelni a beruházások és a külkereskedelem közötti kapcsolatot. E kapcsolat nyilvánvaló és szoros: külkereskedelmi célkitűzéseink megvalósítása feltételezi a beruházások megfelelő szintjét, egyfelől, mert az importban a gépbeszerzés aránya jelentős, másfelől az exportképesség fokozása új kapacitásokat igényel. A minden piacon értékesíthető árualapok megteremtése jelentősen függ a beruházási munkától, a fejlesztési politikától.

Növekszik a versenyképes exportot szolgáló, gyorsan megvalósítható és rövid idő alatt megtérülő beruházások aránya. Öt év

alatt mintegy 45 milliárd forintot fordítunk elsősorban a konvertibilis exportárualapok bővítését célzó beruházásokra.

Nagy jelentőségű beruházáspolitikai cél a rekonstrukciós jellegű, a tőkés exportot növelő, az importot mérséklő, gyorsan kivitelezhető és megtérülő beruházások előtérbe állítása, a termelési struktúra, ezen belül a gyártmánystruktúra korszerűsítésének fokozott elősegítése. Előnyben részesülnék a kisebb, viszonylag gyorsan megvalósítható, rövidebb idő alatt megtérülő, a tervidőszakban már gazdasági eredménnyel járó fejlesztések. Ezek nagyobb része természetesen vállalati beruházás, amelyekhez megfelelő központi erőforrást – támogatás, hitelnyújtás – irányoz elő a terv. Itt a megvalósítás fő módját alkotja a berendezések cseréje, korszerűsítése, azaz a rekonstrukció.

A *rekonstrukciós jellegű beruházáspolitikát* több jelentős tényező indokolja: a gazdasági egyensúly javítása, gyors és rugalmas alkalmazkodás a kereslethez, a kedvezőtlen munkaerőhelyzet miatt munkaerő-megtakarító beruházások stb. A fejlesztéseknél a rekonstrukciók különösen a *feldolgozó iparban* kapnak nagy szerepet, mivel itt viszonylag nem magas eszközráfordítással gyors fejlődés érhető el. A gépipar megújulásában sem az új fejlesztéseké, hanem a rekonstrukcióké a fő szerep.

A beruházási tevékenység hatékonysága szempontjából nem lényegtelen, hogy a beruházások milyen hányadáról dönt az *állam központilag* és mekkora hányadával rendelkeznek a vállalatok. A centralizált és a decentralizált pénzeszközök közötti arányt 1968–1969-ben fokozatosan a decentralizáció javára módosítottuk.

A szocialista szektor beruházásaiból – folyó áron számítva – 1970-ben az állami beruházások részaránya 45,9, a vállalati beruházások 54,1, 1975-ben 47,3, illetve 52,7⁰/₀-ot tett ki. Ez az arány 1980-ra 53,5, illetve 46,5⁰/₀-ra módosul. Az arány módosulása azzal függ össze, hogy az előző tervidőszakhoz képest mind az állami, mind a vállalati beruházások volumene emelkedik, de az előbbi sokkal nagyobb mértékben. Nép gazdaságunk érdeke az, hogy a beruházási döntések centralizációját fokozzuk, a központi döntésű beruházások aránya valamelyest növekedjen. Természetesen továbbra is fontosnak tekintjük a gazdálkodó egységek önállóságát a beruházások területén is.

A beruházási döntési körök megoszlásának mechanikus összehasonlítása nem helyes, mert a vállalati döntési jogkörbe tartozó beruházásokat az állam költségvetési támogatások juttatásával, hitelek nyújtásával kiegészíti, azaz vállalati forráshiányokat pótol, amelyek segítségével a vállalati fejlesztéseket a népgazdasági terv szükségletei kielégítésének a szolgálatába állítja. Az állami befolyásolás és szabályozás fontos szerepet játszik a termékstruktúra gyorsabb korszerűsítésében. Azonban itt is jelentkeznek új követelmények: változnak a vállalati saját forrásokat kiegészítő hitelek nyújtásának a feltételei. A mintegy 45 milliárd forint hitelkeret döntő részét konvertibilis export-árualapokat bővítő kapacitások növeléséhez folyósítjuk.

Mind a központi, mind a vállalati erőből eszközölt beruházásokat hatékonyabbá kell tenni. Javítandó és szervezettebbé teendő a beruházások gazdasági és műszaki előkészítése és megvalósítása, hogy ily módon is rövidítsük a kivitelezés idejét.

Ha a jelenlegi beruházások átlagos kivitelezési idejét 20%-kal csökkentenénk, akkor egy év alatt kb. 18-20 milliárd forint többletjövedelemhez jutnánk. És ez nem kis összeg.

Az átfutási idő csökkentése, az üzembe helyezések meggyorsítása azért is fontos, mert ha hosszú a beruházási ciklus, akkor lassul a technikai újdonságok bevezetésének, a technikai haladásnak a folyamata, tehát az erkölcsi kopás előbb következik be. Az is előfordul, hogy a beruházás elhúzódása miatt az új termék-piaci elhelyezése nehezkesebbé válik, s a tervezettnél, a vártnál kisebb lesz a realizálható eredmény.

A hatékonyabb, tervszerűbb beruházás tehát központi kérdés. Ennek viszont egyik fontos feltétele az építőipari tevékenység hatékonyságának fokozása, a kivitelezés korszerűsítése. Az építőiparnak az átlagosnál gyorsabban kell fejlesztenie a befejező szak- és szerelőipari kapacitásait és a növekvő feladatokkal összhangban kell fejleszteni az építőipar ipari háttérét is.

A szervezett, tervszerű beruházást központi intézkedésekkel is biztosítani kell. Folytatni és minél gyorsabban be kell fejezni az elkezdett, illetve a folyamatban levő beruházásokat. E célra a rendelkezésre álló tervező és kivitelező kapacitásokat, valamint pénzeszközöket jobban kell koncentrálni. Ezt a törekvést elősegíti - a többi között - az új beruházások számának a mér-

séklése, az, hogy csak a kivitelezési kapacitásokkal összhangban levő beruházást kezdünk meg.

Segíthet a tervezők, a beruházók és a kivitelezők közös anyagi érdekeltségének a megteremtése is a beruházások gyors kivitelezésében, az ésszerű és kevésbé költséges megoldásokban. A munka hatékonyságát növelheti a fővállalkozói rendszer bővítése. Hatékony központi intézkedésekkel meg kell akadályozni az indokolatlan készletnövekedést és csökkenteni szükséges a befejezetlen beruházások állományát.

Következétesen ellen kell állni az anyagi lehetőségeinket meghaladó fejlesztési-beruházási igényeknek, s a vezető szerveknek be kell tartaniuk és tartatniuk a beruházási előirányzatokat, elutasítva azokat a törekvéseket, amelyek többletberuházásokra irányulnak.

A hatékonyság szempontjából fontos, hogy a beruházási folyamat a tervidőszakban folyamatos egyenletes ütemű és hullámzásoktól mentes legyen. Ez következetes gazdaságpolitikai cselekvést és körültekintő népgazdasági szervező és irányító munkát igényel. A beruházások előkészítési és döntési rendjének javítására 1974-ben hozott átfogó kormányhatározat megteremtette a szükséges alapfeltételeket arra, hogy a beruházási munka valóban hatékonyabbá váljon.

IPARFEJLESZTÉS, IPARI TERMELÉS

Az ipar jelentősége a népgazdaságban és szerepe a nemzeti jövedelem termelésében az elmúlt évtizedekben folyamatosan növekedett. Az ipar részesedése a nemzeti jövedelem termeléséből az 1960. évi 36⁰/₀-ról 1975-re 43,7⁰/₀-ra nőtt, 1980-ra pedig meghaladja a 47⁰/₀-ot. A népgazdaság exportjában az ipar aránya valamelyest csökkent, de az összes exportban ma is 85-90⁰/₀-kal szerepel.

Az ötödik ötéves terv is tükrözi az ipar elsődlegességét népgazdaságunk fejlesztésében, a szükségletek színvonalasabb kielégítésében, termékeink nemzetközi versenyképességében. Évenként 6⁰/₀-kal, öt év alatt összesen 33-35⁰/₀-kal emelkedik az ipari

termelés és ennél nagyobb mértékben, évi mintegy 7%-kal, nő a nemzeti jövedelemhez való hozzájárulása. Az ipari termelés teljes növekményét a termelékenységnek kell biztosítania.

A növekedési ütem megállapításánál alapvető szempont volt az igényeknek, az értékesítés lehetőségeinek a felmérése. Erre figyelemmel és a fejlesztési lehetőségek alapján az ipar egyes ágazatai egymástól lényegesen eltérő ütemben fejlődnek. A belföldi és a külföldi igényeket, illetve szükségleteket, valamint a termelés lehetőségeit figyelembe véve az ötödik ötéves terv az ipar egyes ágazataira vonatkozóan a következő fontosabb feladatokat tartalmazza.

ENERGIATERMELÉS ÉS -ELLÁTÁS

Tovább korszerűsítjük az energiatermelés és -felhasználás szerkezetét, igaz, valamelyest lassúbb ütemben, mint az előző ötéves tervidőszakban. A felhasznált szénhidrogének aránya az 1975. évi 57%-ról, kb. 65%-ra nő 1980-ra.

A tüzelő- és energiafelhasználás évi 4%-os emelkedése megfelel az előző tervidőszakban elért növekedési ütemnek. Ez az ütem azonban csak akkor lesz elegendő, ha a fajlagos energiafelhasználás javul.

Az energetikai beruházások volumene, aránya az ötéves tervben igen magas, s a lehetséges mértékben belföldön igyekszünk megtermelni a szükséges energia mind nagyobb részét, az energiafelhasználásban a hazai termelés aránya mégis csökken, az importé pedig növekszik. (Ez utóbbi az 1975. évi 45%-kal szemben 1980-ban kb. 50–58% lesz.)

A kőolajtermelés kb. évi 2 millió tonna szinten stabilizálódik. Ezt azonban hatékonyabb földtani kutatással kell magalapozni. Emellett a behozatal 1980-ig közel 10 millió tonnára emelkedik. (Ebből 8,5 millió tonna szovjet import.) Az ezen felüli hiányzó mennyiséget a fejlődő országokból kell beszerezni.

Az ötéves terv utolsó évére mintegy 10 milliárd m³ lesz a földgázfelhasználás. Földgáztermelésünket az 1975. évi 5,5 milliárd m³-rel szemben legalább 6 milliárd m³-re kell emelni. A földgázbehozatal növelése érdekében részt veszünk az oren-

burgi nemzetközi gázvezeték építésében. Az idényszerű fogyasztás ingadozásának kiegyenlítésére föld alatti gáztárolókat szükséges létesíteni. A tervidőszak végére a lakások mintegy háromnegyede vezetékes vagy palackos gázzal ellátható.

A *szénszükséglet* kielégítéséhez a meglevő bányauzemek termelő képességének szinten tartása és további gépesítése is szükséges. A széntermelés 1980-ban 24 millió tonna körül lesz. (1975-ben 24,9 millió tonna volt.) A hazai szénvagyon jobb kihasználása, illetőleg az 1980 után üzembe lépő széntüzelésű erőművek ellátása miatt a dunántúli barnaszén és a bükkli lignit-előfordulásokon új széntermelő kapacitások létesülnek.

A népgazdaság 1980. évi *villamosenergia-igénye* mintegy 35 milliárd kWó lesz. (1975-ben 25 milliárd kWó volt.) A felhasználás évi átlagos növekedési üteme 7%. A villamosenergia-szükséglet – a növekvő import mellett is – csak a hazai erőművek kapacitásának mintegy 1500 MW-os növelésével elégíthető ki. A növekedés a Dunamenti Hőerőmű Vállalat és a Tiszai Erőmű Vállalat gépegységeinek üzembe állításával, a Paksi Atomerőmű első 440 MW-os reaktoregységének az üzembe helyezésével oldható meg. Az ötödik ötéves terv befejezte után jelentkező energiaszükséglet biztosítása érdekében már ebben a tervidőszakban meg kell kezdeni az Oroszlányi Hőerőmű Vállalat bővítését, újabb lignit és szénbázisú hőerőművek létesítését, valamint a Dunai Vízierőmű építését. A nagyarányú energetikai beruházások miatt az *energiaiparba befektetett összegek közel a kétszeresét teszik ki a negyedik ötéves terv ilyen irányú beruházásainak*. Az energetikai beruházások aránya az ipar összes beruházásában az 1975. évi 30–32%-ról 38–40%-ra nő. A terhek nagyok, s ez is jelzi, milyen jelentős a takarékosabb energiafelhasználás, a szállítási és a tárolási veszteségek csökkentése, a tüzelőberendezések korszerűsítése és hatásfokuk javítása.

VASKOHÁSZAT

A termelés öt év alatt 25–27%-kal nő. *Legfontosabb feladat az acéltermelés és a műszaki színvonal emelése*. A vaskohászat nyersacéltermelését közel egymillió tonnával kell növelni. (Az

1975. évi 3,6-ról 1980-ra 4,3-4,5 millió tonnára.) Különösen fontos fokozni az ötvöztött és a nemesacél gyártmányok, az acéllemez és betonacél, tehát az *értékesebb termékek*, valamint a kohászati másodtermékek gyártását, és korszerűsíteni az öntvénytermelést.

A terv célul tűzi a vaskohászati termelő folyamatok vertikális összhangjának fokozását, az acélgyártás kapacitásának növelése érdekében. Ezt segíti elő többek között az Ózdi Kohászati Üzem acélművének hatékonyabbá tétele, valamint a Dunai Vasműben létesítendő konverteres acélmű. A növekvő acéltermeléshez rendelkezünk megfelelő kohókapacitással és a szükséges ércmennyiséggel is. A kokszellátás azonban csak a Dunai Vasműben létesítendő új koksizóblokk felépítésével oldható meg. A tervidőszakban - az előző években megvalósított beruházások következtében - lehetővé válik a hengereltacél-termelés jelentős emelése, a választék bővítése. A *hengereltacél-termelés* 1930-ban 3,1-3,3 millió tonnára emelkedhet, az 1975. évi 2,6 millió tonnával szemben.

ALUMÍNIUMIPAR

Az alumíniumipar fejlesztésére a központi program keretében mintegy 9,2 milliárd forintot fordítunk. Ezáltal a termelés 20-22⁰/₀-kal növelhető. A beruházási eszközöket elsősorban a bauxittermelés fokozására, valamint az alumínium feldolgozó ipar leggyorsabban eredményt hozó területeinek a fejlesztésére fordítjuk. Ezért sor kerül a Székesfehérvári Könnyűfémű továbbfejlesztésére, részben költségvetési forrásból, részben vállalati eszközökből.

A tervidőszakban a bauxit- és timföldtermelést emelni kell, hogy kielégíthessük a hazai szükségleteket és teljesíthessük exportkötelezettségeinket. A *bauxittermelés* - új bánya nyitásával - a tervidőszak végére meghaladja a 3 millió tonnát, a *timföldtermelést* 800 000 tonnára, az *alumínium tömbét* pedig 72 000-73 000 tonnára emeljük. Az alumínium félkész gyártmányok termelése 27-28⁰/₀-kal növekszik. Ez utóbbinak feltétele a nemzetközi gazdasági együttműködés bővítése.

Az alumíniumipar távlati fejlesztése érdekében tovább folytatjuk a földtani kutatásokat és a kevésbé jó minőségű (kis modulus-számú) bauxit gazdaságos feldolgozására irányuló kísérleteket.

VEGYIPAR

Az ipar átlagánál gyorsabban fejlődő ágazat a vegyipar. Termelése öt év alatt 55-57%-kal emelkedik. A viszonylag gyors fejlődés hozzájárul a gazdasági struktúra javításához, a vegyipari termékek iránti hazai igények jobb kielégítéséhez, a szocialista országokkal folyó együttműködés kiterjesztéséhez, valamint a magyar népgazdaság kemizálásának bővítéséhez. A legfontosabb követelmények és fejlesztési feladatok a következőkben foglalhatók össze:

1. A szénhidrogének vegyipari feldolgozásának fokozása a vertikumok kiépítésével, az anyagok komplex kihasználása és a termelés gazdaságosságának emelése;

2. A műanyagok és a szintetikus szálak termelésének gyors ütemű fejlesztése;

3. A mezőgazdaság jobb ellátása jó hatásfokú műtrágyával, növényvédő szerekkel, állatgyógyászati és takarmánytápszerekkel. A gyógyszeripar fejlesztése, figyelemmel termékszerkezetének korszerűsítésére, továbbfejlesztésére, a gazdaságosság követelményeire.

A vegyipar gyors ütemű fejlesztését több nagy beruházás - pl. új PVC-gyár, polipropilén üzem, a PAN-szál gyártást bővítő beruházás stb. - segíti. A fejlesztés szempontjából nagy jelentőségű a vállalati alapok hatékony felhasználása, valamint a szocialista országok gazdasági együttműködéséből adódó lehetőségek jobb kihasználása is.

A vegyiparon belül leggyorsabban a petrokkémia gyártása fejlődik.

A petrokkémiai központi fejlesztési program tervidőszakra előirányzott céljainak megvalósításával a teljes petrokkémiai igény közel 80%-át hazai termelésből, illetve a szocialista országok együttműködése révén elégítjük ki. A petrokkémiai ipar fej-

lődésének ütemére jellemző, hogy a *műanyagtermelés* több mint 2,5-szeresére, a *poliakrilnitril-szál* termelése pedig több mint a kétszeresére nő. 1980-ban legalább 190 000 tonna PVC-t, 40 000 tonna polipropilént, 210 000–220 000 tonna marónátront és hatóanyagban 710 000–720 000 tonna nitrogénműtrágyát kell termelni. Az egy főre jutó műanyag-felhasználás is eléri a 38–40 kg-ot 1980-ban.

A tervidőszakban 35%-kal több *műtrágyát* kap a mezőgazdaság. Ezáltal 1980-ban az *egy hektár mezőgazdasági területre jutó műtrágya-felhasználás* közel 300 kg lesz. A műtrágyatermelés növekedését az 1975-ben üzembe helyezett új műtrágyagyár és a meglevő üzemek kapacitásának teljes kihasználása alapozza meg. Az összes műtrágyatermelés 43–45%-kal emelkedik, ennek következtében a nitrogénműtrágya-szükségletet csaknem teljes egészében, a foszforműtrágyát pedig 60%-ban hazai termelésből fedezhetjük. A növényvédőszer-termelés legalább a kétszeresére emelkedik.

A *gyógyszeripar* termelése kb. 55%-kal nő. Több új termék gyártását kezdi meg, s bővül a népgazdaságunk szempontjából alapvető fontosságú exporttermékek köre, korszerűsödik a termékstruktúra.

A *gumiiparban* a hazai gyártás 38–40%-os fejlesztésével és a szocialista nemzetközi gazdasági együttműködés lehetőségeinek jobb kihasználásával fokozódik a népgazdaság különböző ágainak, valamint a lakosságnak korszerű gumiipari termékekkel való ellátása.

GÉPIPAR

A gépipari termelés fejlődésének ütemét alapvetően a beruházási igények – tehát a hazai szükségletek – és az exportlehetőségek szabják meg. Az ötödik ötéves terv időszakában a gépipar termelése 36–37%-kal növekszik. Az ötödik ötéves terv során a gépipar legfontosabb feladata a gyártmányszerkezet átalakítása úgy, hogy hosszabb távon is biztosítsa a hatékony termelést, gyártmányai versenyképességét, a népgazdaság ellátását korszerű gépekkel.

A gépiparnak az eddiginél sokkal több olyan terméket kell gyártania, amelyek lényegesen hozzájárulnak népgazdaságunk műszaki színvonalának emeléséhez, megfelelnek a szocialista gazdasági integráció, az együttműködés növekvő követelményeinek, segítik a kivitel bővítését és hozzájárulnak a lakosság tartós fogyasztási cikkekkel való ellátásához, gyorsabb növekedés érhető el velük a *dollár*viszonylatú kivitelben. A *rubel*viszonylatú gépexportunk is dinamikusan, de az előző öt év átlagánál kisebb ütemben növekszik. A belföldi célú értékesítés a termelésnél mérsékeltebben emelkedik.

Igen fontos az elő- és félgyártmányok, alkatrészek és részegységek korszerű termelésének a fejlesztése, a bel- és külföldi kooperáció erőteljes bővítése. A korszerű autóbuszok gyártását évi mintegy 13 000-re kell növelni. A közúti járműrészegységek termelése 55–60%-kal, a szerszámgépeké 60–65%-kal, a számítástechnikai eszközöké 60–70%-kal, az elektronikus alkatrészeké pedig 120–130%-kal emelkedik.

A gördülőcsapágy-gyártásban el kell érni a 25 millió darabot.

A fejlesztésre kijelölt területeken az exportképesség növeléséhez kapcsolódva megkezdődik több fontos gyártmány, gyártmánycsoport technológiai rekonstrukciója. Tovább folytatjuk a *technológiai struktúra átrendezését, a korszerű, nagy termelékenységű termelési módok általánossá tételét*. Fokozódik a gépésítés üteme, az automatizálás, elsősorban az előgyártásban, az alkatrészek megmunkálásában.

ÉPÍTŐANYAG-IPAR

Az építőanyag-ipar termelése az ipari átlagnál valamelyest mérsékeltebben, öt év alatt kb. 30%-kal emelkedik. Az építőanyag-iparon belül ennél gyorsabban fejlődik a *cementipar, a kő- és kavicsbányászat, a hő-, hang- és vízszigetelő-anyagok* gyártása, valamint az *üvegipar* termelése. A cementtermelés több mint 40%-kal emelkedik. Az 1975. évi 3,8 millió tonnával szemben 1980-ban eléri az 5,5 millió tonnát. A falazóanyagok termelését 10–12, a tetőfedő anyagokét 28–30, a síküvegét pedig 24–25%-kal kell növelni.

Az igényeket magasabb színvonalon kell kielégíteni, bővítve a termékek minőségét és választékát. A termelés növekményének 90-95%-át a termelékenység emelkedéséből kell elérni. Ez tökéletesebb munkaszervezést, s főként a korszerű gépek, a kapacitás hatékonyabb kihasználását igényli.

Az építőanyag-ipar termelőerőinek fejlesztését célzó 29-30 milliárd forint értékű beruházás több mint 40%-át a nagyberuházásokra fordítjuk. Az amortizáció teljes visszahagyásával, adóelengedéssel lehetővé válik az építőanyag-ipari vállalatok saját beruházási forrásainak jelentős bővítése is. Befejeztük a Bél-apátfalvi Cementgyár beruházását és megkezdjük a Dunántúli Cementgyár és a Putnoki Tűzállóanyag-gyár beruházási programjának végrehajtását.

ÉPÍTŐIPAR

Építőiparunknak az ötödik ötéves terv éveiben alapvető feladata a népgazdaság építési-szerelési igényeinek - a tervvel összhangban levő fizetőképes keresletnek megfelelő összetételben történő - maradéktalan kielégítése. Erre mindeddig nem volt képes. Éppen ezért az építőipar teljesítőképességét olyan mértékben kell növelni - a termelőerők fejlesztése, a hatékonyság javításának útján -, hogy a tervfeladatnak megfeleljen, s termelése egyenletesen és kiegyensúlyozottan fejlődjön.

A népgazdaság előtt álló építési feladatoknak, illetve a beruházások összetételének megfelelően az *építőipari ágazat termelését* átlagosan évi 6-6,5%-kal, az országos *építési-szerelési tevékenység* egészét pedig 5,5-6%-kal kell növelni. A munkaerőforrások szűkülése miatt legfeljebb évi 1%-os létszámnövekedés vehető számításba, ezért a többlettermelésnek legalább 75-80%-át a termelékenység növelésével kell biztosítani. A meglevő munkerő stabilizálását, szakmai összetételének javítását, munkájuk szervezettebbé tételét segíti, hogy a nagyberuházásokat kivitelező vállalatok dolgozóinak bérezési lehetőségei az egész ágazat átlagánál kedvezőbbek legyenek.

Az építőiparnak kiemelt feladata a beruházási építés, az állami nagyberuházások, a lakásépítés tervszerű megvalósítása, a

nemzeti vagyon jelentős részét képviselő építmények *karbantartása, felújítása*, a tatarozások gondos elvégzése.

A tervidőszak végére az építőipari tevékenység iparosítási folyamata lényegében befejeződhet. Az építőipar fejlesztésére öt év alatt összesen mintegy 19-20 milliárd forint beruházás fordítható.

Az állami építőipar valamennyi fontos területén széleskörűen alkalmazni kell a korszerű építési módokat és technológiákat. A szükségszerűen költségesebb technikai megoldások alkalmazásának azonban együtt kell járnia a kivitelezési idő csökkenésével, valamint az épületek, építmények használati értékének növekedésével.

Az építési feladatok hatékony teljesítése, a kivitelezési idő csökkentése és a takarékos építési megoldások alkalmazása érdekében – a munka jobb megszervezése mellett – a tervezők, a beruházók és a kivitelezők együttműködésének javítására és szervezettebbé tételére is szükség van.

Az építőipar műszaki színvonalának emelését, szervezettségének fejlődését döntően *saját forrásokból* kell biztosítani. A hatékony és gyors fejlődést elérő nagyvállalatok számára nyújtandó állami költségvetési támogatás elsősorban a gépesítést, a korszerű technológiák alkalmazását, és ezáltal a nagyberuházásokat kivitelező kapacitások növelését szolgálja.

KÖNNYŰIPAR

A tervidőszakban az exportigények növekedésével párhuzamosan emelkedik a lakosság kereslete a textil és *ruházati cikkek*, a korszerű, jó minőségű, könnyen kezelhető könnyűipari termékek iránt, és továbbra is lesz igény hagyományos könnyűipari cikkekre is. Mindezt felmérve, a terv a könnyűipar termelésének 33-34⁰/₀-os növelését írtarelő.

A *ruházati* iparban a termelést mintegy 30-32⁰/₀-kal emeljük. A belföldi és a külföldi igények várható változását szem előtt tartva az összetételt illetően jelentősen, 38-40⁰/₀-kal nő a korszerű alapanyagú, termelékeny technológiával előállítható termékek aránya.

A rekonstrukciót tovább folytatjuk. Ennek eredményeként például a pamutszövetek gyártásának automatizáltsági foka az 1970. évi 30 és az 1975. évi 60%-kal szemben 1980-ban 80-85%-os lesz.

A tervidőszakban folytatjuk a *papíripar* és megkezdjük a *papírfeldolgozó-ipar* korszerűsítését. Befejeződik a Dunaújvárosi Hullámvertikum építése, megkezdődik a papírgyártó-kapacitások rekonstrukciója, az elavult gépek és gépi berendezések cseréje, elsősorban a csepeli és a szolnoki papírgyárakban.

A *nyomdaiparban* is folytatódik a már megkezdett rekonstrukció, és a központi lapok, illetve a napilapok nyomdai munkálatainak a folyamatát, a gyártást korszerűsítjük.

A hazai *faanyagok* feldolgozásának fokozása céljából emeljük a farost- és faforgácslap termelését, és sor kerül a fűrészipar korszerűsítésére.

A fokozódó igények jobb kielégítése céljából javítandó a *bútortermelés* minősége és bővítendő a választéka. A kis- és középüzemek átlagosnál gyorsabb ütemű fejlesztése lehetővé teszi a bútorexport növelését is.

IPARI SZOLGÁLTATÁS

Az életszínvonal folyamatos emelkedése, a lakosság fogyasztásának korszerűsödése a fogyasztási szolgáltatások erőteljes ütemű továbbfejlesztését követeli meg. A fogyasztási szolgáltatásokkal szemben követelmény, hogy az eddiginél jobban elégítsék ki az országosan, területenként és fogyasztói rétegenként jelentkező igényeket. Ezért jelentősen fokozzuk a fogyasztási szolgáltató vállalatokkal és szövetkezetekkel szemben támasztott követelményeket mind a munka mennyiségét, mind pedig a minőségét illetően.

A fogyasztási szolgáltatások egyes ágai - az igényeknek megfelelően - differenciáltan fejlődnek. Elsősorban arra kell törekedniük, hogy könnyítsék meg a dolgozó emberek háztartási munkáját, és sajátos, nagyon fontos feladatuk jó ellátásával segítsék életszínvonal-politikánk megvalósulását. Ehhez a munkához államunk továbbra is jelentős anyagi segítséget nyújt. Az

állami támogatások a fő feladatok (pl. textiltisztítás, építőipari szolgáltatás, gépjárműjavítás stb.) megvalósítását ösztönzik első-sorban.

ÉLELMISZERIPAR

Az élelmiszeripari termelés 28-30%-kal növekszik, az ágazat fő feladata, hogy emelje a lakosság ellátásának színvonalát, a gazdaságos exportot, aminek feltétele a mezőgazdasági termékek hatékonyabb, jobb minőségű feldolgozása. A feldolgozási fok javításával nagyobb bérbevételre tehetünk szert exportpiacainkon.

A bel- és a külpiazi értékesítés megköveteli a termékszerkezet javítását, a csomagolás és a szállítás korszerűsítését.

Az ötödik ötéves terv során *tovább fejlődik a félkész- és kész-ételek, a tartósított élelmiszerek gyártása*. A tervidőszak végén - 1980-ban - a tartósított termékeknek már teljes mennyiségét korszerű, folyamatos hőkezelési eljárásokkal fogják gyártani. (Ez az arány 1970-ben 4,1, 1975-ben 30,1% volt.) A palackozott és a kiszerelt tej aránya is 89% lesz. A magasabb feldolgozottsági fokra utal az is, hogy a hústermelésből a feldolgozott termékek aránya 1980-ban már 43% lesz, az 1975. évi 37%-kal szemben.

Az élelmiszeriparban jelentős feladat a feldolgozás és tárolás közben keletkezett veszteségek csökkentése, a kapacitások teljesebb kihasználása, a nyersanyagok komplex feldolgozásának a kiterjesztése, valamint a mezőgazdaság, az élelmiszeripar és az élelmiszerkereskedelem kapcsolatainak ésszerű, hatékony fejlesztése.

Az élelmiszeripar a mezőgazdaság nyersanyagainak növekvő hányadát dolgozza fel, és termékei összetételének alakításában igazodnia kell a fogyasztók igényeihez. A legerőteljesebben a hús és húskészítmények (38-40%), a mélyhűtött áruk (48-50%) és a növényolajipar (70-72%) termelése fejlődik, míg a malomipar, a boripar, a sütő- és tésztaipar termelése az átlagosnál kisebb mértékben emelkedik.

A termelést elsősorban rekonstrukciós kapacitásbővítéssel fejlesztik és csak kisebb mértékben új létesítmények építésével.

Mindenekelőtt az állati eredetű termékeket feldolgozó ágazatokat (a húsipart és a tejipart), a korszerűbb tartósítást és tárolást biztosító hűtőipart, a dinamikusan fejlődő növényolajipart és a tárolási veszteségek csökkentését szolgáló malomipari tárolókapacitást szükséges fejleszteni. A belföldi cukorigények hazai termelésből való kielégítése érdekében jelentősen fejlesztjük a cukoripart is. Számottevően nő a növényi és állati eredetű fehérjék termelése. A kapacitást úgy fejlesztjük, hogy javuljon az összhang a mezőgazdasági termelés és a feldolgozó élelmiszeripar között.

IV. A MEZŐ-, ERDŐ- ÉS VÍZGAZDÁLKODÁS FEJLESZTÉSE

A MEZŐGAZDASÁGI TERMELÉS FEJLESZTÉSE

Szocialista mezőgazdaságunk az ipar után a népgazdaság legfontosabb ágazata. Fontosságát a lakosság élelmiszerekkel való ellátásán kívül fokozza, hogy tőkés relációjú exportunk számottevő hányadát is a mezőgazdaság szolgáltatja. A népgazdasági egyensúly helyreállítása - különösen a tőkés külkereskedelmi mérlegünk javítása - érdekében a mezőgazdaság igen sokat tehet. Termékei általában kedvező áron és meglehetősen biztonsággal adhatók el a világpiacon. Tehát mind a szocialista, mind a tőkés országokban. A népgazdaság ötödik ötéves tervének a kidolgozásánál mindezt sokoldalúan figyelembe vették, s így a tervszámokban is kifejeződik, hogy a mezőgazdaságban a termelési lehetőségek minél teljesebb és gazdaságosabb hasznosítására kell törekedni.

A mezőgazdasági termékek termelését - az előző öt év átlagához viszonyítva - évi átlagban 3,2-3,4⁰/₀-kal, öt év alatt 16-18⁰/₀-kal kell növelni. Ezen belül a növénytermelés 18-19, az állattenyésztés 15⁰/₀-kal emelkedik. A tervezett növekedést a mezőgazdaságilag megművelt terület kisebb mértékű csökkenése mellett intenzív fejlesztéssel, a hozamok és a termelékenység erőteljes emelésével kell biztosítani. Mezőgazdaságunk fontos feladata, hogy a termelés szerkezetét úgy alakítsa, hogy az minden eddiginél jobban igazodjon a belföldi fogyasztók és a világpiac igényeihez, tehát növelni kell azon termékek termelésének arányát, amelyek sok piacon jól értékesíthetők, termelésük és forgalmazásuk gazdaságos.

A tervszámokból látható, hogy a növénytermelést gyorsabban, erőteljesebben fejlesztjük, mint az állattenyésztést. A növénytermelésben ugyanis a komplex termelési rendszerek, az intenzív fajták, az új technológiák további elterjesztése a tervidőszakban a hozamok növelésének újabb tartalékait tárja fel. A nagyüzemi állattenyésztés gyorsabb ütemű fejlesztését nem tervezhattük a beruházási javak (pénz, anyag, építőipari kapacitás) korlátozottsága miatt.

A mezőgazdaságban a bővített újratermelés alapját a mezőgazdaság szocialista nagyüzemei képezik, amelyek a feltételek megteremtésével gyorsan áttérhetnek a hatékony iparszerű termelési eljárásokra. E téren olyan ütemben kell előrehaladni, amilyen ütemben – a szakmai ismeretek bővülésével és a vezetés színvonalának javításával összhangban – létrejönnek a komplex biotechnikai és üzemszervezési feltételek. A komplex termelési eljárások elterjedésével meggyorsul a termelés hatékony fejlesztéséhez szükséges ésszerű és-célszerű nagyüzemi koncentráció és szakosodás.

A tervidőszakban – a háztáji és a kisegítő gazdaságok termelésének további ösztönzése mellett is – *növekszik a nagyüzemek részaránya a mezőgazdasági termelésben.*

A mezőgazdasági termelés évi átlagosan 3,2–3,4%-os ütemű növelése azt is jelenti, hogy a mezőgazdasági nagyüzemek termelését évente 4,5–5%-kal kell növelni. Ennek megfelelően a nagyüzemi termelés részaránya – az egész mezőgazdaság termelésén belül – a tervidőszak végére 70%-ra emelkedik.

A kedvező természeti és jó üzemi adottságokkal rendelkező mezőgazdasági nagyüzemeknek – termelésük dinamikus fejlődésével párhuzamosan – jelentős előrehaladást kell elérni a közepes adottságú gazdaságok gyorsabb fejlesztésében. A kedvezőtlen természeti feltételekkel rendelkező mezőgazdasági nagyüzemekben pedig a körülményekhez és a lehetőségekhez jobban alkalmazkodó, egyszerűbb, általában kevesebb eleven és holt munkát igénylő termelési szerkezet kialakítására kell törekedni.

A mezőgazdasági nagyüzemekben a kiegészítő tevékenységet az alaptevékenység sérelme nélkül, elsősorban a lakosság szolgáltatási igényeinek megfelelően, valamint a mezőgazdasági termékek feldolgozása érdekében kell fejleszteni.

A mezőgazdasági kisüzemekben (a háztáji és a kisegítő gazdaságokban) a termelési lehetőségek jobb kihasználása érdekében az eddig bevált gazdaságpolitikát kell folytatni, szem előtt tartva a termelés anyagi-műszaki feltételeinek, az értékesítés biztonságának és a megfelelő érdekeltiségnek a fenntartását. Elő kell segíteni, hogy ezekben a gazdaságokban a *tehénállomány* az eddiginél kisebb mértékben csökkenjen, a *sertéstermelés* az utóbbi évek magas szintjén stabilizálódjon, a *baromfi- és kisállattenyésztés* tovább fejlődjön, a *zöldség- és gyümölcstermelés* növekedjen.

A tudományos-műszaki haladás új eredményeit, a komplex termelési rendszereket a gazdaságossági követelmények, a rendelkezésre álló erőforrások és a vezetési-szervezési feltételek figyelembevételével kell hasznosítani, elterjeszteni, nagy gondot fordítva a már meglevő, különböző színvonalú termelőkapacitások minél jobb kihasználására és korszerűsítésére is.

A tevidőszakban tovább növekszik a mezőgazdaság anyagi-műszaki bázisa. Folytatódik a legfontosabb szántóföldi növények betakarításának és az állattenyésztési tevékenységnek a *gépesítése*. Az egy traktoregységre jutó mezőgazdasági terület 53 hektárról 47 hektárra csökken. A terv azzal számol, hogy 1980-ban a kukorica-betakarításnak 75-80, a cukorrépa-betakarításnak 97-98, s végül a burgonyabetakarításnak 58-60%-át már géppel végezzük.

A hozamok növelése érdekében tovább kell fokozni a *műtrágya- és a növényvédőszer*-felhasználást, valamint az öntözést. Műtrágyából - hatóanyagban számítva - 1980-ban egy hektár mezőgazdasági területre mintegy 300 kg-ot, az 1975. évi mennyiségnél közel 40%-kal többet használunk fel. Emellett nagyobb figyelmet kell fordítani az istállótrágya-termelésre és felhasználásra is. A növényvédőszer-felhasználás 52-56%-kal növekszik. Mindezt úgy kell megoldani, hogy a *vegyi anyagok mind nagyobb mennyiségű felhasználása ne vezessen a környezeti szennyeződés növekedéséhez*. Az öntözésre berendezett terület öt év alatt 150 000 hektárral nő.

A mezőgazdasági keresők létszáma öt év alatt mintegy 130 000-rel csökken, s arányuk az összes keresőnek már kevesebb mint

20⁰/₀-a lesz 1980-ban. A munka termelékenysége a mezőgazdasági nagyüzemekben évi 6-8⁰/₀-kal növekszik.

A mezőgazdaság fejlesztését mintegy 105-107 milliárd forint beruházás szolgálja, amelynek túlnyomó része vállalati döntési körben valósul meg. A vállalati beruházások mintegy 30⁰/₀-a az állattenyésztés fejlesztését, különösen a korszerűsítést segíti.

A fejlesztés középpontjában a gépesítés áll, a beruházásoknak mintegy a fele ilyen célt szolgál. Ennek megfelelően jelentősen csökken az építési beruházások aránya. Az építési beruházásoknál a kevésbé költségigényes, gazdaságos méretű és technológiai rendszerű építményeket kell előnyben részesíteni, előtérbe helyezve a rekonstrukciós bővítéseket.

Az előző tervidőszakhoz képest jelentősen emelkedik az intenzív kertészeti kultúrák fejlesztésére, a szőlő- és gyümölcs telepítések, rekonstrukciókra fordítható pénzeszközök mennyisége és aránya. Továbbra is fennmarad a mezőgazdasági beruházások állami támogatásának rendszere mint a termelési feladatok megvalósításának egyik fontos eszköze.

NÖVÉNYTERMELÉS

A növénytermelés - a megelőző öt év átlagához viszonyítva - 3,6-3,8⁰/₀-kal növekszik évente, s főként a hozamok emelése révén. Öt év átlagában például *búzából* 39-40 q/ha, *kukoricából* 48-49 q/ha átlagtermelés várható. Az olajos növények vetésterülete 40 000 hektárral bővül.

A vetésszerkezet fő arányai lényegesen nem változnak. A gabonafélék vetésterülete megegyezik az utóbbi két év átlagával. A cukorrépa vetésterülete lényegében szinten marad, míg a dohány és a rostkenderé növekszik. Az exportlehetőségek kihasználása, a hazai fehérjetakarmány-bázis növelése érdekében tovább növeljük a napraforgó és a szójabab vetésterületét. A burgonya vetésterülete - a termésátlagok emelkedése mellett - csökken, míg a zöldségféléké - az összetételt illetően jobban igazodva a szükségletekhez - szerény mértékben növekszik. A szálaskormányok vetésterülete az állattenyésztés fejlődésével összhangban bővül.

A gabonatermelés a tervidőszak végén eléri a 14 millió tonnát. Ezáltal biztosítható az ország kenyérgabona szükségletének kielégítése, az állattenyésztés ellátása szemesabrákkal hazai termelésből, és jelentősen növelhető a gabonaexport.

A *kertészeti* ágazatok fejlesztése a tervidőszak egyik fontos feladata. A zöldségtermelés 21-22, a gyümölcsstermelés 16-17%-os növelésére van szükség, az előző öt év átlagához képest. A szőlő-, a gyümölcs- és a zöldségtermelésben egyaránt a megfelelő fajták kiválasztására és termelésére kell a hangsúlyt helyezni, s a korszerű termelési eljárások elterjesztésével, az öntözéses és gépesített művelés fokozásával a hozamok növelésére kell törekedni, mind a belföldi szükségletek kielégítése, mind a gazdaságos kivitel növelése érdekében.

A *szőlőtermesztésben* befejeződik az ültetvények rekonstrukciója, amelynek keretében öt év alatt 15 000 hektáron telepítést hajtunk végre. A szőlőterület némi csökkenése mellett az átlaghozamok 22-24%-os növekedésével 1980-ban 6 millió hl bortermés érhető el.

A *gyümölcsültetvények* területnagysága nem változik számottevően, de a 35 000 hektáron eszközölt új telepítés javítja az igényekhez igazodó faj- és fajtaösszetételt és a termelés hatékonyságát. *1980-ban mintegy 1,8 millió tonna gyümölcsstermés várható. Ebből az alma több mint egymillió tonna.*

A *zöldségtermesztés* tervezett fejlesztése, s ennek alapján a magasabb termésátlagok biztonságossá teszik a lakosság ellátását friss zöldséggel, és az export fokozására is lehetőséget teremtenek.

A *szálas takarmány* mennyiségének emelését szolgálja az évelő pillangósok vetésterületének kb. 70 000 hektárral való növelése, továbbá a rét- és legelőgazdálkodás hatékonyabbá tétele. Ez különösen fontos tervfeladat, mert teljesítésével lehetővé válik az állattenyésztés jobb ellátása zöldtakarmánnyal.

Jelentősen növelni kell a hazai fehérjetakarmányok és tömegtakarmányok termelését, hogy a hazai szükségletek egyre nagyobb részét hazai termelésből elégítsük ki. Előbbre kell jutnunk a növénytermelés melléktermékeinek (főleg a cukorrépafej, a kukoricaszár) a felhasználásában is, a takarmányozásban.

A termelés fejlesztésében a tervidőszakban is jelentős szerep-

hez jutnak a korszerű *termelési rendszerek*, de az elmúlt évek-re jellemző nagyarányú területnöveléssel szemben most a termelés hatékonyságának a fokozása állítandó előtérbe.

A gépesítés arculata is megváltozik. Alapvetően a *komplex ágazati géprendszerekre való áttérés és a nagy teljesítményű gépek széles körű elterjedése lesz a jellemző*. Megjegyezzük, hogy a gépesítéskor az energiatakarékosságra is figyelemmel kell lenni, és arra is, hogy a gépekkel a munkavégzés optimális minőségű és időtartamú legyen és a termékveszteségek is csökkenjenek.

Az öt év alatt beszerzendő mintegy 33 000 új traktorból közel 7000 db 150 LE-s vagy ennél nagyobb teljesítményű lesz A 80 LE-s MTZ traktorokból 22 000 darabot kap a mezőgazdaság. A kiselejtezésre kerülő traktorok száma ugyan meghaladja az újonnan beszerzettekét, de az egy hektár területre jutó traktorlóerő így is 0,8 LE-re növekszik. Tervezzük az önjáró betakarítógépek térhódítását is, amelyek a gabonafélék mellett az egyéb mezőgazdasági kultúrák fokozott nagyüzemi gépesítését is lehetővé teszik.

ÁLLATTENYÉSZTÉS

Az állattenyésztés az előző öt év átlagához képest évi átlagban kb. 3⁰/₀-os ütemben fejlődik, ami azt jelenti, hogy a mezőgazdasági nagyüzemekben évi 5-6⁰/₀-os lesz a növekedési ütem. *A tervet elsősorban a meglevő állatférőhelyek és a termelő berendezések jobb kihasználásával, a hatékonyság fokozásával kell teljesíteni.*

Az állattenyésztésen belül továbbra is fontos feladat a *szarvasmarha-tenyésztés* fejlesztése mind a belföldi tej- és húsellátás, mind a vágómarha exportlehetőségeinek kihasználása érdekében. Ennek alapvető feltétele, hogy az összes tehénállomány a tervidőszakban 9-10⁰/₀-kal, és ezen belül a *tejelő tehénállomány* kb. 4⁰/₀-kal növekedjék. A szarvasmarha-állományt különösen a nagyüzemekben szükséges erőteljesen növelni, de fokozottabban támogatjuk a háztáji és a kisegítő gaz-

daságok tehéntartását is, a tehénállomány csökkenésének mérséklődése céljából.

A belföldi *tej- és tejtermékellátás* zavartalan biztosítása érdekében a tejtermelést a *tejhozam fokozásával 15–16%-kal szükséges növelni*. Az egy tehenre jutó átlagos tejhozam 18,6%-kal nő. (Az 1975. évi 2640 l-ről 3130 l-re.) Ez a terv a szakosodás meggyorsításával, a nagy hozamú tehenészetek kialakításával és kihasználásával, a tartási és takarmányozási körülmények javításával teljesíthető. A vágómarha-termelés gazdaságosságának a javítása az extenzív, kevésbé eszköz- és munkaigényes húsmarhatartás kialakítását igényli.

A *lakosság húsellátásának a javítása, a húsipari termelés jó részt a vágósertés-termelés fokozásával oldható meg*. Öt év alatt a vágósertés-termelést 9–10%-kal emeljük. A termelés növekedésének feltétele, hogy a mezőgazdasági nagyüzemek a meglevő termelő berendezéseket gazdaságosan kihasználják, korszerűsítsék, bővítsék. Ezzel összhangban fejlesztendők a tartási, a takarmányozási feltételek, valamint a lehetőségeknek és az igényeknek jobban megfelelő fajták kiválasztása és elterjesztése.

A sertés-termelés nagyüzemi fejlesztésével párhuzamosan a kisüzemek számára olyan érdekeltséget kell teremteni, hogy fokozódjék a tenyésztői kedv, és a termelés jelenlegi magas színvonalra ne csökkenjen.

A *juhtenyésztés* és a gyapjútermelés is fejlesztendő tevékenység, mert igen kedvezőek az értékesítési lehetőségek. A gyapjútermelés például 8700 tonnáról 9800 tonnára, vagyis 12,6%-kal növekszik.

A *vágóbaromfi és tojástermelést* elsősorban a növekvő hazai fogyasztási igények kielégítése érdekében és a gazdaságos exportlehetőségek mértékéig kell fejleszteni. El kell érni a tojástermelés 14–15%-os növelését. Ez a feladat a meglevő termelő berendezések korszerűsítésével, a nagy teljesítményű fajták elterjesztésével, a hatékonyság növelésével és az ún. nehéztestű baromfifajok arányának a növelésével teljesíthető. Továbbra is nagy figyelmet kell fordítani az egyéb állattenyésztési ágak (pl. a hal, a nyúl stb.) gazdaságos fejlesztésére.

ERDŐGAZDÁLKODÁS

Az erdőgazdálkodás tervfeladatait nagymértékben meghatározza egyrészt az, hogy az erdő termékei és az erdőgazdálkodás szolgáltatásai iránt az igények növekednek, másrészt az, hogy *fafelhasználásunk közel 50%-a, iparifa-felhasználásunknak pedig közel 80%-a importból származik.*

A hazai fa-nyersanyag jobb hasznosítása és a faállomány kedvezőbb újratermelése érdekében fokozzuk a fakitermelést, és a kitermelt faanyagot növekvő mennyiségben hasznosítjuk ipari célra.

Az élőfakészlet gyarapítása, a jövőbeni szükséglet biztosítása érdekében folytatjuk az erdőtelepítést, a fásítást. *Mintegy 45 000 hektár új erdőt telepítünk.* Az erdőfelújítások során az erdőszerkezet átalakításával biztosítjuk a termőhelyi adottságok jobb kihasználását.

Az eddigieknél is fokozottabban fejlesztjük az erdőgazdálkodás környezetvédelmi és jóléti szolgáltatásait, különösen a nagyvárosok és az ipari települések közelében.

VÍZGAZDÁLKODÁS

A társadalmi-gazdasági fejlődés következtében gyors ütemben nő a lakosság, az ipar és a mezőgazdaság vízigénye, ugyanakkor a víz fokozódó szennyeződése csökkenti az egyébként is korlátozott mennyiségű vízkészlet felhasználhatóságát, veszélyezteti a természeti környezetet, s a vizek káros hatásai is mind nagyobb társadalmi értékeket veszélyeztetnek. Ezek a körülmények alapvetően meghatározzák a vízgazdálkodás fejlesztésének feladatait és ütemét.

Vízkészleteink hatékony hasznosítása érdekében folytatódik *a nagyobb földrajzi területek összehangolt vízgazdálkodását szolgáló rendszerek fejlesztése.* A vízigények és vízkészletek egyensúlyának a megteremtésére elsősorban a Tisza völgyében kerül sor az ötödik öt éves tervidőszakban. A vízhiány csökkenése, a térség lakossági, ipari és mezőgazdasági vízigényeinek

biztonságos kielégítése érdekében befejeződik a Kiskörei Vízlépcső tárolójának építése, és megkezdődik a Csongrádi Vízlépcsőé. A Duna vízgazdálkodási és energiatermelési lehetőségeinek további hasznosítása érdekében Csehszlovákiával közösen megkezdődik a Gabčíkovo-Nagymarosi Vízlépcső-rendszer építése is.

Az iparfejlesztés, a kiemelt üdülőterületek és a vízkészletekben szegény közművesítetlen területek vízellátása, a vízigények és a vízkészletek tér- és időbeli összehangolása szükségessé teszi a *nagy térséget felölelő regionális víztermelő-szolgáltató létesítményrendszerek további fejlesztését.*

A lakásépítéshez kapcsolódóan a lakosság *közművi vízellátását* elsősorban a fővárosban, a nagyobb ipari központokban és a legrosszabb vízellátási körülményekkel rendelkező kisebb településeken fejlesztjük. A közműves vízellátásban részesülő lakosság száma kb. egymillióval bővül, az ország lakosságának 72-73%-a lesz a közműves vízellátásba bekapcsolva. A lakásépítési programhoz kapcsolódó közműfejlesztés révén a lakásállomány 55-56%-a kapcsolódik be a közműhálózatba.

A tervidőszakban tovább folytatjuk a vízellátó hálózatok rekonstrukcióját is.

A *csatornázást* is a lakásépítési programmal összefüggően fejlesztjük. A tervidőszak végére a lakosság 35-37%-a a csatornahálózatba bekapcsolt területen él. A korlátozottabban rendelkezésre álló erőforrások miatt a szennyvíztisztító kapacitás fejlesztését – a növekedés 650 000-700 000 m³ napi kapacitás – a legkritikusabb helyeken – a főváros, nagyobb ipari központok, a Balaton és a Velencei-tó körzete – koncentráltan, szigorú rangsorolás alapján kell végrehajtani.

A mezőgazdasági termelés biztonságának a fokozását szolgálja az igények kielégítése öntözővízből, és a belvízlevezető rendszerek további fejlesztése.

Az árvíztől veszélyeztetett nemzeti vagyon biztonságos védelme érdekében – a meglevő létesítmények fejlesztésével és újak építésével – folytatódik az árvízvédelmi rendszerek és a védekező szervezet erősítése.

A vízkészletek elosztása, a vizek tisztaságának és a természetes környezetnek a védelme megkívánja a nemzetközi együttműködés továbbfejlesztését is.

A társadalmi-gazdasági fejlődés, a mind jobban bővülő nemzetközi gazdasági, kulturális kapcsolatok egyre nagyobb követelményeket támasztanak a szállítással és a hírközléssel szemben. Az igények kielégítésének alapvető módszere a termelékenység emelése, az anyagtakarékosság és az eszközkihasználás fokozása, a műszaki színvonal emelése, az üzemi biztonság fejlesztése, a technológia és a munkaszervezés tökéletesítése.

Az *áruszállításban* – főként a nemzetközi (az export, az import és a tranzit) és ezen belül mindenekelőtt a vasúti szállítások továbbra is dinamikus növekedése miatt – öt év alatt kb. 32-34%-os teljesítménynövekedés várható. Ezen belül azonban egy mástól eltérő mértékben fejlődnek az egyes területek.

A *vasúti* áruforgalom várhatóan mintegy 18⁰/₀-kal, a *közúti közlekedés* teljesítménye 35-38⁰/₀-kal emelkedik. A *csővezeték*es szállítás közel a két és félszeresére emelkedik, a *vízi közlekedésben* – főként a tengerhajózás fejlődése révén – kb. 36⁰/₀-os teljesítménynövekedés várható.

A *személyszállítási* teljesítmények öt év alatt várhatóan 25-28⁰/₀-kal növekednek. Ezen belül az egyéni tömegközlekedés további térhódítását és teljesítményének kb. 40⁰/₀-os emelkedését figyelembe véve a tömegközlekedés feladatai kb. 10⁰/₀-kal emelkednek. A vasúti és a fővárosi tömegközlekedés teljesítményei várhatóan nem növekednek, viszont a távolsági autóbusz-közlekedésben 17-18, a vidéki városok helyi közlekedésében 30-32⁰/₀-os növekedésre kell számítani. A légi közlekedés teljesítménye több mint a kétszeresére emelkedik.

A két nagy „rivális”, a vasúti és a közúti szállítás teljesítménye tehát igen érdekesen alakul.

Közúton 1980-ra kb. kétszer annyi árut és négyszer annyi utast szállítanak majd, mint vasúton. A *megtett kilométereket* is figyelembe véve azonban a vasút „vezet”.

Megnevezés	Millió utaskilométer		Millió árutonna-kilométer	
	1975	1980	1975	1980
Vasúton	15 400	15 500	24 600	29 000
Közúton	10 500	12 330	8 800	12 000

A közlekedéspolitikai koncepcióval összhangban tovább folytatjuk a közlekedési munkamegosztás módosítását és gyors ütemben korszerűsítjük a közlekedés belső struktúráját is. A struktúraváltozás során egyes közlekedési módok – pl. a közúti közlekedés, a városi közlekedés és a csővezetékes szállítás – fejlődése jelentősen meggyorsul, de eközben a vasúti közlekedés is (főként az áruszállításban) megőrzi a vezető szerepét.

A technika fejlődését és az igények nagyarányú növekedését követve jelentősen fejlődik a *hírközlés* is. Teljesítményei mintegy 30%-kal fognak növekedni a tervidőszak során.

A szállítás és a hírközlés fejlesztésére öt év alatt összesen 105–107 milliárd forint, a közúti hálózat korszerűsítésére és fenntartására pedig kb. 43–45 milliárd forint fordítható. A növekvő szállítási és hírközlési feladatok ellátása és a struktúraváltozásból adódó igények megfelelő kielégítése ilyen összeg felhasználásával csak akkor biztosítható, ha a legfontosabb fejlesztési célok megvalósítására – mindenekelőtt a szállító kapacitást közvetlenül meghatározó tényezők fejlesztésére, a szűk keresztmetszetek mielőbbi felszámolására – koncentráljuk az anyagi eszközöket, és nagy gondot fordítunk arra, hogy a meglevő eszközök jobb kihasználásával, üzemben tartási idejük meghosszabbításával csökkentsük a beruházási igényeket.

Továbbra is elsődleges feladat az áruszállítás (mindenekelőtt a vasúti közlekedés), a tömegközlekedés (különösen a fővárosi, valamint az elővárosi és a városkörnyéki közlekedés) fejlesztése, valamint a tömegkommunikáció kiterjesztése és a hírközlés rekonstrukciója. Fontos feladat továbbá a szállítási és hírközlési tevékenység üzemelési biztonságának a fokozása is. Az előzőeknél valamelyest mérsékeltebb a fejlesztés a motorizációs színvonal emelésében, a lakosság távbeszélő vonallal, illetve készülékkel való ellátottságában, valamint a közlekedési és hírközlési szolgáltatások minőségének a javításában.

SZÁLLÍTÁS

A zavartalan szállításra törekedve bővítjük a vasút szállítókapacitását komplex fejlesztéssel és a rekonstrukció folytatásával. A vasúthálózat korszerűsítésében elsősorban a nemzetközi vonalak és a csomópontok (Szolnok, Debrecen, Záhony, Kelenföld, határállomások stb.) fejlesztésére, a szűk keresztmetszetek felszámolására, továbbá a forgalomirányítás automatizálására kell koncentrálni a rendelkezésre álló anyagi erőforrásokat. *A tervidőszakban legalább 1700 km hosszú vasútvonalat korszerűsítünk és 750-800 km hosszban korszerű biztosító berendezéseket létesítünk. Mintegy 160 km hosszú vasútvonalat villamosítanak.*

A korszerű Diesel- és villamosvontatás aránya tovább javul. *A Diesel- és villamosvontatás aránya 92-96⁰/₀-ra, a Diesel-töltésé 85-90⁰/₀-ra emelkedik.*

A szükséges járműselejtezek ellenére, a pótlások révén bővül a teherkocsi-állomány raksúlykapacitása.

A közúti közlekedés és a csővezetékes szállítás fejlesztésével tovább korszerűsödik az áruszállítási munkamegosztás. A közúti áruszállításban mindenekelőtt a rövid távú belföldi fuvarigényeket kell kielégíteni. Ennek érdekében a tehergépkocsi-állomány 1980-ig az 1975. évi 120 000-ről mintegy 140 000-150 000 darabra nő.

Az autóbusz-közlekedés tervezett fejlesztése várhatóan elegendő lesz arra, hogy a növekvő szállítási feladatoknak eleget tehezzünk és az utazás minősége is javuljon. A távolsági és a városi autóbusz-közlekedés iránt jelentkező növekvő igények kielégítése érdekében az *autóbusz-állomány a tervidőszak végére 13 000 darabra növekszik.* Az új beszerzések mellett azonban szükség lesz mintegy 600-800 elhasználódott autóbusz felújítására is.

A személygépkocsik száma a tervidőszakban 560 000-ről 900 000-re emelkedik.

A városi tömegközlekedés fejlesztése - beleértve az elővárosi és a városkörnyéki közlekedési kapcsolatok kiépítését is - különösen a fővárosban és az öt vidéki nagyvárosban fontos feladat. Ennek érdekében Budapesten sor kerül a metró északi-déli

vonatának részleges üzembe helyezésére, a délbudai metróvonal építésére, és folytatódik a felszíni tömegközlekedés fejlesztése, korszerűsítése. A vidéki nagyvárosokban is fejlesztjük a tömegközlekedést, javítva a közlekedés körülményeit. A többi város és település belső közlekedésének korszerűsítésében mérsékeltebb lesz a fejlődés.

A növekvő gépkocsiforgalommal összhangban az *országos és a tanácsi úthálózatnál elsősorban a közúthálózat korszerűsítésére és a kapacitás bővítésére koncentráljuk az erőket, növelve a főbb közlekedési csomópontok áteresztőképességét, segítve a forgalom zavartalanabb, biztonságos lebonyolítását.* Nagy gondot kell fordítani a közutak fővárosi bevezető és egyéb településeken átmenő szakaszainak a korszerűsítésére, a fontosabb vasúti és közúti keresztezések külön szintű kialakításával.

Tervezünk *autópálya-építést* is. Összesen mintegy 90 km (2·2 nyomú autópályában kifejezve 75 km) gyorsforgalmi út épül és megkezdjük az autópályákhoz csatlakozó budapesti bevezető útszakaszok, és ezeknek az összekötését biztosító utak kiépítését is.

Javítjuk a polgári repülés feltételeit. Biztonságosabbá tétele érdekében mindenekelőtt korszerű repülésirányító rendszer kiépítését tervezzük. Emellett az új felszálló pálya megépítésével, a műszaki bázis megteremtésével lényegében *megkezdődik a Ferihegyi Közforgalmi Repülőtér komplex fejlesztése.* A légi közlekedésben kiselejtezt gépeket új repülőgépekkel pótoljuk.

A *vízi közlekedésben* a gazdaságos tengerhajózás jelentős fejlesztése mellett a toló és önjáró hajózási formák további kiterjesztésével folytatódik a folyami teherhajózás korszerűsítése, és megkezdődik a személyközlekedési hajópark rekonstrukciója.

HÍRKÖZLÉS

A tömegkommunikációs hálózat fejlesztésének fontos célja, hogy a lakosság túlnyomó többsége számára biztosítsuk a rádió és televízió által sugárzott műsorok jó minőségű vételét. A tervidőszak első felében befejeződik az új nagy teljesítményű középhullámú rádióadó és az *Interszputnyik rendszerű műhold-*

követő földi állomás építése. Megkezdődik a KGST-országok közös, komplex hírközlőrendszerének a kiépítése is.

A vezetékes hírközlés eszközeinek, nyomvonalas létesítményeinek a rekonstrukciója - a szükséges bővítések mellett - fokozott mértékben került előtérbe. Anyagi lehetőségeink szerényebbek, mint az igények, de e területen is lesz előrehaladás. A helyi távbeszélő hálózat a tervidőszakban legalább 200 000 állomással bővül, és folytatjuk a távhívásos rendszer kiterjesztését is. A lakosság telefonnal való ellátottsága javul, de a telefont igénylők száma tovább emelkedik.

A BELKERESKEDELEM FEJLESZTÉSE

A belkereskedelem áruforgalma 28-30%-kal, ezen belül a kiskereskedelmi áruforgalom 26-27%-kal emelkedik. (Az élelmiszer-kereskedelem és a vendéglátás forgalma 20-21%-kal, a ruházati cikkek forgalma 17-18%-kal, a vegyesiparcikké 37-38%-kal emelkedik.) A forgalom növekedése és az áruforgalom színvonalának a javítása szükségessé teszi, hogy az ágazatban foglalkoztatottak létszáma az 1975. évi 450 000-ről 1980-ig kb. 500 000-re növekedjék.

Az itt képződő fejlesztési források, az igénybe vehető bankhitel és a tervezett állami támogatás együttesen 32-34 milliárd forint beruházásra ad lehetőséget. *Leggyorsabban - a népgazdasági átlagot meghaladó ütemben - a fogyasztásicikk-kereskedelem fejlesztését célzó beruházások növekedhetnek.* Az e célra fordítható beruházások összege mintegy 22 milliárd forint.

A fogyasztásicikk-kereskedelem fő feladata továbbra is az, hogy a lakosságot több, jobb, választékosabb közszükségleti cikkel ellássa, a szolgáltató tevékenységet az igényekhez igazodóan bővítse. Javítani kell a vásárlási körülményeket is, törekedve arra, hogy a bevásárlásra fordított idő jelentősen csökkenjen, és a kereskedelmet a kulturáltság jellemezze.

A tervidőszakban *a kiskereskedelmi hálózat alapterülete* mintegy 900 000 m²-rel növekszik. Ebből 260 000-270 000 m² a lakótelepekhez kapcsolódó új létesítményekből adódik.

Csökkenteni kell, illetve meg kell szüntetni a területi aránytalanságokat, vagyis elsősorban a főváros, valamint a városok és az ipari központok kereskedelmi hálózatát kell bővíteni. (A hálózatfejlesztésből a főváros 24–25%-kal részesülhet.) A hálózatfejlesztésnél különös figyelmet kell fordítani a nagy alapterületű egységek építésére, az üzlethálózat összetételének a javítására, a célszerű és olcsó kivitelezésre.

Az extenzív fejlesztéssel párhuzamosan az intenzív fejlesztési lehetőségeket is ki kell használni. Ez a többi között azt jelenti, hogy a meglevő üzlethálózat teljesítőképességében rejlő tartalékok feltárandók, hasznosítandók, a hatékony kiszolgálási formákat el kell terjeszteni, a vásárlási körülményeket javító és a kereskedelmi munkát megkönnyítő technikai fejlesztést és szervezést rendszeres napi feladatnak kell tekinteni.

A *nagykereskedelemben* az árutárolás és mozgatás teljesebb gépesítésével – lehetőség szerinti automatizálásával –, az áru útjának megrövidítésével növelhető leginkább a hatékonyság. A korszerű, jól gépesíthető raktárhálózat mintegy 150 000 m²-rel bővül, de sor kerülhet több elavult, korszerűtlen raktár felszámolására is. A nagykereskedelemnek a termelővállalatokkal való tartós kapcsolatra, szervezett együttműködésre és a kiskereskedelemmel jobban összehangolt üzletpolitikára kell törekednie.

A *felvásárló kereskedelemben* a zöldség-gyümölcs hűtőraktárak és a burgonyatárolók építésének folytatása mellett a csomagolt, konyhakész zöldség- és gyümölcsfélék kínálatának javítása céljából, a komplex gépesítés a fő feladat.

A *termelésieszköz-kereskedelem* fejlesztése a racionális termékforgalmazást szolgálja. Azoknál az alapvető anyagoknál és félkész termékeknél, amelyekből a koncentrált készlettartás népgazdaságilag előnyös, a termelésieszköz-kereskedelmi vállalatok jelentősége növekszik. A melléktermék- és hulladékbe gyűjtő kereskedelem fejlesztésével a hasznosítható másodnyersanyagokkal való jobb gazdálkodást kell elősegíteni.

V. AZ ÉLETSZÍNVONAL, AZ ÉLETKÖRÜLMÉNYEK ALAKULÁSA AZ ÖTÖDIK ÖTÉVES TERV ÉVEIBEN

Az életszínvonal rendszeres és érzékelhető emelése minden szocialista országban alapvető feladat. Az életszínvonal állandó emelése növeli az igényeket a termékek és a szolgáltatások minőségével, választékával szemben is. Tehát nemcsak növekvő, hanem összetett igényeket kell kielégíteni. A fogyasztási szerkezet módosulása, korszerűsödése az életszínvonal emelkedésével együttjáró folyamat és társadalmi követelmény is. Ezért a termelésnek (és a behozatalnak is) összhangban kell lennie a fogyasztási szerkezet, az igények változásával.

Az életkörülmények rendszeres javítása gazdasági eredményeinkkel összhangban több tényező figyelembevételét, fejlesztését teszi indokolttá, így például a reálbér növelését, a társadalmi juttatások valamint a szolgáltatások bővítését, színvonalának emelését stb.

Az életszínvonal ezen összetevőinek fejlesztése különbözőképpen és arányban terhelheti a fogyasztási alapot, de együttes összegük azt nem haladhatja meg.

A társadalmi közös fogyasztás *pénzbeli* részének jelentős hányada (nyugdíj, táppénz) például évről évre automatikusan nő. A társadalmi közös fogyasztás másik részét a *természetbeni* társadalmi juttatások alkotják. Az egészségügy, az oktatás, a népművelés stb. területén például a jelentkező szükségletek, hiányok, ellentmondások és nem utolsósorban társadalmi céljaink határozzák meg a természetbeni társadalmi juttatások növekedésének a mértékét és ütemét, függetlenül a keresetek emelke-

désétől, sőt bizonyos határon belül, függetlenül az összes fogyasztás és a nemzeti jövedelem növekedésétől.

A társadalmi közös fogyasztásnak a keresetek emelkedésénél gyorsabb növekedése az ötéves tervidőszakban szükségszerű tény.

Mindezek ellenére, illetve mindezek mellett hangsúlyozzuk, hogy az életszínvonal emelésének döntő fontosságú tényezője volt és marad a reálkeresetek növelése. A reálkeresetek alakulására a névleges keresetek és a fogyasztói árak hatnak. A reálkeresetek növelése társadalmi követelmény és szocialista gazdasági rendszerben – így hazánkban is – politikai cél, mert jórészt ez befolyásolja, hogy a dolgozók életkörülményei rendszeresen, állandóan javuljanak.

Reális bér- és árpolitikának jelenleg csak a névleges béreknek a fogyasztói árak emelkedését meghaladó növekedése tekinthető.

Pártunk életszínvonal-politikája változatlan. Az életszínvonal állandó, folyamatos emelése a cél, de a növekedést, az előző tervidőszakkal szemben szolidabban, megalapozottan kellett terveznünk, népgazdaságunk jelenlegi helyzetére és hosszú távú érdekeinkre figyelemmel.

Az életszínvonal alakulására ható főbb tényezők közül elsőként a *foglalkoztatottság* alakulását kell vizsgálnunk.

A foglalkoztatáspolitikát illetően alapvető feladat a munkaerő hatékony foglalkoztatási feltételeinek a javítása, a társadalmi munkaidőalap jobb kihasználása. Ez szükségessé teszi a munkaszervezés korszerűsítését, a műszaki fejlesztést, az állóeszközök jobb kihasználását, a munkaerkölcs és a munkafegyelem jelentős javítását.

A teljes *foglalkoztatás* megvalósításában magas szintet értünk el: 1975-ben már csaknem minden második lakos kereső volt. A *férfiak* foglalkoztatása úgyszólván teljes, a munkaképes korú nem dolgozó *nők* (mintegy 500 000 fő) nagy része nem képes és nem is kíván rendszeres munkát vállalni. Jelentős számban vesznek részt a termelésben *nyugdíjasok* is.

A magas foglalkoztatottsági színvonal miatt a pótlólagos munkaerőforrások kimerültek. A harmadik ötéves tervidőszakban még mintegy 350 000-rel, a negyedik ötéves terv éveiben viszont

már csak mintegy 120 000-rel növekedett a foglalkoztatottak száma. A jelenlegi tervidőszakban pedig az aktív keresők száma még kisebb mértékben, kb. 60 000 fővel emelkedhet. Az *iparban* foglalkoztatottak száma lényegében a negyedik ötéves tervben elért színvonalon marad, az építőiparban és a közlekedésben kisebb mértékű (6, illetve 4⁰/₀-os) létszámnövekedés lesz. Ugyanakkor a *kereskedelemben* és a nem termelő ágazatokban (szolgáltatások) – a lakosság ellátásának bővítése és az ellátás minőségének javítása érdekében – viszonylag jelentősen, kb. 10–11⁰/₀-kal, összesen kb. 130 000–140 000 fővel gyarapodhat a létszám. A *mezőgazdaságban* – elsősorban a gépesítés, a hatékonyság javulásának eredményeként – kb. 130 000 fős létszámcsökkenéssel számolhatunk. Ily módon a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma kb. egymillióra, az összes foglalkoztatottaknak kb. a 20⁰/₀-ára csökken.

A munkaerőhelyzet földrajzi területenként eltérő. A nagyobb ipari centrumokban és Budapesten a munkaerő-kereslet összességében és szerkezetében is jelentősen meghaladja a kínálatot. A termelő ágazatokban ezért munkaerőt felszabadító fejlesztéseket kell előirányozni és munkaszervezési intézkedéseket fogantatosítani, de a nem termelő ágazatokban is nagy gondot kell fordítani a munkaszervezésre, a racionálisabb munkaerő-gazdálkodásra.

REÁLBÉR, REÁLJÖVEDELEM

A bérszabályozás az *életszínvonal-politikai* célok megvalósításának lényeges eszköze. Az ötödik ötéves terv időszakában az ösztönzés céljait szolgáló *nominálkereset* viszonylag gyorsan növekszik. A nominálkereset emelkedésének kb. 25⁰/₀-a a biztosított béremelés, kb. 60⁰/₀-a a szabályozásba beépített automatizmus és 15⁰/₀-a központi intézkedések és bérpreferenciák eredményeképpen realizálódik.

A *reálbér* az eddiginél is fontosabb tényezője lesz a reáljövedelem növekedésének. Öt év alatt az egy keresőre jutó reálbér – a hatékonysági követelmények teljesítése esetén – 14–16⁰/₀-

kal, az egy főre jutó reáljövedelem pedig 18–20%-kal emelkedhet.

A vállalatoknál az átlagkeresetek (bér és nyereségrészesedés együtt) – részben a nyereségtől függetlenül – rendszeresen évi 4,5–5%-kal növekedhetnek. Elő kell segíteni, hogy a keresetekben a végzett munka mennyisége és minősége, a szakképzettség, a munkakörülmények stb. fokozottabban jussanak érvényre, a kereseti arányok jobban ösztönözzenek a termelékenység növelésére, a hatékonyság javítására, a munkaerő helyes irányú áramlására.

Törekedni kell arra, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben dolgozók keresete a munkásokéval, alkalmazottakéval azonosan emelkedjen. E követelmény teljesítését segíti a mezőgazdaság ár- és adórendszerének, valamint jövedelemszabályozásának a módosítása is. Ismeretes, hogy a termelőszövetkezetek között indokolatlan kereseti különbségek alakultak ki. Ennek mérséklése érdekében gondoskodni kell arról, hogy a kedvező feltételek között gazdálkodó termelőszövetkezetek személyes jövedelemképződésének az üteme mérséklődjön, de fennmaradjon a kellő érdekelttség a termelés növelésére és a termelési szerkezet javítására. Alapvető népgazdasági érdek az is, hogy a háztáji és kisegítő gazdaságokban ne csökkenjen a termelési kedv és a pénzbeli és természetbeni jövedelmek – ha viszonylag kis mértékben is – de tovább növekedjenek.

A jövedelempolitikában lényeges, hogy miként alakul a keresetek és a *társadalmi juttatások aránya*. A terv e két tényezőt jól összehangolta, az egy főre jutó reáljövedelem, és az egy keresőre jutó reálbér növekedési ütemét minden eddiginél közelebb hozta egymáshoz. Lehetővé tette ezt az is, hogy a tervidőszakban alig nő a foglalkoztatottak és az eddiginél sokkal kisebb mértékben növekszik a nyugdíjasok száma.

A családok egy főre jutó jövedelmét nagymértékben befolyásolja az eltartandó személyek (gyermek és öregek) száma. Arra kell törekedni, hogy a keresőképtelenek eltartásának a terheit az állam növekvő mértékben vállalja magára, s így elősegítse az egy főre jutó családi jövedelemkülönbségek mérséklődését is. A terhek átvállalásának alapvető formája a *pénzbeli társadalmi juttatások* körének bővítése.

A pénzbeli társadalmi juttatások keretében elsősorban a családi pótlék, a gyermekgondozási segély, valamint a régi, alacsony nyugdíjak és nyugdíjjellegű ellátások differenciált emelését, illetve az egyéni körülmények alapján mérlegelt, személyre szóló - a különösen kedvezőtlen körülmények között élők - szociális segítézés bővítését terveztük.

A családpolitikai feladatok körében elsőbbséget élveznek azok az intézkedések, amelyek a pénzbeli támogatáson túl a nő- és ifjúságpolitikai határozatokból adódó feladatok megoldásához nyújtanak segítséget. Kiemelt szerepet kap a lakás, a bölcsődei, az óvodai, az iskolai, a napközi otthoni, a diákotthoni hálózat fejlesztése, a gyermekek eltérő családi nevelési körülményeinek a kiegyensúlyozását segíti elő az üdültetés, az egészségügyi és kulturális szolgáltatások bővítése, és előtérbe kerül az idős, a beteg hozzátartozókról való családi gondoskodás intézményes és korszerű formáinak a megteremtése.

A természetbeni társadalmi juttatások - a feltételrendszer alapvető változtatása nélkül - valamelyest gyorsabban növekednek, mint az összes jövedelmek, és fokozatosan csökkennek a még meglevő területi különbségek is.

Az *árpolitikának* a jövedelempolitikával együttesen kell szolgálnia a lakosság életkörülményeinek javulását. Ennek érdekében gondoskodni kell arról, hogy a fogyasztói árszínvonal életszínvonal-politikai céljainkkal összhangban alakuljon. A tervidőszakban olyan fogyasztói árintézkedéseket célszerű végrehajtani, amelyek hozzájárulnak a népgazdasági egyensúly javításához, a fogyasztók jobb orientálásához, és amelyek előbbre visznek az értékarányos árak kialakításának az útján.

A fogyasztói árak mozgását az ötödik ötéves tervidőszakban több tényező határozza meg. A hatósági árak központi emelése - amelyet jövedelemnövelő intézkedések részben kompenzálnak -, a gazdaságilag előnyösebb fogyasztási szerkezet, a takarékossgal jobban számoló fogyasztói magatartás kialakulását szolgálja. Ennek keretében kerül, illetve került sor egyes építőanyagok, bútorok, papírtermékek, a hús és húsfélék fogyasztói árának az emelésére 1976-ban. Szakaszosan végrehajtandó termelői árrendezésekre kerül sor a tervidőszakban és ez szükségessé teszi a fogyasztói árak változtatását is a nem alapvető

fogyasztási cikkek körében (vegyipari termékek és műanyagok, papíripari termékek stb.).

A hatósági árintézkedések mellett a szabad árformába sorolt termékek árainak és a mezőgazdasági szabadpiaci áraknak az emelkedését is figyelembe véve éves átlagban 3,5%-os fogyasztói árszintemelkedés várható.

FOGYASZTÁS ÉS ÁRUELLÁTÁS

A lakosság fogyasztása a nemzeti jövedelem belföldi felhasználásának a növekedésével és a lakossági jövedelmek fejlődésével összhangban évi átlagban 3,9–4,2%-kal, öt év alatt 21–23%-kal emelkedhet. A fogyasztás tervezett növekedésének a biztosítása érdekében a terv alapvető gazdaságpolitikai feladatnak tekintti a különböző termékek és szolgáltatások iránti lakossági kereslet minél teljesebb kielégítését, az áruellátás folyamatos javítását, a fogyasztói piac kiegyensúlyozottségét.

Az áruellátásban továbbra is növekszik a fogyasztási cikkek importjának a szerepe. A szocialista országokból származó áruimport volumenének a növekedése meghaladja a lakosság fogyasztásának a fejlődését.

Az élelmiszer-fogyasztás öt év alatt 14–15%-kal növekszik, ezen belül dinamikusabban fejlődik a magasabb tápértékű ételek, az állati eredetű és vitamindús élelmiszerek fogyasztása. Az élelmiszeriparnak és a kereskedelemnek mind mennyiségben, mind választékban jelentősen fokoznia kell a kínálatát a feldolgozott, hűtött, konyhakész termékekből.

A terv előirányzatai szerint 1980-ban az egy főre jutó húsfogyasztás elérheti a 76–78 kg-ot (1975-ben 70–71 kg volt), a gyümölcsfogyasztás a 93–95 kg-ot (1975-ben 75–76 kg volt), a zöldségfogyasztás a 98–100 kg-ot (1975-ben 90–91 kg volt). Várható, hogy a tej és tejtermékek iránti kereslet továbbra is dinamikusan növekszik; az egy főre jutó fogyasztás az 1975. évi 126 kg-mal szemben 1980-ban elérheti a 155 kg-ot. Az élelmiszer-fogyasztás összetételének korszerűsödését jelzi a zsiradékok és cereáliák fogyasztásának további csökkenése. Ezzel szemben növekszik az

űdítő italok és a természetes gyümölcslevek fogyasztása és bővül a választékuk és az ellátottság is.

A *vendéglátás* kiskereskedelmi forgalma öt év alatt kb. 190%-kal emelkedik, és gondot fordítunk a gyors és kulturált étkezési lehetőségek bővítésére. Emellett számottevően fejlesztjük a munkahelyi és különösen a diák- és gyermekétkeztetést, emeljük a színvonalát.

A *ruházati cikkek fogyasztása* és kiskereskedelmi forgalma 17-180%-kal növekszik. Az árukínálatnak lehetővé kell tennie az öltözködési és a lakáskultúra fejlődését, az új, korszerű, könnyen kezelhető anyagokból készült termékek elterjedését. Alapvető javulást kell elérni a gyermekek és a fiatalok öltözködését szolgáló cikkek kínálatában.

Az ötödik ötéves terv időszakában a *tartós fogyasztási cikkek* kereslete és fogyasztása nő a legdinamikusabban. Tovább bővül az iparcikkek választéka, megteremtve a fokozottabban differenciálódó fogyasztói igények kielégítésének a lehetőségét. A tartós fogyasztási cikkek körében fontos feladat a kiegészítő cikkek és alkatrészek kínálatának javítása. Az árukínálatban tükröződnie kell a műszaki haladás eredményeinek.

A terv számításai szerint 1980-ra a családok több mint 90%-a fog rendelkezni hűtőszekrénnel, több mint 80%-a televízióval, közel 75%-a mosógéppel és – a személygépkocsi értékesítés volumen növekedése révén – minden negyedik családnak lesz személygépkocsija.

A lakásbútorok kiskereskedelmi forgalma kb. 350%-kal növekszik. Fontos feladat a lakásépítéshez és karbantartáshoz szükséges szerelési anyagok és berendezések kínálatának a javítása.

A háztartási energiaforrásokon belül a villamos energia, a vezetékes gáz és a távfűtés részarányát emeljük.

Az ötödik ötéves terv időszakában a vezetékes gázzal ellátott lakások száma kb. 850 000-re, a távfűtéses lakások száma kb. 395 000-re nő.

A *szolgáltatások* iránti igények gyorsabban növekednek, mint az összes fogyasztás. Ezért különösen fontos feladat a javító, a lakáskarbantartó és a háztartási munkát könnyítő szolgáltatások dinamikus fejlesztése. A szolgáltatásoknak elő kell segíteniük a szocialista életmód elterjedését. Ezért a lakosságnak nyújtott

szolgáltatások az áruellátásnál gyorsabban bővülnek. Ez azért is pontosabb és körültekintőbb munkát igénylő feladat, mert a negyedik ötéves terv hasonló célkitűzéseit csak részben sikerült teljesíteni. A szolgáltató hálózat bővítésével tovább kell mérsékelni a szolgáltatások igénybevételében jelentkező indokolatlan területi aránytalanságokat.

LAKÁSELLÁTÁS

Öt év alatt összesen mintegy 430 000–440 000 új lakást kell építeni. Az összes lakásépítésen belül, figyelembe véve a lakásberuházási lehetőségeket – ami 105–110 milliárd forint –, takarékos költséggazdálkodással 150 000–160 000 állami lakás építhető. Ebből a tanácsi bér- és tanácsi értékesítésű lakások száma legalább 140 000–150 000 lesz, ami 15 000–20 000 lakással több, mint a negyedik ötéves terv teljesítése volt.

Műszaki-gazdasági normatívák következetes alkalmazásával, egyszerűbb, olcsóbb lakások építésével és más – költségcsökkentő – központi és helyi intézkedésekkel törekedni kell a fajlagos lakásépítési költségek stabilitására, illetve mérséklésére.

A tanácsi bérlakások és tanácsi értékesítésű lakások a már kialakult felszereltségű színvonalon, átlagosan 53 m²-es alapterülettel épülnek. Törekedni kell az igényeket jobban kielégítő ún. félszobákkal bővített lakástípusok építésére.

A tanácsi célcsoportos beruházásból megvalósuló lakásoknak legalább egyharmadát értékesíteni kell. Ezt az arányt 40–50%-ig növelhetik a tanácsok a helyi szociálpolitikai szempontok és gondos mérlegelés alapján.

A társadalompolitikai céloknak megfelelő lakásfejlesztés magában foglalja a tanácsok lakásgazdálkodási gyakorlata fejlesztésének a szükségességét is. A tanácsi lakásokból elsősorban a többgyermekes és az alacsonyabb jövedelmű családok lakásigényét kell kielégíteni.

Öt év alatt mintegy 275 000 lakás épül fel a lakosság anyagi eszközeinek a bevonásával és hosszú lejáratú állami építési kölcsönökből. A magánlakás-építés keretében öt év alatt kb. 90 000

lakás többszintes társasházakban (ebből telepszerűen mintegy 70 000), 185 000 pedig családi házakban épül fel. Fokozott állami támogatással el kell érni, hogy a korszerű elrendezésű, szervezett, csoportos családiház-építés (társasház, sorház stb.) aránya növekedjék.

A lakások több mint 60%-a a városokban – döntő részben többszintes épületekben – épül fel. A városi lakásellátás gyorsabb ütemű javítása, a korszerű gyártóbázisok magas aránya szükségessé teszi a telepszerű lakásépítés fokozását. Öt év alatt összesen 230 000–240 000 lakás építése várható a kisebb és nagyobb lakótelepeken.

Az ötödik ötéves tervben új feladatként szerepel a magánérőből telepszerűen épülő lakótelepek kapcsolódó létesítményekkel való ellátása. A tanácsoknak a kapcsolódó ellátást az igények alapján differenciáltan – maximálisan az állami lakásépítésre vonatkozó jelenlegi normatívák mértékéig – a központi és helyi pénzeszközök együttes felhasználásával kell biztosítaniuk.

Az új lakások építésével – figyelembe véve mintegy 140 000 lakás megszüntetését – a tervidőszakban kb. 300 000 lakással bővül a lakásállomány. Így 1980 végéig országosan 105 család, illetve kb. 295 személy jut 100 lakott lakásra. Legnagyobb mértékben a kedvezőtlen ellátottságú települések – elsősorban a főváros, a nagyobb városok és néhány alföldi város – lakásviszonyai javulnak, és az azonos településkategóriákon belül is mérseklődnek az ellátottságbeli különbségek.

Az új lakások építése mellett fontos feladat a meglevő lakásállomány állapotának, állagának, minőségének a javítása. Ez a karbantartási és felújítási tevékenység fejlesztésével, a régi rossz állapotban levő lakások egy részének fokozatos korszerűsítésével érhető el. A tanácsok – összesen 30 milliárd forint összegben – a kezelésükben levő lakások fenntartásához – területileg differenciált mértékben – keretkiegészítést kapnak a felújítási elmaradások fokozatos felszámolására, a műemlék épületek többletköltségeire, a bányászkolóniák részbeni felszámolására és átvételére, a pécsi és egri pincerendszer megerősítésének többletköltségeire és egyéb feladatokra.

A lakásellátás fejlesztésével egyidejűleg javul a települések kommunális ellátottsága (köztisztaság, parkosítás stb.), elsősor-

ban a városokban, ahol a tömeges méretű lakásépítéssel párhuzamosan a városgazdálkodási tevékenységet is jelentősen fejleszteni kell. Kiemelt feladat – elsősorban a fővárosban és a nagyvárosokban – a köztisztasági tevékenység javítása.

KULTURÁLIS SZOLGÁLTATÁS

A lakosság életszínvonala, iskolázottsága és a gazdasági növekedés szempontjából egyaránt fontos feladat az oktatás továbbfejlesztése. E célból a terv kiemelten kezeli az óvodák, az általános iskolák és a szakmunkásképző intézetek fejlesztését. A kulturális ellátás fejlesztésére szolgáló eszközökből növekvő hányadot fordítunk oktatási célokra.

Az óvodai ellátás jelenlegi színvonalának – növekvő gyermeklétszám mellett – fenntartása érdekében 70 000–75 000 új férőhelyet létesítünk. Különösen fontos a fővárosban, a nagyvárosokban és az ipari centrumokban növekvő igények mind teljesebb kielégítése.

Az általános iskolai szakrendszerű oktatás arányának és színvonalának emelése, a körzetesítési program folytatása és a hátrányos körülmények között élő tanulók helyzetének javítása érdekében 4000–4500 új általános iskolai osztályterem és mintegy 3000–3200 diákotthoni férőhely megépítésére, az iskolák felszereltségének a javítására kerül sor. A terv számol a gyógypedagógiai, valamint a gyermek- és ifjúságvédelmi intézmények hálózatának bővítésével is.

A társadalmi és gazdasági fejlődés követelményeinek megfelelően tovább módosul a *középfokú oktatás szerkezete*. Növekszik a szakmai képzettséget adó középfokú intézményekbe felvett fiatalok aránya és fokozatosan bevezetik az egységes, tagozat nélküli *szakmunkásképzést*. E feladatok megoldását új osztálytermek, tanműhelyek, műhelytermek és diákotthoni férőhelyek létesítése is elősegíti, és javul a szakmunkásképző intézetek gép- és műszerellátottsága is.

A felső fokú oktatásban – a távlati szükségletekkel összhangban – lényegében változatlan marad a nappali tagozatokra fel-

veendők létszáma. Befejeződik a budapesti Semmelweis Orvostudományi Egyetem elméleti tömbjének és a győri Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskolának az építése. A felsőoktatási kollégiumi férőhelyek száma is növekszik.

Társadalmi és gazdasági céljainkkal összhangban tovább javulnak a *közművelődés* feltételei. Folytatjuk a budavári palota rekonstrukcióját, és befejezzük a Vigadó épület helyreállítását. Néhány munkáskerületben művelődési központot építünk, így jobb lehetőség nyílik a munkások, a fiatalok közművelődési igényeinek a kielégítésére.

A tömeges *testedzés* feltételeinek javítása érdekében a fedett sportlétesítményeket elsősorban a megyeszékhelyeken fejlesztjük. Előrehaladást kell elérni a közművelődési és a sportcélokra egyaránt használható létesítmények megvalósításában.

EGÉSZSÉGÜGYI ÉS SZOCIÁLIS SZOLGÁLTATÁS, SZABAD IDŐ

A lakosság életkörülményeinek javítása érdekében fontos feladat az egészségügyi és szociális ellátás fejlesztése. Továbbra is alapvető cél a kórházi ágyak számának növelése és a kórházi betegellátás színvonalának emelése, különösen a szülészeteken és a gyermekellátásban. Az egészségügyi intézmények orvosi gép- és műszerállományát korszerűsítjük és gyarapítjuk.

A *kórházi ellátás* javítására mintegy 10 000 korszerű gyógyintézeti ágy létesül, elsősorban a meglevő kórházak rekonstrukcióval összekötött bővítése révén. A megszűnéseket és avulásokat is figyelembe véve a gyógyintézeti ágyak állománya 7500–8500 darabbal növekszik.

A *járóbeteg-ellátást* főként a fogászati, az üzemegészségügyi és a körzeti gyermekorvosi ellátás terén szükséges fejleszteni. Fontos feladat az orvosellátottság területi aránytalanságainak fokozatos megszüntetése.

A lakosság munka- és életkörülményeinek javítása céljából fejlesztjük a közegészségügyi és járványügyi szolgálat tevékenységét.

A népesedéspolitikai célok megvalósítása érdekében 17 000-18 000 új *bölcsődei férőhely* létesül. A fejlesztés elsősorban Budapesten, a megyei városokban és az ipari centrumokban javítja a bölcsődei ellátás feltételeit. Tovább bővül a csecsemőotthonok és az egészségügyi gyermekotthonok hálózata.

Az idős korúakról és a munkaképtelenekről való *szociális gondoskodás* érdekében 4000-4500 szociális otthoni férőhely létesül. Emellett tovább bővülnek a saját környezetben történő gondoskodás olyan formái is, mint például az öregek napközi otthona, a házi szociális gondozás, a segélyezés és a szociális foglalkoztatás.

Az életszínvonal emelkedésének, az életkörülmények javulásának és a növekvő szabad idő eredményeként jelentősen fokozódik a lakosság üdülési, kirándulási, utazási igénye. A belföldiek által a kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák száma 1980-ban várhatóan már meghaladja a 14 milliót. A növekvő igények kielégítése céljából folytatódik a kirándulóközpontok komplex építése. A területrendezéssel és a közművesítéssel párhuzamosan meggyorsul a kereskedelmi és szolgáltató létesítmények fejlesztése, és gyarapítjuk az olcsó - tömegigényeket kielégítő - szállásférőhelyek számát.

A belföldi turisztikai létesítmények fejlesztéséhez a terv jelentős állami támogatást biztosít, részben a már megkezdett kirándulóközpontok építésének folytatásához, részben pedig mintegy 2000 olcsó szálláshely létesítéséhez. Ezzel is segíteni akarjuk a turizmus fejlesztését, főként a fiatal korosztály bekapcsolásával.

Nemzetközi idegenforgalmunk fejlődésének üteme előreláthatóan valamelyest mérséklődik, viszont a devizabevételeket a turistaforgalomnál nagyobb mértékben, legalább 60%-kal kívánjuk növelni. Idegenforgalmunk zöme változatlanul a *rubel*elszámolású országokkal bonyolódik le. Az innen érkezők száma 1980-ban már elérheti a 8 milliót. A *konvertibilis* devizaelszámolású országokból érkezők számának növelése céljából idegenforgalmi kínálatunk sajátos elemeinek a fejlesztését kell előtérbe helyezni. Mind az ország lakossága, mind a hazánkat turistaként meglátogató külföldiek pihenését, üdülését és gyógykezelését szolgáljuk, amikor - a lehetőségektől függően - *folytatjuk hazánk gyógyvíz kincsének célszerű hasznosítását.*

Az idegenforgalmi fogadóképesség komplex fejlesztésével versenyképességünket is fokozzuk. Idegenforgalmi kínálatunk bővítése céljából 5800-6000 férőhellyel bővítjük a szállodai kapacitást. Ennek keretében már a tervidőszak elején üzembe helyezik a budai várban épülő Hilton szállodát, valamint a margitszigeti és a hévízi gyógyszállót.

A külföldre utazó magyar állampolgárok száma is tovább növekszik; 1980-ban már elérheti a 4 millió főt. A kiutazók 80-85%-a szocialista országokba látogat.

TERÜLETFEJLESZTÉS, KÖRNYEZETVÉDELEM

A területfejlesztés, a környezetvédelem szorosan kapcsolódik az életszínvonalhoz, az élet- és munkakörülményekhez, és tegyük hozzá, hogy az ezzel kapcsolatos feladatok meghatározása és megoldása jelentős szellemi és anyagi erők és eszközök igénybevételét követeli meg. Köztudomású, hogy országunk máig sem küzdötte le teljesen azt a múltbeli örökséget, hogy a termelőerők igen aránytalanul helyezkednek el.

A túlzottan Budapestre koncentráltság felszámolása érdekében már sokat tettünk, s számottevőek az eredmények a korábban elmaradt területek fejlesztésében is. A teljes megoldáshoz azonban még több ötéves tervidőszak szükséges.

Az ötödik ötéves terv alapvető területfejlesztési célja az aránytalanságok további csökkentése az ország egyes földrajzi körzetei között, az indokolatlan gazdasági különbségek nivellálása gazdasági lehetőségeinkkel összhangban. A tervidőszakban a termelőerők és a lakosság életkörülményei, a nagyobb gazdasági területek és a települések térbelileg összehangolt fejlesztésére törekszünk, fokozottabban figyelembe véve a gazdaság és a területfejlesztés hatékonysági követelményeit. A termelőerők és a települések területi fejlesztésének a természeti, gazdasági és társadalmi adottságok legcélszerűbb felhasználását, a lakosság életkörülményeinek a javítását és az életviszonyokban meglévő területi különbségek mérséklését kell szolgálnia.

Az *iparban* elsősorban a meglévő telephelyek bővítése, kor-

szerúsítése és rekonstrukciója a fő feladat. Az iparilag fejlett területeken és településeken - különösen a fővárosban - a termelés intenzív (a gazdaságtalan, korszerűtlen termelés visszaszorítása, a munkaerő felszabadítása, illetve átcsoportosítása stb.) fejlesztése kerül előtérbe. Új ipari termelőegységeket csak kivételesen és akkor szabad létesíteni, ha a munkaerő helyileg biztosított, és az új egység termelése gazdaságos, az értékesítés kedvező belföldön és külföldön is.

A foglalkoztatási lehetőségek bővítését célzó fejlesztésekre néhány körülhatárolt, a korábbiaknál kisebb területi egységben (Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár megyék keleti részein és a Dunántúl déli peremterületein) kerülhet sor.

A *mezőgazdasági* termelés területi megoszlása alapvetően nem változik, fokozott gondot kell azonban fordítani a területi adottságokhoz jobban alkalmazkodó termelési szerkezet kialakítására, a mezőgazdasági termelés és a feldolgozó ipar térbeli kapcsolatainak és összhangjának a javítására, valamint a mezőgazdasági művelésre alkalmas földterület csökkenésének a mérséklésére.

Az ország nagyobb területi egységeiben, *gazdasági körzeteiben* a következő termelésfejlesztési politika érvényesítendő.

Az ún. *központi körzeten belül a főváros* munkaerőforrása várhatóan 30 000-40 000 fővel csökken, de a bevándorlás folytatódik, bár lényegesen kisebb mértékű lesz.

Budapesten a hatékonysági követelmények messzemenő figyelembevételével intenzív módszerű és szelektívebb iparfejlesztésre kerül sor. Az agglomerációs övezetben is korlátozott lesz az iparfejlesztés.

Eszak-Magyarország népességszáma - elsősorban a természetes szaporodás révén - növekszik, de a munkaképes korúak száma csökken. A terület ipari bázisa a borsodi iparvidék, melynek további dinamikus fejlődéséhez biztosítani kell a szükséges munkaerőt. A körzet fejlődését nagyberuházások is segítik. Az energetika és az építőanyag-iparban várható jelentősebb fejlődés, és folytatódik az ózdi és a diósgyőri vaskohászati rekonstrukció is. Leninvárosban kőolajfinomító és új erőmű épül, a vegyipar további vertikummal nő. A gépiparra és a könnyűipar-

ra a rekonstrukciós fejlesztés a jellemző. (A körzet kevésbé fejlett területein központi támogatás is segíti az ipar fejlesztését.)

A mezőgazdaság a körzet differenciált területi adottságainak megfelelően fejlődik, a kedvezőtlen adottságú mezőgazdasági üzemek által kidolgozott programok szerint és a nagyobb helyi fogyasztópiacok igényeire figyelemmel.

Észak-Alföldet továbbra is a jelentékeny természetes szaporodás és az elvándorlás (különösen Szabolcs-Szatmár és Hajdú-Bihar megyéből) jellemzi, bár az elvándorlást illetően valamelyest kedvezőbben alakul a kép. A gazdasági fejlődést a tervezett nagyberuházások mellett a körzet kijelölt közép- és kisvárosaiba telepítendő ipari termelőegységek is segítik. Ehhez központi támogatást is kap a terület. Az ipari foglalkoztatottak száma az átlagnál gyorsabban emelkedik.

A mezőgazdaság fejlesztését mindenekelőtt az öntözőrendszerek kiépítése és a termelési eljárások korszerűsítése biztosítja. A növekvő mezőgazdasági termeléshez szükséges raktározási, tartósítási, feldolgozási és szállítási kapacitások jelentősen bővülnek.

Dél-Alföld munkaerőforrása tovább csökken. A kutatás eredményeitől függően bővíülhet a körzet szénhidrogén-termelése. A gép- és könnyűiparban a meglevő termelőegységek korszerűsítése a fő feladat.

Békés megye északi részén a kevésbé intenzív fejlesztés is megengedhető. A körzet nagy jelentőségű mezőgazdasági termelésének – az országos átlagnál nagyobb és munkaerőt felszabadító – korszerűsítését az ültetvények rekonstrukciójával, gépesítéssel, az öntözési lehetőség bővítésével lehet elérni. Fokozott figyelmet kell fordítani a zöldség- és gyümölcs-termelés fejlesztésére, valamint a mezőgazdasági termelés és az élelmiszeripar közötti összhang javítására.

Észak-Dunántúlon a munkaerőforrás kis mértékben növekszik, ami – a mezőgazdaság munkaerőigényének a csökkenésével együtt – lehetővé teszi a nem mezőgazdasági ágazatok kiegyensúlyozottabb fejlődését. A körzet természeti erőforrásainak kihasználásával tovább fejlődik a szénbányászat, az alumíniumipar és az építőanyag-ipar. A meglevő vegyipari bázisok bővítése mellett a már kialakult országos jelentőségű gépipari

vállalatokban és a hozzájuk tartozó telepeken fejlesztjük a számítógépgyártást és az alkatrészgyártást.

A mezőgazdaság feladata az, hogy folytassák az adottságokhoz jobban alkalmazkodó termelési szerkezet kialakítását, a korszerű termelési rendszerek elterjesztését, és biztosítsák az élelmiszer-gazdaság vertikális fejlődését.

Dél-Dunántúlon a munkaerőforrás kis mértékben csökken, és a foglalkoztatási szerkezet megváltozik. Hozzájárul ehhez, illetve segítséget jelent, hogy erőteljesen csökken a mezőgazdaság munkaerőigénye. Az ipar fejlődését alapvetően a már kialakult telephelyek korszerűsítésével és további fejlesztésével kell biztosítani. Az egész népgazdaság szempontjából kiemelkedő jelentőségű a napjainkban épülő Paksi Atomerőmű, amely az ötödik ötéves terv éveiben már áramot fog adni. Jelentősen javul Pécs ipari struktúrája, gépipara a meglévő termelőegységek fejlesztésével erőteljesen bővül. Egyes települések kedvező iparfejlesztési adottságainak a kihasználását központilag is támogatjuk. A mezőgazdaságon belül – a kedvező feltételeket kihasználva – elsősorban az állattenyésztés és az ehhez kapcsolódó feldolgozó kapacitás fejlesztése a legfontosabb feladat.

A *településhálózat* fejlődésének fő irányai nem változnak. Továbbra is alapvető feladat az infrastrukturális hálózat területileg kiegyenlítettebb fejlesztése. A városokba irányuló népességmozgás csökken, de ezt általában ellensúlyozza a növekvő természetes szaporulat. A városi jellegű települések népességszáma ily módon összességében mintegy 300 000 fővel növekszik. Ezt a fejlődést az infrastrukturális ellátás fejlesztése lényegében követi, elősegítve a még meglévő feszültségek mérséklését is.

A lakosság életkörülményeinek területi fejlesztésében megkülönböztetett a szerepük azoknak az ipari centrumoknak, amelyek egyben az ország legjelentősebb városai. Ide koncentrálódik az állami lakásépítés 85%-a, s ezekben a városokban fejlesztjük a leggyorsabban a kereskedelmi hálózatot, a tömegközlekedést, a gyermekintézmények hálózatát.

Az ország népességének közel egynegyedét tömörítő fővárosi agglomerációban – az ipar intenzív fejlődése mellett – a legfontosabb feladat a lakosságot ellátó, korszerűbb feltételek között működő szolgáltató ágazatok fejlesztése, különösen a lakásellá-

tottság javítása, valamint a fővárosi és a főváros környéki tömegközlekedés színvonalának emelése.

A *felső fokú* központok közül megkülönböztetett figyelmet fordítunk az öt nagyváros fejlesztésére, az infrastrukturális feszültségek feloldására, különösen a lakásépítés, a kereskedelem, a tömegközlekedés és a gyermekintézményi hálózat tekintetében. A gyors ütemű lakásépítés ellenére ezekben a városokban a lakásellátottság színvonala a tervidőszak végén az országos átlagnál még mindig kedvezőtlenebb lesz.

A megyeszékhelyeknek továbbra is jelentős szerepük lesz az ország arányos területi fejlesztésében és a megyék társadalmi-gazdasági életének szervezésében. A központi és a területi szervek a fejlesztési eszközök jelentős részét a dinamikusan fejlődő településekre összpontosítják. Ennek eredményeként csökken a megyeszékhelyek közötti különbség a lakás, a víz és csatorna, valamint a kereskedelmi, az egészségügyi és a kulturális ellátottságban.

A *középfokú* központok – városok és városi jellegű települések – is gyorsabban fejlődnek, egyrészt a fejlesztésre rendelkezésre álló jobb adottságaik révén, másrészt a településközpontok és ezek környéke intenzívebb kapcsolatának az eredményeként. Az infrastrukturális fejlesztés – amely az alföldi városokban az átlagosnál nagyobb arányú – elősegíti a települések városi jellegű fejlődését, amiben jelentős szerepe lesz a lakossági erőforrásoknak is.

Az *alsó fokú* központok alapellátást nyújtó intézményeinek fejlesztését a helyi és a körzetükben levő apró- vagy kisközségek népessége életkörülményeinek a javítása is megköveteli.

Látható tehát, hogy a területfejlesztési politikánk centrumában az ötödik ötéves terv éveiben is a dolgozó ember áll.

Ugyanúgy nagy jelentőségű feladatnak tekintjük az ember környezetének a védelmét.

Az ember és a környezete közötti harmonikus kapcsolatok biztosítása érdekében fokozottabb figyelmet fordítunk a környezeti ártalmak további elterjedésének a megakadályozására, a már kialakult ártalmak csökkentésére és a termelőerők fejlesztésével együtt jelentkező újabb veszélyek elhárítására. A tervidőszakban a környezetvédelem igen fontos feladatai: a levegő

tisztaságának és a vizek minőségének a védelme, valamint a hulladékok ártalmatlanítása.

A levegő tisztaságának védelme érdekében - elsősorban Budapesten, Miskolcon, Tatabányán, Veszprémben, Pécsen és a városok környékén - a szilárd légszennyezettség csökkentése és a különösen veszélyes gáznemű légszennyeződés megszüntetése a legfontosabb feladat.

A vízkészletek további elszennyeződésének megakadályozása, valamint az egyes területeken már meglévő szennyezettség csökkentése céljából a települések szennyvíztisztító kapacitása napi mintegy 850 000 m³ teljesítménnyel növekszik. A szennyvíz-tisztítás fejlesztését elsősorban a budapesti agglomerációra és a nagyobb ipari városokra, valamint a befogadó élővizekkel nem rendelkező nagyvárosokra kell koncentrálni. Emellett kiemeit feladat a Balaton és a Velencei-tó vízminőségének a védelme is.

A kommunális hulladékok rendszeres gyűjtésébe bekapcsolt lakások aránya különösen a nagyvárosokban növekszik. Az ipari hulladékok ártalmatlanítása mellett fokozatosan bevezetik a hulladékmentes, illetve környezetkímélő, hulladékszegény technológiai folyamatokat.

Úgy véljük, hogy az életszínvonal emelésének, az életkörülmények javításának a terve jól tükrözi azt a törekvésünket, hogy dolgozó népünk a szocialista hazában, egyre szebb környezetben, egyre jobb és kulturáltabb körülmények között, szocialista ország állampolgárához méltóan dolgozhasson és élhessen.

VI. NEMZETKÖZI GAZDASÁGI EGYÜTTMŰKÖDÉS ÉS KÜLKERESKEDELEM

A külkereskedelemnek megkülönböztetett helye, fontossága van országunk gazdasági életében. Először is azért, mert nyersanyagban rendkívül szegény ország vagyunk. A 12 legfontosabb ipari nyersanyag közül csupán egyből – a bauxitból – rendelkezünk a belföldi igényekhez elegendő, illetve azt meghaladó készletekkel. Az ország ipara tehát tulajdonképpen egyetlen napig sem tudna dolgozni importnyersanyag nélkül. Továbbá rendkívül fontos azért, mert belső piacunk szűk, tehát csupán hazai ellátásra termelve nem tudnánk biztosítani a szériagyártást, márpedig ez feltétele a modern nagyipari módszerek célszerű alkalmazásának, a kutatás és a nagyértékű gépek eredményes, gazdaságos kihasználásának.

A nemzetközi munkamegosztásban való részvétel minden ország számára fontos, de a mi adottságaink ezt különösen indokolják. A nemzetközi munkamegosztás bővítése eszköz arra, hogy hatékonyabbá tegyük a termelésünket, gazdaságunkat, gyorsabb ütemben gazdagítsuk szocialista államunkat, állampolgárainkat. Ezt számunkra elősorban a KGST-országokkal való külgazdasági kapcsolataink fejlesztése biztosítja. Hogy ez mennyire így igaz, elegendő csupán arra gondolni, hogy milyen rendkívül nehéz helyzetbe sodródtunk volna az elmúlt években az energiahordozók és nyersanyagok árának nagyarányú emelkedése miatt, ha külkereskedelmi forgalmunk, nyersanyagellátásunk nem a szocialista országokkal való együttműködésre alapozódna.

Könyvünk előző fejezeteiben már részletesen tárgyaltuk az export- és importtevékenységünk javításának rendkívül nagy fontosságát, a szocialista országok gazdasági kapcsolatai fejlesztését.

tésének és általában a külkereskedelmi kapcsolatok hatékonyabbá tételének a szükségességét, nélkülözhetetlenségét. Ezért most főként az ötödik ötéves terv számszerűsített adataival foglalkozunk, hangsúlyozva, hogy az abban foglaltak teljesítése a terv sikerének központi kérdése.

Külgazdasági kapcsolataink bővítésének alapvető célja, hogy általános előrehaladásunkhoz – a gazdasági növekedéshez, a szerkezeti változásokhoz, az életszínvonal emeléséhez – biztosítsa a megfelelő külső feltételeket. Ez mindenekelőtt az áruforgalom gyors növelésével, a termelési és fejlesztési, a szakosítási és kooperációs, a tudományos és kutatási együttműködés hatékonyságának jelentős fokozásával, s ennek alapján a külső és belső egyensúlyi feltételek javításához való hozzájárulással érhető el. E mellett aktív nemzetközi hitelpolitikára és tevékenységre is szükség van, hogy külső erőforrásokat vonjunk be az egyensúly megteremtésért és a gazdaság fejlesztését szolgáló feladatok megoldásához.

A külkereskedelmi áruforgalom tervezett növekedése, színvonalra és összetétele a népgazdaság várható importigényein és exportképességének kívánatos javulásán alapul. Ezt figyelembe véve a külkereskedelmi áruforgalom öt év alatt összességében 45–50%-kal növekszik úgy, hogy a kivitel a behozatalnál gyorsabban nő, különösen a nem rubel elszámolású viszonylatban.

A behozatal előirányzott növekedése egészében biztosítja a termelés alap- és nyersanyagigényeinek kielégítését, a technikailag korszerű gépek és berendezések beszerzése révén elősegíti a termelés szerkezetének átalakítását, növeli a lakosság áruellátásának javítását szolgáló fogyasztási cikkek mennyiségét és választékát. Mindemellett a behozatal tervezett növelése nem éri el a népgazdasági szükségletek szempontjából optimális szintet, ezért az importtermékek felhasználásában a takarékoság, a célszerűség, a gazdaságosság követelményeinek fokozottan érvényt kell szerezni.

A tervezett import biztosítása és az egyensúlyi viszonyok javítása a megváltozott nemzetközi feltételek között a kivitelnek a rubelviszonylatban dinamikus, de az 1971–75 évekénél lassúbb, dollárviszonylatban pedig igen gyors növekedését, gazdaságosságának erőteljes fokozását igényli. Ez csak akkor valósít

ható meg, ha a hatékonyság nagymértékben javul, a fejlesztés-
seknél fokozottan érvényesül az exportorientáció, a termelés
szerkezete kedvező irányba és jelentősen módosul, s ennek alap-
ján érzékelhetően fokozódik a népgazdaság exportképessége.

Nemzetközi gazdasági kapcsolatainkban továbbra is meghatá-
rozó szerepe lesz *a Szovjetunióval és a többi KGST-országgal
folytatott tervszerű gazdasági együttműködés és a kölcsönös
áruforgalom erőteljes fejlesztésének.* E fő reláción belül gazda-
sági kapcsolataink, kölcsönös áruforgalmunk a Szovjetunióval az
átlagosnál erőteljesebben bővül, s így fokozódik a Szovjetunió
szerepe a magyar gazdaság kellően dinamikus, kiegyensúlyozott
fejlesztésében. A Szovjetunió lesz továbbra is a nagy volumenű
exporttermékeink elsődleges piaca, a nyersanyagbeszerzésben
- különösen az energia és energiahordozók tekintetében - pedig
a legfontosabb szállítónk.

Külkereskedelmi forgalmunk több mint egyharmadát a Szov-
jetunióval bonyolítjuk le. A kölcsönös áruszállítások volumene
1975-ben több mint 50%-kal haladta meg az 1970. évi forgalmat.
1960 és 1975 között a növekedés üteme meghaladta az évi
11%-ot, ami közel kétszerese a nemzeti jövedelem növeke-
dési ütemének. De nemcsak Magyarország külkereskedelmi
forgalmában jelentős a Szovjetunió részesedése, a külkereske-
delmi partnerek sorában a szovjet külkereskedelemben az 5-6.
helyen állunk. Országaink külkereskedelmi forgalmának növe-
kedési ütemére jellemző, hogy a forgalom minden 1%-os növe-
kedése az 50-es években 3 millió, az 1961-1970-es években 10
millió, 1975-ben pedig több mint 20 millió rubelt tett ki.

Az 1971-1975. évi árucseré-forgalmi megállapodás 9,2 mil-
liárd rubel áruforgalmat irányzott elő, a tényleges forgalom pe-
dig meghaladta a 10 milliárd rubelt. Kölcsönösen kedvező a
külkereskedelem szerkezete. A magyar exportban a gépipari ter-
mékek részesedése meghaladta az 50, az évről évre növekvő
könnyűipari és élelmiszeripari exportunk részesedése pedig a
30%-ot. A *szovjet export* szerkezetében az energiahordozók,
nyersanyagok és félkész termékek részesedése több mint 60%.
Jelentős helyet foglalnak el a szovjet exportban a komplett
gyárak, beruházási javak, amelyek a negyedik ötéves terv idő-
szakában is nagymértékben elősegítették gazdaságunk fejlődé-

sét. (Pl. az Orosházi Síküveggyár, az Inotai Erőmű két, egyenként 100 MW-os gázturbinája, a Dunai Vasmű és az Ózdi Kohászati Üzemek folyamatos acélöntőművei, öt házgyár stb.)

A külgazdasági kapcsolatok fejlesztésének továbbra is alapvető iránya a KGST-országok szocialista gazdasági integrációja kibontakozásában való aktív részvétel. Ennek érdekében a KGST-országok 1976–1980-as évekre szóló egyeztetett tervéből és a megkötött együttműködési megállapodásokból eredő kölcsönös kötelezettségek teljesítése és az integrációs együttműködés fejlesztését előmozdító lehetőségek feltárása az egyik legfontosabb feladat.

Az együttműködés alapját, biztonságát a tervek nemzetközi egyeztetése és az ezen alapuló hosszú lejáratú megállapodások, kooperációs és más együttműködési szerződések képezik. A nép-gazdasági tervek összehangolásának eredményei alapján a szocialista országokkal kötött megállapodásoknak megfelelően bővül a tudományos, a kutatási, a fejlesztési és a termelési együttműködés s a különböző formákban megvalósuló szakosítás és kooperáció.

A kapcsolatok megalapozásához hozzájárul, hogy a szocialista országokkal, elsősorban a Szovjetunióval való gazdasági kapcsolatainkban a *magasabb rendű kapcsolati formák* (a termelési együttműködésnek, a nyers- és alapanyagtermelés közösen történő fejlesztésének stb.) *szerepe* fokozódik. Részt veszünk az orenburgi gázvezeték, az uszty-ilimszki cellulózkombinát, a kijembajevi azbesztkitermelő és -dúsító kombinát stb. építésében. Közös erővel megépítjük a Vinnyica–Albertirsa közötti 750 kW-os villamos távvezetékét. A Szovjetunióval, a Német Demokratikus Köztársasággal és más országokkal olyan árukonstrukciókat alakítottunk ki, amelyek az adott országok kölcsönös érdekeinek megfelelően biztosítják a különféle termékek kölcsönös cseréjének dinamikus emelkedését.

A feldolgozó iparban is bővülnek a kooperációs, szakosítási kapcsolataink. Elsősorban a gépipari és a vegyipari termelés műszaki színvonalának emelése és hatékonyságának növelése, szerkezetének javítása terén támaszkodhatunk növekvő mértékben a KGST-országokkal megvalósuló együttműködés fejlesztésére. A tartós jellegű műszaki kutatási és termelési kapcsolata-

tainkban a feldolgozó ipar számára szükséges félkész gyártmányok, részegységek és produktív alkatrészek gyártásában van szükség és lehetőség a szakosítás és kooperáció elmélyítésére.

Érdekeinknek megfelelően aktívan részt veszünk a KGST-országok közös gazdasági szervezeteinek létrehozásában és tevékenységében, de fejlesztjük a KGST kutatási intézményeivel, a termelő és felhasználó vállalataival való közvetlen kapcsolatot is.

Népgazdaságunk szükségleteit és a szocialista országok termelési szerkezetét, szállítási lehetőségeit figyelembe véve a *rubelviszonylatú behozatal a tervidőszakban 32–35⁰/₀-kal növelhető*. A baráti országokból, mindenekelőtt a Szovjetunióból szerezzük be a szükséges nyersanyagok, energiahordozók döntő részét. A szovjet *kőolajimport* az 1975. évi 6 millió tonnáról 1980-ban 8,5 millió tonnára (ebből egymillió tonnát külön megállapodás keretében szerzünk be), a *villamosenergia-behozatal* 4,3 milliárd kWó-ról 8 milliárd kWó-ra nő. *Földgázból* a KGST-országokból 1975-ben 800 millió m³-t importáltunk, 1980-ban pedig már 4 milliárd m³-t (ebből 3,8 milliárd m³-t a Szovjetunióból). A *kőolajtermékek* behozatala 355 000 tonnáról 1,5 millió tonnára növekszik. *Ammóniákszódából* 50⁰/₀-kal, *polietilénből* 70⁰/₀-kal, *káliműtrágyából* több mint 20⁰/₀-kal növekszik az import öt év alatt.

A magyar népgazdaság fejlődésében fontos szerepet tölthettek be azok a *gépek és berendezések*, amelyeket az elmúlt időszakokban a Szovjetunióból vásároltunk. Az ötödik ötéves terv éveiben e területen is bővülő kapcsolatokkal számolunk. A Szovjetunió műszaki segítséget nyújt a dunántúli *szénbányászat* fejlesztéséhez, a *Paksi Atomerőmű* gépészeti berendezéseinek 70⁰/₀-át szállítja, elősegíti a Bélapátfalvai Cementgyár építését, a Dunai Vasműben *konverteres acélmű* építését stb.

A rubelviszonylatú behozatal feltételei azonban számos esetben *nehezebbé* válnak. Néhány fontos termékből (elsősorban hengerelt áru, színesfémek, bizonyos vegyianyagok, mezőgazdasági termékek, korszerű gépek, berendezések) – a szocialista országok belső felhasználásának jelentős bővülése és kapacitásfejlesztési problémák miatt – nem, vagy a korábbinál csak kisebb mértékben lehet növelni a behozatalt. Egyes alapvető nyers-

anyagok behozatalának az emelése érdekében *beruházási hitelt nyújtunk*. Probléma számunkra az is, hogy jelentősen emelkednek a nyersanyagok *szerződéses árai*. Egyes árukból – a kliringben és beruházási hitelben biztosított volumeneken túl – csak tőkés exportárualapok (hús, gabona) ellenében kapunk bizonyos többletet. Mindemellett jelentősen tovább nő a konvertibilis devizában, a mindenkori tőkés világpiaci árakon lebonyolított forgalom is. Ezen beszerzési formák – a feltételek nehezedeése ellenére is – sokkal *kedvezőbbek, mint a tőkés piaci feltételek*.

A rubelviszonylatú kivitel a behozatalt valamelyest meghaladó ütemben 42–45%-kal nő. Ennek a lehetőségét a szocialista piacokon kialakult kedvező értékesítési lehetőségek, illetve válalataink nagyfokú rubelviszonylatú exportorientációja teremti meg. A kivitelt azonban csak akkor növelhetjük a tervezettnél gyorsabban, ha azt a népgazdaság tervezett felhasználási szükségletét kielégítő többletbehozattal ellensúlyozni lehet.

A kivitelen belül változatlanul a gépipari és a vegyipari termékek exportja fejlődik a legdinamikusabban. 1980-ban már kb. 9000 darab autóbust exportálunk a baráti országokba, átvitel-technikai és távbeszélőközpontból pedig közel megkétszereződik a kivitel 1975 és 1980 között. Több mint 70%-kal emelkedik a számítástechnikai eszközök és berendezések exportja is. A gépipari export így 1980-ban már az összes exportunknak közel az 58%-át teszi ki.

Vegyipari kivitelünkben továbbra is fontos szerepet játszanak a gyógyszerek, amelyeknek az exportja közel 40%-kal emelkedik. Az olefinprogram révén 1980-ban már 50 000 tonna PVC-por, 130 000 tonna etilén, 80 000 tonna propilén exportálható. Rendkívül erőteljesen – közel a hétszeresére – emelkedik a kivitelünk növényvédő szerekből is.

Az anyagjellegű termékek exportját – a megváltozott feltételek között – aligha fokozhatjuk. Ezért a bányászati termékek exportja azonos marad, a kohászati termékeké is csak alig emelkedik. Ezzel szemben – a gabona-hús konstrukciók révén – gyorsan növekszik az élelmiszerek exportja és 38–40%-kal bővül a könnyűipari kivitel is.

A KGST szerződéses árak várható változásai miatt 1976 és 1980 között – az előző öt évhez viszonyítva – az export árszín-

vonala lassabban nő, mint az importé. A cserearányromlást azonban lényegében ellensúlyozza, hogy az exportot nagyobb mértékben emeljük, mint az importot.

A kölcsönös előnyök és érdekek elve alapján fokozzuk gazdasági kapcsolatainkat a *fejlett tőkés országokkal is*. Ez vonatkozik az áruforgalom növelésére, a kooperációs kapcsolatokra, a fejlett technika átvételét lehetővé tevő „know-how”-ra, valamint a licenciák vásárlására is.

Gazdasági és politikai érdekeinkkel összhangban jelentősen fejlődnek gazdasági kapcsolataink a *fejlődő országokkal*. E téren különösen fontos bővíteni a termelési, a fejlesztési és a kooperációs együttműködést. Jelentősen növeljük a behozatalt nyersanyagokból, félkész és késztermékekből, és ellentételként fokozzuk a gazdaságos exportot a fejlődő országok igényeinek figyelembevételével.

A tőkés világpiacon az utóbbi években kiéleződött piaci helyzet, a nyersanyagárak jelentős emelkedése, a cserearányok számunkra hátrányos megváltozása, s mindezek hatásaként az 1974-1975-ös évben keletkezett jelentékeny áruforgalmi mérleghiányunk alapvetően befolyásolta az öt évre tervezhető dollárviszonylatú külkereskedelmi áruforgalmunkat.

Az adósságállományunk és a hitelfelvételi lehetőségeink által meghatározott fizetési mérlegegyensúly megköveteli a kivitelnek a behozatalnál sokkal gyorsabb ütemű fejlesztését. Ezért - 1972. évi áron számolva - öt év alatt a népgazdaság tervezett fejlődéséhez feltétlenül szükséges *37-38%-os importnövekedés mellett az exportnak legalább 60%-kal*, ezen belül az ipari exportnak kb. 75%-kal, az élelmiszergazdaság kivitelének pedig 37-40%-kal kell emelkednie. Különösen fontos, hogy a tervidőszak első két-három évében biztosítsuk az export dinamikus és az import viszonylag mérsékelt növekedését.

A dollárviszonylatú export 60%-os növekedése csak akkor biztosítható, ha népgazdaságunk exportképessége jelentősen javul, a termelési struktúra, a vállalati gyártmányszerkezet valóban erőteljesen és a kívánatosnak megfelelően változik. Főként a magasabb feldolgozottságú és kisebb anyagtartalmú termékek exportjára kell törekedni. Szorgalmazni kell tehát a fejlesztési eszközök exportnövekedést vagy importmegtakarítást eredmé-

nyező felhasználását célzó kezdeményezéseket és intézkedéseket, valamint újabb, hatékonyabb formákat, módszereket alkalmazva fokozni kell a termelő vállalatok érdekeltségét a tőkés relációjú exportban. A kivitel tervezett növekedése megkívánja a piaci munka tökéletesítését, a már meglevő piacainkon termékeink elhelyezésének a biztosítását, és újabb piacoknak a felkutatását.

A kivitelen belül a gépipari és a vegyipari export öt év alatt több mint a kétszeresére, a könnyűipari termékek exportja pedig szintén jelentősen, kb. 70%-kal növekszik.

A dollárviszonylatú áruforgalmi tervünk is nagy körültekintéssel készült, de bizonytalansági tényezők is szerephez jutnak, melyek a tőkés piaci konjunktúrával, az árszínvonal és a cserearányok 1980-ig várható alakulásával kapcsolatosak. A terv azal számol, hogy az 1975. évihez képest a cserearány mintegy 8%-kal javul 1980-ra. A cserearány ténylegesen azonban ettől eltérően is változhat, s e tekintetben - a forgalom nagyságrendje miatt - már néhány százaléknyi különbség is - akár pozitív, akár negatív irányba - érdemlegesen befolyásolhatja az áruforgalmi és a fizetési mérleg egyenlegét és a hazai célokra felhasználható nemzeti jövedelem volumenét.

VII. VÁLLALATI TERVEK, VÁLLALATI GAZDASÁGPOLITIKA

Láthattuk, hogy a népgazdasági terv reáíisan határozza meg és átfogja a társadalmi-gazdasági fejlődés fő folyamatait és lelkésítő célokat, de nem könnyű feladatokat ír elő dolgozó népünk számára. A népgazdaság tervezése során azonban nincs lehetőség a fejlődésre ható valamennyi tényező pontos kiszámítására, a gazdasági fejlődés tendenciáinak teljesen pontos megállapítására. A népgazdasági terv kidolgozásakor és a végrehajtás folyamataiban számos bizonytalansági tényezővel is számolni kell. Ez is a realitások körébe tartozik. A már említett – főként külgazdasági – okok miatt az ötödik ötéves terv éveiben várhatóan szaporodnak azok a tényezők, amelyek a terv kidolgozásakor és elfogadásakor még nem voltak láthatóak. Ez azonban nem okozhat zavart a fejlődés fő tényezőiben a terv alapkoncepciójában. *A tervező szervek azonban, számítva a bizonytalansági tényezőkre, nem határozták meg teljeskörűen a fejlődést, mégpedig azért, hogy az ötéves terv kellő rugalmasságot, mozgásteret adjon mind a központi, mind a gazdálkodó egységek számára a nem várt, vagy az előre nem eléggé pontosan látható és nem felmérhető pozitív tendenciákhoz való alkalmazkodásra, illetve a negatív tendenciák leküzdésére.*

Az ötödik ötéves terv sok szempontból determinált, de öt évre előre mindent elrendezni képtelen. Számos lehetőséget nyitva hagy és feltételezi, hogy a végrehajtás közben adódó kedvező alkalmakat rugalmasan kihasználjuk különösen a fejlesztésben és a szerkezet átalakításában. A terv e „nyitott jellegét” tekintve lényeges, hogy bizonyos tartalékokat tartalmaz beruházásokban, részben forint összegben, részben oly módon, hogy a terv-

ben nem került sor az 1978–1980-ban kezdődő nagyberuházások tételes jóváhagyására.

Mindebből az is következik, hogy a jelenlegi tervidőszakban *növekszik az éves tervek jelentősége*. Az éves tervek során bizonyos korrekciókra is sor kerülhet az ötödik ötéves terv fejlesztési célkitűzéseit illetően, de anélkül, hogy a terv koncepciója, fő céljai módosulnának.

A gazdaságpolitikai *stratégia* kiemelkedő fontossága mellett a *taktika* is nagyobb jelentőségűvé válik. Erre fokozott figyelmet kell fordítani. Tudjuk, hogy az ötödik ötéves terv a párt XI. kongresszusán elfogadott programnyilatkozatra, valamint a távlati tervben rögzített gazdaságpolitikai stratégiára épül, sőt bizonyos értelemben maga az ötéves terv is középtávú gazdaságpolitikai stratégiai célokat fogalmaz meg. Minthogy azonban az ötödik ötéves terv sok feltételezéssel él, s a szokásosnál több bizonytalansági tényezővel számol – a már említett okok miatt –, indokolt a népgazdasági terv folyamatos „gondozása”, ami azt jelenti, hogy menet közben ellenőrizni kell a külgazdasági feltételekben bekövetkező változások népgazdasági következményeit, és megfelelő intézkedéseket kell tenni a változó nemzetközi gazdasági követelmények kielégítésére.

Az 1976-os terv már az elmondottak figyelembevételével készült. A tervcélok teljesítése jelentősen elősegíti az ötéves tervben foglalt feladatok időarányos részének az elvégzését is.

Az előre nem látható tényezők nemcsak az *éves* tervek szerepét, fontosságát növelik középlejáratú céljaink valóra váltásában, hanem fokozzák a *vállalati* tervek jelentőségét is, mind az éves, mind az ötéves vállalati tervekét. Ez utóbbinak most úgyszólván hézagpótló szerepe van. Hiszen amíg a gyorsan és gyakran kiszámíthatatlanul változó világpiaci körülmények az előre látást *általában* nagymértékben akadályozzák, addig a vállalatoknak *konkrét* esetekben jó piaci-gazdasági munkával módjuk van jövőbeni lehetőségeiket pontosabban és hosszabb távra is felmérni.

A vállalatok az ötéves terv készítésével kapcsolatban általában kétirányú tervezési feladatot látnak el:

– a népgazdasági tervező szervek felkérésére meghatározott

keretek között részt vesznek a népgazdasági terv megalapozásában;

- jóváhagyott népgazdasági terv alapján, a gazdasági szabályozás által közvetített követelményeknek, a piaci feltételeknek megfelelően, valamint lehetőségeik figyelembevételével elkészítik saját terveiket.

Tervezési rendszerünk új eleme, hogy a népgazdaság fejlődésében kulcsfontosságú szerepet betöltő 49 vállalat a népgazdasági középtávú tervezés viszonylag korai szakaszában előzetes fejlesztési elgondolásokat dolgozott ki. A népgazdasági tervvel való kapcsolat azonban inkább „beépülés” jellegű, azaz a vállalat saját tevékenységét a népgazdasági tervben kifejeződő céloknak megfelelően alakítja.

A vállalati tervezésnek két alapvető követelményt kell kielégítenie. Egyrészt a vállalati tervnek tartalmaznia kell a népgazdasági terv egészéből a vállalatra közvetlenül háruló, vagy a szabályozórendszer által közvetve ösztönzött feladatokat, másrészt tükröznie kell a vállalatnak, mint elkülönült gazdasági egységnek az érdekeit.

A tervezés a vállalati politika megalapozásának eszköze, és megvalósításának alapvető feltétele. A vállalati politika és a vállalati tervezés tehát a vállalatvezetésnek dialektikus egységet alkotó eszköze. A vállalati terv a vállalati cselekvés megalapozója. A vállalat tehát elsősorban a maga számára tervez, és ezért a tervezés módszereit is végső soron a vállalat határozza meg. A vállalatok - terveik összeállításakor - természetesen figyelembe veszik, hogy tevékenységüknek összhangban kell lennie a népgazdasági tervben foglalt célokkal.

A vállalati tervezés eredményességének egyik előfeltétele, hogy a vállalatok *megfelelő tájékoztatást kapjanak* a népgazdaság tervezett fejlődéséről és a gazdálkodás feltételeinek a változásáról. Ezzel kapcsolatban igen nagy feladat hárul az irányító szervekre, amelyeknek össze kell egyeztetniük a megfelelő tájékoztatást és orientálást, indokolt esetekben a koordinációs tevékenységet a vállalatok önállóságának és felelősségének maradtaként érvényesítésével. Nem kétséges, hogy ha ezt a feladatot jól ellátják és sikerül kibontakoztatniuk a gazdálkodó szervezetek felelős és öntevékeny tervező tevékenységét, akkor a

vállalati középtávú tervezés egész tervezési rendszerünk fejlődésének jelentős állomásává válik.

E téren kétségkívül bizonyos fejlődés tapasztalható. Az elmúlt időszakban – éppen a középfokú irányító szervek javuló munkájának a hatására – az *ágazati* tervezés szerepe nőtt, módszerei fejlődtek. S bár nincsenek ágazati és címzett tervfeladatok, az ágazati szervek jól beilleszkedtek az új tervezői szerepkörbe. Az ágazati minisztériumok aktívan részt vettek a tervek kidolgozásában: egyfelől a népgazdasági terv ágazati célkitűzéseinek a kialakításában, másfelől a vállalati tervek kidolgozásának a segítségével.

Megjegyezzük azonban, hogy a legjobb *külső* segítség sem képes jó vállalati tervet produkálni alapos *belső* munka nélkül. S ez a munka – hasonlóan a népgazdasági tervek készítéséhez – napjainkban nehezebb, mint korábban volt.

Problémát jelent, hogy bizonyos fokig megváltoztak a vállalatokat érintő *belső* gazdasági körülmények. A vállalatok helyzete a piacon eddig kedvezőbb volt, ugyanis mint eladókat a különböző preferenciák, az adó- és árkedvezmények, a különböző központi juttatások bizonyos mértékig védték, s ha a világpiac kedvezően alakult, akkor ez többnyire a vállalatokra is jól hatott, nyereségük növekedett, a kedvezőtlen jelenségek hatása viszont főként a költségvetést sújtotta.

Így a vállalati és a népgazdasági szintű gazdaságosság közötti eltérés az energia- és a nyersanyagválság hatására az elmúlt időszakban fokozódott. Az Országos Anyag- és Árhivatal számításai szerint a legutóbbi időkhöz az igen jelentős importált áruk áremelkedésének csak mintegy 30%-a érintette a vállalatokat, a többi terhet a költségvetés viselte.

A két oldalról is „biztosított” gazdasági környezet, a piac, nem feltétlenül kényszerítette a vállalatokat gazdálkodásuk hatékonyságának fokozására, a műszaki fejlesztésre és a gyártmány-szerkezet korszerűsítésére.

A közelmúltban hozott központi intézkedések a vállalatokat, egyrészt mint vevőket (pl. a kohászati termékekkel, az energia-hordozókkal, az importtal kapcsolatos rendelkezések), másrészt mint eladókat is (pl. export termelési adó, export tilalom, engedélyek stb.) már erőteljesebben érintik. Ezt végső soron úgy is

lehet értékelni, mint a vállalatok piaci érzékenységének a növeledését, a világpiaci átrendeződés hatásai és a vállalati gazdálkodás közötti kapcsolat erősítését. A vállalatokat – mint eladókat és mint vevőket – a világpiaci hatások ezek után érzékenyebben érik, és így csökken a népgazdasági és a vállalati gazdaságosság és érdek közötti különbség.

Mindez a vállalatokat eddigi gazdálkodásuk átértékelésére, olyan tervek készítésére készíti, amelyek jobb költséggazdálkodásra, a tartalékok feltárására és hasznosítására, a termelési szerkezet módosítására, végső soron gazdálkodásuk hatékonyságának a fokozására kényszeríti őket.

A vállalatok megváltozott helyzete ugyanis nem tekinthető átmenetinek, rendkívülinek, hiszen a gazdasági környezetnek a vállalati gazdálkodásra való egyre nagyobb hatása a természetes, ezért a vállalatoknak gazdálkodásukat, magatartásukat ehhez a valóságos gazdasági környezethez kell igazítaniuk. Az elmúlt időszak tapasztalata is egyértelműen igazolta, hogy a gazdálkodás erőteljes fejlődése és stabilitása, a különböző külső váratlan hatásoktól való viszonylagos függetlenség, hosszabb távon is megalapozott stratégiai célokat, a műszaki színvonal emelését, az eleven és holt munka felhasználás hatékonyságának állandó fokozását kívánja meg.

Számolni kell azonban a vállalati terveknek a beruházási eszközök drágulásával és a források korlátozottságával is. Ezért szükséges, hogy az eddiginél jobban előtérbe kerüljenek a gazdasági megfontolások, és ne a lehetséges beruházási elképzelések képezzék a tervezés kiindulópontját, hanem a gazdaságos célok orientáljanak a szükséges beruházásokra.

Újszerű problémát vet fel a vállalati tervezésben a *belső* gazdasági körülmények változása mellett a *külső* tényezők változása is. A vállalati tervek feladata mindenekelőtt az, hogy összefüggő, konzisztens képet rajzoljanak arról, hogy a vállalat hová jut el öt év múlva, és miként teszi meg ezt az utat. Ez általános orientációt ad a vállalati munkához, bázist az éves tervek készítéséhez.

A középtávú terv másik célja, hogy megalapozzon olyan döntéseket, amelyeknek a hatása csak később jelentkezik. Természetesen már napjainkban is dönteni kell valamely alternatíva

elfogadásáról, de az látszik célszerűnek, ha a vállalatok több alternatívának a szinte egyenrangú kezelésével többféle jövőre készülnek fel. A reális alternatívákat ne vessék el véglegesen, ne „selejtezzék ki”, hanem tartsák „készenlétben” arra az esetre, ha olyan változás történne, ami indokolttá tenné ezek felhasználását.

Mindezek alapján tehát növekszik a középtávú tervnek az a szerepe, hogy ne csak a mai, hanem a későbbi döntésekre való felkészülés alapja is legyen.

Minden vállalatnak a tervét számottevően meghatározzák a *korábbi időszakban hozott döntései*. (E döntések vonatkozhatnak a vállalat termelőberendezéseire, a piaci-kooperációs kapcsolatokra, a termékstruktúrára, a területi elhelyezkedésre stb.) A tervezésnek e döntésekből eredő meghatározottsága annál nagyobb, minél eszközigényesebb, specializáltabb a termelés, és minél rövidebb időszakra érvényes tervezésről van szó, illetve minél hosszabb az ilyen tényezőkben alapvető változás megvalósításának az időigénye. Ez szükségessé teszi, hogy a *tervezés időhorizontját az éves tervek időszakánál mindenképpen bővebbre szabják*.

A hosszabb időhorizontú tervezés azonban a vállalati tervekben is fokozza a bizonytalanságot. Egy tervezési időcikluson belül ugyanis nyilván pontosabban tervezhető az időszak első egy-két esztendeje, mint az időszak második fele. Ezért a vállalati tevékenység nagyobb rugalmasságát a tervezéssel is biztosítani kell. Gazdaságossági megfontolások figyelembevételével mérsékelni kell a vállalat kötöttségeit, növelni kell alkalmazkodó képességét, mozgásterét. S a fokozódó bizonytalanság fontossá teszi a tervezés során az *alternatívák* keresését, kutatását.

A rugalmasság és az alternatívák közötti választás lehetősége azonban nem képzelhető el *tartalékok* képzése nélkül. A tervezés során törekedni kell a rugalmasság feltételei közé tartozó pénz, kapacitás és ésszerű készlet-tartalékok stb. képzésére. Lényeges azonban, hogy ezek a tartalékok mozgósíthatók legyenek, s a vállalatok ne csak képezzék a tartalékokat, hanem a legjobb időben fel is használják azokat.

A tervek *tartalma* és az elkészítés *módja* között igen szoros dialektikus kapcsolat van. *Jó terv csak akkor készülhet, ha a*

vállalat bevonja ebbe a munkába mindazokat, akik a terv teljesítésében is fontos szerepet játszanak. A nagyvállalatoknál például fontos a gyáregységek bevonása a tervezésbe, a trösztöknél pedig a vállalataikkal való együttműködés már a tervezéskor. Ez a reális tervezésnek és a tervezés demokratizmusának egyaránt fontos feltétele.

A tervezés fontos esemény a vállalat életében, amit *nem lehet csak gazdasági munkának tekinteni*. A tervezés – ha azt jól szervezik meg – mozgósítja a dolgozó kollektívát, kibontakoztatja az alkotó kezdeményezést és a felelősséget. A kollektív gondolkodás, a kollektív munka a vállalati közérzet javításának fontos feltétele. *A jó tervnek szociológiai hatása van:* a túlságosan feszített vagy a laza tervek lehangolnak, nem mozgósítanak. A reális célokat tartalmazó tervek mozgósító hatásának, megvalósításukhoz kollektív érdek és kollektív felelősségérzet fűződik.

Ezért a tervezés politikai tartalmú munka is. Fejlesztheti a dolgozók tulajdonosi érzületét, segítheti a vállalat és a népgazdaság kapcsolati rendszerének jobb megértését stb.

A társadalom összehangolt és szervezett, ezáltal hatékonyabb és tervszerűbb gazdasági munkájához a népgazdasági terv alapvetően fontos és szükséges, de *önmagában* nem elégséges.

A tervszerűség megköveteli, a népgazdasági tervezésről hozott 1972. évi törvény pedig kötelezően előírja a vállalati tervek rendszeres elkészítését. A vállalati tervek foglalják össze azokat a sajátos helyzetből és lehetőségekből adódó feladatokat, amelyek elvégzésével *a vállalatok dolgozó kollektívái* a népgazdasági tervcéloknak, a társadalom érdekeinek megfelelően tevékenykednek. A vállalati tervek nélkülözhetetlenek ahhoz is, hogy a munkáskollektívák a terv teljesítésével, a gazdaság fejlesztésével, a társadalompolitikai célok elérésével kapcsolatos önkéntes vállalásaikat konkrétan meghatározhassák.

Mindezek alapján a dolgozók részvétele a vállalati éves tervek végrehajtásában tulajdonképpen a terv kidolgozásában és a jóváhagyásában való részvétellel kezdődik. Aktívabban, lelkesebben és felelősségteljesebben vesznek részt a végrehajtásban azok az emberek, akiknek a véleményét, javaslatát a döntések előtt is meghallgatták.

Az operatív cselekvés akcióprogramjai, intézkedési tervei ki-

alakításához a munkáskollektívák tapasztalatai nélkülözhetetlenek. Különösen akkor hasznosíthatók jól ezek, ha alapos és reális helyzetértékelésre támaszkodik a vállalat. A vállalatoknál érvényre kell tehát juttatni, hogy a terveket a munkáskollektívákkal, elsősorban a szocialista brigádokkal érdemi együttműködésben dolgozzák ki és hajtsák végre.

A gazdasági munka középpontjában a termelés hatékonyságának a növelése és az élet- és munkakörülmények javításának a meggyorsítása áll. *Ezt kell segíteni a szocialista munkaversennyel is. A munkaverseny fő céljává a szervezettség fokozását, a gazdaságosság növelését, a minőség javítását kell tenni.* A szocialista brigádok, valamennyi dolgozó, megalapozott, tartalmas, önálló versenyvállalással sokat tehetnek e téren. A versenyvállalás kidolgozásához, elkészítéséhez viszont szükséges, hogy minden brigád, minden dolgozó megismerje a vállalati terveket, a munka minőségének javítását szolgáló tényezőket és lehetőségeket, hiszen ezek képezik az önkéntes vállalások alapját.

A vállalati terv kidolgozásában való közreműködésen, a vállalat előtt álló feladatok megismerésén, a versenyvállalásokon túl, a terv végrehajtásának legfontosabb hajtóereje, alapvető feltétele a gördülékeny, fegyelmezett és hatékony munka, az, hogy minden dolgozó – beosztásától, munkakörétől függetlenül – legjobb tudása és lelkiismerete szerint végezze el a reá háruló feladatokat.

A VÁLLALATOK ÉS AZ IRÁNYÍTÓSZERVEK KAPCSOLATÁNAK NÉHÁNY IDŐSZERŰ KÉRDÉSE

A vállalati éves tervek tengelyébe a *termelés hatékonyságának* a növelését célzó intézkedéseket kell állítani. A hatékonyságnak számos tényezője van. Közülük, mint a legfontosabb, kiemelkedik a termelési *struktúra*, az adottságainknak megfelelőbb termszervezet kialakítása. Ennek feltétele a jó hatásfokkal termelhető és értékesíthető termékek mennyiségének és

arányának fokozása, a gazdaságtalan termékek gyártásának csökkentése, megszüntetése.

A hatékonyabb termelésnek ugyancsak fontos tényezője a *takarékosság*, főként az energiával, a nyersanyaggal, a munkaerővel, az idővel. Az anyaggal és az idővel való pazarlás eléggé elterjedt, tehát a takarékosság mindenkire vonatkozik.

A takarékosság jelentős forrása a *tartalékok* feltárása és hasznosítása. Ilyen tartalékok vannak a munka- és üzemszervezésben, a munkafegyelem javításában, az irányítás, a vezetés munkájának tökéletesítésében, a szocialista demokrácia, az üzemi demokrácia együttes fejlesztésében.

Az üzem- és munkaszervezés fejlesztéséről szóló párthatározat végrehajtásának a folyamatában az elmúlt négy évben születtek eredmények, de közel sem tekinthetjük befejezettnek ezt a munkát. Az üzem- és munkaszervezés tökéletesítése állandó, folyamatos feladat. Megoldásához jelentős segítséget adhatnának az *ágazati, irányító szervek, a minisztériumok is*.

Az ágazati, felügyeleti szerveknek, a minisztériumoknak a vállalati tervek készítésének és végrehajtásának a folyamatában is lényeges, érdemi feladatai vannak.

Mindenekelőtt útmutatást, irányelveket kell adniuk a vállalati ötéves tervek készítéséhez és biztosítaniuk kell ezek kapcsolatát az éves tervekkel.

A termelés szerkezetének célszerű átalakítása, fejlesztése is csak a minisztériumi irányítás érvényesülésével lehet valóban eredményes. (Számos olyan probléma jelentkezhethet – pl. a felszabaduló munkaerő hasznosítása, a belföldi ellátás folyamatossága, a nemzetközi együttműködés bővítése stb. – amelyeket csak vállalati szinten nem lehet optimálisan megoldani, eldönteni.)

A minisztériumok véleményezik a *jelentősebb vállalati beruházási döntéseket is*. Az ő feladatuk az elkülönült gazdasági egységek tevékenységének az összehangolása is.

A vállalatokat a felügyeletet gyakorló szerveknek, a minisztériumoknak következetesebben és hatékonyabban kell ösztönöznük a gazdaságpolitikai célok és az egységes ágazati irányítás követelményeinek a teljesítésére, határozottan kell érvényesíteniük tulajdonosi jogait, ideértve a felelősségrevonást is. Szor-

galmazniuk kell az ágazati struktúra progresszív átalakítását, a vállalatok gyártmánystruktúrájának átalakítását, a népgazdaság számára előnytelen vagy alacsony hatékonyságú tevékenységek visszaszorítását és megszüntetését. Segíteniük kell abban, hogy a vállalatoknál kialakuljon a több éves gazdálkodást előtérbe helyező szemlélet.

Már a párt X. kongresszusának a határozata is hangsúlyozta, hogy bármennyire is fontosak a közgazdasági szabályozók, nem adnak menlevelet egyetlen állami irányító szervnek, így a minisztériumoknak sem, a helytelen jelenségek passzív szemlélése, s arra, hogy a szabályozókat fetisizálva várakozzanak, amikor intézkedniük kell.

Az irányító szervekkel szemben egyik alapkövetelmény a beruházási egyensúly megteremtése, a beruházások hatékonyságának emelése, mindenekelőtt a befejezetlen beruházások állományának a csökkentése, a rendelkezésre álló erőforrások koncentrációja, a forrásokhoz igazodóan az évenkénti egyenletes fejlődési ütem biztosítása. Igen jelentős az irányító szervekben dolgozó kommunisták felelőssége abban, hogy gátat vessünk a beruházási vásárlóerő és a beruházások anyagi, kapacitásbeli megalapozása közötti aránytalanság további növekedésének, és megszüldítsük a beruházási fegyelmet. Javítani kell a tervszerűséget, a szervezettséget, fokozni a szabályozók hatását, az értékfolyamatok szerepét a beruházási folyamatokban.

A céljaink valóra váltása szempontjából igen fontos a gazdasági szabályozók szerepe, de a gazdaságban jelentkező problémák sohasem oldhatók meg csupán irányítási eszközökkel. Természetesen a helyes szabályozó eszközök jelentősen segítik a gazdaságpolitikai célok megvalósítását. *A cselekvő embert, a dönteni akaró és dönteni tudó vezetőt azonban a legjobb, legáltalánosabb szabályozás sem pótolhatja.*

Az ötödik ötéves terv változást igényel és tételez fel, *elsősorban a gazdasági vezetők szemléletében, munkamódszerében.* A gazdasági vezetőknek meg kell ismerniük az új feltételeket és követelményeket, az új gazdasági szabályozókat, s ki kell dolgozniuk azokat az intézkedéseket, amelyek teljesítésével biztosítható a további dinamikus fejlődés és a nehézségek mielőbbi leküzdése. A gyorsan változó világpiac is a megszokottól jelen-

tősen eltérő magatartást kíván mind a döntéseknél, mind a végrehajtásnál. A társadalmi-gazdasági folyamatok összetettek és bonyolultak, de megítélésünk szerint szaporodik azoknak a gazdasági vezetőknek a száma, akik ilyen helyzetben is jól tudnak élni a lehetőségekkel, a nagyobb önállósággal, kezdeményezők, és ésszerű kockázatot is vállalnak. Ezt a gondolkodásmódot és vezetési módszert fejleszteni kell, miközben fel kell lépni az olyan munkastílus ellen, amit az jellemez, hogy „felülről” várja a problémák megoldását, keresi a „kiskapukat”, és a szűken vett csoportérdeket a népgazdaság érdekei elé helyezi. A népgazdasági érdek elsődlegessége kulcsfontosságú feladat, és ez összhangban áll a csoportérdekkel és az egyéni érdekekkel is.

A népgazdasági, a társadalmi érdek érvényesítése azt jelenti, hogy az ötéves tervben megjelölt gazdaságpolitikai irányvonalat következetesen képviseljük és valósítjuk meg a gyakorlatban. Egységes gazdaságpolitikánk megvalósítása feltételezi az *egységes akaratot és cselekvést*. Ennek megkülönböztetett figyelmet kell tulajdonítani. A terv vagy a helyes határozat csak az egyik oldal, a következetes végrehajtás legalább ilyen fontos feladat.

A terv végrehajtása sokak számára nagy próba, vizsga is lesz.

A végrehajtás lényeges feltétele olyan munkastílus kifejlesztése, amely magában foglalja az elvi következetességet, a megfontoltságot, a körültekintést, a helyes gondolatok és törekvések felkarolását, a kellő határozottságot, a szigorú ellenőrzést és a felelősségre vonást a feladatok végrehajtásáért. És főleg a harcot az újabbert, a jobbert, a hasznosabbért. S ez ismét csak nem könnyű dolog, hiszen az új egyik jellemző tulajdonsága, hogy nem mindenki érti. (Ha mindenkinek „kézenfekvő” volna, nem is lenne új.) Az újjal szembeni értetlenség akkor is nehézségek forrása, ha a *beosztottakat* kell meggyőzni annak helyességéről. Még súlyosabb azonban a helyzet, ha az új érvényesülését a *felettesekkel* szemben kell „kiharcolni”. Az új gondolatot és feladatot, az új helyzetet felismerni, megérteni nem könnyű, s érte a felelősséget vállalni, illetve vállaltatni szintén nem egyszerű feladat. Mégsem tehetünk engedményeket. Ugyanis a megszokott módon dolgozni egyet jelent a haladásról való lemondással. S ezt nem engedhetjük meg. Nem élhetünk a megszokott körül-

mények között s az új kutatásánélkül azért sem, mert a világ halad, s ha mi nem tesszük ezt, lemaradunk. A lemaradást pedig nem vállalhatjuk a ma élő és dolgozó emberek, de a jövő generációja előtt sem.

Természetesen nem minden jó is, ami új. Éppen ez az, ami kockázatvállalásra késztet. Ha viszont igaz a fejlődésről, illetve a haladásról, s ezeknek az újjal való kapcsolatáról ismert fejtegetés, tanítás, akkor azt mondhatjuk, hogy a legnagyobb kockázat – hosszabb távon – az, ha az újat mellőzve akarunk élni és dolgozni.

Sajnos, ez az igazság már nem ilyen nyilvánvaló rövidebb távon, s egy-egy vállalatvezető munkáját, életét illetően. Jelenlegi értékelési és felelősségrendszerünk mellett ugyanis nem világos, hogy az új kockázatát nem vállaló magatartás miatt elmaradó haszon éppen olyan kár, mint az, ami a rossz munka következményeként keletkezik. Ma ugyanis elképzelhető felelősségre vonás akkor, ha valaki valamilyen újítás – új termék gyártásba vétele, forgalmazása – révén például 10 millió forint hasznot ígért, de csak 9 millió lett a nyereség. Ilyenkor a 9 millió forint többlethasznót elérő vállalat rosszabb helyzetbe kerül, mint az a vállalat, amelyik nem „hozott” ugyan egyetlen forinttal sem többet a népgazdaság „konyhájára”, de nem is ígért semmit sem. A kockázatvállalásnak, a felelősségre vonásnak, a munkaelismerésnek ez a módszere rendkívül káros. Sürgősen olyanná kellene változtatni, hogy a vezetők és a vállalatok számára is az legyen a legkockázatosabb, ami a társadalom számára, vagyis az újtól való idegenkedés, a kényelmesség.

Az irányító szerveknek ösztönözniük kell a vezetőket az észszerű kockázat vállalására. Ennek egyik legjobb módszere lenne, ha nem kellene velük is hosszas „csatározásokat” folytatni egy-egy új feladat „szentesítéséért”, hanem ők is vállálnák a kockázatot azért, hogy egy gyümölcsözőnek vélt, de még ki nem próbált gondolatot, kezdeményezést erőteljesen támogatnak.

Sokat lendítene a felelősségvállaláson, az előrehaladáson, ha több dicséretet, elismerést kapnának a kezdeményezők, még akkor is, ha nem minden sikerül pontosan úgy, ahogy azt „kitervelték” és el kellene marasztalni azokat, akik csak rutinmunkát végeznek, nem kezdeményeznek, nem törekednek az újra, nem

összpontosítják szellemi és anyagi erőiket a gazdaságpolitika, s ennek megfelelően a vállalati és a népgazdasági terv legjobb teljesítésére.

Ebben a tervidőszakban csak úgy tudunk úrrá lenni a nehézségeken, ha mindenki valamelyest többet, illetve jobban dolgozik. A jobb és hatékonyabb munka pedig többnyire új módszerek alkalmazását is jelenti. Csak akkor várható a terv sikeres teljesítése, ha képesek leszünk új módon dolgozni, s másokat is ilyen munkára serkenteni.

A megnövekedett igényeknek nem minden vezető képes megfelelni. Számukra lehetőséget kell adni, hogy képességeiknek megfelelőbb beosztásba kerüljenek.

A párt a XI. kongresszuson hozott határozatában és a programnyilatkozatban megjelölte a legfontosabb gazdasági feladatokat, amelyeket az ötödik ötéves terv számokba foglalt. E feladatok megoldása sokrétű szervező, mozgósító munkát igényel. A jó szándék, a helyes terv, a gondos minisztériumi és vállalati vezetés csak akkor vezet megfelelő eredményhez, ha a *dolgozók a feladatokat magukénak érzik és mindent megtesznek valóra váltásukért*. Minden vezetőnek meg kell értenie: bármit tesz is, nem tud eredményesen dolgozni, ha nem támaszkodik a dolgozó kollektíva erejére, tettekrezségére.

A dolgozók bevonása a vállalat ügyeinek az intézésébe azt is jelenti, hogy érvényesül az *üzemi demokrácia*. Az üzemi demokrácia létjogosultságáról, fontosságáról aligha szükséges bővebben szólnunk, hiszen az üzemi demokrácia, a szocialista demokrácia a vállalat, az egész társadalom fejlődésének nélkülözhetetlen tényezője. E fogalom értelmezésében mégis találkozunk félreértésekkel. Ezúttal csak két téves felfogással foglalkozunk: az egyik az, hogy nagyon sokan, leszűkítve, úgy értelmezik ezt a fogalmat, hogy ott van demokratizmus a munkahelyen, ahol szabadon, nyíltan, minden káros következmény nélkül lehet megbírálni a fölöttesek, a vezetők tevékenységét. Kétségtelen, hogy ez az üzemi demokráciának egyik alapkövetelménye, de csak az egyik oldala.

A demokratizmus ugyanis nemcsak a *már* elkövetett hibák kritikáját jelenti, hanem sokkal inkább olyan módszer, amely minimálisra csökkenti a téves döntések lehetőségét. Ilyen álla-

pot pedig csak akkor következik be, ha nem *utólag* kapnak szót a dolgozók a vállalat ügyeiben, hanem *előre* is kéri a véleményüket.

Olyan vezetési stílust kell meghonosítani vállalatainknál, ahol egy-egy elhatározás előtt mindenki megmondhatja a véleményét, a döntések megalapozottságát észrevételeivel, javaslataival segítheti. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy minden döntés előtt *mindenkit* meg kell kérdezni, hanem azt, hogy azoktól érdeklődnek, akik érdemben állást is tudnak foglalni. Új termékek gyártása előtt például a kereskedelmi áruforgalmi szakembereket, a belső anyagmozgatásnál, a technológiai szervezésnél a munkásokat, a művezetőket stb.

A vezetői munkának fontos része, hogy a vezető képes legyen meghatározni a dolgozóknak azt a körét, akik az egyes témákban érdemlegesen segíthetik őt a döntések előkészítésében és meghozatalában. *Tehát előre és nem utólagosan működő üzemi demokrácia biztosíthatja, hogy a vállalat helyesen dönt és munkája eredményes lesz.*

Nem ritka az olyan nézet, miszerint ellentmondás van a vállalat egyszemélyi felelős vezetése, a vállalatvezetés önállóságának a növelése és az üzemi demokrácia fejlesztése között. Nyilvánvalóan ez helytelen álláspont, hiszen a vezetés önállósága és felelőssége, valamint a vállalati demokrácia nem egymást kizáró, hanem egymást feltételező fogalom. A vezető ugyanis széles körű információ nélkül nem kezdeményezhet újat, nem dönthet körültekintően, tehát az emberek, a munkatársak véleményének az ismeretéről sem mondhat le. Ez feltétele az újat felkaroló, de a kockázatot csökkentő munkának. A munkatársak, a munkások, a mérnökök, a közgazdászok véleményének, tanácsainak előzetes, rendszeres és szervezett meghallgatása tehát nélkülözhetetlen, és nem sérti az egyszemélyi felelős vezetés elvét.

A dolgozó tömegek aktivizálása, tulajdonosi érzetének és felelősségének fokozása fontos és nehéz, de nem megoldhatatlan feladat. Segítenek ebben a munkahelyeken működő politikai szervek, a pártszervezet és a KISZ, valamint a szakszervezet. A legnagyobb segítséget azonban a kommunisták adhatják *személyes példájukkal*, helytállásukkal, fegyelemükkel, érvelő szavukkal. A kommunisták, a szervezett dolgozók egyéni és kollektív

munkája, példamutató magatartása rendkívül nagy lendítő erő. Ők képesek arra, hogy az ötödik ötéves terv és a vállalati terv megvalósítására mozgósítsák egész dolgozó népünket, s meggyőzzék őket arról is, hogy nemcsak olyan kapcsolat van az életszínvonal és a munka között, hogy a gyorsabban növekvő életszínvonal nagyobb kedvet teremt a munkához, hanem olyan is, hogy a jobb kedvvel végzett, eredményesebb munka teszi lehetővé az életkörülmények gyorsabb javulását.

VIII. A KÖZGAZDASÁGI SZABÁLYOZÓ RENDSZER, A NÉPGAZDASÁGI ÉS A VÁLLALATI TERV

Az ötödik ötéves tervben foglalt feladatok reálisak, de végrehajtásuk hatékonyabb, jobb munkát követel. A terv teljesítését hivatott elősegíteni a *közgazdasági szabályozó rendszer*, amelyet a változó feltételekre, az új követelményekre figyelemmel 1976-ban módosítottunk.

Az 1976. évi módosítások célja az volt, hogy a közgazdasági szabályozók minden területen ösztönözzenek erőforrásaink gazdaságosabb hasznosítására, fegyelmezettebb munkára, a termék-szerkezet korszerűsítésére, az exportképesség növelésére, az ésszerű takarékosagra.

A gazdasági szabályozók megváltoztatása azt is jelenti, hogy a gazdasági, pénzügyi egyensúly helyreállítása érdekében a költségvetés és a vállalatok közötti jövedelemmegosztás a terv-időszak elején valamelyest az államháztartás javára módosul. Ez a vállalatok egy részének az átmeneti időszakban nem kis gondot okoz, mivel kevesebb lesz a nyeresége. Az intézkedésre mégis szükség volt, egyfelől azért, hogy a költségvetés túlzott terhei – amit az elmúlt években a világpiaci árak változása miatt volt kénytelen vállalni – csökkenjenek, másfelől azért, mert csak így tudjuk a nyereségadó mértékét csökkenteni, ami a gazdálkodásunkban rejlő tartalékok gyorsabb felszabadításához vezethet. Ezáltal az iparvállalatok – a későbbi években – nagyobb arányban részesedhetnek a nyereség növekményéből.

Persze nemcsak az ipar, hanem a mezőgazdaság és a többi ágazat fejlesztését célzó eszközök is rendelkezésre fognak állni, de számítani kell arra, hogy kiugró jövedelmekhez csak valóban kiváló teljesítményekkel lehet jutni.

Jelenleg a központi irányítás erősítése és egyidejűleg a válla-

lati önállóság növelése került előtérbe. A két feladat nem mond ellent egymásnak. A központi irányítás a célok határozott megfogalmazásával, s szükség esetén további gyors intézkedésekkel fejleszti a vállalati önállóságot is. Az új követelmények magasabbra állítják a mércét, de szabadabb kezét adnak a vállalatnál maradó tiszta jövedelem felhasználására, s ez az erős vállalatok döntési lehetőségeit, gyorsabb fejlődését fogja segíteni.

A gazdasági szabályozórendszer értékelésekor tisztán kell látnunk, hogy az nem cél, hanem eszköz a feladatok megoldásához, továbbá, hogy nem helyettesítheti a vezetői előrelátást, a kezdeményezést, az ésszerű kockázatvállalást, amelyek nélkül nincs felelősségteljes gazdálkodás.

A továbbiakban a szabályozó rendszer legfontosabb elemeit a termelői árrendezés, a vállalati jövedelemszabályozás, a bérek, a beruházások, a külkereskedelem, a termékforgalmazás, a mezőgazdaság, valamint a kereskedelem, közlekedés és a szolgáltatások szabályozásának a területén soroljuk fel.¹⁰

A TERMELŐI ÁRRENDEZÉS

A termelési és a fogyasztási struktúra átalakítása, az erőforrásoknak a jelenlegi gazdasági körülményekhez igazodó és azokkal összhangban levő kihasználása szükségessé tette a termelői árak arányainak számottevő megváltoztatását és a fogyasztói árakhoz való igazítását.

A racionális vállalati gazdálkodás megköveteli a termelői árak orientáló képességének a javulását. Ezért árainknak a külföldi piacok tartós változásait követniük kell. Az árak egy részénél (az ún. *szabad* áraknál) az importárak változása közvetlenül érezteti a hatását, a *hatóságilag megállapított* áraknál a külkereskedelmi árak változását (illetve a maximált áraknál a külkereskedelmi árak emelkedését) csak időszakonkénti rendezéssel érvényesítik.

Az ötödik ötéves terv éveiben számolni kell azzal, hogy ru-

¹⁰ Lásd *Gadó Ottó*: Közgazdasági szabályozó rendszerünk 1976-ban. Kossuth Könyvkiadó 1976.

galmasabb lesz az árszorzó politikánk. A jövőben az árszorzók követik majd a külföldi valuták egymáshoz viszonyított érték-változását és a kivitelre alkalmas termékek és szolgáltatások szférájában bekövetkező belföldi és külföldi árváltozások különbségét is.

Az ár- és pénzügyi rendezésnek együttesen biztosítania kell, hogy az árakban realizálódó *nyereség jobban kifejezze a termelés tényleges hatékonysága közötti különbségeket.* A cél az, hogy a népgazdasági szempontból is hatékonyabbnak ítélt vállalatoknál, illetve ágazatokban több jövedelem képződjön, és ezek a vállalatok biztonságosan és gyorsabban fejlődjenek.

A termelői áraknak tükrözniük kell a hazai ráfordításokat. Ez orientál, illetve ez készítené ésszerű gazdálkodásra. A hazai ráfordításokkal kapcsolatban azonban megjegyezzük, hogy az áraknak nem szabad minden hazai ráfordítást figyelembe venni, tehát nem tartalmazhatják a helytelen, pazarló, könnyelmű gazdálkodás következtében jelentkező többletköltségeket.

Az 1976. január elsejei árrendezés során arányosabbá kellett tenni az eszköz- és bérterheket is.

Köztudomású, hogy 1975. január elsején megváltozott az eszközlekötési járulék számítási alapja. Az állóeszközöket illetően nem az eredeti (bruttó), hanem a tényleges, az időközi kopást is figyelembe vevő (nettó) érték után kell fizetni a járulékot. A fejlesztési alaphoz visszafizetendő beruházási és forgóeszköz-hitelekkel finanszírozott eszközök után pedig nem kell járulékot fizetni, mert ez a kamatokkal együtt kettős terhelés lenne. Így a járulék összege kb. egyharmadával csökkent.

A bérek járuléka 1976. január elsejétől 25⁰/₀-ról 35⁰/₀-ra emelkedett. (Az illetményadó 5⁰/₀-kal és az SZTK-járulék is 5⁰/₀-kal emelkedett.)

Az árpolitika fontos feladata, hogy *a termelői árak növekedése ne hasson feszítőleg a fogyasztói árakra és biztosított legyen az életszínvonal-politikai elhatározásoknak megfelelően a fogyasztói árak tervszerű mozgása.*

A termelői árak rendezése természetesen nem maradhat teljesen hatás nélkül a fogyasztói árakra. Hiszen az egyik feladat éppen az lenne, hogy a fogyasztói árak is tükrözzék - a preferenciáktól eltekintve - a termelői árak arányát.

A fogyasztói árak (árarányok) és a termelői árak (árarányok) között 20-25 év alatt kialakult aránytalanságok a fogyasztás szerkezetét nem jó irányba befolyásolják, és ezért legalább a legkirívóbb aránytalanságokat korrigálni szükséges. A terv számol a fogyasztói árak bizonyos mértékű növekedésével, de megfelelő jövedelempolitikával biztosítja, hogy a célul tűzött reáljövedelem-növekedés globálisan és a főbb társadalmi rétegeket illetően is megvalósuljon.

A VÁLLALATI JÖVEDELEMSZABÁLYOZÁS

Gazdaságirányítási rendszerünk arra alapoz, hogy a vállalatoknak közvetlen érdekük legyen a nyereség növelése.

A nyereség a vállalati gazdálkodás legszintetikusabb mutatója, mert ebben egyrészt tükröződik a költségekkel való takarékos (vagy pazarló) gazdálkodás hatása, másrészt a nyereséget befolyásolja mind a termelési struktúra kedvező irányú változtatása, mind az értékesítési relációk javítása. Ezért a nyereség, illetve a hozzá fűződő érdekeltség alkalmas lehet a népgazdasági és a vállalati érdek összekapcsolására.

A nyereségérdekeltségi rendszer az ötödik ötéves terv éveiben is fennmarad. A továbbfejlesztés azonban szükségessé vált. Ennek fő tényezői: javul a bér- és eszközterhek aránya, bizonyos mértékig lazul a kapcsolat a bér és a nyereség növelése között, rugalmasabbá – a vállalati döntésekhez jobban alkalmazkodóvá – válik a nyereségadózási rendszer, fokozódik a nyereségérdekeltség ösztönző hatása.

A jövedelemszabályozás és az árrendszer között rendkívül szoros a kapcsolat.

Említettük már, hogy az 1975. és az 1976. évi részleges termelői árrendezés javította termelői áraink orientáló hatását, és a nyereségarányok hatékonyságot tükröző képességét. E tekintetben tehát kedvezőbb a helyzet a jövedelemszabályozási rendszer módosítása számára.

Az eszközterhek mérséklése és a bérjárulék növelése is kedvezőbben hat az eszközigényes vállalatok nyereségére, mint a

bérigényes vállalatokéra, s ez bizonyos igazságos nivellálódást eredményezhet a vállalatok között.

A nyereség kettéosztása is megszűnt 1976-tól, s az adóztatás is rugalmasabbá vált.

Az új adózási rendszerben *viszonylag alacsonyabb* – 36⁰/₀-os – *általános (lineáris) nyereségadó befizetése után fennmaradó nyereség az osztatlan érdekeltségi alap*. Amennyiben a vállalat ezt fejlesztésre fordítja, akkor további nyereségadót nem kell fizetnie. Viszont a személyijövedelem-célú kifizetéseket további progresszív adó terheli.

Az osztatlan érdekeltségi alap felhasználásáról a vállalat dönt, de megfelelő előírások szabályozzák a felhasználás sorrendjét. Az előírások messzemenően figyelembe veszik a vállalatok *folyamatos gazdálkodásának* megalapozását.

A kötelező megosztás nélkül is biztonsággal szabályozható a személyi jövedelem növelésére, illetve fejlesztésre felhasználható vállalati források aránya, ami a tervszerű fejlődés szempontjából alapvető fontosságú.

A nyereségadózási rendszer módosítása lehetővé teszi a vállalat számára, hogy kisebb nyereségből – átmenetileg a fejlesztés rovására is – biztosítsa a kollektív szerződésben meghatározott részesedési alapot. Így a vállalat rugalmasabban gazdálkodhat és dönthet, a részesedés biztosításához nem feltétlenül kell *minden évben* azonos mértékben növelnie a nyereséget, és a gazdasági döntéseknél a nyereség hosszabb távú növekedésének a szempontjai jobban érvényesülhetnek. Ez hozzájárulhat a műszaki fejlesztés meggyorsításához, a gazdaságosabb termékstruktúra kialakításához.

Az általános nyereségadó viszonylag alacsony szintje *fokozza az ösztönzést*.

A negyedik ötéves terv éveiben az adó átlagosan 56–58⁰/₀ vlt. (A fejlesztési alap lineáris adója 60⁰/₀, a részesedési alap progresszív adója 40–70⁰/₀ volt.) Most a lineáris nyereségadó 36⁰/₀. Ösztönöz ez elsősorban a nyereség tömegének, másodsorban a fejlesztési alapnak a növelésére, de minthogy a teljes többlet-nyereséget nem fordítják fejlesztésre, így számottevő összeg maradhat a jövedelmek gyarapítására is.

A nyereséghányad arányának a csökkenése *javítja az ösztönzés irányát is.*

A magas nyereséghányad erőteljesebben ösztönzött a termelés mennyiségi növelésére, mint a költségekkel való takarékosagra. Az intézkedések következtében most fokozódik a költségérzékenység, ez pedig a vállalatokat erőteljesebben ösztönzi az önköltség csökkentésére, anyagtakarékosságra, a munkatermelékenység növelésére, az álló- és forgóeszközök jobb kihasználására.

A részesedési alap felhasználásáról a szakszervezet véleményét ki kell kérni, de nemcsak az adott évről – ennek egy részénél döntési hatásköre is van –, hanem arról is, hogy abból mennyit használjanak fel azonnal, és mennyit tartalékoljanak távlati célokra.

Az általános nyereségadó befizetése után megmaradó nyereségből a vállalatoknak először a *tartalékalapot* kell pótolniuk, illetve tartalékalapot kell képezniük.

A tartalékalap képzésének és felhasználásának új szabályai lehetővé teszik, hogy *az alap a nyereség alakulásának ingadozását ellensúlyozza.* A nyereség csökkenése esetén a vállalat az érdekeltségi alapot az előző évi szintig automatikusan kiegészítheti tartalékalapjából. Az igénybevett tartalékalapot öt év alatt pótolni kell. (1976-ra – a szabályozó rendszer jelentős változására való tekintettel – *rendkívüli átmeneti szabályok érvényesülnek:* a vállalat jogosult a tartalékalapját igénybe venni, ha az ár- és gazdasági szabályozók változása az 1975. évi nyereségét 35⁰/₀-nál nagyobb mértékben érinti. Ha a hatás a nyereség 50⁰/₀-át is meghaladja, az erre a részre igénybe vett tartalékalapot nem kell pótolni.)

A vállalatnak kötelessége legalább akkora *fejlesztési* alapot képezni, amennyiből a bankkal, az állammal és a beruházási szolgáltatókkal szemben fennálló kötelezettségeit ki tudja elégíteni.

A fejlesztési alapot nem terheli adó, de ebből az alapból kell fedezni a vállalati döntési körben megvalósuló beruházások építési-szerelési költségei után fizetendő 10⁰/₀-os építési adót. Ez arra ösztönzi a vállalatokat, hogy olyan beruházásaik legyenek, amelyeknél viszonylag kisebb az építés-szerelés aránya.

A népgazdasági céloknak is az felel meg, ha a vállalatok fő-

ként az intenzív rekonstrukciós jellegű gépi beruházásokra fordítanak fejlesztési forrásaikat. Olyan beruházásokra, amelyek viszonylag kevés építési kapacitást igényelnek, s kevés új munkahelyet létesítenek. (Tudvalevő, hogy szűkében vagyunk a munkaerőnek és az építőipari kapacitásoknak.)

Csak a megfelelő tartalékalap és fejlesztési alap után maradó nyereség használható fel részesedésialap-képzésre.

A részesedési alap felhasználását erősen progresszív adó terheli. A kb. 40 napi munkabért meghaladó részesedési alap képzése a fejlesztés teljes lehetetlenségéhez vezetne. (Bár a nyereség lényegesen nagyobb, mint a bérköltség, ott akár a rendeletben maximálisként engedélyezett kb. 60 napi bérnek megfelelő részesedési alapot is képezhet a vállalat, de ebben az esetben a részesedési alapnak ötszörösét teszi ki a progresszív adó.)

Alacsonyabb progresszió kísértésbe hozhatná a vállalatokat a személyi célú kifizetések minden áron való növelésére, s ez veszélyeztetné a népgazdasági terv fő arányainak, a vásárlóerőnek és az árualapnak az egyensúlyát. Emellett a bérpolitikai, de az életszínvonal-politikai célok teljesülését is akadályozná az olyan érdekeltségi rendszer, amely a részesedési alapon az egyes vállalatok között rendkívül nagy szóródást (pl. egy napi és 90 napi bérnek megfelelő), különbséget engedélyez.

Az elért eredményekben való különbség mellett *mérséklődnek a szélsőséges differenciák.* Emellett kívánatos, hogy a dolgozókat a rövid távú – az éves személyi jövedelem alakulásában megtestesülő – érdekeltségükön kívül a vállalat fejlődése is érdekelje. (Hogyan alakul a gyártmányok és a gyártás korszerűsége, mennyire megalapozott a fejlődés stb.)

A részesedésialap-képzés nivellálódása azt jelenti, hogy – a nyereségadózás rugalmasabb rendszere következtében – *az átlagosnál kisebb nyereséget elérő vállalat is tud 15–18 napi munkabérnek megfelelő részesedést képezni, de a kiugróan nagy nyereséget realizáló vállalatnak sem lesz érdeke 36–42 napi bért meghaladó részesedést kifizetni.* (Ebben az adózási sávban egy forint részesedés után már nyolc forint adót kellene befizetni, s az „egy forint részesedés vagy kilenc forint fejlesztés” közötti választás a fejlesztési alap növelésében teszi érdekeltté még a nagy nyereségű vállalatokat is.)

A részesedési alap – és ezáltal a személyi ösztönzés – stabilabbá válása a nyereségérdekeltség erősödését eredményezheti, és szükségtelenné tesz sok egyedi, utólagos beavatkozást. A részesedési alap a különösen jó teljesítmények jutalmazására, premizálására szolgál, és hangsúlyozzuk, hogy a korábbiaknál következetesebben kell a dolgozók teljesítményének a függvényében differenciálni.

Az új rendszer arról is gondoskodik, hogy azoknál *a nyereségesen* gazdálkodó vállalatoknál is legyen részesedési alap, ahol a fizetési kötelezettségek teljesen felemésztenék az osztatlan érdekeltségi alapot, illetve ahol csak hatnapi bérnél kisebb összegű részesedésre nyílna lehetőség. Ezeknél a vállalatoknál az új nyereségadózási rendszer lehetővé teszi, hogy *az állammal, a bankkal és más vállalatokkal szemben teljesítendő kötelezettségeket is megelőzve hatnapi bérnek megfelelő részesedést képezhessenek.*

A jóléti alap létrehozása és a jóléti és kulturális feladatok ellátását szolgáló új finanszírozási rendszer *tehermentesíti a részesedési alapot.* Ezek következtében a részesedési alapnak a korábbinál nagyobb hányada fordítható közvetlenül a dolgozók személyi ösztönzésére, prémiumra, jutalomra.

Fejenként évi 750 forint jóléti alap képezhető a nyereség terhére. (A 750 forintnyi összeg 1977-től kezdődően az éves népgazdasági tervben meghatározottak szerint nő, lényegében az országos béremelésnek megfelelő mértékben.)

A jóléti és a gyermekintézmények működési költségeit is – a népgazdasági tervezési iránynorma összegéig – a költségek terhére lehet elszámolni. Azoknál a vállalatoknál, amelyeknél erre nincs megfelelő fedezet, az *általános mértéket fokozatosan, évi 100 forinttal növelve néhány év alatt kell előírni.* Fokozatoság érvényesül azoknál a vállalatoknál is, ahol az előírt 750 forint fejkvótát a korábbi szint jelentősen meghaladja, nehogy a jóléti ellátás színvonalát az új alapképzési rendszer rontsa.

A vállalatok nagy részénél az új szabályozás a korábbinál nagyobb jóléti alap képzését teszi lehetővé, de továbbra is kiegészíthető a jólétialap-felhasználás a részesedési alapból.

Az új nyereségadóztatási rendszer tehát biztosítja:

– a nyereség megfelelő hányadának központosítását;

- a vállalatok megfelelő tájékozódását a részesedési-fejlesztési alap ésszerű aránya tekintetében;
- a részesedési alap képzésének nagyobb biztonsága mellett ösztönöz a perspektivikusabb gazdálkodásra, és ilyen értelemben javítja az ösztönzés hatékonyságát;
- a részesedési alapokban a teljesítményeknek megfelelő ösztönzés, a szélsőséges differenciálódás elkerülésével együtt erősíti a fejlesztési alapok differenciálódását;
- lehetővé teszi az általános nyereségadó mértékének a korábbinál sokkal alacsonyabb szinten történő megállapítását, és így - ha egyszer a megfelelő személyi jövedelem biztosított - a vállalat érdekeltsége erőteljesebbé válik a nyereség és a vállalat fejlesztésének a fokozásában.

A BÉRSZABÁLYOZÁS, A VEZETŐI ÉRDEKELTSÉG

Az ötödik ötéves terv kiemelt követelményei között szerepel az igen szűk munkaerőforrás racionális felhasználása.

A bérszabályozásnak az *ötödik ötéves terv időszakában a következő főbb követelményeket kell kielégítenie*: ösztönözni hatékony gazdálkodásra, különösen a munkaerő racionális felhasználására; lehetővé tenni a vállalatok rugalmas bér- és keresetgazdálkodását, a teljesítmények, az egyéni munkaeredmények differenciált anyagi elismerését; biztosítani a kiáramló vásárlóerőnek tervszerű keretek között tartását; biztosítani a bér- és kereseti arányoknak társadalmilag elfogadható alakulását.

A közgazdasági szabályozó rendszer továbbfejlesztésének a munkálatai során a bérszabályozás területén a következő főbb megoldandó problémák kerültek előtérbe:

- *lazítani kell a bérnövekedés és a nyereség közötti túl szoros kapcsolatot;*
- *biztosítani kell, hogy a vállalatoknak a nyereség, illetve a gazdálkodási eredmény alakulásától függetlenül is legyen lehetőségük kisebb mértékű béremelésre;*
- *a létszámstruktúra változása és átlagbérnövelő hatása ne ösztönözze a vállalatokat a termeléshez stb. egyébként nem fel-*

tetlenül szükséges, az átlagnál alacsonyabb keresetű dolgozók felvételére.

Az ágazatok eltérő adottságai, közgazdasági körülményei, az egyes területekkel szemben eltérő népgazdasági igények miatt helyesnek látszott, hogy *egyszerre több bérszabályozási forma működjön.* Ezek a következők:

- vállalati teljesítményhez kötött bérszínvonal-szabályozás (*relatív bérszínvonal-szabályozás*);
- vállalati teljesítményhez kötött bértömeg-szabályozás (*relatív bértömeg-szabályozás*);
- központi (abszolút) bérszínvonal-szabályozás;
- központi (abszolút) bértömeg-szabályozás.

A négy bérszabályozási forma a gyakorlatban már 1975-ben is funkcionált. Az ötödik ötéves terv időszakában azonban ezek - szemben az eddigi részben kísérleti jelleggel - intézményessé válnak, és emellett bővül a létszám-megtakarításra jobban ösztönző bértömeg-szabályozási formák alkalmazási területe.

Ahol a bérek és a keresetek növekedése számottevően befolyásolja a *hatékonyság emelkedését*, a nemzeti jövedelemhez való hozzájárulás mértékét, az eleven munka ésszerű felhasználását, ott a vállalati teljesítményhez kötött bérszínvonal-, illetőleg bértömeg-szabályozást kell alkalmazni.

Azokban az anyagi és nem anyagi ágazatokban, *ahol a gazdasági körülmények nem teszik lehetővé*, hogy a bérnövekedés vállalati teljesítménytől függjön, a *központi bérszabályozást* (bérszínvonal vagy bértömeg) kell alkalmazni.

Relatív bérszínvonal-szabályozást alkalmaznak a gépipar nagy részében, a vegyiparban, a könnyűipar vállalatainak kb. a felében, az egyéb ipar egészében, a bel- és külkereskedelem zömében.

Relatív bértömeg-szabályozást alkalmaznak a gépipari ágazat egy részében, az építőanyag-ipar zömében, a könnyűipari ágazatnak közel a felében, az élelmiszeripar nagy részében, a kivitelező építőipar egészében, az állami mező- és erdőgazdálkodás egészében és a közlekedési ágazat egy részében.

Központi bérszínvonal-szabályozás valósul meg a szénbányászatban és a villamosenergia-iparban, továbbá az ipar egyes (sütő, tej stb.) szakágazataiban, a vízgazdálkodás, a közlekedés

és a kereskedelem egyes szakágazataiban, a személyi, a város- és községgazdálkodási, valamint a kulturális szolgáltatásban.

Központi bértömeg-szabályozást alkalmaznak az ágazati hovatartozástól függetlenül az összes tervező és beruházó vállalatoknál, a vállalati gazdálkodási rend szerint működő kutatóintézeteknél, a szervezőintézeteknél.

Bár *a bérszabályozási mutatóban jelentős maradt a nyereség szerepe, a központi szabályozási formáknál teljesen megszűnt a bérnövekedés függővé tétele a nyereség növekedésétől, és a relatív bérszabályozási formákban is lazult a kapcsolat a bérnövekedés és a nyereségnövekedés között.*

A bérszabályozási formák egyik fő jellemzője, hogy az évi *átlagbér-növekedés ütemét közel azonos mértékben, de az eddigieknél kisebb differenciálódással biztosítja.* (Az eddigi 0–15% közötti szóródás mértéke várhatóan 2–8%-ra csökken. Várhatóan mindegyik bérszabályozási formában az évi bérnövekedés 4–6% között lesz.)

A vállalatok közötti szóródás mértékének a csökkenése *nem jelentheti azonban az egyéni keresetek nivellálását, sőt – az egyének és a kisebb kollektívák vonatkozásában – támogatni kell azokat a kezdeményezéseket, melyek a teljesítménytől, a munkarendtől, a szakképzettségtől, a szakmai gyakorlattól, a munkakörülményektől, a munka nehézségétől függő differenciálást szolgálják.*

Valamennyi bérszabályozási forma biztosítja, hogy az *egyik évben igénybe vehető, de igénybe nem vett átlagbér, bértömeg-növelési lehetőséget a következő évben befizetési kötelezettség nélkül felhasználhassák.*

A kereseti arányok alakulását a vállalati bérszabályozás mellett alapvetően a központi bérpolitikai intézkedések, a bérpreferenciák, valamint a bértarifarendszer befolyásolják.

Az ötödik ötéves terv időszakában a *központi bérpolitikai intézkedéseknek három fő iránya a következő:*

- a társadalmilag elviselhetetlennek tűnő *bérraránytalanságok* rendezése (itt elsősorban egyes infrastrukturális ágazatok vehe-tők számításba);

- a több *műszakban* dolgozók anyagi ösztönzése. (Iparban,

közlekedésben, vendéglátásban, egészségügy területén stb.) Lényegesen emelni kell a második és a harmadik műszak pótlékát;

- támogatni kell az ötödik ötéves terv időszakában bevezetendő új *tarifarendszerek* alsó határának az elérését.

A tervidőszakban várhatóan csökken a preferenciák szerepe, és megszűnik az ún. „osztogató” jellege.

A *preferenciáknak* hármas funkciójuk van:

- a preferenciák egy részét *követelményhez kötötte*n, meghatározott célok érdekében kell adni (pl. munka- és üzemszervezés, több műszak beállítása stb.);

- egyes, a bérarányok szempontjából *lemaradottnak ítélt ágazatok* (pl. textilipari, élelmiszeripari kiskereskedelem stb.) *preferálása* a munkaerő-ellátottság javítása érdekében is;

- a rendelkezésre álló preferenciakeret *egy részét valószínűleg a részesedési alap kiegészítésére kell fordítani*. (Ez elsősorban az alacsony szerves összetételű ágazatokban, illetve vállalatoknál lehet indokolt. De felvetődhet egyes újonnan keletkező kereseti aránytalanságok bérpreferenciákkal való rendezése is.)

A bérszabályozás rendszere – a kiáramló bérek népgazdasági ágazatok, vállalatok közötti elosztásán keresztül – elsősorban az ágazati bér- és kereseti arányokat befolyásolja, *a tarifarendszer viszont a személyi munkaköri béreket, az egyének közötti alpbérrarányokat* határozza meg.

A bérszabályozás rendszerén belül a tarifarendszernek elsősorban orientáló szerepe van. A nálunk érvényes – munkásokra és alkalmazottakra vonatkozó – tarifarendszer *kötelezően betartandó alsó és felső határos bértételeket ír elő*. Az elkövetkező években mind az alsó, mind a felső határok emelésére sor kerül úgy, hogy az alsó határ gyorsabban nő. Az így meghatározott szintek elérése 2–3 év alatt válik kötelezővé.

1976. január elsejével, a többi szabályozó elem változtatásával egyidejűleg, az összhang biztosítása érdekében megváltozott a vállalatok vezető állású dolgozóinak anyagi érdekeltségi rendszere is.

A változtatás célja, hogy a vállalatok vezető állású dolgozóinak anyagi érdekeltségi rendszere *megfeleljen az ötéves terv által támasztott magasabb követelményeknek*, illetve ezen magasabb követelmények teljesítését segítse elő.

A vezetők személyi jövedelme fix részből (alapbér); mozgó részből (prémium, jutalom); nyereségrészesedésből; egyéb – külön jogszabályban meghatározott – tételekből áll.

Ezek közül változatlan marad a fizetés (alapbér) és az, hogy a vezető állásúakat is megilleti év végi nyereségrészesedés. Fennmaradt az a rendelkezés is, mely szerint veszteséges működés évében a magasabb vezető állású dolgozókat személyi alapbérüknek csak 75%-a illeti meg.

A vállalati magasabb vezető állású dolgozók *érdekeltségi rendszere* (mozgó rész) két részből tevődik össze: a vállalati teljesítménymutatóhoz kötött éves *prémium*, amelynek mértéke általában maximum az alapbér 30%-a lehet; a magasabb vezető állású dolgozók tevékenységének átfogó értékelésén alapuló *jutalom*. Ennek mértéke a vállalati kategóriától függően 10–20% lehet az alapbérhez viszonyítva.

A két tényező elválasztásának az a célja, hogy a felügyeleti szervet alaposabb elbírálásra és mérlegelésre készítse, ne lehessen – mint eddig – a nyereségprémium változatlanul hagyása esetén eltekinteni az értékeléstől.

Az új szabályoknak nem az a céljuk, *hogy csökkentsék a vezető állásúak jelenlegi keresetét*, illetve jövedelmét. Kétségtelen azonban, hogy a kiugróan magas keresetek kissé csökkenni, vagy stagnálni fognak.

A FEJLESZTÉSEK (BERUHÁZÁSOK) SZABÁLYOZÁSA.

A SZABÁLYOZÁS ALAPELVEI

A beruházások szabályozásának alapelvei lényegében megfelelnek a negyedik ötéves tervidőszakban érvényben volt szabályozásnak. A módosítások elsősorban a beruházási tevékenység tervszerűségének a javítását és ezzel egyidejűleg a hatékonyság fokozását célozzák.

A beruházási tevékenység tervszerűségének javítása érdekében a szabályozás nagyobb összhangot biztosít a terv fejlesztési céljai és a megvalósításukat biztosító pénzügyi lehetőségek között.

A hatékonyság fokozásának elősegítése érdekében általánosan érvényre jut a megtérülés követelménye.

A beruházások finanszírozásában nagyobb szerepet kaptak a kölcsöneszközök.

A népgazdasági tervben megfogalmazott központi célkitűzések finanszírozásában – legyen szó akár nagyberuházásokról, akár pedig kisebb jelentőségű vállalati fejlesztésekről – a rendelkezésre bocsátott állami eszközök felhasználásánál érvényesülnie kell a ráfordítások saját hozamból történő megtérülésének. Ez a követelmény *elsősorban a termelő jellegű nagyberuházások finanszírozása területén erősödik*. Valamennyi termelő nagyberuházásnál általában 10 év alatt biztosítani kell az állami kölcsön teljes visszatérülését. A visszafizetést a *beruházás hozadékaiból kell teljesíteni*.

Ha a beruházás költségei felülmúlják a tervezettet, akkor azt a vállalat a beruházáson kívüli, korábbi tevékenysége alapján elért fejlesztési alapjából kénytelen fedezni. (Hasonló a helyzet akkor is, ha a tényleges nyereség nem éri el a tervezettet.)

Az új finanszírozási konstrukció *ösztönöz a jóváhagyott* kivitelezési időtartam megtartására is. Hiszen még ha az üzembe helyezés késik is, a törlesztés, illetve a lejárat feltételei nem változnak. Tehát függetlenül az üzembe helyezés időpontjától, az eredetileg jóváhagyott 10 éves időtartam alatt kell a visszafizetést teljesíteni.

Az állami költségvetés az ötödik ötéves tervidőszakban is jelentős részt vállal a beruházások pénzügyi terheiből. A tehervállalás időpontja és a kockázatviselés jellege azonban megváltozott. Főként olyan formában, hogy *az állami döntés megvalósításának* (idő, költség, elért hatékonyság) *tervezettől eltérő következményei érintik a vállalatokat*.

A *vállalati* döntési körben megvalósuló beruházások *pénzügyi forrása* a szabályozás szerint továbbra is elsősorban a fejlesztési alap, továbbá az azt kiegészítő bankhitel és költségvetési támogatás.

A bankhitel odaítélésénél is fokozódtak a hatékonysági követelmények. Ez nemcsak abban jut kifejezésre, hogy szigorúbbá váltak az eszközjövodelmezőségre vonatkozó kritériumok, ha-

nem növekedett a saját erőből való hozzájárulás mértéke, és csökkent a preferált hosszú lejáratú hitelek köre.

A hitelrendszeren belül az egyik legfontosabb cél, hogy *elsősorban a gyorsan megtérülő kisebb fejlesztések finanszírozására teremtsen rugalmas lehetőséget*. Ezen belül különösen előnyben kell részesíteni a minden piacon értékesíthető export árualapokat termelő kapacitásokat.

Ugyancsak fokozottabban érvényre jut a megtérülési követelmény, a *vállalati döntési körbe tartozó beruházások költségvetési eszközökkel való támogatásában*. Ez annyit jelent, hogy a korábbi „ingyenes” költségvetési támogatás helyét a finanszírozásban nagyrészt a közvetett támogatások és a visszatérítendő állami juttatások foglalták el.

Szűk területre szorult tehát az a szemlélet, amely egy „elhatározott” beruházás megvalósítását az eredményre való tekintet nélkül tette lehetővé.

A finanszírozás eme rendje elsősorban a központi és a vállalati döntések megvalósítását szolgáló pénzügyi feltételek nagyobb összehangolását célozza. Az azonos pénzügyi feltételek ugyanis feleslegessé teszik, hogy bizonyos fejlesztést csak azért tervezzenek nagyberuházásként megvalósítani, mert annak pénzügyi feltételei kedvezőbbek. Az új finanszírozás során a népgazdaság érdeke úgy érvényesül, hogy a *tervben meghatározott gazdaságfejlesztési célokhoz a fejlesztési források központilag szabályozott módon állnak a vállalatok rendelkezésére, de ugyanakkor a vállalatok anyagilag felelősek is a megtérülésért.*

A KÜLKERESKEDELEM SZABÁLYOZÁSA

A külkereskedelemmel kapcsolatos szabályozó eszközök közül központi szerepe a külkereskedelmi árszorzónak van.

Az árszorzó árfolyamrendszerünk szerves része és végső soron árfolyamként hat. Fő feladata a külső piaci és belföldi árak összehangolása. Ezért a jövőben a devizaszorzóknak jobban kell követni a tőkés valuták le-, illetve felértékelését.

Árfolyam- és árrendszerünk a jelenlegi körülmények között *önmagában* még nem képes biztosítani a kívánatos exporttevékenységet. Ha ugyanis az árszorzót az átlagos kitermelés alapján állapítják meg, úgy az átlagnál kedvezőtlenebb költségekkel kitermelt devizabevételt eredményező exportot *támogatni* kell, mert a szükséges import fedezéséhez erre az exportra is szükség lehet.

Annak érdekében, hogy az állami visszatérítés a kedvezőbbben eladható áruk termelésére ösztönözzön – ahol ez megvalósítható –, az állami visszatérítést *homogén vállalati csoportokra egy- ségesen állapítják meg*. Ezáltal a gazdaságosabban termelő előnyhöz jut, a csoporton belül gazdaságtalanabbul dolgozó hátrányba kerül, de ez segíti a termelési szerkezet kedvezőbbé tételét.

Az állami visszatérítés eddigi módszere megfelelt a követelményeknek, így a rendszer egészének *alapelvei a következő években sem változnak*. Rugalmasabbá kellett azonban tenni a „devizaszorzós-rendszert” a belső és külső körülmények változásához, és ahhoz, hogy erőteljesebben kidomborodjanak az adott időszakra megfogalmazott, és a népgazdasági tervben konkretizált gazdaságpolitikai célok. A külső feltételek gyorsabb változása miatt például a megállapított állami visszatérítés az eddiginél *rövidebb határidővel felmondható*.

A konvertálható export árualapok bővítése, a népgazdasági terv teljesítésének egyik fontos eleme. Ezért a középtávú népgazdasági tervben elkülönített célkeret biztosítja a viszonylag gyorsan megtérülő, a fizetési mérlegre kedvezően ható exportfejlesztéseket.

Ezen túlmenően a funkcionális szervekből alakult *bizottság* azokat a vállalatokat, amelyek sikeresen bővítik export árualapjukat, a fejlesztési- és forgóalap-növelést, jelentős adókedvezményben, termelési támogatásban, bérpreferenciában részesítheti. Módjában áll például az állami visszatérítést prémiummal kiegészíteni, fokozottabb személyi érdekeltséget biztosítani. (A kötelezettség nem teljesítése esetén viszont a központilag nyújtott előnyöket vissza kell téríteni.)

Nem mindegy azonban, hogy az export dinamikus fejlesztésére milyen területeken, milyen termékeknél kerül sor. *Ez a tevékenység a népgazdaság számára akkor előnyös, ha alapját a konvertálható export árualapok bővítése képezi.* Az állami visszatérítés jelenlegi rendszere azonban nem nyújt egyértelműen ilyen irányú orientációt a vállalatok számára. Minthogy bázisa a kalkulált hazai önköltség, illetve arra alapozott ár, így az állami visszatérítés vállalati szinten olyan exportokat is jövedelmezővé tehet, amelyek ténylegesen (népgazdasági szinten) ráfizetések, nem gazdaságosak.

AZ IMPORT SZABÁLYOZÁSA

Az importot érintő gazdasági szabályozóknál kiindulásként alkalmazott elv, hogy az *importtermékek tényleges költségeit és azok tartós változásait érzékeljék a felhasználók*, a tőkés világpiaci nem tartós áringadozások hatása pedig belföldön mérséklődjék. (A tartósnak bizonyuló árváltozásokat is – az életszínvonal-politikai, illetve fogyasztói árpolitikai stb. szempontokkal összhangban – csak szakaszosan és csillapítottan lehet a belföldi árakban érvényesíteni.) A belső és a külső árak közötti eltérés kiegyenlítésére a nem szabad árformába tartozó területeken – az eddigiekhez hasonlóan – az ún. *pénzügyi hidak szolgálnak.*

Import árkiegészítést a költségvetés olyan termékekre nyújt, amelyeknek belföldön hatóságilag rögzített vagy maximált ára van, és az import tényleges beszerzési költsége tartósan meghaladja a belföldi árat.

Az *import forgalmi adót* elsősorban a szocialista relációból behozott termékeknél alkalmazzák, hogy a termék belföldi ára a hazai termékek árához jobban igazodjék.

Fontos importszabályozó a *vámrendszer* is.

A KÜLÖNBÖZETI ALAPOK

Az árpolitikai elveknek megfelelően a *konjunkturális* árváltozásokat a külső piacok tartós árváltozásaitól eltérő módon kezeli a pénzügyi hídrendszerben. Az áringadozások hatásának

mérséklésére *import árkülönbözeti tartalékalapok* (kasszák) *létesülnek* azoknál az iparvállalatoknál (egyes esetekben a nagykereskedelmi vállalatoknál), amelyek az importanyagokból hatóságilag rögzített vagy maximált árral rendelkező termékeket állítanak elő, valamint olyan nagy mennyiségben importált fogyasztási cikkeknel, amelyeknek maximált fogyasztói ára van.

Ennek ellenkező „előjelű” változata, amikor az exportőrnek előírják, hogy a *termék anyagtartalma alapján az import és a belföldi ár különbözetét adóként fizesse be.*

Ez a rendszer *árcsökkenés* esetére kivételesen csak a *textiliparban* került alkalmazásra, de ott már kasszaszerűen, és ez lehetővé tette, hogy a vállalatok jövedelmezően exportáljanak, ha az általuk elért eladási ár az anyagár változásával arányos volt.

A KÜLKERESKEDELMI VÁLLALATOK SZABÁLYOZÓRENDSZERE

A termelők – felhasználók külkereskedelmi érdekeltsége mellett igen fontos a *külkereskedelmi vállalatok* érdekeltsége is. Ezeknek a vállalatoknak a bruttó eredménye 1975-ben megközelítette a 10 milliárd forintot. A külkereskedelmi ügyletekben *a bizományi és a különféle típusú társulási szerződések az alapvetőek* és a saját-számlás rendszerben lebonyolított forgalom az összes forgalom 10⁰/₀-át sem éri el.

A cél az, hogy a külkereskedelmi és a termelő vállalatok kapcsolatára és a külkereskedelmi vállalatok érdekeltségére olyan szabályozó rendszert alkalmazzunk, amely

- a vállalatok érdekazonosságát, elsősorban a közös árérdekeltségét és általában a tevékenységben résztvevő vállalatok anyagi érdekeltségét erősíti;
- megakadályozza, hogy a külkereskedelemben indokolatlanul nagy jövedelmek csapódjanak le;
- biztosítja, hogy egyenlegében és összességében a költségvetés ne járjon „rosszabbul”.

A külkereskedelem irányításában fontos szerepet játszik a kereskedelmi engedélyezési rendszer, melynek *alapvető feladata a külkereskedelmi forgalom viszonylati irányítása.*

Szükségessé vált az engedélyezési eljárás továbbfejlesztése oly módon, hogy *fokozatosan mentesítse az engedélyezést a vele szemben ideiglenesen – és elvileg is vitathatóan – támasztott termékforgalmazási és gazdálkodási feladatok végzése alól.* Ezt csak a tervezés, a termékforgalmazás, a gazdálkodás és az engedélyezés nagyobb összehangoltságával lehetett megteremteni.

Változatlan alapelv, hogy a *külkereskedelmi áruforgalom kívánatos egyenlegét nem az import erőltetett – és központilag át sem tekinthető hatású – korlátozásával kell biztosítani, hanem az export növelésével.*

A TERMÉKFORGALMAZÁS SZABÁLYOZÁSA

Termékforgalmazási rendszerünk az elmúlt években alapvetően jól funkcionált, de az utóbbi években több jel arra mutatott, hogy a vállalatok magatartása és az ezt befolyásoló közgazdasági feltételek sok esetben nem juttatták kellően érvényre a népgazdaság érdekeit. Ez megnyilvánult olyan jelenségekben, mint például a termelés anyagigényességének indokolatlan fokozódása, az anyagpazarlás. Jelentős problémák jelentkeztek a készletgazdálkodás területén is.

A kiegyensúlyozott termelési-eszköz-forgalmat a termékforgalmazás szabályozását szolgáló eszközök, hatósági előírások *önmagukban nem biztosíthatják.*

Az adminisztratív szabályozás csak *kiegészítő jellegű és átmeneti megoldás*, amely addig alkalmazandó, amíg a feszültségek tartósan fel nem oldódnak.

Az ötödik ötéves tervidőszakban a termékforgalmazási rendszer *alapjaiban nem változik*, csupán *néhány elemmel kiegészül.*

Elsősorban a hengerelt acélnál bevezetik a *többcsatornás forgalmazás körében a szállító kijelölésének* előírását, nehogy a felhasználók ugyanazon igénnyel két vagy több helyen jelentkezessenek.

A készletgazdálkodás javítása érdekében az eddig is egyes helyeken – szezonális felhasználás mellett a holszezon végén is tartandó – minimális készletelőírás mellett bizonyos esetekben a maximálisan tartható készlet is meghatározható.

Az ötödik ötéves terv éveiben – 1976-tól – központi gazdálkodást – mint eddig is – csupán egy terméknél, a húsnál alkalmaznak. *Kontingensek* összesen mintegy 80 esetben lesznek.

A kontingens-előírások, melyek korlátozzák egyes vállalatok beszerzését, *kivételesen jelentik egyes felhasználók tudatos előnyben részesítését* más vállalatokkal szemben.

A termékforgalmazás szabályozásának országos hatáskörű szerve az Országos Anyag- és Árhivatal.

Az Országos Anyag- és Árhivatal a termékforgalmazással kapcsolatos irányítási tevékenységét a minisztériumokkal egyetértésben végzi és módjában lesz egyes konkrét jogköröket is átadni a minisztériumok részére.

A MEZŐGAZDASÁG ÉS AZ ÉLELMISZERIPAR SZABÁLYOZÓI

A mezőgazdasági nagyüzemek szabályozórendszere több tekintetben eltér az általános szabályozástól, elsősorban azért, mert a mezőgazdasági termelői árszínvonal az átlagosnál kevesebb tiszta jövedelmet realizál.

Az ötödik ötéves terv szabályozó rendszere pénzügyi eszközökkel is ösztönözni kívánja a termelést, ugyanakkor csökkenteni szándékozik az egyes gazdaságok között még meglevő, indokolatlan jövedelmi különbségeket.

ÁRVÁLTOZÁSOK

A mezőgazdaság által felhasznált ipari termékek egy részének az árát 1976-tól meg kellett emelni. De az új árak is csak részben háritják át a mezőgazdaságra a világpiaci árak emelkedését.

Az áremelések következtében 23⁰/₀-kal nőtt a műtrágya, 24⁰/₀-kal a növényvédő szerek, 15⁰/₀-kal az importfehérje és 3⁰/₀-kal általában a mezőgazdasági gépek mezőgazdasági átadási ára.

Az üzemanyag-, energiahordozó- és energiaárak 1975. és 1976. évi emelése is terheli a mezőgazdaságot. Az állami költ-

ségvetésből 1975-ben ilyen címen átmenetileg adott dotáció megszűnt.

Emelkedett a termelőszövetkezetek által a tagjaik személyes jövedelme után fizetendő SZTK-járulék is 3⁰/₀-kal.

Az 1976. évben jelentkező költségtöbbletek ellensúlyozására emelkedik a felvásárlási árszínvonal is.

Az állami és erdőgazdaságok az általános előírásoknak megfelelően nyereségük 6⁰/₀-át fizetik városi és községi hozzájárulás címen, míg a mezőgazdasági termelőszövetkezetek bruttó jövedelmüknek 1⁰/₀-át.

A gyenge minőségű földeken gazdálkodó mezőgazdasági nagyüzemek földadója valamelyest csökken, míg az átlagon felüli minőségű földdel rendelkezőké nő.

Az állami gazdaságok és szövetkezetek nyereség-, illetve jövedelemadó előírásai nem azonosak, alapvetően az eltérő tulajdonviszonyok, illetve az ebből következő jövedelmi különbségek miatt.

Az állami gazdaságok az állami vállalatokra előírt, és a népgazdasági átlagnál alacsonyabb általános nyereségadót fizetnek, mert az általános nyereségadó 60⁰/₀-át – kedvezményként – fejlesztési alapjuk javára számolhatják el. (Ez nagyrészt kiegyenlíti a kisebb tiszta jövedelmet tartalmazó mezőgazdasági árakat.) A nyereségrészesedés után is kedvezményes progresszív adót fizetnek.

Változás van azonban a termelőszövetkezetek adózásában. Egy későbbi nyereségadózáshoz való közeledésként ugyanis 1976-tól már nemcsak a személyes jövedelem, hanem az ún. bruttó jövedelem – vagyis a mérleg szerinti nyereség és az összes munkadíj együttes összege – után fizetnek progresszív jövedelemadót.

A termelőszövetkezetek az adót az egy főre jutó bruttó jövedelem összegétől függően, progresszív kulcsok alapján fizetik. A progresszív kulcsok a nagyarányú jövedelem- (nyereség) szóródás mérséklését, sőt bizonyos mértékű kiegyenlítődését is szolgálják. (Fenntartva azonban a magasabb jövedelműek megfelelő érdekeltségét is.)

Míg eddig a jövedelemadót akkor is kellett fizetniük, ha a szövetkezetet veszteségessé tette, addig 1976-tól a fizetendő adót a

városi és községi hozzájárulás összegével csökkentett *nyereség* 80%-ában *maximalizálták*.

Kívánatos, hogy az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek dolgozóinak a közös gazdálkodásból származó jövedelme azonos mértékben növekedjen.

A szövetkezetek gazdálkodását a személyes jövedelmekkel – az előbbieken kívül – továbbra is a jövedelemnövekmény-adó hivatott a kívánt határok között tartani.

Az adókötelezettség mértéke azonban 1976-tól már nem a munkateljesítés adataiból visszaszámolt (ún. redukált), hanem a tényleges, szövetkezeti átlaglétszámra jutó egyhavi (a munkadíj és a részesedés együttes összegét tartalmazó) átlagjövedelmektől függően alakul.

A szövetkezetekben a személyes jövedelem növekedése, a havi átlagjövedelmektől függően, 3-7%-os határok között *adómentes, azon felül pedig progresszív adóval terhelt*. (E rendszer is elősegíti a rendkívül különböző nagyságú szövetkezeti jövedelmek lassú kiegyenlítődését.)

Az adóból befolyó összeget az állami költségvetés *továbbra is a kedvezőtlen adottságú szövetkezetek támogatására fordítja*.

Az állami gazdaságok (és állami erdőgazdaságok) bérgazdálkodását továbbra is a termeléstől függő *bértömeg-szabályozási* rendszer határozza meg.

A mezőgazdasági nagyüzemek *nem mezőgazdasági* tevékenységük után termelési adót fizetnek.

Az adózási különbségekkel ösztönzik a szövetkezeteket a társadalmi érdeket képviselő termelési szerkezet kialakítására. A lakossági szolgáltatás és az élelmiszeripari tevékenység például termelésiadó-mentes, míg a mezőgazdasági tevékenységhez csak nehezen kapcsolható ipari (pl. vegyipari) tevékenység után a tényleges költségkülönbséget meghaladó termelési adót kell fizetni. A fővárosban, más nagyvárosokban és meghatározott körzetekben a mezőgazdasági üzemek nem mezőgazdasági tevékenységét az átlagosnál 10%-kal magasabb termelési adó terheli, elsősorban az ésszerű munkaerő-áramlás elősegítése végett.

A mezőgazdasági-ipari és az ipari-mezőgazdasági szövetkezetek (előbbieknél a jogszabály szerint az ipari tevékenység 30-50% közötti, utóbbiaknál pedig 50%-ot meghaladó mértéket

képvisel) – hasonló megfontolásokból – további 5, illetve 10%-os pótdót fizetnek.

Az adórendszer többi eleme (pl. a forgalmi adó) lényegében mind az állami gazdaságok, mind a termelőszövetkezetek vonatkozásában azonos.

A mezőgazdasági tevékenységet nem csupán az adók kedvezményes megállapítása, hanem *közvetlen támogatások is segítik*, mert ezek hatékonyan ösztönzik a népgazdaság számára fontos beruházási és termelési célok megvalósítását.

Az állami *beruházási* támogatások mértéke a kiemelten fontos célokhoz – így az állattenyésztő telepekhez, meghatározott mezőgazdasági gépekhez stb. – a *(normatív) ráfordítások 40%-a, a többi támogatott cél esetében 20%-a. Kivételesen* egyes beruházások (pl. az eleven munka felhasználását is csökkentő betakarítási célgépek) 70%-os támogatásban részesülnek.

A beruházási támogatási rendszer új vonása, hogy 1976-tól országosan meghatározott – az összes beruházási támogatásból mintegy 10%-os – keretben az *általánosan igényelhetőn felül külön beruházási támogatást kaphatnak azok az állami gazdaságok, amelyek földjeinek a minősége ugyan megfelelő, saját forrásaik és hitelképességük mégsem teszi lehetővé, hogy egy-egy ésszerű és kielégítő eredményt ígérő fejlesztést általános támogatásokkal megvalósítsanak.*

A beruházási támogatásokon felül esetenként a *folyó termelést is segíti* az állami költségvetés.

Jelentős árkedvezménnyel vásárolhatnak a termelőszövetkezetek *műtrágyát és növényvédő szereket*, valamint meghatározott mezőgazdasági gépekhez *alkatrészeket*.

Az állattenyésztést is támogatja az állami költségvetés.

A *kedvezőtlen termőhelyi adottságú* szövetkezetek és állami gazdaságok közül állami támogatást elsősorban azok kapnak, ahol az a legnagyobb termelési többletek révén térül meg.

Az élelmiszerek fogyasztói árának stabilan tartása érdekében az *élelmiszeripari vállalatok* költségshívnóalát pénzügyi intézkedésekkel mérsékelni kellett.

Az *élelmiszeripari vállalatok* – leszámítva az általános ipari szabályozó rendszer alapján dolgozó ún. „monopol” iparágakat (sör, dohány és szeszipar) – *nem fizetnek* illetményadót – esz-

közlekedési járulékot, amortizációjukat teljes mértékben viszszaíthatják és az általános nyereségadó fizetésénél is kedvezményt kapnak.

A BELKERESKEDELEM, A KÖZLEKEDÉS, A HÍRKÖZLÉS, A LAKOSSÁGI FOGYASZTÁSI SZOLGÁLTATÁSOK SZABÁLYOZÁSA

A BELKERESKEDELEM SZABÁLYOZÁSA

Az általánosan érvényes közgazdasági szabályozók mellett a belkereskedelemben is érvényesülnek sajátos eszközök, ezáltal a közvetett irányítás hatékonyabban alkalmazkodik az ágazat adottságaihoz.

Az ötödik ötéves tervidőszakban változatlanul fennmarad az árbevétel százalékában megállapított *kereskedelmi adó*.

Mivel a kereskedelmi haszonkulcsok módosítására általában korlátozottak a lehetőségek és a perspektíva szempontjából ez vitatható módszer, a tiszta jövedelem központosított hányadának tervezett növelését is főként a kereskedelmi adó korábbinál szélesebb körű alkalmazásával kellett elérni. Ennek ellenére továbbra is *mentesül az adófizetési kötelezettség alól* az élelmiszer-kiskereskedelem és a vendéglátás.

Széles körben nyújt a költségvetés *egyes tevékenységekhez pénzügyi támogatást is*, melyet településkategóriánként, valamint szakmák szerint differenciáltan, az idényszerűen működő egységekre is kiterjedően állapítanak meg.

A *kiskereskedelemben* továbbra is cél a forgalom növeléséhez fűződő érdekeltség fenntartása és fejlesztése. Ezért az összes követelményhez kötött *bérfejlesztési lehetőségnek mintegy a fele az áruforgalom növekedésétől függ*. Új elem viszont az *egy főre jutó hozzáadott érték, mint bérfejlesztési mutató*.

A *nagykereskedelemben* kizárólag a hozzáadott érték alakulásától függ a teljesítményhez kötött bérfejlesztési lehetőség.

Ugyanis cél, hogy a nagykereskedelem ne legyen érdekelt a forgalom mindenáron való növelésében. (A nagykereskedelem beiktatása sokszor az áru útját feleslegesen meghosszabbítja.)

A belkereskedelmi ágazat sajátos része a *termelési-eszköz-kereskedelem* (TEK). E vállalatok alapvető feladata a termelési eszközök forgalmazása. Beszerzési forrásaik: a termelők és a behozatal. Lényegében tehát *termelőket kapcsolnak össze termelőkkel*.

A népgazdasági szintű optimális készletszínvonal elérésében a TEK-vállalatoknak meghatározó a szerepük. Azoknál az anyagoknál és félkész termékeknél, amelyeknél a koncentrált készletezés népgazdaságilag előnyös, a *TEK-vállalatok számára meg kell teremteni a racionális mértékű készletnövelés pénzügyi és technikai feltételeit*. Ennek keretében egyedi felülvizsgálat alapján sor kerül a TEK-vállalatok forgóalapjának rendezésére.

Egyedi mérlegelés mellett *felülvizsgálják a TEK-vállalatok által alkalmazott árreéseket és azokat szükség szerint módosítják*.

Rendezik a TEK-vállalatok *kockázatalap-képzésének szabályait* is annak érdekében, hogy az eredeti áron már forgalomba nem hozható raktári készletek újra mobilizálhatók legyenek.

Célszerűnek látszik egyes TEK-vállalatok más KGST-országok hasonló jellegű vállalataival történő választékcseréjének ösztönzése is, mert ez bővítheti a belföldi kínálatot.

A SZÁLLÍTÁS, A HÍRKÖZLÉS SZABÁLYOZÁSA

A közgazdasági szabályozók 1976. évi változásai a szállítás-hírközlés népgazdasági ágban funkcionáló *árak* rendszerét lényegében nem érintik. Az 1975–1976-ban bekövetkezett mintegy 17–18%-os árudíjszabás-emelkedés ellenére az alkalmazott árfajták (árudíjszabás, személydíjszabás) és az árformák rendszere változatlanul érvényben van. Ugyanez mondható el az *árkiegészítések rendszeréről* is, bár ennek keretében a *termelői árkiegészítések* mértéke és köre visszaszorult, ezzel szemben a *fogyasztói árkiegészítés* 1976. évi összvolumene előreláthatóan meghaladja a 10 milliárd forintot.

A LAKOSSÁGI SZOLGÁLTATÁSOK SZABÁLYOZÁSA

A szolgáltatóhálózatnak a települések igényeihez alkalmazkodó szétszórtsága – a szezonális jelleg –, a nagy elevenmunka-igény és számos más tényező is indokolja azt a *támogatást*, amely *részen* a gazdasági szabályozás, *részen közvetlen állami fejlesztési juttatások formájában* e területen évek óta érvényesül.

Az 1976. évi szabályozás szerint a *kijelölt fogyasztási szolgáltató vállalatok*

- a fejlesztési alapba helyezhetik az értékcsökkenési leírás 100⁰/₀-át;
- az eszközlekötési járulék teljes egészében visszamarad a nyereség növelésére;
- az általános nyereségadó is 100⁰/₀-ban adókedvezményként áll ezen vállalatok rendelkezésére;
- 5⁰/₀ részesedési alapot képezhetnek, az eredmény alakulásától függetlenül;
- az általános illetményadó mértéke továbbra is 8⁰/₀;
- e vállalati kategóriában a 4,5⁰/₀ – központilag engedélyezett – adómentes bérfejlesztést hajthatnak végre;
- a fogyasztási szolgáltatásnak nem minősülő tevékenységből származó árbevétel 7⁰/₀-át termelési adóként kell befizetniük. (A kereskedelmi tevékenységnél az eladott áruk beszerzési értékével csökkentett árbevételt kell figyelembe venni adóalapul.)

Az ötödik ötéves terv időszakában is fontos eleme a szolgáltatások fejlesztésének a szolgáltatási beruházások állami támogatása a *Központi Szolgáltatásfejlesztési Alap* útján.

*

Az itt csak rendkívül vázlatosan ismertetett szabályozó eszközök a vállalatok körében igen sok ellenérzést okoztak és sok – néha jogos – bírálatot váltottak ki. S bár e szabályozó rendszer távolról sem tökéletes, mégis *alapjaiban* megfelel a vele szemben támasztott és a bevezetőben vázolt alapvető követelményeknek. Még azok is, akik e rendszer egyes elemeit – kü-

lönösen a vállalati jövedelemszabályozás oldaláról – nagyon élesen bírálták, tudják, hogy az ötödik ötéves terv időszakában jelentős gondok és terhek nehezednek az állam „vállára”, olyanok, amelyeket közösen kell viselnünk. Minden józanul gondolkodó ember előtt világos, hogy hosszú távon a „szegény állam, gazdag vállalat” állapotot nem lehet és nem szabad fenntartani. A közös teherviselés, a terhek racionális megosztása az egyetlen célravezető megoldás. Eddig általános irányzat és gyakorlat volt, hogy a külső árváltozások terhét a társadalom, a népgazdaság egésze vállalta magára, s nem hárították át azokat a vállalatokra. Miközben tehát az állam terhei növekedtek, a költségvetés egyensúlya romlott, a vállalatoknál a megszokott és az új követelményeket figyelmen kívül hagyó munka mellett is számottevő nyereségek képződhettek, hiszen a vállalatokat mesterségesen és túlzottan elhatárolták az objektív külgazdasági folyamatoktól.

Ez hosszú távon nemcsak közgazdasági, de erkölcsi és politikai szempontból sem tartható fenn. Közgazdaságilag elsősorban azért, mert a széles körű dotáció lehetetlenné teszi a tisztánlátást, a racionális vállalati cselekvést, néha konzerválja az elavult állapotokat, elfedi a rossz munkát, és jelentős forrásokat von el a központi pénzalapoktól.

Állami dotációra persze politikai, szociálpolitikai és közgazdasági szempontból továbbra is szükség lesz, de nem mindegy: mit és milyen mértékben dotál az állam.

A gazdasági szabályozók módosításai korrekciós jellegűek, az egyes elemek kiigazítására és tökéletesítésére irányulnak. Közvetlen céljuk: a tervezés és a szabályozás kölcsönhatásának és összhangjának erősítése, a vállalatok erőteljesebb ösztönzése eszközeik hatékonyabb kihasználására, a jobb munkaerő-gazdálkodásra és munkaszervezésre, a fokozottabb műszaki fejlesztésre és a gazdaságosabb termelési struktúra kialakítására. Jellemző vonásuk az ágazati sajátosságoknak és az eltérő gazdasági feltételeknek a korábbinál differenciáltabb figyelembevétel.

A gazdasági szabályozók változtatása egyesekben – érthetően – félreértéseket is okozott. Ezek abból adódnak, hogy sokan összekevernek különböző fogalmakat, például a gazdaság irányí-

tásának a rendszerét az egyes közgazdasági szabályozókkal. Vagy a gazdaságpolitikát a gazdaság irányításával stb.

Figyelembe kell vennünk, hogy a gazdaságpolitika változatlansága mellett az irányítási rendszer elemei – mint eszközök és módszerek – időről időre változnak. Változnak részben azért, mert a tapasztalatok alapján jobb módszerek kínálóznak céljaink megvalósítása érdekében. De változnak azért is, mert módosulnak a részcélok, amelyeknek az elérését a szabályozó rendszernek elő kell segítenie.

A változtatásoknak egyik lényeges eleme a tervszerűség további javítása, a központi akarat magasabb szintű érvényesítése a gazdasági élet minden területén. Itt is látnunk kell azonban, hogy ez nem a vállalati, a helyi érdekek elnyomásával illetve kiiktatásával történik, hanem a kettőnek még jobb összhangjával, hogy lehetőleg sehol se kerüljenek a helyi érdekek az ország érdekei elé.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy ötödik ötéves tervünk arról tanúskodik, hogy folyamatosan megvalósítjuk szocialista céljainkat. A gazdasági növekedés, az életszínvonal-fejlesztés töretlenül folytatódik, előre lépünk a fejlett szocialista társadalom építésében. Az ötödik ötéves terv az előrehaladás és a felemelkedés világos perspektíváját tárja dolgozó népünk elé. Ez még inkább világos számunkra, ha figyelembe vesszük, hogy a nálunk sokkal gazdagabb, iparilag fejlettebb tőkés országokban a növekedési ütem megtört és lényegében stagnál, a dolgozókat súlyos veszélyek fenyegetik, többek között a rohamosan növekvő munkanélküliség.

Az ötödik ötéves terv jellegében, tartalmában és eszközrendszerében megfelelő cselekvési program minden magyar állampolgár, minden kommunista számára. Reális és mértéktartó szemléletet tükröz, ami azért is különösen értékes, mert a terv kidolgozóinak sok bizonytalansági tényezővel kellett megküzdeniük, s ezeket nem is lehetett a tervből teljesen „kiszűrni”. Ez azonban nem teszi kétségesé a tervkoncepciónak, a terv fő célkitűzéseinek a helyességét és megalapozottságát. Természetesen

csak akkor nem, ha mindenki saját ügyének tekinti a terv teljesítését, és tesz is azért, hogy a benne foglalt célok megvalósuljanak.

Az ötödik ötéves terv pártunk programnyilatkozata végrehajtásának, a fejlett szocialista társadalom építésének „első” ötéves terve, s mint minden tervnek, ennek is van múltja, jelene és jövője. A tervben foglalt feladatok megvalósításával közelebb kívánunk jutni népünk nagy céljához: a fejlett szocialista társadalom felépítéséhez.

TARTALOM

BEVEZETÉS 5

I. A GAZDASÁGPOLITIKA ÉS A NÉPGAZDASÁGI TERVEZÉS 9

A gazdaság és a politika kapcsolata 9

A gazdaságpolitika, a gazdaságirányítás, a népgazdasági tervezés 13

II. A NÉPGAZDASÁG FEJLŐDÉSE A NEGYEDIK ÖTÉVES TERV IDŐSZAKÁBAN 25

A nemzeti jövedelem növekedése és a növekedés tényezői 26

A termelés fejlődése az iparban 29

A mezőgazdasági termelés fejlődése 33

A nemzeti jövedelem felhasználása 36

A beruházásokról 43

A nemzetközi gazdasági kapcsolatok fejlődése 46

A negyedik ötéves terv teljesítésének sikertényezőiről 52

III. AZ ÖTÖDIK ÖTÉVES TERV FŐ GAZDASÁGPOLITIKAI CÉLKITŰZÉSEI 63

Távlati terv — ötéves terv 64

A társadalmi termelés hatékonyságának erőteljes növelése — fejlődésünk kulcsfontosságú kérdése 72

A gazdasági egyensúlyról 90

A gazdasági növekedés üteméről 98

Sztruktúrapolitikánkról 108

Beruházáspolitikánk az ötödik ötéves terv időszakában 120

Iparfejlesztés, ipari termelés 126

Energiatermelés és -ellátás 127

Vaskohászat 128

Alumíniumipar 129

Vegyipar 130

Gépipar	131
Építőanyag-ipar	132
Építőipar	133
Könnyűipar	134
Ipari szolgáltatás	135
Élelmiszeripar	136

IV. A MEZŐ-, ERDŐ- ÉS VÍZGAZDÁLKODÁS FEJLESZTÉSE 139

A mezőgazdasági termelés fejlesztése 139

Növénytermelés	142
Állattenyésztés	144
Erdőgazdálkodás	146
Vízgazdálkodás	146
Szállítás és hírközlés	148
Szállítás	150
Hírközlés	151

A belkereskedelem fejlesztése 152

V. AZ ÉLETSZÍNVONAL, AZ ÉLETKÖRÜLMÉNYEK ALAKULÁSA AZ ÖTÖDIK ÖTÉVES TERV ÉVEIBEN 154

Reálbér, reáljövedelem	156
Fogyasztás és áruellátás	159
Lakásellátás	161
Kulturális szolgáltatás	163
Egészségügyi és szociális szolgáltatás, szabad idő	164
Területfejlesztés, környezetvédelem	166

VI. NEMZETKÖZI GAZDASÁGI EGYÜTTMŰKÖDÉS ÉS KÜLKERESKEDELEM 172

VII. VÁLLALATI TERVEK, VÁLLALATI GAZDASÁGPOLITIKA 180

A vállalatok és az irányítószervek kapcsolatának néhány időszerű kérdése	187

VIII. A KÖZGAZDASÁGI SZABÁLYOZÓ RENDSZER, A NÉPGAZDASÁGI ÉS A VÁLLALATI TERV 195

A termelői árrendezés	196
A vállalati jövedelemszabályozás	198
A bérszabályozás, a vezetői érdekeltség	203

A fejlesztések (beruházások) szabályozása. A szabályozás
alapelvei 207

A külkereskedelem szabályozása 209

Az export szabályozása 210

Az import szabályozása 211

A különbözeti alapok 211

A külkereskedelmi vállalatok szabályozórendszere 212

A termékforgalmazás szabályozása 213

A mezőgazdaság és az élelmiszeripar szabályozói 214

Árváltozások 214

A belkereskedelem, a közlekedés, a hírközlés, a lakossági fogyasztási
szolgáltatások szabályozása 218

A belkereskedelem szabályozása 218

A szállítás, a hírközlés szabályozása 219

A lakossági szolgáltatások szabályozása 220

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója

Szerkesztette Kovács Dóra

A borító Szántó Tibor munkája

Műszaki vezető Mózes Tibor

Műszaki szerkesztő Szakos Zsuzsa

A szerdést 1976. III. 12-én kezdték meg

Megjelent 1976. IV. 15-én, 28 500 példányban

Terjedelme 14,5 (A. 5) ív

76—1085. Szikra Lapnyomda, Budapest

**Figyelmébe ajánljuk
a Közgazdasági ismeretek
legújabb kötetét!**

BÍRÓ JÓZSEF

MAGYAR—SZOVJET GAZDASÁGI ÉS KERESKEDELMI KAPCSOLATOK

112 oldal

Ára: 6,— Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

FONTOS TÉMA!

GADÓ OTTÓ

Közgazdasági szabályozó rendszerünk 1976-ban

(Közgazdasági ismeretek)

160 oldal

Ára: 8,— Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

OLVASÓINK FIGYELMÉBE !

Mit kell tudni a magyar–szovjet gazdasági együttműködésről?

Írta: DR. MOSÓCZY RÓBERT

272 oldal

Ára: 12,— Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

10,— Ft